

Hannu Sorri
Avioero ja pappi

Sapere aude 2
Vartija 2016

© Vartija ja kirjoittaja

Ulkoasu Matti Myllykoski

ISBN: 978-952-67760-6-4 (PDF)

ISBN 978-952-67760-7-1 (EPUB)

ISSN: ISSN 2342-3811

e-kirjajulkaisu, Helsinki 2016

Dispositio

1.	Avioero, yhteisö ja yksilö	5
1.1.	Avioero – poikkeuksesta maan tavaksi	5
1.2.	Avioero ja yksilön kriisi	7
1.3.	Kirkko ja avioero	11
1.4.	Usko, ammatti ja arvojen ristiriita	19
2.	Avioero, synty ja syyllisyys. Marjan tarina.	22
3.	Itsenäistyminen ja parisuhde. Matin tarina.	33
4.	Avioero ja henkiinjäämistäistelu. Pekan tarina.	42
5.	Alistavasta avioliitosta tasaveroiseen parisuhteeseen. Lassen tarina.	49
6.	Aikuistuminen ja eronneen häpeä. Liisan tarina.	56
7.	Avioliiton ja uskon haaksirikosta uuteen elämään. Jussin tarina.	65
8.	Pärjääminen erokriisissä ja työelämän vaikeuksissa. Heikin tarina.	76
9.	Selviytyminen avioeron tappiosta. Kaisan tarina.	84
10.	Avioeron tyypit ja vaiheet	94
10.1.	Avioero vapautuksen kokemuksena	94
10.2.	Eron järkytyksestä eteenpäin	106
11.	Suojeleeko elinikäisen avioliiton ihanne erolta?	116
12.	Synti, syyllisyys ja usko	121
13.	Rikos ja rangaistus	125
14.	Kirjallisuus	131

Saatteeksi

Tämän kirjan kirjoittamisen lähtökohtana on ollut oma kokemukseni avioerosta yli kymmenen vuotta sitten. Avioero merkitsi minulle kriisiä, jossa jouduin arvioimaan elämäni kokonaan uudelleen. Se vei minut voimakkaaseen sisäiseen prosessiin. Samalla kohtasin ympärilläni reaktioita, jotka yllättivät minut. Tämä kaikki hämmensi minua.

Kun olen vuosien varrella sisäistänyt tutkijan identiteetin, ajattelin, että voisin vastata mielessäni syntyneisiin kysymyksiin tutkimuksen avulla. Tästä syntyi idea pappien avioerojen tutkimisesta. Halusin kuulla, millaisia kokemuksia muilla papeilla oli avioerosta ja vertailla niitä omiini. Pyrin tällä tavoin ymmärtämään omaa avioeroani ja sijoittamaan sen yksilöllistä näkökulmaa laajempaan perspektiiviin. Näin tulin tutkimukseni kysymykseen siitä, mitä avioero merkitsee.

Keskeiset kysymykseni eivät ole liittyneet tilastollisiin tutkimusasetelmiin. Ne ovat yhteydessä yksilöiden kokemuksiin ja tulkintoihin omasta elämänhistoriastaan. Tämä on johtanut minut narratiiviseen eli tarinalliseen tutkimusotteeseen. Siinä keskeisenä ajatuksena on, että ihminen pyrkii hahmottamaan elämänsä tarinan avulla ja muodostamaan siitä kokonaisuuden. Kokemus avioerosta on tässä haaste, sillä se muodostaa eräänlaisen taitekohdan tai katkeaman tarinassa. Siihen liittyvät kokemukset on tulkittava ja yhdistettävä tarinan kokonaisuuteen. Näin tehdessään yksilö luo kuvaa omasta itsestään.

Tässä tutkimuksessa esseen kirjoittaminen ja haastattelu ovat olleet tarinan kertomisen välineitä. Haastateltaessa tarinan kertominen on ollut vuorovaikutuksellinen tapahtuma. Olen itse toiminut haastattelijana. Tässä tehtävässä olen pyrkinyt auttamaan haastateltavaa kertomaan tarinansa sellaisena kuin hän itse sen mieltää. Esseistä ja haastatteluista muodostuneita aineistoja olen käsitellyt siten, että olen pyrkinyt ymmärtämään kertojaa. En ole kiinnittänyt keskeistä huomiota yksittäisiin teemoihin tai tapahtumiin, vaan olen etsinyt ennen kaikkea tarinan ”punaista lankaa”, joka liittää osat kokonaisuuteen.

Narratiiviseen tutkimusotteeseen kuuluu tietynlainen subjektiivisuus. Tutkimus on onnistunutta siiloin, kun tutkimushenkilöt tulevat kuulluksi ja ymmärretyiksi. Tässä mielessä tutkijan persoonallisuus on tärkeä. Hänen on omalla tavallaan ”suodatettava aineisto itsensä läpi”. Jos tutkijalla on laajaa näkökykyä elämän erilaisille ilmiöille, myös aineiston eri puolet ja kirjavuus saa oikeutensa. Näin tutkimukseni välineinä ovat olleet ammatillinen ja henkilökohtaiseen elämäni liittyvä kokemus ja tieto.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut saada sellaista tietoa avioerosta, joka voitaisiin yleistää. Sen sijaan pyrkimyksenä on ollut ymmärtää avioeroa ja eronneita. Tavoitteena on nostaa esiin eronneiden omat kokemukset. Avioero on asia, josta julkisuudessa keskustelevat usein erilaiset asiantuntijat. Keskustelu tapahtuu monesti "eronneiden päiden yli" heitä itseään kuulematta. Keskustelun sävy on välillä moralisoivaa tai psykologisesti "mollaavaa". Tässä tutkimuksessa esillä on eronneiden "oma ääni". Pyrkimyksenäni ei ole ollut niinkään tuottaa yleispätevää tietoa, vaan tuoda keskusteluun perusteltuja ja merkittäviä kysymyksiä.

Kun tarinoiden kertojat ovat pappeja, tutkimukseen syntyy luonnostaan ideologinen jännite. Kirkko on ollut vuosisatojen ajan avioliittoinstituution tukipilari. Avioeron ottanut pappi asettuu ristiriitaan kirkon perinteisen avioliitto-opetuksen kanssa. Tässä tutkimuksessa ei ole haluttu peitellä tätä ristiriitaa, vaan on kysytty sen uskonnollisia ja ammatillisia merkityksiä. Esille nousevat kysymykset pappisihanteesta ja uskosta. Tutkimus on myös puheenvuoro kirkkoa parhaillaan ravistelevaan avioliitto-keskusteluun. Lähestymistapana ei ole oppi tai teoria avioliitosta, vaan yksilöiden kokemukset ja näkemykset. Niistä käsin tarkastellaan kirkon opetusta.

Tämän tutkimuksen olennaisin osa ovat kertomukset avioerosta. Papit, jotka ovat kirjoittaneet esseitä erostaan ja olleet haastateltavina, ovat tehneet tutkimuksen mahdolliseksi. Kertomusten lukeminen on rikastuttanut minua. Keskustelut ovat olleet avoimia, ja olemme yhdessä käsitelleet intiimejä asioita. Ne ovat olleet antoisia. Olen hyvin kiitollinen tutkimukseeni osallistuneille papeille.

Olen itse uudessa avioliitossa toisen eronneen kanssa. Avioero on meille molemmille käännekohta, johon olemme palanneet usein keskusteluissamme. Tämä keskinäinen jakaminen on antanut vahvat eväät avioeron ymmärtämiseen myös tämän tutkimuksen näkökulmasta. Vaimoni Päivi Krooks-Sorri on tuonut myös ammatillisen kokemuksensa erityisopettajana avartamaan ajatteluani. Väsymyksen hetkinä hän osannut ja jaksanut tukea minua.

Tutkimuksen alkuvaiheessa sain merkittävää apua entiseltä kollegaltani TT, psykoterapeutti Lassi Pruu-kilta. Olen kiitollinen hänelle antoisista keskusteluista ja rakentavasta kritiikistä. Tutkimustyöhön olen saanut taloudellista tukea Suomen Tietokirjailijat ry:ltä apurahan muodossa. Olen kiitollinen Aikakauslehti Vartijalle siitä, että se on ottanut kirjani julkaistavakseen. Kiitän myös dosentti, TT Matti Myllykoskea kirjan editoinnista ja ulkoasusta.

Tutkimusraportti on rakenteeltaan kolmiosainen. Johdantoluvuissa esitellään tutkimuksen taustana olevaa tietoa sekä kerrotaan tutkimuksen tarkoitus ja tehtävä. Seuraavaksi esitellään tutkimuksen tulokset tarinoiden ja niiden analyysin muodossa. Lopuksi käydään keskustelua tutkimuksen keskeisten löytöjen pohjalta. Tämä tutkimusprosessi on kestänyt kaikkiaan n. yhdeksän vuotta. Keräsin aineiston toimiessani yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Keskeisimpänä tehtävänäni oli silloin sielunhoidon opetus. Muutoin olen tehnyt tutkimustyön eläkeaikani.

Tammelassa 25.2.2016

Hannu Sorri

1. Avioero, yhteisö ja yksilö

1.1. Avioero – poikkeuksesta maan tavaksi

Avioerosta on tullut viime vuosisadan aikana pysyvä osa suomalaista elämän muotoa. Vuonna 2014 avioeroja oli 13.682. Vuosittainen avioerojen määrä on pysynyt 1990-luvun alusta alkaen melko lähellä 13.500. Huipun avioeroissa muodosti vuosi 1989, jolloin avioeroja otettiin 14.365. Tuolloin hyväksytty uusi avioliittolaki helpotti avioeron saamista siten, että avioero on voitu myöntää hakemuksesta kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen. On arvioitu, että 39 % ensimmäisistä avioliitoista päättyy avioeroon. (Tilastokeskus 2015.)

Avioerojen yleistyminen on uusi ilmiö yhteiskunnassa. Periaatteessa avioero on ollut mahdollinen Suomessa uskonpuhdistuksesta alkaen, kun luterilaisuus hylkäsi katolisen kirkon opin avioliitosta sakramenttina ja torjui samalla avioliiton purkamattomuuden periaatteen. Avioeron mahdollisuus voitiin ottaa mukaan avioliittoa koskevaan maalliseen lainsäädäntöön. Käytännössä kysymys oli vuosisatojen ajan poikkeusmenettelystä, mikä oli äärimmäisen harvinaista. Avioeron saaminen oli hyvin vaikeaa. (Knuutila 1990; Lempiäinen 1985, 154-156.)

Avioeroa haettaessa tuli kirkon opin mukaisesti osoittaa syyllinen osapuoli. Ainoat hyväksyttävät perusteet avioerolle olivat aviollinen uskottomuus ja omavaltainen hylkääminen. Uskottomuutta oli vaikea todistaa vedenpitävästi oikeudessa. Omavaltaiseksi hylkäämiseksi katsottiin häijyys, katoaminen jäljettömiin tai oikeuden antaman paluukehotuksen noudattamatta jättäminen. Avioeron syyllistä osapuolta rankaisivat valtio ja kirkko. Avioeroja olikin vielä 1800-luvulla vuosittain vain muutamia kymmeniä. (Mahkonen 1978, 86, 92, 106.)

Vielä 1900-luvun alussa avioerojen määrä oli vähäinen, mutta se alkoi kasvaa 1920-luvulla niin, että vuosikymmenen lopulla avioeroja oli vuosittain jo n. 1000. Avioerojen lisääntyessä myös avioliittolainsäädäntöä väljennettiin. Vuonna 1930 voimaan tullut uusi avioliittolaki laajensi avioeron laillisten perusteiden määrää lisäämällä niiden joukkoon mm. eripuraisuuden ja yhteensopimattomuuden.

Avioerojen määrä jatkoi tasaista nousuaan sotavuosiin saakka niin, että vuosittain tapahtuneita avioeroja oli 1930-luvun lopussa keskimäärin hieman yli 1.500. Sotien aikana avioerojen määrä kaksinkertaistui ja kasvu jatkui siten, että vuosina 1946-50 avioeroja oli keskimäärin runsaat 4.300 vuosittain. Vuonna 1948

avioliittolakia muutettiin siten, että avioero voitiin myöntää yhden vuoden asumuseron jälkeen, kun toinen osapuoli sitä vaati. Tämä merkitsi sitä, että avioparin välien pysyvä rikkoontuminen voitiin hyväksyä avioeroperusteeksi. Tällä tavoin murennettiin syyllisyyden osoittamiseen perustuvaa avioeropäätöstä. Samassa yhteydessä kumottiin avioliiton ulkopuolisen sukupuoliyhteyden kriminalisointi. (Mahkonen 1978, 103-105.)

1950-luvulla avioerojen määrä jopa laski ja pysähtyi n. 3.500 avioeroon vuodessa. Uusi käänne avioerojen kasvussa tapahtui 1960-luvun alussa. Siitä alkoi entistä jyrkempi nousu. Avioerojen vuosittainen määrä kasvoi 1970-luvun alkuvuosiin mennessä yli kaksinkertaiseksi (N=8.727). Nousu jatkui edelleen 1980-alkuun saakka, jonka jälkeen se taittui, mutta avioerojen määrä lähti jälleen jyrkkään nousuun vuosikymmenen lopussa, jolloin se lähestyi jo 12.000 vuosittaista lukumäärää. 1980-luvun loppuun mennessä avioerojen määrä oli sotavuosiin verrattuna kasvanut yli nelinkertaiseksi. (Suomen väestö 2007; Tilastokeskus 2015; Litmala 2001, 2-6.)

Vuonna 1989 voimaan tullut uusi avioliittolaki poisti syyllisyyden osoittamisen avioeron perusteena. Kuuden kuukauden harkinta-aika avioeron myöntämisen perusteena on muuttanut avioliiton oikeudellista luonnetta. Avioliittoa voi pitää taloudellisena sopimuksena, jolla on käytännössä vuoden mittainen irtisanomisaika. Avioliitto oli muuttunut sukujen välisestä sopimuksesta kahden yksilön väliseksi päätökseksi, jonka yhteiskunta vahvisti. (Gottberg 2005, 40.)

Avioliitto ymmärrettiin vuosisatojen ajan sukujen sopimuksena. Se sääteli omaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Tällaisena se varmisti osaltaan yhteiskunnallista vakautta. Suomalainen tapakulttuuri piti avioliittoa sukujen sopimuksena vielä 1900-luvun alkuun saakka. Naisen yhteiskunnallinen asema ei edellyttänyt pitkään aikaan sitä, että nainen voisi olla avioliiton sopijaosapuoli, sillä vasta 1800-luvun puolivälissä hänet vapautettiin miehen holhouksesta. Vuoden 1929 avioliittolaki antoi naimisissa olevalle naiselle mahdollisuuden olla varallisuutensa omistaja. (Mahkonen 1978, 9,28-29; Pylkkänen 2003,170.)

Omaisuuden lisäksi aviopuolisoita sitoi yhteen avioeroon liittyvä syyllistäminen ja rangaistukset. Kun avioliiton ulkopuolista sukupuolisuhdetta pidettiin rikoksena, avioero oli usein rikoksen seuraus. Avioerokin sai rikoksen luonteen, kun avioerotapauksessa tuli etsiä syyllinen osapuoli, jota rankaistiin. Syyllisyyden tutkinta pönkitti omalta osaltaan avioliiton asemaa.

Avioerojen määrä on horjuttanut avioliittoinstituutiota. Samalla kun eronneisuus on lisääntynyt, myös avioliittojen solmiminen on vähentynyt. Avioituvuus väheni Suomessa 1970-luvun alusta 1990-luvun puoliväliin saakka. Avioliittoja solmittiin 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa 1.000 asukasta kohti n. 40. Viime vuosien ajan avioituvuutta kuvaava luku on ollut n. 30. Avioitumisen vähenemistä on selitetty avioliittojen kasvaneella määrällä. Vuonna 1970 avopariperheitä oli alle 3 % (N=25.900) parisuhdeperheistä. Vuonna 1990 avopariperheitä oli 16 % (N=189.400) ja vuonna 2005 peräti 24 % (N=293.400) parisuhdeperheistä. (Tilastokeskus 2015.)

Avoliitto yleistyi Suomessa aluksi lyhytaikaisena esiavioliittona, mutta on sittemmin muodostunut monelle parille pitkäaikaiseksi yhdessä elämisen muodoksi. Ensimmäisistä lapsista yli puolet syntyi 2000-

luvun alussa avioliiton ulkopuolella, kun äidit elivät avoliitossa. Osa pariskunnista solmii avioliiton ensimmäisen lapsen synnyttyä, mutta osa heistä jatkaa avoliitossa senkin jälkeen. Avoliitto näyttää Suomessa korvanneen avioliiton pariskunnan ensimmäisenä liittona. Avoliittojen lisääntyminen kuvaa omalta osaltaan parisuhteen muuttumista kahden henkilön keskinäiseksi sopimukseksi. Avioliiton solmimisessa sopimuksen oikeudellisena vahvistajana toimii yhteiskunta. Avoliitossa osapuolet katsovat, että sopimus on vain heidän välinen asiansa. (Suomen väestö 2007, 148-151; Litmala 2003, 33-35.)

Avioerot ovat yleistyneet kaikkialla länsimaissa. Viime vuosina avioeroja on Suomessa ollut hieman keskimääräistä enemmän muihin Euroopan maihin verrattaessa. Sen sijaan Yhdysvalloissa avioerojen määrä on huomattavasti korkeampi kuin Suomessa. (European Commission 2010; National Vital Statistics Reports 2010; United Nations 2010.)

Yhdysvaltalainen Leonard Beeghley on hahmotellut yhteiskunnan rakenteen muutosta kuvaavan teorian, jolla hän selittää eronneisuuden pitkäaikaista kasvua länsimaissa. Hän katsoo, että tämän kehityksen taustalla ovat seuraavat tekijät: (1.) teollistuminen, (2.) kaupungistuminen, (3.) naisten työssä käynnin kasvu, (4.) syntyvyyden väheneminen ja (5.) feminismin nousu. Beeghley näkee eronneisuuden pohjautuvan yhteiskunnan tuotannolliseen ja taloudelliseen muutokseen, joka on muuttanut sukupuolten välisiä suhteita.

Teollistuminen vapautti naiset taloudellisesta riippuvuudesta miehiinsä. Kaupunkiyhteisö on tarjonnut yksilöille mahdollisuuden tavata laajasti erilaisia ihmisiä ja vertailla toisten avioliittoja omaansa. Naisten työssäkäynti on lisännyt heidän taloudellista riippumattomuuttaan ja itsenäisyyttään. Perheen aseman muutos, jossa kuluttaminen on tuottamista keskeisempää, on johtanut lapsiluvun vähenemiseen. Tähän on vaikuttanut myös ehkäisymenetelmien kehittyminen. Korostaessaan sukupuolten tasaveroisuutta feminismi on vaikuttanut myös siihen, että avioliitto ymmärretään puolisoitten väliseksi tasaveroiseksi sopimussuhteeksi. Nämä kaikki tekijät ovat yhdessä vaikuttaneet siihen, että yksilöllä on avioliittonsa suhteen enemmän valinnan varaa kuin aikaisemmin. (Beeghley 1996, 105-114.)

Eronneisuuden kasvu Suomessa, kuten muissakin länsimaissa pohjautuu koko yhteiskunnan perusteita koskevaan muutokseen. Tämän muutoksen seurauksia ovat olleet entistä suurempi valinnan vapaus ja sukupuolten tasa-arvoistuminen. Nämä tekijät ovat avanneet mahdollisuuden avioerolle ja tehneet sen ymmärrettäväksi. Lainsäädäntöä on uudistettu vastaamaan tätä muuttunutta suhtautumista avioeroon. Lainsäädännön muutokset ovat taas osaltaan tehneet avioerot entistä hyväksyttävimmiksi. Ilmapiiri avioerojen suhteen on tullut aikaisempaa vapautuneemmaksi.

1.2. Avioero ja yksilön kriisi

Avioerojen lisääntyminen liittyy olennaisesti yhteiskunnan muuttumiseen. Avioero on kuitenkin aina keskeisesti yksilön oma ratkaisu. Samalla hän itse kantaa vastuun myös avioeron merkittävimmästä seurauksesta. Avioeron ymmärtämiseksi onkin tärkeätä lähestyä sitä yksilöllisestä näkökulmasta.

Kaarina Määttä on tutkinut suomalaisten avioerokokemuksia. Hänen aineistonsa muodostui avioeron kokeneiden kirjoittamista kertomuksista. Määttän mukaan avioeron taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat yhteiskunnalliset ilmiöt, yksilölliset riskitekijät ja kehityskriisit. (Määttä 2002, 14-15, 21.) Ensin mainittuja tekijöitä olivat: naisten osallistuminen työelämään ja siihen liittyvä epätasapaino kotitöiden jakautumisessa, sukupuolten erilaiset odotukset avioliiton suhteen, aikaisempaa pidempi elinikä, lainsäädännön muutokset, sukupuolimoraalin muuttuminen ja yksilökeskeinen elämäntapa. Yksilöllisiksi riskitekijöiksi Määttä nimeää aikaisen avioitumisiän, ei-toivotun raskauden aiheuttaman naimisiin menon, koulutustason ja ammatilliseen asemaan liittyvät seikat ja uusperheen vaikeudet. (Määttä 2002, 21-63.)

Kehityskriisit Määttä jakaa kolmeen ryhmään: aikuisuuden kehitystä, parisuhteen ja perheen kehityskulkua koskeviin kriiseihin. Aikuisuuden kehittyemisessä olennaista on itsetunnon syntyminen. Huono itsetunto aiheuttaa toisen mitätöintiä, hallitsemistaipumusta ja väkivaltaisuuksia. Ongelmat aikuisuuden kehityksessä näkyvät myös itsenäistymisen puutteena, tunne-elämän vinoutumisena, uskottomuutena ja alkoholin liikakäyttönä. Parisuhteen kulkua koskevana riskinä Määttä näkee sen, että ei suostuta sen eri vaiheisiin ja erityisesti siihen, että rakastuminen häviää ja muuttuu toveruudeksi. Perheen kriisejä Määttä tarkastelee lasten syntymisen, kasvun ja lähdön näkökulmasta.

Määttä korostaa, että avioeropäätös on aina hyvin parikohtainen asia. Ei ole sääntöjä sille, milloin suhdetta pitäisi jatkaa tai siitä luopua. Rakkauden ja sen puuttumisen voivat määritellä vain puoliset itse. Määttä pitääkin rakkautta ja avioliittoa demokratian radikaaleimpana muotona. Myös toinen osapuoli voi päätellä rakkautensa sammuneen. (Määttä 2002, 64-101.)

Määttä näkee avioeron eri vaiheista koostuvana tapahtumakulkuna. Ensimmäisessä vaiheessa avioeroa harkitaan. Sitten seuraa erovalmiuden kehittymisen vaihe. Määttä liittyy tähän tapahtumakulkujen sarjaan myös surutyön. Siihen kuuluu yhtenä osana ongelmien kieltäminen. Jossakin vaiheessa vaikeuksien torjumisesta luovutaan ja astutaan "eroon sysäävään hetkeen". Tämä johtaa tunnemyllerrykseen, joka sisältää masennusta, pettymystä, suuttumusta, vihaa ja katkeruutta. Määttä viittaa tässä kuoleman ja avioeron yhtäläiseen tunnemerkitukseen. (Määttä 2002, 103-124.)

Avioerokokemuksia tulkitessaan hän käyttää myös kriisin käsitettä. Sillä hän tarkoittaa ratkaisevaa käännettä, äkillistä muutosta, kohtalokasta häiriötä. Avioero laukaisee hänen mukaansa traumaattisen kriisin. Siinä ihminen kokee perusturvallisuutensa ja olemassaolonsa uhatuksi. Avioeron kuvaamisessa käytetyt surun ja kriisin käsitteet kertovat tunnekuormituksesta, jonka avioero aiheuttaa. Kuitenkin Määttä toteaa, että avioeropäätökset näyttävät olevan joillekin myös helppoja. (Määttä 2002, 125-130.)

Määttä käsittelee myös avioeron jälkeisiä kokemuksia. Tässä hän tekee eron avioeron käynnistäneiden, "jättäjien" ja "jätettyjen" välillä. Jätetyksi tulleen suru, viha ja katkeruus ovat voimakkaita. Hän saattaa tuntea itseinhoa ja huonommuudentunteita. "Jättäjän" tilanne on omalla tavallaan monimutkainen. Hänelläkin saattaa olla eron tuskaa. Häntä kalvavat syyllisyyden tunteet. Hän joutuu myös kohtaamaan ympäristön tuomitsevia asenteita. Suruprosessin keskellä monet eronneet kokevat myös uudenlaista vapauden tunnetta. Uusi parisuhde kohottaa monen eronneen itsetuntoa. (Määttä 2002, 139-143, 187-193.)

Määttä ajattelee, että avioerosta selviytyminen riippuu kolmesta asiasta: päättyneen avioliiton laadusta, eronneen itseluottamuksesta ja yksilön omista kyvyistä. Avioero on vaikea, jos avioliitto on ollut pitkä ja siihen on liittynyt paljon voimakkaasti yhdistäviä ja myönteisiä asioita. Jos taas avioliitto on ollut lyhyt ja siinä ei ole koskaan syntynyt voimakasta yhteyden kokemusta, erokaan ei aiheuta suurta tuskaa. Avioeron kriisissä itseluottamus horjuu, mutta eronnut toipuu paremmin, jos hän pystyy tukeutumaan omiin vahvuuksiinsa. Myös yksilön synnynnäiset lahjat, hyvä koulutus, sosiaaliset taidot ja viehätysvoima auttavat häntä selviytymään. (Määttä 2002, 202-203.)

Pirjo Paajasen kyselytutkimuksen (2003) mukaan naiset ovat olleet avioerohankkeessa aktiivisempia kuin miehet. He ovat tehneet sekä aloitteen että lopullisen päätöksen avioerosta miehiä useammin. Avioeron tärkeimmiksi syiksi nimettiin rakkauden tai läheisyyden puute, vaikeudet puhua tai selvittää erimielisyyksiä ja parisuhteen hoitamattomuus. Miehet pitivät naisia huomattavasti useammin avioeron syinä sitä, että puoliso halusi eron, toinen "nalkutti" tai jompikumpi rakastui ulkopuoliseen. Naiset taas nimesivät miehiä huomattavasti useammin avioeron syyksi epätasaisen vastuun jaon kodin arjen tehtävistä, henkisen tai fyysisen väkivallan, puolison riittämättömän tuen, arvostuksen puutteen, mitätöinnin ja halveksunnan, oman tai puolison kyvyttömyyden ottaa vastuuta teoistaan, erilaiset elämäntyyli, liiallisen alkoholin tai päihteiden käytön sekä välinpitämättömän suhtautumisen lapsiin.

Avioeron lopullisena syynä pidettiin useimmin uskottomuutta. Tällaisina syinä tulivat esiin myös päihteiden käyttö, läheisyyden ja rakkauden puute, erilaiset elämänarvot ja -tavoitteet, erilleen kasvaminen, fyysinen väkivalta ja kommunikaatiovaikeudet. Miehet mainitsivat uskottomuuden naisia useammin eron lopullisena syynä. Naisille tyypillisiä syitä olivat taas alkoholin ja päihteiden liiallinen käyttö ja henkinen tai fyysinen väkivalta. Eronneista peräti neljä viidesosaa katsoi, että heidän avioliittoaan ei olisi voinut välttää. (Paajanen 2003, 70-77.)

Avioeron myötä elämässä tapahtuneet muutokset koettiin pääasiallisesti hyvin myönteisiksi. Suurin muutos koski onnellisuuden kokemusta. Myös itsetunto oli vahvistunut. Erityisesti naisilla suhde lapsiin ja omiin ystäviin oli muuttunut entistä paremmaksi. Sen sijaan suhteet yhteisiin ystäviin olivat huonontuneet. Kaksi kolmannelta eronneista ei ollut koskaan katunut avioeroaan, ja vain 7 % oli katunut sitä usein. Huomattava pääosa vastanneista näytti ajattelevan, että avioero oli ollut heidän elämässään hyvinvointia lisännyt tapahtuma. Tämä tulos näyttää yllättäneen myös tutkijan, koska hän esittää epäilyn tutkimustulosten luotettavuudesta perustellen sitä ihmisten tarpeella yleensä nähdä elämänsä onnellisempana, kuin se on. (Paajanen 2003, 77-84.)

Marika Jalovaara on tutkinut yhteiskunnallis-taloudellisten tekijöiden yhteyttä avioeroriskiin ensimmäisissä avioliitoissa vuosina 1991-93. Tutkimuksen tulokset olivat lähes kokonaan yhdensuuntaiset puolisoitten koulutustason, ammattiaseman, työllisyyden, tulojen ja asumismuodon suhteen. Mitä korkeampi koulutus- ja varallisuustaso henkilöillä oli, sitä epätodennäköisempi oli avioero. Ainoa merkittävä poikkeus oli siinä, että avioeron riski kasvoi silloin, kun vaimolla oli korkeammat tulot kuin puolisoilla.

Jalovaaran tutkimuksen ongelmana on, millä tavoin taloudellisten tekijöiden ja avioeroriskin yhteys voidaan selittää. Hänen mukaansa mahdollisia selitysmalleja on kolme. Voidaan ajatella, että hyvä taloudellinen asema pitää avioliittoa koossa omalla sisäisellä vetovoimallaan. Eroja estävänä tekijänä voi olla myös se, että välttyään omaisuuden jakamiselta. Toisen selitysmallin mukaan vaikutuksen suunta on päinvastainen niin, että epävakaa avioliitto rapauttaa taloudellista tilannetta. Kolmantena tapana tulkita yhteyttä on se, että on olemassa sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat erillisesti sekä avioliiton taloudelliseen asemaan että avioliiton vakauteen ja jotka ovat jääneet Jalovaaran tutkimuksen ulkopuolelle. Tällaisia tekijöitä voivat olla persoonallisuuden piirteet, lapsuudessa saatu kasvatusta ja perhetausta. Jalovaara pitää sosiaali-taloudellisten tekijöiden yhteyttä hyvin monimuotoisena ilmiönä, jota selittämään tarvitaan useita eri malleja. (Jalovaara 2007, 75-95.)

Vantaalaisia eronneita miehiä koskevassa haastattelututkimuksessa selviteltiin hylätyn osapuolen kokemuksia avioerosta. Selviytymistarinoiden perusrakenne oli kolmiosainen: (1.) jouduin erotilanteeseen, (2.) taistelin ja (3.) selvisin tai jouduin uhrautumaan. Selviytymisprosessi jakautui kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen mies yrittää palauttaa elämänsä ulkoisen tasapainon, joka on järkkynyt avioerossa koettujen konkreettisten, materiaalistien ja sosiaalisten menetysten mukana. Tätä nimitetään elämän puitteiden jälleenrakentamisen vaiheeksi. Toisessa vaiheessa selviytymistyö tapahtuu sisäisenä prosessina oman tilanteen ja identiteetin pohtimisena. Tutkijat olivat valmiit tulostensa perusteella hylkäämään myytin huonosti avioerosta selviytyvästä miehestä. (de Bruijn & Homm & Talasterä, 1994, 49-99.)

Jouko Kiisken kyselytutkimuksessa selviteltiin eronneiden kokemuksia ja arvioita avioeroprosessista. Valtaosa eronneista oli selvinnyt avioerosta hyvin. Kaksi kolmesta eronneesta koki, että avioero oli ollut lopulta helpotus huolimatta siihen liittyvistä ahdistavista kokemuksista. Myös pääosa miehistä koki selviytyneensä avioerosta hyvin. Jälkikäteen useimmat eronneet ajattelivat, että avioero oli ollut järkevä ratkaisu, ja että se oli myös parantanut elämänlaatua. Kiisken tutkimuksen tulokset tulevat varsin lähelle Paajasen kyselytutkimuksessa esille tulleita eronneiden kokemuksia ja arvioita. (Kiiski 2011, 73-81, 223-231.)

Eronneita koskevat tutkimukset paljastavat avioeron yksilöllisen luonteen. Avioero on yksilöiden omassa vallassa oleva asia, äärimmäisen demokraattinen valinta. Ratkaisevia ovat yksilön omat kokemukset ja se, millaisia merkityksiä ne saavat. Yksilön omat arvot vaikuttavat päätöksen tekoon. Avioeroa kuvataan usein osuvasti kriisinä. Kokemukset kriisistä ovat kuitenkin varsin erilaisia riippuen siitä, millainen rooli puolisoilla avioerossa on. Useiden tutkimusten mukaan avioeron kokeneet ovat selviytyneet oman arvionsa mukaan hyvin. Myös näkemys siitä, että miehet selviävät avioerosta huonosti näyttää paljastuvan pelkäsi uskomukseksi.

1.3. Kirkko ja avioero

Kirkon rooli avioliittoinstituution ylläpitäjänä ja vahvistajana on Suomessa ollut merkittävä vuosisatojen ajan. Uskonpuhdistuksen jälkeen syntyneissä kansallisvaltioissa pyrittiin yhteiskunnan valvonta ulottamaan avioliittoon ja sukupuolielämään saakka. Ruotsi-Suomessa avioliitosta tuli maallinen oikeustoimi, joka annettiin valtiokirkon hoidettavaksi. Kun kirkko vihki avioliittoon, se myös samalla vahvisti avioliittosopimuksen oikeudellisesti. Avioliittoinstituution valvojana kirkko käytti välineenään kirkkokuria. Kirkko hoiti innokkaasti sille uskottua sarkaa. Seksuaalirikokset olivatkin 1600-luvulla tavallisin rikoksen laji. (Huhta 2006, 210; Mahkonen 1978, 21, 24, 87;)

Seksuaalisuutta pidettiin Jumalan lahjana, mutta se oli sallittua vain avioliitossa. Käytännössä kaikki avioliiton ulkopuolinen sukupuolielämä oli rikollista. Rangaistukset saattoivat 1600-luvulla olla ankaria, piiskaamista ja sakkoja, ja joissakin tapauksissa annettiin myös kuolemantuomio. Ihmiset pelkäsivät, että sukupuolielämän rikoksesta seuraa Jumalan rangaistus, joka voi kohdistua myös yhteisöön. Siksi naapurien sukupuolielämää pyrittiin tarkkailemaan ja poikkeamisista oikaisemaan. Rangaistuksista suurin oli kuitenkin se häpeä, joka tuli yhteisössä sukupuolinormeista poikenneen osaksi. (Kietäväinen-Siren 2015, 63-67.)

1800-luvun lopulla käynnistyneet kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset ravistelivat kirkkoa, ja samalla sen asema avioliiton vahvistajana kyseenalaistettiin. Tästä huolimatta kirkko pyrki edelleen säilyttämään asemansa sukupuolielämän kurissa pitäjänä. Piispantarkastuksissa otettiin vielä 1900-luvun alussa esille esiaviollisten suhteet seurakunnan siveellisenä ongelmana. Avioliiton ulkopuolella syntyneet saivat kirkonkirjoihin merkinnän ”äpära”. Vihkimättömiä pareja kutsuttiin ”susipareiksi”.

Euroopan vapaamielisemmät virtaukset vaikuttivat kuitenkin kirkkoon siten, että seksuaalisuudesta alettiin puhua aikaisempaa myönteisemmin. Sitä nimitettiin myös Jumalan lahjaksi. Koulujen uskontotunneilla ja rippikoulussa teroitettiin kuitenkin tähän lahjaan liittyviä vaaroja, kuten itsetyydytystä. Sitä pidettiin sielun ja ruumiin ”itsesaastukseksena”. Myös sukupuolisen pidättyvyyden merkitystä tähdennettiin. (Jalovaara 2014, 10.)

Yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista huolimatta kirkko pyrki säilyttämään asemansa avioliiton vahvistajana. Erityistä huolestumista kirkossa aiheutti toisen maailmansodan jälkeinen avioeroaalto. Kirkossa ajateltiin, että yhteiskunta perustuu perheeseen. Nyt pelättiin, että perhe hajoaa avioerojen myötä, ja sillä on arvaamattomat yhteiskunnalliset seuraukset. Eräänä ilmauksena tästä huolesta oli kirkon perheneuvontatyön syntyminen. Aloitteen siihen teki v. 1944 pastori Matti Joensuu, joka kehotti lehti-ilmoituksessa lukijoita: ”Älkää ottako avioeroa!” Sen sijaan hän tarjosi keskusteluapua vaikeuksissa oleville. (Ahola 2006, 242.)

Sielunhoidon lisäksi kirkossa ryhdyttiin julkaisemaan perhettä koskevaa opaskirjallisuutta. Nämä välineet eivät kuitenkaan riittäneet patoamaan avioerojen tulvaa. Kirkon piirissä koettiin, että avioeroihin oli otettava kantaa ja tehtävä sellaisia päätöksiä, jotka hillitsivät avioerojen kasvua. Piispa E.G. Gulin puuttui kysymykseen voimakkaasti heti sodan jälkeen kirjassaan ”Avioero”. Hänen mielestään avioeron perusteeksi ei kelvannut rakkaussuhteen päättyminen. Siitä kärsivät lapset, ja vaikka lapset olisivat muuttaneet

pois kotoa, avioero oli väärin, "koska jokainen ero luo aina yhteiskuntaamme rauhattomuutta ja kaivaa pohjaa kalleimman ja pyhimmän omaisuutemme, yhteisen kotimme alta." (Gulin 1945, 41.)

Avioerojen yleistyessä kirkossa jouduttiin kohtaamaan seurakuntalaisia, jotka pyysivät, että heidät vihittäisiin uudelleen avioliittoon. Tämä synnytti pappien keskuudessa hämmennystä, kun kirkolta puuttui yhteinen linjanveto asiasta. Eronneiden avioliittoon vihkimistä käsiteltiin ensimmäisessä sodan jälkeisessä kirkolliskokouksessa v. 1948. Useat kirkolliset vaikuttajat olivat sitä mieltä, että eronneita ei tulisi ollenkaan vihkiä uudelleen eikä heidän siviiliavioliittojaan tulisi siunata. Kirkolliskokouksen lähes yksimieliseksi kannanotoksi muodostui näkemys, jonka mukaan avioeron ottanut, jonka edellinen puoliso on elossa, "älkөөn vihittäkö kirkolliseen avioliittoon älkөөnkä hänen avioliittoaan siunattako, jollei pappi katso siihen olevan erittäin painavia syitä." (Jalovaara 2014, 18-20.)

Kirkolliskokouksen ehdotus avioliittolain muutoksesta ei kuitenkaan koskaan edennyt eduskunnan käsittelyyn. Kirkossa pelättiin, että lakiehdotus ei menisi eduskunnassa läpi. Tämä taas johtaisi kirkon aseman heikkenemiseen yhteiskunnassa. Presidentti Paasikivi puuttui asiaan ja kirkon johdon kanssa käymiensä neuvottelujen jälkeen päätti jättää lakiehdotuksen raukeamaan. Kirkon pyrkimys säilyttää valta-asemansa voitti avioliittomoraalia koskevat kannanotot. (Ahola 2006, 242-243; Jalovaara 2014, 21-22.)

Vaikka kirkko joutui perääntymään eronneiden vihkimisessä, se jatkoi avioeron moralisointia. Laajennetun piispainkokouksen v. 1952 hyväksymässä Kirkko ja perhekasvatus –mietinnössä annetaan ymmärtämystä eronneiden vihkimistä arvosteleville. Siinä esitetään toivomus siitä, että kirkko löytäisi seuraavassa kirkolliskokouksessa sellaisen kannanoton, joka mahdollisimman tehokkaasti estäisi avioeroja ja "saisi avioeron anojat vakavasti harkitsemaan asiaansa Jumalan edessä". Kaikkia avioliiton ulkopuolisia suhteita, ennen avioliittoa tai sen aikana, pidettiin syntinä Jumalaa ja lähimmäisiä kohtaan. Ne nähtiin myös "vahingollisiksi persoonallisuuden terveelle kehitykselle" ja "vaaraksi yhteiselämälle ja yhteiskunnalle". Rakkautta ei näin ollen voitu katsoa vain yksityiselämäksi. Haitallisten asioiden joukkoon liitettiin myös itseyydytys. (Kirkko ja perhekasvatus 1952; Jalovaara 2014, 23.)

Myös Gulin arvosteli eronneiden vihkimistä. Avioero oli syntiä, sillä se oli purkamattoman ja pyhän liiton hajottamista. Uskonnollisen lankeemuksen ohella avioero osoitti "kyvyttömyyttä" ja "alkeellista elämän taitojen puutetta". Eronneen uusi avioliitto oli huoruutta. Eronnut, joka pyytää uudelleen avioliittoon vihkimistä osoittaa "sydämen kovuutta". Hän on itse "pakanan" ja "publikaanin" tavoin sanoutunut irti seurakunnasta, eikä hänen pyyntöönsä tule suostua. Seurakunnan Herran "kunnian" ja yhteiskunnallisen järjestyksen vuoksi on paikallaan aina kieltäytyä eronneen vihkimisestä. Tämä panisi avioliittoon aikovat miettimään, mihin ryhtyvät ja estäisi "suuremman villityksen". (Gulin & Niemi 1955, 170-179.)

Gulin käyttää avioerosta ja eronneista varsin kovaa kieltä. Hän mainitsee kuitenkin kaksi poikkeusta avioerossa. Toinen koskee "ruumiillista vajavuutta, joka estää aviollisen elämän". Toisessa tapauksessa mies on parantumattomasti juoppo, joka "raa´asti räökkää vaimoan ja ehkä kiduttaa lapsiaan". Ensimmäistä poikkeusta hän perustelee sillä, että yhteiselämä avioliitossa on havaittu mahdottomaksi. Tällöin ei ole kysymys varsinaisesta avioerosta vaan avioliiton "purkautumisesta". Tämä peruste ei sovi Gulinin

kokonaisnäkemykseen. Hän painottaa toistuvasti sitä, että parisuhteessa henkinen yhteys on merkittävämpää kuin ruumiillinen. Toista poikkeusta Gulin perustelee sillä, että "korkein rakkauden laki käskää sallimaan eron". Tämä herättää kysymyksen siitä, eikö "korkeimman rakkauden lain" valossa tulisi pohtia muitakin avioerotilanteita. (Gulin & Niemi 1955, 176; Gulin 1960, 29, 40-47.)

Kirkon uusimmat kannanotot avioliittoon ja avioeroon on julkaistu kahdessa kirjassa: Kasvamaan yhdessä v. 1984 ja Rakkauden lahja v. 2008. Molemmat ovat piispojen puheenvuoroja. Tosin jälkimmäisen kirjan allekirjoittajista puuttuu kaksi piispaa. Tätä voikin pitää enteenä sille, että näkemykset avioliitosta ja seksuaalisuudesta ovat kirkossa hajoamassa. Nämä uusimmat kirkon kannanotot on julkaistu yhteiskunnallisessa tilanteessa, joka oli muuttunut huomattavasti sodan jälkeisestä ajasta. Avioeroista oli tullut arkipäivää.

Teos Kasvamaan yhdessä painottaa avioliiton luonnetta elinikäisenä yhteiselämän muotona, jonka vain kuolema purkaa. Tätä näkemystä piispat perustelevat Raamatulla: "Mies jättää isänsä ja äitinsä ja liittyy vaimoonsa, niin että nämä kaksi tulevat yhdeksi lihaksi. He eivät siis enää ole kaksi. He ovat yksi. Ja minkä Jumala on yhdistänyt, sitä älköön ihminen erottako." (Matt. 19:5-6.) Avioliitto eliniän kestävästä yhteiselämän muotona perustuu Jumalan Sanaan, eikä siitä voida tinkiä. Avioero on vastoin Jumalan ihmiselle tarkoittamaa elämänmuotoa. Avioliitosta ja avioerosta esitettyjä näkökohtia käytetään lähinnä vain perusteluina elinikäiselle avioliitolle.

Avioliittoa pidetään hengellisen kasvun alueena. Se tulee esiin jo aviolupaus annettaessa ja pyydettyä sille Jumalan siunausta. Elinikäinen avioliittolupaus voidaan antaa vain Jumalaan turvautuen ja häneltä apua pyytäen. Avioliitossa kasvetaan kristittyinä. Tässä yhteydessä viitataan roomalais-katolisen kirkon oppiin avioliitosta sakramenttina, ja vaikka siitä sanoudutaankin irti, korostetaan sitä, että myös luterilaisen käsityksen mukaan avioliitossa voidaan kokea "erityisellä tavalla Jumalan läsnäoloa". Tällä tavoin avioliitto määritellään luonteeltaan hengelliseksi. Avioero merkitsee piispojen mukaan ihmisen epäonnistumista uskonnollisessa mielessä. Hänen hengellinen kasvunsa on jäänyt kesken. "Synnin tähden" puoliset eivät pysty saavuttamaan avioliiton ihannetta.

Elinikäistä avioliittoa perustellaan myös yleisinhimillisellä, "luonnollisen järjen" moraalilla ja psykologisilla syillä. Suhteen pysyvyyden uskotaan auttavan persoonallisuuden kasvua. Seksuaalisuus tuodaan nyt esille myönteisenä asiana, ja ajatellaan, että elinikäinen avioliitto tukee seksuaalisuuden syvenemistä ja rikastumista. Elinikäinen avioliitto on myös parisuhteen sisäisen moraalin mukaista, sillä siihen kuuluu vastuun ottaminen toisesta, ja puolison jättämistä pidetään vastuun laiminlyömisinä. Vanhempien kestävästä parisuhdetta pidetään myös edellytyksenä lapsen terveelle kehitykselle.

Yhtenä syynä avioeroihin piispat pitävät väärää käsitystä avioliitosta. Avioliittoa pidetään liian usein "pysähtyneenä" onnen tilana, eikä oteta huomioon parisuhteeseen kuuluvia kriisejä. Tällaisiksi luetaan: rakastuneisuuden tunteen katoaminen, lapsen syntymä, nuoruudesta luopuminen ja lasten lähtö. Jos puoliset ovat sitoutuneet elinikäiseen avioliittoon, nämä kriisit tavallisesti tuovat uutta kasvua mukanaan.

Avioliiton rikkoontumisen riski liittyy väärään käsitykseen "avioliiton dynamisesta" luonteesta. Se ei ole pysähtynyt "onnentila", vaan puolisoitten kasvusta johtuva muuttuva prosessi. Avioliittoon kuuluu

kriisejä, jotka ovat suhteelle vaaran paikkoja tai kasvuvaiheita. Tällaisiksi kriiseiksi luetaan rakastuneisuuden tunteen katoaminen, lapsen syntymä, nuoruudesta luopuminen ja lasten lähtö. Jos puoliset ovat sitoutuneet elinikäiseen avioliittoon, nämä kriisit tavallisesti tuovat uutta kasvua mukanaan. Tärkeäksi nähdään se, että aviopuoliset hoitavat määrätietoisesti yhteiselämäänsä. (Kasvamaan yhdessä 1984, 31-33.)

Piispojen mielestä ihmisillä on epätodellinen kuva avioeron vaikutuksista. Avioeroprosessi aiheuttaa enemmän tuskaa, kuin osataan ajatella. Avioero ei auta parempaan elämään, vaan voi tuoda entistä enemmän kärsimystä mukanaan. Erityisen synkkänä piispat näkevät eronneiden miesten kohtalon. Lapsille avioeron seuraamukset saattavat olla hyvin vaikeat. Avioeroa "vaativa" tekee lapsiaan kohtaan vääryyttä, jonka määrä riippuu siitä, kuinka "herkässä kehitysvaiheessa" lapsi on.

Elinikäinen avioliitto tuo piispojen käsityksen mukaan ihmisen elämään paljon hyvää. Se on edellytys hengelliselle kasvulle. Se auttaa yksilöä henkisessä kypsymisessä. Elinikäinen parisuhde tukee puolisojen hyvinvointia ja lasten tervettä kehitystä. Avioerojen vaikutus on päinvastainen ja ne aiheuttavat paljon vaikeuksia ja kärsimystä etenkin puolisolle ja lapsille. Avioerot johtuvat ihmisen uskonnollisen kasvun keskeneräisyydestä, psykologisesta kypsymättömyydestä, huonosta moraalista sekä parisuhteeseen ja avioeroon liittyvistä vääristä käsityksistä. Avioeron ottaneita ei kutsuta enää synnintekijöiksi, mutta heitä nimitetään "avioliitossaan epäonnistuneiksi". Eronnut saa leiman kypsymättömyydestä ihmisenä. (Kasvamaan yhdessä 1984, 53-55.)

Avioeron onnettomuudesta eivät ole kuitenkaan vastuussa vain yksittäiset ihmiset. Piispojen mukaan taustalla on yhteiskunnan teollistuminen ja kaupungistuminen. Tämä kehitys on johtanut siihen, että ihmisten vuorovaikutussuhteet ovat muodostuneet entistä vaikeammiksi. Avioerojen kasvu liittyy näihin ongelmiin. Tätä ilmentää myös ihmisten yksinäistyminen. Piispojen käsityksen mukaan avioerojen suuri lukumäärä kertoo "laaja-alaisesta sosiaalisesta häiriintymisestä". Muita tällaista häiriintymistä kuvaavia ilmiöitä ovat: itsemurhien suuri määrä, mielenterveysongelmat, alkoholi- ja päihdevaikeudet sekä perheväkivallan kasvu. Avioerojen kasvuun on vaikuttanut myös maaseudun elämäntavan muuttuminen kaupunkimaisemmaksi. Näin maaseutukaan ei ole säästynyt avioerojen lisääntymiseltä. Kaupunkilaistunut elämäntapa, muuttoliike, matkailu ja joukkotiedotus ovat levittäneet "sallivampia ajatuksia". (Kasvamaan yhdessä 1984, 72-74.)

Piispojen näkemystä yhteiskunnan muutoksen ja avioerojen kasvun välisestä suhteesta voi pitää kapeana. Yhteiskunnan muuttuminen näyttää heidän silmissään kovin kielteiseltä asialta. Herää kysymys siitä, miksi ei viitata esimerkiksi elintason nousuun, tasa-arvon kasvuun tai naisten aseman kohenemiseen, etenkin kun kirkossa käytiin keskustelua naispappeuden hyväksymisestä. Sen, että piispat viittasivat yhteiskunnallisiin tekijöihin avioerojen taustalla, voi tulkita kahdella tavalla. Se voidaan nähdä puolustuksena sille, että kirkko ei ole onnistunut avioerojen vähentämisessä. Toisaalta se saatetaan tulkita myös yritykseksi ymmärtää avioeron ottanutta.

Vaikka elinikäisen avioliiton ihanteesta pidetään tiukasti kiinni, piispat ottavat esille myös "poikkeusten mahdollisuuden". Näitä perustellaan sillä, että eletään "maailmassa, jota synti on turmellut". Esimerkkejä tällaisten poikkeusten olemassaolosta etsitään Uudesta testamentista ja luterilaisen uskonpuhdistuksen

avioliittokäsityksistä. Synnin vuoksi aviopuolisot eivät kuitenkaan aina onnistu tämän elinikäisen avioliiton ihanteen tavoittamisessa. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta mainitaan toisen väkivaltaisuus. Piispat toteavat myös, että on sellaisia erityistapauksia, joissa "lasten turvallisuus ja terve kehitys vaatii rikkinäisen aviosuhteen lopettamista". Aina elinikäinen avioliitto ei siten tuotakaan hyvää kasvuympäristöä lapselle.

Eronneen uudelleen vihkiminen on piispoille edelleen ongelmallinen tilanne, kun se näyttää peräkkäin toteutetun moniavioisuuden hyväksymiseltä. He pitävät kuitenkin eronneiden uudelleen vihkimistä hyväksyttävänä. Sitä perustellaan yhteiskunnallisilla syillä. Eronneet näyttävät muodostaneen eräänlaisen uhan yhteiskunnan kiinteydelle. "Yhteiskunnan ja yleisen moraalisen järjestyksen kannalta" piispat pitävät parempana, että eronnut solmii uuden "täyteen aviosuhteeseen velvoittavan" avioliiton, kuin että hän elää tilapäisessä suhteessa tai avoliitossa. Piispat vetoavat tässä luterilaiseen perinteeseen, jossa uudelleen avioitumista on pidetty ongelmattomana silloin, kun joku on "joutunut avioeroon aviopuolison uskottomuuden tai hylätyksi tulemisen vuoksi".

Piispat korostavat, että uuteen avioon aikovan eronneen tulisi tajuta mahdollisimman hyvin edellisen avioliiton kariutumisen syyt ja oma osuutensa siihen. Hänen tulee olla myös vilpitön uudelleen aviotuessaan. Tämän tilanteen selvittely sopii piispojen mielestä hyvin vihkikeskusteluun. Oman itsetuntemuksen kasvattamisen lisäksi kirkko tarjoaa "elämässään haaksirikoon joutuneelle ihmiselle" armoa ja anteeksi-antamista, joka ulottuu suurimpiinkin synteihin, kuten Jumalan tahdon vastaiseen avioeroon. Näin myös armon näkökulma tulee esille. Vielä 1950-luvun alussa kirkossa etsittiin mahdollisuuksia kieltäytyä eronneiden vihkimisestä. Kolme vuosikymmentä myöhemmin eronneiden vihkimiseen on jo taivuttu, mutta katumuksen ja sisäisen selvittelyn tärkeyttä korostetaan. (Kasvamaan yhdessä 1984, 55.)

Piispojen kannanotot ovat 1950-lukuun verrattuna jossakin määrin muuttuneet. Elinikäisen avioliiton ihanteesta pidetään edelleen kiinni, mutta käsittelytapa on vaihtunut. Kun vielä kolme vuosikymmentä aikaisemmin avioeroa perusteltiin avoimemmin uskonnollis-moraalisena rikkomuksena Jumalaa vastaan, nyt esille otettiin vetoaminen luonnolliseen moraaliin ja psykologiset perusteet. Avioeron ottanutta ei nähty niinkään synnin tekijänä, vaan persoonallisessa kasvussa epäonnistuneena ihmisenä. Eronneen osoittelu jatkui, mutta tällä kertaa psykologisilla ja yhteisöllisen moraalien syillä. Kokonaan uusi peruste tämä ei ole, sillä myös Gulin oli leimannut eronneet "epäsosiaalisiksi" ja "kyvyttömiksi". (Gulin & Niemi 1955, 34-35, 170-171.)

Myös entistä avarampi näkemys hyväksyttävistä poikkeuksista avioeron ottamisessa lievensi kannanottoa. Samoin uudelleen avioliittoon vihkimiseen suhtauduttiin todellisuudentajuisemmin ja hyväksyvämmmin. Uutta oli myös se, että seksuaalisuudesta puhuttiin aikaisempaa myönteisemmin. Yhteiskuntaa tarkasteltiin eri näkökulmasta kuin aikaisemmin. Vielä 1950-luvulla katsottiin, että avioero rapauttaa yhteiskunnan. Nyt yhteiskunnan ajateltiin vaikuttavan yksilöön yllyttämällä häntä avioeroon.

Yli kaksikymmentä vuotta myöhemmin julkaistu uusi piispojen puheenvuoro, Rakkauden lahja, jatkaa avioeron käsittelyä edeltäjänsä viitoittamalla tiellä. Sekin teroittaa elinikäisen avioliiton ihanteen merkitystä. Avioliittoa tarkasteltaessa käytetään teologisia ja psykologisia käsitteitä. Kirjan teologisessa joh-

danto-osassa kuvataan parisuhteen rakkautta kahdella uskonnollisella käsitteellä, eros- ja agape-rakkauksella. Eros-rakkauksella tarkoitetaan sukupuolten välistä eroottista rakkautta. Sitä nimitetään myös "haluavaksi rakkaudeksi". Agape-rakkaus tarkoittaa "palvelevaa rakkautta". Eroottinen rakkaus saa ihmisen tavoittelemaan toista itselleen. Se on myös intohimoa. Palvelevaan rakkauteen sisältyy halu tehdä toiselle hyvää ja auttaa. Siihen kuuluu uhrautuminen, uskollisuus ja sitoutuminen.

Kummatkin rakkauden lajit ovat Jumalan lahjoja. Mutta itsestään selvää on, että palveleva rakkaus on parisuhteen kannalta tärkeämpää. Ilman sitä rakkauselämä köyhtyy oman edun ja onnen tavoitteluksi. Haluava rakkaus voi myös syrjäyttää palvelevan rakkauden. Tämä tapahtuu itsekkäässä seksuaalisen nautinnon tavoittelussa. Silloin seksuaalisuus on irrotettu rakkaudesta. Pelkkä itselle haluaminen jopa myrkyttää perhe-elämän. Pystyäkseen osoittamaan palvelevaa rakkautta ihmisen on tultava osalliseksi palvelevasta ja uhrautuvasta rakkaudesta. Tämä tapahtuu uskossa Kristukseen. Kristuksen rakkautta kuvataan voimanlähteeksi, joka vaikuttaa omalla painollaan ihmiseen. "Joka katsoo Kristukseen, ei voi olla rakastamatta lähimmäisiään." (Rakkauden lahja 2008, 25-27, 50.)

Palvelevan rakkauden kehittymiseen tarvitaan opettelemista. Avioliiton koetinkiviä ovat kriisit. Kriisin käsite on alkuperältään psykologinen, mutta tässä se saa luonteeltaan lähinnä uskonnollisen merkityksen. Kriisin taustalla on itsekkyyys, joka estää palvelevan rakkauden toteutumisen. Itsekkyyys on perussynti, joka saa etsimään omaa nautintoa ja valtaa rakastamisen sijaan. Kriisiä kehoitetaan selvittämään ulkopuolisen ammattiauttajan avulla. Mutta lääkkeeksi tarjotaan ennen kaikkea kirkon sanomaan sisältyvää anteeksiantamusta. Tämä Kristuksen rakkauden kokemus antaa voimaa rakastaa toista ihmistä. Näin usko auttaa selviämään kriisistä. (Rakkauden lahja 2008, 33-37.)

Tällainen kaksijakoinen käsitys rakkaudesta esiintyy Gulinin ajattelussa. Hän jakaa rakkauden fyysilliseen, sukupuoliseen kiintymykseen ja yleisinhimilliseen uhrautuvaan palveluun. Ensimmäinen on luonteeltaan biologista, ja hän käyttää siitä nimitystä "lempi". Jälkimmäinen on henkistä kiintymystä ja palvelunhalua, joka ilmenee kirkkaimmin Jeesuksen persoonassa. (Gulin 1960, 29.) Piispojen kannanotossa kuljetaan tässä kohdin Gulinin jalanjäljissä. Käsiteparin nimitys muuttuu, mutta sisältö pysyy lähes samanlaisena.

Tällainen jaottelu rakkaudesta on ongelmallista parisuhteen tarkastelussa. Kun korostetaan palvelevan agape-rakkauden keskeistä luonnetta, eros-rakkaus jää sivuosaan. Vaikka piispat toteavat, että molemmat ovat Jumalan lahjoja, eroottinen rakkaus saa hyvin kapean merkityksen, ja siihen liittyvät maininnat ovat pääasiassa kielteisiä. Haluava rakkaus ja palveleva rakkaus ovat myös jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Tällainen käsitys on ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että avioliitto on olennaisimmalta osaltaan eroottinen parisuhde. Myös palvelevan rakkauden käsite ontuu parisuhteen kuvaajana. Se määrittää onnistuneen avioliiton luonteeltaan uskonnolliseksi. Avioliiton vaikeudet johtuvat itsekkyyden synnistä ja ne ovat voitettavissa uskonnollisen kilvoittelun avulla. Tässä prosessissa ihminen oppii uhrautumaan toisen edestä. Näin selvittää vaikeuksista.

Piispojen kuvauksessa parisuhteesta palataan vuosisatoja kestäneeseen ajatteluun seksuaalisuuden kielteisestä merkityksestä. Eroottisuuden, tasaveroisuuden ja vuorovaikutuksellisuuden merkitys parisuhteessa jää ontoksi. Avioeron ottanut kokee tehneensä uskonnollisen haaksirikon. (Vrt. Rakkauden lahja 2008, 10, 29; vrt. Giddens 1992, 49-65; Branden 2008, 66-68,76-77.)

Avioliittoa koskevaa teologista tarkastelua jatketaan liitto-käsitteen avulla. Avioliitto on Jumalan asettama, mutta tässä "siunauksen" kohteena ei olekaan vain ihmisten yhteenkuuluminen vaan liitto. Sen solmivat toisalta ihmiset, mutta sen erityisluonne on siinä, että Jumala toimii liiton yhdistäjänä. Tällä tavoin avioliitto on jotakin huomattavasti enemmän kuin ihmisten välinen sopimus. Kun Jumala toimii liiton luoja, se saa uskonnollisen luonteen. Tämä johtaa siihen, että liitto itsessään vaikuttaa ihmisiin. Kun puolisojen välinen rakkaus joutuu vaikeuksiin, liitto itsessään "kantaa ja suojaa". Avioliitto saa tässä ajattelussa merkityksen, jota voi luonnehtia myös sakramentaaliseksi. Tällaisesta liittoa vastaan nouseminen ja sen purkaminen on luonnollisesti myös Jumalan tahdon vastaista toimintaa. (Rakkauden lahja 2008, 68-69.)

Avioliiton sakramentaalinen luonne on jännitteessä luterilaisen opin kanssa, sillä Martti Luther korosti avioliiton kuuluvan yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin. Tätä puretaan selityksellä, jonka mukaan Luther tarkoitti sitä, että avioliitolla on "yleisinhimillistä arvoa". (Rakkauden lahja 2008, 68; vrt. Lempiäinen 1985, 154-156.) Tällainen selitys tekee Lutherin ajatuksesta merkitykseltään kuitenkin vain symbolisen. Kun huomattava osa pareista kuitenkin purkaa avioliiton, herää kysymys liiton vaikuttavuudesta. Tätä ristiriitaa selitetään sillä, että aviopuolisoiden tehtävänä on pitää huolta liittoon kuuluvasta luottamuksesta ja jatkuvuudesta. (Rakkauden lahja 2008, 69.) Jos liitto pysyy kuitenkin voimassa vain aviopuolisoiden toiminnan välityksellä, se tekee liiton vaikuttavuuden tyhjäksi. Kolmas ongelma muodostuu kirkon omasta käytännöstä. Sakramentaalinen liitto-käsitys tekee avioliitosta luonteeltaan "pyhän". Se taas nostaa esiin kysymyksen siitä, asettuuko kirkko ristiriitaan itsensä kanssa, kun se vihkii eronneita uuteen avioliittoon.

Piispat perustelevat elinikäistä avioliittoa myös yleisinhimillisin syin. Koko elämän mittainen avioliitto tukee persoonallisuuden kasvua. Se auttaa vastuun kantamiseen puolisoista ja lapsista, tukee lasten tervettä kehitystä ja luo turvallisuutta. Vaikka avioliitto vaikuttaa omalla voimallaan, tarvitaan myös puolisojen ponnisteluja liiton edellyttämän luottamuksen ylläpitämiseksi. Avioliiton haasteita kuvataan tässä jälleen kriisin käsitteellä. Tässä yhteydessä asiaa käsitellään pääasiassa psykologisesta näkökulmasta.

E erityisen laajan käsittelyn saa osakseen uskottomuskriisi. Sitä pidetään henkisenä kypsymättömyytenä ja itsetuntemuksen puutteena. Se käsitetään myös uskonnollis-moraaliseksi rikkomukseksi, aviorikokseksi. Tähänkin syyllistynyt voi kuitenkin kokea anteeksiantamuksen. Parisuhteessa uskottomuus vaatii pitkää selvittelyprosessia. Eronneen leimaamisessa henkisesti kypsymättömäksi seurataan sekä edellistä piispojen kannanottoa että Gulinin näkemyksiä. (vrt. Kasvamaan yhdessä 1984, 53-55; Gulin & Niemi 1955, 34-35, 170-171.)

Piispat nimeävät myös useita muita avioliiton kriisejä. Tällaiset kriisit liittyvät avioliiton kehitysvaiheisiin, lapsettomuuteen, sairauksiin, seksuaaliin vaikeuksiin, alkoholismiin, väkivaltaan ja työelämään. Osaan kriiseistä ihminen ei itse voi vaikuttaa. Alkoholismin ja väkivallan suhteen ongelmat voivat muodostua

niin vaikeiksi, että avioliiton jatkaminen saattaa tulla kyseenalaiseksi. Elinikäisen avioliiton ihanteesta tinkimistä perustellaan Jeesuksen aikaisilla juutalaisuuden käytännöillä, ja sillä että kristillisissä kirkkoissa avioeroa on pidetty mahdollisena silloin, kun on ollut kysymys puolison uskottomuudesta tai hylkäämisestä.

Piispat toteavat jopa, että avioero on joissakin tilanteissa "väistämätön". Tässä viitataan tilanteisiin, joissa puolisoiden epäsuorasti aiheuttaa heille tai etenkin lapsille kohtuutonta kärsimystä ja vaarantaa heidän perusturvallisuuttansa ja tasapainoista kehitystensä. Kun avioerokriisiin liittyvät väkivalta tai alkoholismi, todetaan, että mahdollisuudet avioliiton jatkamiseen ovat vähissä. Piispojen äänensävy jyrkkenee, kun arvioidaan uskottomuutta avioeron syynä. Tässä yhteydessä viitataan siihen, että "vastuun, syyllisyyden ja häpeän yhteisessä kantamisessa on oma viisautensa". Tähän tilanteeseen tarjotaan avuksi itsetutkistelua ja keskinäistä anteeksiantamista. (Rakkauden lahja 2008, 82-84.)

Piispat pitävät avioeroa huonona ratkaisuna. Se on "raskas kokemus". Eron kokeneiden sisimpään voi jäädä "vaikeasti umpeutuvia haavoja". Avioerossa luovutaan yhteisestä elämästä lapsien kanssa ja kodista. Omaisuus jaetaan. Odotuksissa avioeron jälkeisestä elämästä voi myös pettyä. Piispat epäilevät sitä, että etenkin miehille perheestä luopuminen ja yksinäisyys voivat olla kova koettelemus. Piispat antavat myös neuvoja siitä, millä tavoin avioeron vaikutuksia voisi lieventää. He viittaavat myös siihen, että eronneet tarvitsevat uudelleen aloittamisen mahdollisuutta. (Rakkauden lahja 2008, 85-87.) Avioeron ottanut uskottomuuden pettäjä oman uskonsa. Hän ei ole vain persoonallisuudeltaan kypsymätön vaan myös uskossaan heikko. Avioero on siitä myös julkinen merkki.

Piispojen puheenvuorossa käsitellään avioeroa sekä epäsuorasti että suorasti. Avioeron epäsuora tarkastelu tapahtuu avioliiton epäonnistumista käsiteltäessä. Sitä arvioidaan kielteisesti. Kun avioeroa käsitellään suorasti, piispojen ote muuttuu ymmärtäväisemmäksi ja hyväksyvämmäksi. Elinikäisen avioliiton ihanteesta tinkimistä perustellaan Jeesuksen aikaisilla juutalaisuuden käytännöillä, ja sillä että kristillisissä kirkkoissa avioeroa on pidetty mahdollisena silloin, kun on ollut kysymys puolison uskottomuudesta tai hylkäämisestä.

Piispojen viimeisin puheenvuoro käsittelee avioerokysymystä monitasoisesti. Sitä tarkastellaan toisaalta epäsuorasti avioliittoa pohdittaessa. Toisaalta avioeroon otetaan myös avoimen suorasti kantaa. Piispojen puheenvuoroa halkoo myös teologinen ja yleisinhimillinen käsittelytapa. Jälkimmäisessä käytetään lähinnä psykologista käsitteistöä. Teologisin käsittein luodaan kuvaus avioliiton uskonnollisesta luonteesta. Siinä avioero saa uskonelämässä tapahtuneen haaksirikon merkityksen. Uskottomuutta ja avioliiton ulkopuolista suhdetta pohditaan aina myös teologisin käsittein, jolloin se tuomitaan uskonnollis-moraalisesti.

Psykologisessa tarkastelussa avioero muodostuu sen sijaan yleisinhimillisesti melko ymmärrettäväksi asiaksi. Se on tosin huono ratkaisu, mutta valintoja pohditaan tässä mustavalkoisuutta välttäen. Uskonnollinen ja psykologinen pohdinta eivät löydä toisiaan, vaan ne jäävät suurelta osin irrallisiksi kokonaisuuksiksi. Sama kahtiajako hallitsee epäsuoraa ja suoraa avioeron käsittelyä. Ensin mainitulla tavalla asiaa tarkasteltaessa tullaan kielteisiin arvioihin avioerosta. Jälkimmäisellä käsittelytavalla päädytään ymmärtävämpiin kannanottoihin.

Teos Rakkauden lahja seuraa pääpiirteissään aikaisempaa piispojen puheenvuoroa. Siitä on kuitenkin kadonnut se toiveikkaus avioerojen kasvun pysähtymisestä, jota vielä esiintyi Kasvamaan yhdessä –kannanotossa. Nyt avioerojen kasvava määrä on otettu annettuna todellisuutena. Aikaisempi piispojen puheenvuoro otti jyrkemmän moraalisen kannan avioeroon. Se tuli esille esimerkiksi avioeron mahdollistavien poikkeuksien pohdinnassa. Tällaiseen uudemmassa piispojen puheenvuorossa ei ryhdytä. Sen sijaan avioliitto ja avioero liitetään uskonelämän kysymyksiin. Tällä saatetaan pyrkiä korvaamaan jyrkkiä moraalisia kannanottoja avioerosta. Uudemmassa piispojen puheenvuorossa pohditaan avioeroon ja eron jälkeiseen elämään liittyviä näkökohtia enemmän ja avoimemmin kuin sen edeltäjässä. Tämäkin viittaa siihen, että on sopeuduttu entistä suurempaan avioerojen määrään, vaikka se on kehityssuunta, jota ei toivota.

1.4. Usko, ammatti ja arvojen ristiriita

Avioero on tapahtuma, jossa kaksi suomalaisessa yhteiskunnassa rinnakkain elävää kulttuuria törmäävät yhä edelleen usein toisiinsa. Yhteiskuntaa on ravistellut muutos, jossa yksilön oikeuksien toteuttaminen on noussut tärkeälle sijalle. Avioliittoa on ryhdytty tarkastelemaan yksilöiden välisenä sopimuksena. Yksilön oikeuksiin katsotaan myös se, että hän voi halutessaan purkaa avioliiton ja ottaa avioeron. Tällainen vapautuminen on johtanut myös avioerojen yleistymiseen.

Julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa avioeroa on alettu käsitellä usein psykologian näkökulmasta ja moraalinen arviointi on jäänyt vähemmälle. Keskeiseksi on tullut yksilön persoonalliseen kasvuun ja identiteetin etsimiseen liittyvät seikat. Avioero nähdään monesti kriisinä. Tähän yhdistetään usein kriisin läpikäymisen mukanaan tuoma henkinen kypsyminen. Eronneet ovat alkaneet myös itse käsitellä omia kokemuksiaan julkisesti.

Kirkko on ajautunut tässä muutoksessa puolustuskannalle. Kirkon rooli yhteiskunnassa on kaventunut, kun sen asema avioliiton vahvistajana ja yksilöiden seksuaalisuuden valvojana on murentunut. Kirkko on kuitenkin pitänyt kiinni elinikäisen avioliiton ihanteesta ja siitä, että sukupuolielämä kuuluu ainoastaan avioliittoon. Näiden normien rikkojia rangaistiin vuosisatojen ajan kirkkokurin määräämin sanktioin. Avioerolainsäädännön muututtua kirkko syytti avioeron ottaneita huonosta moraalista. Viime vuosikymmeninä, kun avioero on yleistynyt, sitä on ryhdytty myös kirkon taholla ymmärtämään jossakin määrin. Siitä huolimatta avioero on leimattu uskon haaksirikoksi. Eronnutta on pidetty myös moraaliltaan ja persoonalliselta kasvultaan kypsymättömänä.

Yksilön vapautta korostavat arvot ja kirkon kannanotot asettuvat toisiaan vastaan avioerossa. Kun on kysymys henkilöstä, jolle uskonnollinen vakaumus on merkittävä, hän joutuu avioerotilanteessa kahden arvomaailman ja elämäntavan jännitykseen. Kun avioeroa kuvataan usein kriisinä, se merkitsee myös sitä, että se on henkisesti hyvin kuormittava tilanne. Uskonnolliselle ihmiselle kahden arvomaailman ristiriita luo oman lisätaakkansa, sillä avioerossa oma usko joutuu vaakalaudalle.

Tämä ristiriita kärjistyy erityisesti silloin, kun ammatti liittyy uskonnolliseen vakaumukseen, jolloin uskonnolliseen sitoutumiseen yhdistyy lojaalisuus työntajaa kohtaan. Tällaisia henkilöitä ovat kaikki uskonnollisten yhdyskuntien palveluksessa olevat työntekijät. Suomessa enemmistö heistä on ev.-lut. kirkon työntekijöitä. Heistä papit muodostavat ryhmän, jolta selkeimmin edellytetään sitoutumista kirkon oppeihin sekä esimerkillistä elämäntapaa.

Sitoutumisen luonne käy ilmi pappisvihkimyksen sisällöstä. Piispan tehtävänä on vihkiä virkaan riittävät opinnäytteet suorittaneita, tavallisesti teologian maisterin tutkinnon suorittaneita pappiskandidaatteja, jotka "havaitaan siihen kelvollisiksi". Vastuu kunkin hakijan soveltuvuudesta pappisvirkaan jää piispan ja tuomiokapitulin harteille. Pappisvihkimyksessä vihittävät antavat lupauksen: (1.) "pysyä lujina kirkon uskossa ja vahvistaa siinä seurakuntalaisia", (2.) "hoitaa pappisvirkaa oikein ja uskollisesti Jumalan sanan ja kirkkomme tunnustuksen mukaisesti, (3.) "julistaa ja opettaa evankeliumia puhtaasti, jakaa sakramentteja Kristuksen asetuksen mukaisesti ja hoitaa pappisvirkaa kirkkomme järjestyksen mukaan" sekä (4.) "edistää kaikkea, mikä rakentaa seurakuntaa ja elää niin, että he ovat esikuvana seurakunnalle". (Kirkollisten toimitusten kirja 2004; Kirkkojärjestys 18:1.)

Viimeksi mainittu lupaus koskee papin elämää kokonaisuudessaan jakamatta sitä ammatillisen ja yksityiselämän alueisiin. Avioero luetaan Suomessa pääsääntöisesti yksityiselämään kuuluvaksi. Kun se on luonteeltaan juridinen päätös, se tulee myös julkiseksi. Siksi se tulee myös yleisen huomion kohteeksi. Kun kirkko on verrattain johdonmukaisesti tuominut avioeron, herää kysymys, onko avioeron ottanut pappi rikkonut pappislupauksensa olla esikuvana seurakunnalle.

Kaikesta huolimatta kirkon palveluksessa on avioeron ottaneita pappeja. Tiedot heidän määrästään ovat suppeita. Kirkon tutkimuskeskus teki v. 2009 tätä koskevan kyselyn kirkon työntekijöille. Kyselyyn vastanneista papeista avioeron ottaneita oli n. viidennes. Muiden seurakunnan toiminnallisten työntekijöiden, kuten diakonien ja nuoriso-ohjaajien joukossa eronneiden osuus oli yhtä suuri kuin papeilla. Sen sijaan talous- ja kiinteistöhallinnossa työskentelevien joukossa eronneita oli n. kolmasosa. Avioero koskettaa merkittäväällä tavalla kaikkia kirkon työntekijöitä. (Kirkon tutkimuskeskus 2009.)

Tässä tutkimuksessa paneudutaan uskonnollisen vakaumuksen omaavan yksilön tilanteeseen avioerossa ja selvitetään, millaisia kokemuksia hänellä siitä on. Kun papeilla uskonvakaumukseen liittyy myös ammatillinen sitoutuminen kirkkoon, tutkimushenkilöt on valittu heidän joukostaan. Avioero tapahtumana on johtanut heidät kahden arvomaailman väliin. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millä tavoin he ovat selvinneet tästä ristiriidasta.

Tutkimuksen tuloksena esitetään kahdeksan tarinaa avioerosta. Tutkimukseen haettiin osallistujia lehti-ilmoituksella pappien ammattiyhdistyksen julkaisemassa Crux-lehdessä 2007 ja 2008. Siinä tarjottiin avioeron kokeneille papeille mahdollisuutta osallistua tutkimukseen vapaamuotoisen esseen kirjoittamisella.

Osallistujaa pyydettiin kirjoittamaan:

- oma kertomuksensa avioerostansa
- siihen johtaneista tekijöistä
- sen eri vaiheista ja vaikutuksista ihmissuhteisiin

- sen mukanaan tuomista muutoksista hänen elämäänsä ja kuvaansa omasta itsestään
- työyhteisön, esimiesten ja seurakuntalaisten reaktioista
- avioeron vaikutuksista toimintaan papin virassa
- avioeron vaikutuksista uskonnollisiin ja eettisiin näkemyksiin sekä omaan kuvaan itsestä pappina

Heille tarjottiin mahdollisuutta osallistua myös haastatteluun. Kahdeksasta tutkimushenkilöstä kaksi on lähetti nimettömän esseen. Muut osallistuivat myös haastatteluun, jossa laajennettiin esseessä kerrottua tietoa. Tutkimusaineisto kerättiin heinäkuuhun 2008 mennessä.

Tutkimuksen tarinat on muokattu henkilöiden omien esseekirjoitusten ja haastattelujen perusteella. Ensin esseet ja haastattelut käytiin huolellisesti läpi ja kysyttiin kunkin henkilön kohdalla sitä, mikä oli hänen avioerokertomuksensa keskeisin juoni.

Kun se oli selvitetty, rakennettiin juonen ympärille kokonaisuus, josta muodostettiin yhtenäinen tarina. Ne tutkimushenkilöt, jotka on voitu tavoittaa, ovat tarkastaneet tarinansa ja hyväksyneet niiden julkaisun sekä todenneet, että tarina on oikein ymmärretty.

Seuraavassa vaiheessa esitellään tutkimuksen tarinat. Kertomusten henkilöistä käytetään satunnaisesti valittuja peitenimiä. Tarinat jaetaan kahteen tyyppiin, ja tarinoiden rakenteita vertailemalla muodostetaan kaksi erilaista kuvausta avioeroprosessin etenemisestä. Lopuksi tarinoista nostetaan esiin keskeiset näkökohdat ja pohditaan niiden merkitystä avioeron ja uskonnollisuuden ymmärtämisessä.

2. Avioero, synti ja syyllisyys. Marjan tarina.

Marja on alle 30-vuotias pappi. Papin työssä hän on toiminut neljä vuotta. Hän oli naimisissa seitsemän vuotta. Kertomuksensa hän on kirjoittanut kaksi vuotta avioeron jälkeen. Hänellä ei ole lapsia. Siviilisäädyltään hän on eronnut.

Marja tapasi tulevan aviomiehensä, Kallen teini-ikässä. Hän aloitti seurustelunsa Kallen kanssa 16-vuotiaana. Seurustelu jatkui lukioajan. Marja oli ihastunut ja jopa rakastunut seurustelukumppaniinsa. Poikakaverissa oli juuri sellaisia piirteitä, joita hän ihaili. Kalle oli mies, jota Marja tunsivat voivansa katsoa ”ylöspäin”. Kotitausta oli samanlainen. Molemmat olivat maanviljelijäperheiden kasvatteja. Kodit olivat myös uskonnollisia. Koulu sujui molemmilta hyvin. Lukiossa menestys oli jopa loistavaa. Monet asiat yhdistivät paria. Seurustelusuhde sujui luonnokkaasti. Yhteistä keskustelemista riitti. Pari teki ”upeita” suunnitelmia yhteisestä kodista ja tulevaisuudesta. Kaksi lahjakasta nuorta kirjoitti samaan aikaan ylioppilaaksi. Kalle päätti opiskella tekniikan alalla, ja Marja hakeutui opiskelemaan teologiaa.

Marja tunsivat itsensä onnelliseksi parisuhteessaan. Tulevaisuuskin näytti kaikin puolin lupaavalta ja elämä hymyili. Yksi ”kivi oli kuitenkin kengässä”. Se oli syyllisyyden tunne. Marja oli Kallen kanssa ylittänyt ne rajat, jotka hän oli asettanut seksuaaliselle kanssakäymiselle. Marjan uskonnollisen näkemyksen mukaan seksi avioliiton ulkopuolella oli syntiä. Tätä asiaa ei lieventänyt se, että Marja ja Kalle seurustelivat vakituisesti. Seksi ei yksinkertaisesti kuulunut seurusteluun. Tästä johtuen Marjalle tuli tunne, että hänen on sovitettava lankeemuksensa. Marjan ajatuksissa siihen oli olemassa vain yksi lääke. Menemällä Kallen kanssa naimisiin syyllisyys lievenisi. Olihan seksikumppanina ollut kuitenkin tuleva puoliso. Näin lankeemus voitaisiin hyvittää.

Marja ja Kalle eivät viivytelleet avioliiton solmimisessa. Avioliiton solmiessaan Marja oli 20-vuotias. Pariskunnan seurustelu oli kestänyt neljä vuotta. Jälkikäteen Marja arvioi olleensa kovin nuori naimisiin mennessään. Syyllisyyden tunne oli sitonut hänet seurustelemaan Kallen kanssa. Marja ei voinut ajatella muita poikia, sillä seurustelu jonkun muun kanssa olisi lisännyt seksin aiheuttamaa syyllisyyttä. Se olisi tehnyt hänestä uskottoman kumppanilleen. Avioituminen Kallen kanssa tarjosi mahdollisuuden hairahduksen sovittamiseen.

Marjan mielestä hänen "uskovainen" kotitaustansa vaikutti siihen, millä tavoin hänen parisuhteensa eteni. Äidin puolella suvussa vaikutti helluntailaisuus. Isän suvussa oli evankelisuutta ja kansanlähetysläisyyttä. Marjan hengellisyys pohjautui näihin uskonnollisiin liikkeisiin. Hän oli sisäistänyt niiden näkemykset seksuaalisuudesta ja avioliitosta. Kertomuksessaan Marja arvioi, että hänen hengellisyytensä sai aikaan sen, että hän meni avioliittoon. Koko tämä ajatuskuvio tuntui Marjasta myöhemmin "niin surullisen lapselliselta ja avuttomalta". Se oli hänelle kuitenkin hänelle "todellisinta totta".

Avioliiton solmiessaan Marja uskoi "sovittaneensa syntinsä". Kaiken olisi pitänyt olla tämän jälkeen hyvin. Avioliiton aluksi Marja tunsikin itsensä onnelliseksi. Onnellisuuden kokemus oli jopa niin voimakas, että Marja ei ollut osannut ennen edes kuvitella sellaisen tunteen olemassaoloa. Tilanne muuttui kuitenkin varsin nopeasti. Vain puolen vuoden jälkeen Kallen käytöksessä alkoi näkyä vihamielisiä piirteitä Marjaa kohtaan. Marjaa rupesi pelottamaan. Marja selitti Kallen vihamielistä käytöstä stressillä, joka aiheutui siitä, että Kalle ryhtyi tekemään töitä opiskelunsa ohessa. Kalle paiskoi töitä viikot ja opiskeli viikonlopun. Marja olisi kaivannut yhteistä aikaa, mutta sitä heille jäi enää hyvin vähän. Tämä ahdisti Marjaa. Muistellessaan tätä aikaa jälkikäteen Marja ei ollut varma siitä, turvautuiko Kalle ruumiilliseen väkivaltaan jo avioliiton alkuvaiheessa. Marja piti mahdollisena sitä, että Kalle löi häntä jo silloin.

Kallella oli vahvat siteet vanhempiinsa. Kun Kalle sai työstään kesällä lomaa, hän lähti auttamaan vanhempiaan kotitalon töissä, ja niitä varmasti maatalossa löytyi. Marja olisi toivonut, että he olisivat olleet lomalla yhdessä, mutta hän joutui pettymään odotuksissaan. Kalle muuttui entistä väkivaltaisemmaksi. Hän saattoi tönä Marjaa ja heitellä tätä erilaisilla tavaroilla. Samaan aikaan Kalle vaati Marjalta "seksuaalisia palveluksia". Tätä Kalle perusteli sillä, että seksi lievittäisi hänen stressiään. Marja arveli, että Kalle oli tuolloin "jonkinlaisessa burnout-tilassa", joka aiheutui liiasta työstressistä.

Näiltä ajoilta Marjan mieleen on jäänyt erityisesti eräs tilanne. He olivat yhdessä Kallen veljen ja tämän vaimon kanssa istumassa iltaa paikallisessa baarissa. Yhtäkkiä Kalle suuttui hänelle. Syytä siihen Marja ei muista. Mutta Kalle ryhtyi lyömään ja repimään Marjaa hiuksista. Pelastuakseen tilanteesta Marja pakeni itkien naisten vessaan. Samaan aikaan sinne tulleet, ventovieraat naiset ihmettelivät itkevää naista ja kysyivät: "Miksi et jätä tuollaista miestä?" "Haluan papiksi," sanoi Marja, kun muutakaan vastausta ei keksinyt. Hän ajatteli, että avioero olisi merkinnyt luopumista toiveammatista, pappina olemisesta. Marjalla oli se käsitys, että pappisvihkimystä ei olisi hänelle annettu, jos hän olisi ollut eronnut nainen. Marjan suostui jopa ruumiillisen väkivallan kohteeksi papiksi päästäkseen. Väkivaltakohtaus ravintolassa oli ollut luonnollisesti äärimmäisen nöyryyttävä, kun se tapahtui toisten nähden. Marja oli jäänyt myös täysin vastustuskyvyttömäksi. Vain pako oli ollut ainoa suojautumiskeino. Lyönneistä Marja sai päähänsä ison kuumun ja mustelman, joka kesti parantua kaksi viikkoa. Lievän pahoinpitelyn tunnusmerkit olivat ilmeiset. Avioliittoon tuli uusi ongelma, kun Kalle ihastui pihapiirissä asuvaan, naimisissa olevaan naiseen. Marja yritti aluksi torjua mielestään epäilyt uskottomuudesta. Mutta hän joutui lopulta myöntymään todellisuuden katsellessaan, kuinka Kalle kaulaili ihastuksensa kanssa yhteisissä illanistujaisissa. Kalle ei pyrkinyt millään tavoin peittelemään tunteitaan. Marjasta tämä tilanne tuntui aivan "kamalalta". Kun Marja lopulta uskalsi ottaa asian puheeksi, Kalle raivostui. Hän väitti, että Marja aikoo nyt viedä hänen elämänsä ainoan

ystävän. Kalle uhkasi, että jos Marja vielä sanoo jotakin tästä naisesta, hän ei enää "vastaa seurauksista". Avioliiton ulkopuolisesta suhteesta tuli näin kielletty puheenaihe. Kallen käytös kertoi Marjalle, että hän ei pystynyt naisena kilpailemaan miehestään. Käyttäytymisellään Kalle mitätöi Marjan naiseuden ja viehätyisvoiman muiden läsnä ollessa. Samalla Kalle vaati häntä suostumaan alistettuun asemaan, jossa eletään miehen ehdoilla. Väkivalta oli sekä ruumiillista että henkistä.

Ajatus avioerosta oli Marjalle tyystin vieras. Hän kyllä muistaa, että se välähti hänen mielessään ensimmäisen kerran jo avioliiton alussa, silloin kun ensimmäiset merkit Kallen väkivaltaisesta käyttäytymisestä alkoivat näkyä. Hän muistaa jopa ryhtyneensä pakkaamaan tavaroitaan. Lähdestä hän kuitenkin luopui ja torjui sitten koko ajatuksen.

Jälkikäteen Marja piti jollain tavoin jopa mielettömänä sitä, että hän pysyi avioliitossa. Toisaalta Marja ymmärsi myös itseään. Parisuhteessa oli myös myönteisiä puolia ja kiintymystä. Uskonnollisuus yhdisti heitä toisiinsa. Pariskunta kävi yhdessä kirkossa. Kalle oli myös aktiivinen seurakuntalainen. Aviopari osasi yhdessä puuhaamisen taidon. Käytiin yhdessä kaupassa, kävelyllä ja saunassa. Arki yhdisti heitä toisiinsa. He halusivat saada myös yhdessä lapsen. Marja ajatteli, että lapsi voisi muuttaa heidän suhteensa paremmaksi. Kalle katui myös välillä käyttäytymistään. Hän teki yhä uudelleen ja uudelleen suuria lupauksia paremmasta huomisesta, ja Marja uskoi lupauksiin. Edessä olisi sittenkin jotain parempaa.

Kun Marja ei voinut hyväksyä avioeroa, hän vähätteli miehensä harjoittamaa henkistä ja ruumiillista väkivaltaa. Sen sijaan hän tarttui siihen, mikä parisuhteessa oli hyvää. Marja uskotteli itselleen, että kysymys oli avioliittoon kuuluvista tavanomaisista vastoinkäymisistä, joista hänen oli vain selvittävä.

Uskonnolliset käsitykset avioliitosta ja avioerosta estivät Marjaa ajattelemasta eron mahdollisuutta. Marja kuvasi avioeroa "hirveäksi synniksi". Uskovaisena hän ei voinut sellaista tehdä. Marja oli rukoillut Jumalan johdatusta aviopuolison valinnassa. Hän oli kokenut, että Jumala oli myös johdattanut Kallen ja hänet yhteen. Marja ymmärsi puolison valintansa uskonnolliseksi tapahtumaksi. Jumala oli "antanut" hänelle juuri tämän miehen. Kysymys oli Jumalan suorittamasta valinnasta, eikä siitä, että hän olisi itse valinnut Kallen aviopuolisokseen. Tällaista valintaa vastaan nouseminen on luonnollisesti syntiä, uskonnollista kapinaa Jumalaa kohtaan. Marja ajatteli, että hän ei ollut antanut avioliittolupaustaan vain miehelleen, vaan myös Jumalalle. Avioero on tämän lupauksen pettämistä ja samalla myös syntiä.

Kun Jumala oli antanut Marjalle puolison, se merkitsi, että hän oli saanut myös tehtäviä avioliitossa. Ensimmäisenä tehtävänä oli "kestää" toista aviopuolisoa. Jumalalle annettu lupaus pysyä aviopuolison kanssa "hyvässä ja pahassa" ulottui kuolemaan saakka. Tämä tarkoittaa, että avioliiton purkaminen on uskonnollisen tehtävän jättämistä ja laiminlyömistä. Aviopuolison "kestäminen" ei kuitenkaan riittänyt. Marja ymmärsi, että tehtäväksi oli annettu aviopuolison henkinen auttaminen. Marjan mielestä Kallella oli "lapsuuden aikaisia traumoja". Marja piti väkivaltaa oireena tällaisista "traumoista". Tämä tulkinta auttoi Marjaa sietämään Kallen käyttäytymistä. Mutta väkivallan kestäminen ei riittänyt. Marja ajatteli, että hänen oli autettava miestänsä myös parantumaan "traumoistansa". Uskova puoliso sai tässä eräänlaisen terapeutin roolin. Avioero olisi merkinnyt tällaisen Jumalalta saadun tehtävän hylkäämistä.

Pappiskutsumus oli olennainen osa Marjan uskoa. Ajatus avioeron ottaneesta papista tuntui Marjasta täysin mahdottomalta. Opiskellessaan teologiaa hän ajatteli, että jos eroaa puolisostaan, hän syyllistyy niin "suureen syntiin", että hän ei tule saamaan pappisvihkimystä koskaan. Pappisvirassa toimiessaan hän ajatteli, että papin tehtävän hoitaminen muodostuu eronneena mahdottomaksi. Se aiheuttaa hänelle häpeää. Hän arasteli ihmisten juoruilua. Marja pelkäsi myös sitä, että hän joutuu piispan "kuulusteluun" ja tuomiokapitulin tutkintaan.

Marja oli ajautunut avioliitossaan ansaan. Rakastuminen Kalleen johti hänet seurusteluun ja myöhemmin avioliittoon. Samalla hän kuitenkin ryhtyi sovittamaan syyllisyyttään luvattomasta seksistä avioliitossa. Tämä ruokki alistuvaa asennetta aviopuolisona. Marja mukautui Kallen väkivaltaiseen, mitätöivään ja alistavaan käyttäytymiseen. Tästä ahdingosta ei ollut ulospääsyä, kun Marja piti avioeroa syntinä ja esteenä myös papin virassa toimimiselle. Tällainen tila oli Marjalle sekä fyysisesti että henkisesti vaarallinen, sillä se oli umpikuja.

Marjan uskonnollisuus oli vaikuttanut osaltaan siihen, että hän oli solminut nopeasti avioliiton ensimmäisen seurustelukumppaninsa kanssa. Samat syyt olivat esteenä sille, että hän olisi voinut irrottautua ahdistavaksi ja jopa vaaralliseksi muodostuneesta avioliitosta. Seksi avioliiton ulkopuolella oli synty, koska vain avioliitto teki sukupuolisen kanssakäymisen Jumalan tahdon mukaiseksi. Avioliitto omalla tavallaan pyhitti seksin. Avioliitosta ei voinut myöskään irtautua, sillä avioliitto oli tarkoitettu elinikäiseksi. Avioliitosta irtautuminen oli samalla tavalla syntiä kuin seksi ennen avioliittoa. Avioliitto muodosti näin sukupuolielämälle eräänlaisen "aitauksen", jonka sisällä sukupuolielämä oli luvallista, mutta jonka ulkopuolella se oli syntiä.

Marjan elämässä oli kuitenkin asioita, jotka auttoivat häntä pääsemään eroon umpikujatilanteesta. Marjan kokemuksissa pappiskutsumus toimi kahteen suuntaan. Toisaalta pappiskutsumuksen sisältämä ihanne esti eroamasta ja toimi osana sitä, "loukkua", johon Marja oli joutunut. Toisaalta pappiskutsumus vahvisti hänen itsetuntoaan. Jo opiskeluvaiheessa Marja koki, että teologia oli hänen vahva alueensa. Teologian opiskelu oli se, mihin hän voi tarttua silloinkin, kun parisuhde horjui. Opinnoissa hän menestyi, ja maisteriksi valmistuminen teki hänet onnelliseksi.

Pappisvihkimystä Marja piti monella tavoin ratkaisevana omalle elämälleen. Se aloitti prosessin itseensä tutustumisessa. Papin työ avasi näkökulmia aikaisempaa todellisempaan kuvaan maailmasta ja elämästä. Hän sai työssään kuunnella seurakuntalaisten kokemuksia. Ne avasivat uusia näkökulmia myös hänelle itselleen. Erityisen paljon Marjaa puhutteli erään lesken tunnustus siitä, että hän oli oikeastaan onnellinen miehensä kuoltua. Sillä tavoin hän pääsi eroon onnettomasta avioliitosta. Puolison kuoleman sijasta surun aiheena olikin se, että hän ei ollut ottanut aikanaan avioeroa. Tällainen avoin elämän todellisuuden kohtaaminen avasi Marjan silmiä. Se auttoi häntä irrottautumaan nuoruuden ajatusmalleista.

Marja sai papin työssään myös myönteistä palautetta ihmisläheisyydestään ja aitoudestaan. Hän menestyi erinomaisesti ja sai ihmisten kehuja osakseen. Ammatillinen menestys nosti Marjan itsetuntoa ja kasvatti hänessä itsenäistä otetta elämään. Papin työ oli se, mitä Marja oli halunnut nuoruudesta asti, ja nyt hän

sai olla toiveammattissaan. Papin työ antoi hänelle myös mahdollisuuden ammatti-identiteetin luomiseen. Tämä vahvisti kaikella tavalla Marjan kuvaa omasta itsestään ja johti häntä itsenäistymisen tiellä eteenpäin.

Kalle ei osannut iloita Marjan ammatillisesta menestyksestä. Kun Marja valmistui, hän sai kiitettävän arvosanan gradu-tutkimuksestaan. Tästä Marja iloitsi, mutta Kalle vähätteli arvosanan merkitystä. Marjan onnistuminen opinnoissa ei ollut Kallen mieleen. Myöhemmin Kalle koki, että papin työ vie Marjan hänen ulottuviltaan. Kallen mielestä sunnuntai-aamut menivät pilalle, kun Marjan piti mennä kirkkoon. Marjan olisi pitänyt olla jatkuvasti hänen saatavillaan. Kallen kateus sai joskus lapsenomaisia ilmaisumuotoja. Marjan mieleen on jäänyt eräs tapahtuma kotoa. Marja oli ottanut keittiöön mukaansa kirkollisten toimistusten kirjan. Kun Kalle huomasi kirjan, hän raivostui, otti sen käteensä ja heitti seinään niin, että kannet irtosivat. Tästä Marja taas loukkaantui syvästi. Kirjan heittäminen oli isku hänen pappiskutsumustaan vastaan. Se rikkoi jotain sellaista, mikä oli Marjalle pyhää. Se oli hyökkäys hänen kutsumustaan vastaan. Kalle ei voinut sietää Marjan itsenäistymistä. Marja koki, että parisuhteessa meni hyvin silloin, kun hän suostui Kallen "kynnysmatoksi" ja "mollauksen" kohteeksi. Mutta kun Marja osoitti itsenäistymisen merkkejä, Kalle ryhtyi "vastaiskuun". Marja itse tunsu syvää syyllisyyttä itsenäistymisestään ja jopa omasta sisäisestä pahoinvoinnistaan. Marjan itsenäistyminen vaikutti Kalleen niin, että hän oli yhä enemmän poissa kotoa. Erityisen merkittäväksi suhteessa tuli Kallen pitkä ulkomaan matka, jolle hän lähti neuvottelematta ollenkaan asiasta Marjan kanssa. Tämän Marja koki hylkäämiseksi. Hänen tunne-elämänsä meni "umpisolmuun", eikä hän osannut reagoida pahoinvointiinsa muuten kuin lopettamalla syömisen.

Marja taisteli avioliittonsa puolesta. Hän hankki parisuhdetta käsitteleviä oppaita ja paneutui asiaan. Marja halusi, että heidän suhdettaan selviteltäisiin myös asiantuntijan kanssa. Niinpä hän vaati Kallen kanssaan perheneuvojan vastaanotolle. Näistä keskusteluista Marjalle jäi mieleen varsinkin se, mitä tuli esille, kun käsiteltiin hänen omaa rooliaan aviopuolisona. Perheneuvoja oli kysynyt, miksi Marja ei ollut esittänyt suurempia vaatimuksia siitä, kuinka hänen miehensä tuli käyttäytyä. Kun Marja oli yrittänyt puolustella itseään, perheneuvoja oli sanonut, että hän ei ollut esittänyt vaatimuksiaan "oman elämänsä subjektina". Marja kertoi, että tuota lausetta hän on "itkenyt, kiroillut ja nauranut siitä lähtien". Marja ei tulkitse kertomuksessaan tuon lauseen merkitystä lähemmin, mutta sillä on ollut ilmeisesti suuri vaikutus.

Marja oli tuntenut aikaisemmin syyllisyyttä siitä, että hän ei täyttänyt hyvälle vaimolle asettamiaan mittoja. Nyt hän tunsu syyllisyyttä siitä, että oli ollut "liian kiltti tyttö". Toisaalta hän sai pontta itsenäistymiselleen. Hän pystyi nyt myös asettamaan rajoja miehelleen. Marja teki selväksi, että hän lähtee, jos Kalle vielä lyö. Kallen väkivaltainen käytös vähenikin huomattavasti. Mutta kun ruumiillinen väkivalta lieventyi, Kalle siirtyi uhkausten esittämiseen. Kalle ei sietänyt ollenkaan oman äitinsä arvostelua. Kalle uhkasi Marjaa sillä, että hän tappaa hänet, jos Marja vielä yhdenkin kerran puhuu pahaa hänen äidistään.

Kun oma avioliitto oli ajautunut umpikujaan, Marja löysi muualta sisältöä elämäänsä. Hän ihastui työtoveriinsa. Ihastuksen kohteesta tuli hänelle jonkinlainen "messiashahmo", joka auttoi häntä eteenpäin. Marja kulutti paljon aikaa haaveillen työtoveristaan. Rippikoululeirit olivat tilanteita, jotka antoivat hänelle mahdollisuuden olla ihastuksensa seurassa. Siellä Marja jaksoi valvoa myöhään saadakseen keskustella hänen kanssaan. Seksiin Marja ei lähtenyt kumppaninsa kanssa "yhtä suudelmaa lukuunottamatta". Tästä

Marja oli jälkikäteen onnellinen, sillä hän epäili, että seksisuhde työtoverin kanssa olisi kasvattanut hänen syyllisyyden kuormansa kestävämmäksi. Hän arveli, että se olisi varmaan "ajanut" hänen psyykeensä aivan "sekaisin".

Suhde työtoveriin jäi etäiseksi ja aika tavalla haaveelliseksi unelmoinniksi. Jälkikäteen Marja piti ihastustaan "typeränä" ja "lapsellisena". Mutta toisaalta hän myönsi, että se oli sitä, mitä hän tuolloin tarvitsi. Ihastussuhde muodostui kaikesta huolimatta tunnusmerkiksi jostakin paremmasta kuin oma todellisuus avioliitossa. Se viittasi siihen, että toisenlainenkin elämä voisi olla mahdollista. Ihastumisen tunteiden kokemus kertoi myös jo henkisellä tasolla tapahtuneesta irtautumisesta Kallesta. Se myös vahvisti tätä irtautumisprosessia. Marja koki, että suhde työtoveriin auttoi häntä selviytymään oman avioliittonsa ahdingossa. Ihastuminen toiseen mieheen päättyi samaan aikaan, kun Marja erosi Kallesta.

Erääksi avioliiton käännekohtaksi tuli eräs Kallen ulkomaanmatkoista. Kaksi päivää ennen lähtöään Kalle kertoi matkustavansa töihin puoleksi vuodeksi toiselle puolelle maapalloa. Marja pakkasi kiltisti miehensä laukut ja lähetti hänet matkaan. Sitten tapahtui romahdus. Marjasta tuntui, että hän ei jaksakaan enää elää ja hän ajatteli, että tekisi itsemurhan. Mutta kun pari viikkoa kului, Marjan olo alkoi helpottua. Tuntuikin hyvältä olla yksin kotona, kun ei enää tarvinnut pelätä. Ruokahalukin alkoi palautua. Muistellessaan tilannettaan jälkikäteen Marja ajatteli, että hän oli jo silloin valmis eroamaan Kallesta.

Marja eli sisäisessä ristiriidassa. Toisaalta hän oli jo henkisesti kypsytynyt eroamaan miehestään. Toisaalta hän piti edelleen avioeroa syntinä. Tämä kysymys askarrutti häntä nyt kovasti. Marjan mieleen on jäänyt erityisesti eräs päivä, jolloin hän kaikkien kiireidensä keskellä meni teologisen tiedekunnan kirjastoon ja etsi sieltä avioeroa käsitteleviä kirjoja. Hän muisti lukeneensa jotakin englanninkielistä kirjaa, jossa käsiteltiin sitä, mitä Jeesus olisi ajatellut avioerosta. Kirjoittajan näkemyksen mukaan Jeesus ei voinut hyväksyä avioeroa. Tätä lukiessaan Marja masentui. Ennen kuin Marja sulki kirjan, hän huomasi kohdan, jossa kirjoittaja totesi, että Jeesus halusi antaa ihmiselle mahdollisuuden aloittaa alusta. Tämä ajatus lohdutti häntä silloin, ja siihen hän on tukeutunut jatkuvasti myöhemminkin.

Kun Kalle palasi ulkomaan komennukselta, Marja sai uuden iskun. Kalle kertoi, että hän oli rakastunut toiseen naiseen, ja että hänellä oli ollut intiimisuhde naisen kanssa parin kuukauden ajan. Kalle kertoi myös, että tämä nainen ymmärtää paremmin häntä kuin Marja. Kalle väitti, ettei Marja ollut viehättävä eikä seksikäs. Kalle sanoi myös, että hän uskoo saavansa lapsia rakastajattarensa kanssa, sillä naisella oli jo lapsia ennestään. Tässä tuli kova isku Marjan itsetuntoon naisena. Hänen pitkäaikainen toiveensa oli ollut saada lapsi yhdessä Kallen kanssa. Marja oli ymmärtänyt, että tämä oli myös heidän yhteinen toiveensa. Nyt Kalle pyrki näyttämään, että lapsettomuuden syy oli Marjassa. Näin Kalle oli jälleen mitätöinyt Marjan naiseuden.

Kaikista loukkauksista huolimatta Marja pyysi, että Kalle huolisi hänet vielä takaisin. Marja asetti ainoksi ehdoksi parisuhteen jatkamiselle sen, että Kalle ei saisi pitää mitään yhteyttä enää toiseen naiseen. Jälkikäteen Marja ihmettelee sitä, miksi hän oli vielä tuossa vaiheessa halukas jatkamaan avioliittoaan. Hän ei usko, että olisi voinut "oikeasti" antaa enää anteeksi Kallelle, ja että avioliitolla olisi ollut todellisia jatkamisen mahdollisuuksia. Marja selittää omaa haluaan avioliiton säilyttämiseen sillä, että hän oli kaikesta

huolimatta kiintynyt ja sidoksissa Kalleen. Hän oli elänyt Kallen kanssa koko aikuisikänsä, ja avioliittokin oli kestänyt yli 10 vuotta. Irtautuminen Kallesta oli hyvin vaikeaa. Olihan itsenäistyminen vanhemmista-kin tapahtunut heidän seurustelusuhteensa suojassa. Marja perusteli haluaan jatkaa avioliittoa myös sillä, että hän tarvitsi itselleen aikaa avioeroon valmistautumiseen. Hänen oli sulateltava kokemaansa tappiota. Marja koki kaikesta huolimatta menettäneensä miehensä toiselle naiselle.

Kalle viipyi viikon Suomessa. Tuona aikana pariskunta kävi taistelua avioliiton ehdoista. Kalle halusi pitää itsellään sekä vaimonsa Marjan että rakastajattarensa. Marja puolestaan selitti Kallelle sitkeästi, että se ei ole mahdollista. Näissä keskusteluissa Kalle myös paljasti, että hän oli tapaillut aikaisemmin naapurissa asunutta naista yli vuoden ajan kerran viikossa. Marjalla oli ollut epäilyksiä tämän suhteen jatkumisesta, ja nyt ne tulivat toteennäytetyiksi.

Kun Kalle lähti jälleen ulkomaille, hän oli ilmeisesti siinä uskossa, että hän oli saanut Marjan suostumaan ehtoihinsa, ja että hän voi edelleen pitää rakastajatar-tarta. Marjan mielestä Kalle oli uskonut, että hän oli onnistunut "musertamaan" Marjan. Näin ei ollut kuitenkaan asian laita. Kalle soitti Marjalle muutaman päivän jälkeen ja tunnusti pitäneensä yhteyttä toiseen naiseensa. Siihen Marja vastasi heti sanomalla: "Avioliittomme on ohi." Tilanne selveni Marjalle: "Sillä hetkellä kaikki oli valoisaa, kirkasta ja selvää. Samalta istumalta kirjoitin avioerohakemuksen, se oli Marian päivä."

Avioeropäätöksen jälkeen Marja oli shokissa ja väsymyksen tilassa. Ratkaisun jälkeisen yön Marja kertoi nukkuneensa "horkassa" kääntymättä kertaakaan. Aamulla hän vei hakemuksen käräjäoikeuteen. Hän tunsi olevansa "kuollut" ja koko ruumis tuntui kipeältä. Häntä huimasi ja hän tunsi itsensä kömpelöksi. Hän kulki kuin "sumussa". Vietyään hakemuksen Marja soitti kirkkoherralle. Hän tunsi olonsa niin vaikeaksi, että hän "sai hädin tuskin puhuttua". Marjan huolena oli se, että hänen pitäisi toimittaa lauantaina Kaakkois-Aasian tsunamissa kuolleen pariskunnan siunaaminen. Hän kertoi kirkkoherralle hyvin yksikantaan sen, että hänen miehensä oli löytänyt toisen naisen, ja hän oli hakenut eroa. Hän sanoi myös, että hän ei pystynyt hoitamaan hautajaisia. Tähän kirkkoherra vastasi, "ettei sitä (hautaamasta) kukaan muukaan hoida".

Avioeroa hakeneen ensimmäinen kohtaaminen työtoverin ja esimiehen kanssa oli hyvin tyly. Jälkeenpäin Marja ihmetteli sitä, miksi kirkkoherra ei osoittanut millään tavalla myötätuntoa. Marja arveli, että kirkkoherra ehkä pelkäsi kohdata hänen tuskaansa, tai sitten hän ei tajunnut, kuinka pahalta hänestä tuntui. Marja ajatteli, että tällaista tuskaa ei voi tajuta kukaan muu kuin se, joka on itse kokenut sen. Tässä tilanteessa yhteyden otto työterveydenhoitoon olisi ollut paikallaan, jotta Marjan vointi ja työkyky olisi voitu arvioida.

Avioeroa seurasi lähes vuoden kestävä jakso, jolloin Marja tunsi olleensa "aivan sekaisin". Hänen muistikuvansa vuoden mittaiselta jaksolta, jonka keskelle avioero sijoittui, ovat hyvin hatarat. Joitakin tapahtumia hän muistaa kuitenkin "salamavalovoimaisen kirkkaina". Marja tunsi, että hän ei ollut tuolloin "oma itsensä". Hän hoiti tehtävänsä vain murto-osalla normaalista työtehostaan. Kaikki tavalliset asiat veivät "älyttömästi" aikaa.

Lähes koko avioliiton ajan Marja oli vähätellyt Kallen väkivaltaista käyttäytymistä. Avioeron jälkeen torjutut tunteet alkoivat nousta tietoisuuteen. Marja oli pyrkinyt kääntämään kaiken "parhain päin" ja samalla "haudannut" ahdistavat tunteet. Avioeron jälkeen Marja alkoi tiedostaa, millaisia vääryksiä hän oli kokenut. Kallen uhkailujen ja väkivallan aiheuttamat pelot tulivat Marjan tajuntaan. Seurauksena oli unettomuus. Muutaman kuukauden jälkeen työterveyslääkäri pakotti Marjan jäämään parin viikon sairaalomallem.

Marja halusi puhua työyhteisössään avioerostaan mahdollisimman monelle. Avioero irrotti hänet Kallesta, mutta ei vapauttanut häntä syyllisyydestä, vaan tavallaan lisäsi sitä, sillä nyt hän oli tehnyt sen "suuren synnin", jota hän oli pelännyt. Marjalla oli sellainen tunne, että hänen oli saatava "synninpäästö" mahdollisimman monelta. Siksi hän kertoi erostaan useille työtovereille. Näin Marja asettui työyhteisössään sielunhoitoasiakkaan rooliin.

Tämä rooli toi mukanaan toisten myötätuntoa ja huolenpitoa. Osa työtovereista oli Marjalle "suureksi avuksi". Tätä apua he antoivat aivan yksinkertaisilla arkisilla asioilla. He kutsuivat Marjaa kotiinsa syömään ja laittoivat Marjalle eväitä, kun huomasivat, että hän oli laihtunut. Kirkkoherrakin ilmeisesti huomasi toimineensa ajattelemattomasti ja auttoi Marjaa uuden asunnon hankkimisessa. Nämä myötätuntoiset työtoverit kysyivät kuulumisia, soittelivat, osoittivat ymmärtämystä ja "rakkautta". He kannustivat ja sanoivat, että Marja on "kaunis ja nuori" ja että hän saa vielä "hyvän miehen ja elämän". Tämä tuki oli "ihan tavallisia, yksinkertaisia asioita". mutta ne olivat juuri sitä, mitä Marja silloin tarvitsi. Marjan mieleen on jäänyt erityisesti kaksi pappisystävää, jotka auttoivat häntä "suurella sydämellä, puhelinlaskuja, aikaa ja vaivaa säästämättä". Yhtään tuomitsevaa sanaa ei näiden ystävien suusta kuulunut. Marja koki, että hänen työyhteisönsä "piti todella huolta omastaan".

Syyllisyyden paineessa Marjalla oli suuri tarve saada ymmärtämystä ja hyväksyntää osakseen. Sukulaisillekin avioero oli jotenkin selvitettävä. Tämä ei ollutkaan yksinkertainen asia, sillä juuri omasta lapsuuden ja nuoruuden uskonnollisesta taustastaan Marja oli imenyt norminsa ja käsityksensä avioliitosta ja –erosta. Keskustelua uskovien sukulaisten kanssa Marjaa helpotti se, että Kalle oli löytänyt toisen naisen. Tämän tilanteen avulla Marja pystyi selittämään eronsa. Hänen mummonsakin totesi jopa, "että Raamatun mukaan sinä et ole tehnyt syntiä". Näin oli avioero saanut uusia merkityksiä sukulaisverkostossa.

Marja pohdiskeli kertomuksessaan Kallen uskottomuuden merkitystä avioerossa. Se helpotti häntä päätöksen tekemisessä ja nopeutti ratkaisua. Hän arveli, että olisi ottanut avioeron myöhemmässä vaiheessa siinä tapauksessa, että Kallella ei olisi ollut avioliiton ulkopuolista suhdetta. Kallen uskottomuus teki kuitenkin hänet "ihmisten silmissä puhtaaksi". Marja ajatteli, että jos hän olisi kertonut avioeron syyksi Kallen väkivaltaisuuden, häntä olisi tuskin edes uskottukaan, kun Kallea pidettiin niin "miellyttävänä miehenä". Marja epäili myös sitä, olisiko väkivaltaa edes pidetty pätevänä eron syynä. Tätä tilannetta arvioi-
dessaan Marja kuitenkin totesi, että sillä, kuinka pitkälle toiset ihmiset ymmärsivät hänen ratkaisuaan, ei lopulta ollut merkitystä. Hänen oli kuitenkin yksin vastattava itsestään, vaikka koko maailma olisi hänet tuominnut. Marja tajusi, että vain hän itse lopulta voi tietää, mikä oli hänelle hyvä.

Avioeron jälkeen Marja eli melkoisessa tunteiden myllerryksessä. Toisaalta hän tunsi raastavaa surua, toisaalta taas helpotusta ja iloa. Marjan oli ponnisteltava repiäkseen itsensä irti Kallesta, johon hän oli "kaikesta huolimatta kasvanut kiinni". Marja oli myös pettynyt siitä, että se, mitä hän oli odottanut elämältä, ei toteutunutkaan. Hän ei saanut parisuhdetta, turvallista kotia eikä lapsia. Joskus Marja kaipasi niitä hyviä hetkiä, joita oli Kallen kanssa. Kaipausta ei ollut kuitenkaan koskaan kovaa. Tästä yhtenä merkkinä oli se, että hän ei nähnyt sellaisia unia Kallesta, joissa olisi ollut myönteinen ilmapiiri. Sen sijaan eron alkuvaiheessa Marja näki painajaisunia avioliitostaan.

Kallesta irtautumisessa Marja on kokenut kaikkein vaikeimmaksi väkivallan pelon voittamisen. Hänen on ollut hankalaa selvittää siitä, mitä hän on tuntenut silloin, kun on joutunut väkivallankohdeksi. Väkivallan pelko on sitkeästi Marjan tunteissa. Vielä kirjoittaessaan avioerokertomustaan, hän pelkäsi, että Kalle "joskus tappaa minut". Pelkoa on saattanut pitää yllä se, että Marja hyvin pitkään kielsi oman pelon tunteensa. Kun Marjan mieleen tuli eron mukana tila, jossa pelko muuttui luvalliseksi, se myös nousi tietoisuuteen uudella tavalla. Yhtenä syynä Marjan pelkoon oli myös se, millä tavoin Kalle käyttäytyi eron jälkeen. Marja pyysi Kallelta, että hän ei pitäisi enää yhteyttä. Tätä toivetta Kalle ei ole toteuttanut. Avioeron jälkeen Kalle on kertonut ajattelevansa, että heillä oli "täydellinen avioliitto". Tästä Kalle on edelleen muistuttanut Marjaa puhelinoitoin ja viestein, lähettämällä sähköposteja ja kukkasia. Marja on kokenut tämän häirinnäksi ja yrittänyt suojautua siltä, mutta ahdistelu on jatkunut.

Kun Marja arvioi niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet hänen itsenäistymiseensä, hän pitää pappettaan suurena arvossa. Hän koki, että hän alkoi pappisvihkimyksensä myötä kasvaa nopeasti ihmisenä. Pappina hän ymmärsi, että hänellä oli suuri vastuu toisista ihmisistä. Siitä Marja päätteli, että hänellä on myös "vastuu omasta elämästään". Hänen on kannettava vastuu omasta hyvinvoinnistaan, sillä kukaan muu ei sitä tee. Tässä tilanteessa ei sitten ollut enää väliä sillä, mitä muut ajattelevat asiasta. Vastuun ottaminen omasta hyvinvoinnista merkitsi sitä, että hänen oli myös irtauduttava avioliitostaan. Muutoin hän sairastuu tai menettää henkensä. Marja ymmärsi myös, että Jumala ei halunnut hänen elämänsä päättyvän näin onnettomasti. Sen sijaan hän uskoi, että Jumalalla oli hänelle tehtäviä, jotka edellyttivät hyvää fyysistä ja henkistä kuntoa. Näissä kokemuksissa ja pohdinnoissa syntyi entistä itsenäisempi ote elämään. Se auttoi Marjaa irtautumaan avioliitosta.

Marja kokee kuitenkin, että hänen varsinainen "itsellisyytensä ja itsenäisyytensä on syntynyt toden teolla" vasta avioeron jälkeen. Marja kuvaa tätä muutosta prosessina, joka on tehnyt hänet "psykologisesti uudeksi ihmiseksi". Tämä on antanut hänelle "luottamuksen elämään". Tässä henkilökohtaisella terapialla on ollut suuri merkitys. Marja kävi terapiassa intensiivisesti, kahden vuoden ajan kaksi kertaa viikossa. Terapiassa Marja käsitteli syyllisyyden tunteitaan. Suurta syyllisyyttä aiheutti se, että hän ei kyennyt auttamaan Kallea henkisen tasapainon löytämiseen ja eheytytään henkisesti. Marja alkoi ymmärtää, että Kalle saattoi kärsiä narsistisesta persoonallisuushäiriöstä. Terapiassa Marja oppi kyseenalaistamaan koko ajatuksen siitä, että puolison tehtävänä olisi toimia toisen auttajana. Tämä rajasi hänen vastuutaan Kallesta. Terapiassa Marja koki vapautuvansa syyllisyydestään.

Avioero vei Marjan kriisiin, joka ravisteli hänen uskoaan ja arvojaan. Marja koki, että hänen avioliittonsa perustui Jumalan tahdon kyselemiseen. Hän oli rukoillut, että Jumala ei sallisi hänen mennä avioliittoon, jos se ei olisi hänen tahtonsa. Seurustelunsa alussa Marja oli myös kokenut, että Jumala oli johdattanut hänet Kallen kanssa yhteen. Eron jälkeen tämä kaikki näytti romahtavan. Marja ihmetteli sitä, miten oli mahdollista, että hän oli rukoillut Jumalan tahdon tapahtumista ja uskonut Jumalan johdatukseen. Kaiken tämän jälkeen "hän oli saanut vain paskaa käteensä". Marja oli uskonut hyvin voimakkaasti "elämänmittaaseen yksiavioisuuden ihanteeseen". Hän oli uskonut rakkauteen ja uskollisuuteen. Hän oli luottanut siihen, että jos Jumalan edessä jotain luvataan, siitä pidetään kiinni. Mutta tämä "meni romukoppaan". Marjasta tuntui, että hän ei voinut enää pitää mistään moraalista ihanteistaan kiinni. Marja oli syvästi pettynyt. Hänen luottamuksensa Jumalan johdatukseen oli saanut "kovan kolauksen". Myös hänen käsityksensä maailmasta, ihmisestä ja parisuhteesta murtuivat täysin.

Kriisissään Marja ei kuitenkaan hylännyt uskoaan Jumalaan. Hän haki vaikeuksissa apua niillä tavoilla, jotka olivat hänelle jo lapsuudestaan saakka tuttuja, rukoilemalla, Raamattua lukemalla ja käymällä kirkossa. Hän koki saaneensa apua myös toisten rukouksista. Luottamus Jumalaan alkoi elpyä, kun henkiset ja ruumiilliset voimat rupesivat kasvamaan ja usko elämään lisääntyi. Hän alkoi nähdä, että Jumala oli sittenkin läsnä hänen elämässään silloinkin, kun käsillä olivat elämän vaikeimmat hetket. Myös usko Jumalan johdatukseen palasi.

Marja antoi avioliitolleen myös uusia uskonnollia tulkintoja. Aviomies oli "paha, jonka Jumala antoi koetuksiksi". Tätä ajatustaan Marja itsekin ihmettelee, mutta selittää sitä sillä, että hänen ihannoimansa mies muuttui ihannekuvan vastaiseksi, ja hän itse joutui väkivallan kohteeksi. Mies lupasi rakastaa, mutta vahingoittikin häntä.

Avioerollakin oli Jumalan sille antama tarkoitus. Se oli "koettelemus", joka tuli Marjan osaksi Jumalan tahdosta. Se oli kasvua aikaisempaa kypsempään, ehjempään ja itsenäisempään elämään. Tämä kasvu löytyi avioliiton ja avioeron ahdingossa, jossa Marjan oli pakko tutkistella elämäänsä ja itseään. Jumala antoi koettelemuksen, jotta kasvu voi tapahtua. Marja näki lopulta Jumalan johdatuksen lapsettomuudessaan.

Eräs niistä siteistä, jotka pitivät Marjaa väkivallan värityksessä avioliitossa, oli ajatus siitä, että avioero oli "suuri synti". Kun Marjan alkoikin nähdä, että aviopuoliso oli ollut hänelle Jumalan antama koettelemus, josta hänen oli selviydyttävä, avioero sai toisen merkityksen. Marja ilmaisi sen näin: "Enää en myöskään koe, että tein syntiä, kun jouduin eroamaan. Ennemmin koen, että tein Jumalan tahdon mukaan, kun erosin." Avioerosta tuli osa Jumalan hänelle antamaa kasvatusta. Tällä tavoin eräs hänen keskeisistä avioliittoa ja avioeroa koskevista uskonnollisista näkemyksistään oli perusteellisesti muuttunut.

Eräs merkki Marjan toipumisesta oli uuden seurustelusuhteen syntyminen. Tämä antoi toivoa elämään. Tässä suhteessa ei ollut tarvetta alistumiseen toisen valtaan eikä toisaalta myöskään toisen alistamiseen. Marjan itsetunto oli kasvanut, ja hän koki olevansa tasapainossa itsensä kanssa. Molemmat seurustelukumppanit olivat aikuisia, joilla oli oma elämä. Kummankaan ei tarvinnut "mollata" toista omaa itsetuntoaan nostaakseen. Marja koki tämän suhteen terveeksi ja osasi arvostaa sitä.

Uusi seurustelusuhde teki ajankohtaiseksi myös kysymyksen avioliittoon vihkimisestä. Tämä olikin jäänyt "hiertämään" avioerosta. Marja oli tullut siihen tulokseen, että hän ei enää missään tapauksessa halua kirkollista vihkimistä. Syynä oli se, että hän ei enää halua "Jumalan kasvojen edessä sellaisia lupauksia, jotka hän voi pettää". Seuraavan avioliittonsa Marja halusi solmia "maallisen esivallan edessä". Hän ei halunnut enää "liikaa sotkea Jumalaa parisuhdeasioihin". Marja halusi vastata niistä itse, vaikka hän samalla uskoi Jumalan johdatukseen ja siunaukseen.

Kun Marja arvioi omaa suhdettaan kirkkoon, hänelle tulee kahdenlaisia ajatuksia. Hän kokee saaneensa avioerossaan tukea kirkon piiristä, sekä perheneuvonnasta että työtovereiltaan. Uskonelämään on kuulunut paljon auttavia ja lohduttavia asioita. Toisaalta hän on kokenut ahdistavana sen ihanteellisuuden, joka kirkossa hallitsee perhettä, avioliittoa ja seksuaalisuutta koskevissa kysymyksissä. Eronneena hän kokee kuuluvansa epäonnistuneeseen vähemmistöön, joka kirkossa määrittää auttamisen kohteeksi. Kirkon ihanteet tuntuvat syyllistäviltä. Hän näkee, että hänet eronneena luetaan homoseksuaalien tavoin muita huonompaan joukkoon. Marja kyseli: "Miten rakentaa sellaisia viestejä ihanteista, ettei rivien välistä ole luettavissa tuomiota, syyllistämistä ja sitä, että jotkin ihmiset ovat huonompia, koska he eivät täytä ihanteiden kriteerejä?"

Kirkon pitäisi hänen käsityksensä mukaan kääntää suuntaansa perhekeskeisyyden korostamisesta yksilön hädän tarkastelemiseen. Kirkon tulisi hänen mielestään auttaa ihmisiä riittävän ajoissa pois huonoista lähisuhteista. Marjan mielestä "ei palvele ketään, että ihmiset kiduttavat itseään mielipuolien kanssa vuodesta toiseen." Marja kysyi myös: "Mihin on unohtunut se raamatullinen ajatus, että kaikista ihmisistä ei ole avioliittoon?"

Marja ajatteli, että hän voi aivan hyvin toimia pappina, vaikka hän solmisi uuden avioliiton. Hän arveli, ettei kukaan kristitty haluaisi häntä tuomita. Hän oli käynyt läpi kovat koettelemukset ja tunsikin, että oli "onnensa ansainnut". Vaikka Marja ajattelikin näin myönteisesti pappina olemisesta uudessa elämäntilanteessa, suhde seurakuntalaisiin muodostui myös ongelmalliseksi. Syynä oli se, että Marja pelkäsi joutuvansa selittelemään avioeroaan seurakuntalaisille. Seurakuntalaisten mielissä heräsi ilmeisesti kysymyksiä, kun he tunsivat entisen puolison. Kalle oli itse ollut aktiivinen seurakuntalainen. Hänet tunnettiin kirkosakävijänä ja miellyttävänä miehenä. Marja vaistosi seurakuntalaisten ihmettelyn siitä, että pappi eroaa tällaisesta miehestä. Marja ei lähtenyt selittelemään eroaan, mutta tunsikin itsensä kiusaantuneeksi kysymyksistä, jotka olivat ilmassa, mutta joita ei koskaan sanoitettu.

Marjalle olikin helpotus, kun hänelle avautui mahdollisuus lähteä harjoittamaan jatko-opintoja. Uudessa työyhteisössä oli paljon helpompaa pitää yksityiselämä ja työ toisistaan erossa kuin seurakuntapapin tehtävässä. Opiskelu oli myös jo avioliiton alkuvaiheessa vahvistanut Marjan itsetuntoa ja tukenut itsenäisyyttä. Marja siirtyi työskentelemään alueelle, jolla hän oli vahva.

3. Itsenäistyminen ja parisuhde. Matin tarina.

Matti on alle 40-vuotias pappi. Siviilisäädyltään hän on eronnut. Hänellä ei ole lapsia. Matin avioliitto kesti hieman yli vuoden. Hänen avioerostaan oli kulunut runsas kuukausi, kun hän kirjoitti kertomuksensa ja noin seitsemän kuukautta, kun hän osallistui haastatteluun.

Matti on toiminut yli 10 vuotta lyhytkestoisissa papin tehtävissä eri puolella Suomea. Neljässä seurakunnassa hän oli ollut yli vuoden. Muut tehtävät olivat olleet näitä lyhyempiä. Kun Matti osallistui tutkimukseen, hän toimi seurakuntapastorina maaseutukaupungissa. Hänen vastuualueenaan olivat lähetys- ja diakoniatyö. Jälkimmäisestä hän piti enemmän, mutta käytännössä työ on "ajautunut" lähetyspainotteisemmaksi. Työssään Matti viihtyi melko hyvin. Nykyisessä työpaikassaan Matti oli ollut n. kolme vuotta. Tämä onkin hänen pisin yhtenäinen jaksonsa seurakuntapapin tehtävässä.

Siirtyminen nykyiseen työpaikkaan merkitsi Matille paikkakunnan muuttoa. Sitä aikaisemmin Matti oli työskennellyt useamman vuoden vanhempiensa asuinpaikkakunnalla. Hän asui valmistuttuaan vanhempiensa kanssa useamman vuoden, mutta päätyi sitten ostamaan pienen asunnon samasta talosta.

Työpaikan muutolla Matti pyrki ottamaan etäisyyttä vanhempiinsa. Matti koki, että hänen suhteensa vanhempiin olivat varsin kiinteät. Hän selitti tätä asemallaan lapsuuden perheessä. Hän oli syntynyt eräänlaisena "iltatähtenä" vanhemmilleen. Ikäeroa vanhempaan veljeen oli yli 10 vuotta. Matti ajatteli, että itsenäistymistä auttaisi se, että hakisi työpaikan kaukana vanhemmista. Tosin tämä uusikin paikkakunta oli Matille ja hänen lapsuuden perheelleen tuttu, kun äidin suku oli siltä seudulta kotoisin.

Lapsuuden kodissaan Matti eli varsin suojattua elämää. Perhe osallistui seurakuntaan aktiivisesti. Kodin uskonnollisuus ei Matin mielestä ollut mitenkään ahdistavaa. Sieltä hän "imi" omat uskonnolliset vaikutteensa. Osallistuminen seurakunnan toimintaan tapahtui perheenä. Yksin Matti ei seurakunnassa käynyt. Matista ei koskaan tullut seurakuntanuorta, eikä hän esimerkiksi ollut "isosena" rippikoululeireillä.

Matti koki, että nuoruus jäi häneltä jotenkin "väliin". Toisen sukupuolen suhteen Matti oli ollut arka ja varovainen. Hän kertoo olleensa sukupuoliasioissa estynyt. Ennen seurustelua tulevan vaimonsa kanssa Matilla oli ollut yksi aikaisempi lyhyt seurustelusuhde. Vanhempien uskonnolliset normit säätelivät Matin suhdetta tanssimiseen ja alkoholin käyttöön vielä aikuisenakin.

Uudelle paikkakunnalle muuttaminen vapautti Matin vanhempien holhouksesta ja avasi hänelle uusia mahdollisuuksia seurustelun saralla. Matti oli kyllä sisäistänyt vanhempiensa ajatuksen siitä, että seurustelussa tulisi pyrkiä avioliiton solmimiseen, mutta hänellä oli myös tarve saada pelkkiä kokemuksia seurustelemisesta. Matti halusi seurustella ilman sen kummempia sitoumuksia. Matilla ei ollut vielä kokemuksia seksistä, ja se tuntui hänestä kiusalliselta, varsinkin kun hän ajatteli ikäänsä. Hän tunsi itsensä vanhaksi ollakseen "neitsyt". Ujous oli pitkään estänyt häntä ryhtymästä seksisuhteeseen, mutta yhtäkaikki Matti tunsi eroottista kaipuuta.

Toimiessaan pappina eräässä seurakunnassa hän oli tutustunut kolleegaan, joka avautui hänelle omista eroottisista kokemuksistaan ja kertoi olleensa sukupuoliyhteydessä peräti kahdenkymmenen naisen kanssa. Matti epäili, että kollega kerskaili naisuhteillaan, mutta toisaalta nämä tarinat vetosivat hänen eroottiseen nälkäänsä. Ne vahvistivat hänessä myös alimittaisuuden tunnetta omasta miehuudesta. Uudella paikkakunnalla Matti päätti ryhtyä "tuumasta toimeen" ja alkoi etsiä seurustelusuhdetta saadakseen eroottisia kokemuksia. Hänen ajatuksenaan ei ollut avioliiton solmiminen vaan kokemusten tavoittelu ja pyrkimys miehisen itsetunnon kasvattamiseen. Matti antoi ensimmäisen kerran elämässään tilaa seksuaalisuudelle, joka ajoi häntä eteenpäin. Samalla hän kuitenkin koki olevansa ristiriidassa kodin perintönä saatujen ihanteidensa kanssa.

Matti ryhtyi etsimään kumppania mm. internetissä toimivan seurustelupalvelun avulla. Tämä väline osoittautuikin toimivaksi. Ehtii kulua runsas puoli vuotta uudella paikkakunnalla, kun Matti tutustui Minnaan. Viestiteltiin ja sovittiin tapaaminen tanssilavalle heti seuraavalle lauantaille. Juttelu Minnan kanssa sujui mukavasti. Vaihdettiin yhteystietoja, ja seurustelun näköalat vaikuttivat lupaavilta. Matti koki tapaa-mansa nuoren naisen eroottisesti kiinnostavaksi. Hän ajatteli, että siinä olisi juuri sellainen nainen, jota hän tarvitsi, ja jonka kanssa hän voisi rakastellakin. Näin hän pääsisi seurustelun tavoitteeseen ja saisi kokemuksen sukupuoliyhteydestä. Tämä mahdollisuus tuntui niin ilahduttavalta, että sen Matti kertoi myös entiselle naapurilleen.

Matin ja Minnan seurustelu alkoi, mutta kumppanit odottivat siltä eri asioita. Matti lähti testaamaan itseään miehenä ja etsimään sukupuolielämän kokemuksia. Sen pidemmälle hän ei osannut seurustelua ajatella. Minnan odotukset olivat taas tyystin toisenlaisia. Hänellä oli jo takanaan useita seurustelusuhteita. Hän halusi löytää pysyvän seurustelusuhteen ja ajatteli myös lasten saamista. Kun seurustelukumppanina oli pappi, oli luonnollista odottaa, että myös toinen osapuoli ajatteli pysyvää parisuhdetta. Pariskunta ei kuitenkaan keskustellut omista odotuksistaan seurustelussa. Kumpikin vain jatkoi seurustelemista omien odotustensa mukaan. Minna työskenteli seurustelusuhteen syventämiseksi. Matti ei ollut kiinnostunut suhteen etenemisestä eikä vakiintumisesta.

Seurustelun alkuvaihetta kuvaa myös se, että Matilla oli naispuolinen työtoveri, josta hän oli myös kiinnostunut seurustelukumppanina. Matin mielessä pyöri ajatus jopa avioliitosta. Yhteys kuitenkin jäi kun työtoveri muutti opintojaan jatkaakseen paikkakuntaa. Tämä päällekkäinen ihastuminen kertoo siitä, että seurustelu alkoi Matin osalta epävarmoissa tunnelmissa.

Matti ei suunnitellut Minnan kanssa avioliittoa, mutta seurustelu hänen kanssaan luontui. Hän pystyi Minnan kanssa irrottautumaan nuoruutensa käyttäytymiskaavoista ja tekemään asioita, joita ei ollut ennen uskaltanut. Harrastuksissaan Matti oli suuntautunut korkeakulttuurin alueelle. Kapakassa käyminen, alkoholin käyttö ja tanssiminen ei ollut kuulunut elämään. Ne olivat käyttäytymistä, joka oli vastoin uskonnollisen lapsuudenkodin normeja. Minnan seurassa Matti uskalsi "tehdä syntiä" ja rikkoa myös niitä sääntöjä, joita hän mielestään oli papille asettanut.

Jälkikäteen Matti näki käyttäytymisensä pyrkimyksenä itsenäistyä vanhemmistaan. Hän ajatteli, että hän oli toiminut kuin murrosikäinen. Alkoholin käyttö ja tanssiminen olivat yrityksiä "katkaista napanuora" vanhempiin. Matista oli noloa tunnustaa, että hän käyttäytyi tällä tavoin yli kolmekymmenvuotiaana. Hän arveli, että hänen vaikeutensa liittyivät osaltaan "myöhästyneeseen" murrosikään. Matin kapinointi vanhempia kohtaan ei ollut kuitenkaan avointa. Asuminen toisella paikkakunnalla teki mahdolliseksi toimia vanhempien "selän takana". Matti pyrki välttämään avointa yhteenottoa vanhempiensa kanssa peläten riitaantumista.

Irtautuminen totutuista käyttäytymisnormeista tuotti Matille vaikeuksia. Alkoholin käyttö oli uutta. Seurustelun alkuvaiheessa Matti ajautui ongelmiin juomisen vuoksi. Palatessaan kerran lavatansseista Matti jäi kiinni rattijuopumuksesta. Tapahtuma aiheutti Matille kovia syyllisyyden tuskia. Hän joutui henkisen väsymyksen tilaan ja sai työterveyslääkäriltä sairauslomaa. Tällöin hän meni lepäämään vanhempiensa tykö ja uskoutui heille rikkomuksestaan. Matti kertoi asiasta myös kirkkoherralle, joka suhtautui häneen ymmärtäväisesti ja hyväksyvästi. Matin asema seurakunnan työntekijänä ei horjunut hairahduksen tähden. Muutoin Matti piti rattijuopumuksen salaisuutenaan. Seurustelu Minnan kanssa jatkui, eikä "kärähtäminen ratissa" muuttanut Matin käyttäytymistä mitenkään erityisesti. Osapuolten erilaiset tavoitteet seurustelussa eivät myöskään muuttuneet. Se, että Matti ei puuttunut tähän odotusten erilaisuuteen, tuntui jälkikäteen Matista kiusalliselta. Hän pyrki selittämään käytöstään rattijuopumuksen aiheuttamalla syyllisyydellä ja henkisellä lamalla. Hän koki, että tämä "esti näkemästä asioita rehdisti ja reilusti".

Seurustelun jatkuessa ja syventyessä Minna ryhtyi paljastamaan elämäänsä kuuluvia salaisuuksia. Minna halusi olla rehellinen tulevalle aviopuolisolleen. Niinpä hän kertoi Matille, että hänellä oli ollut kaksisuuntainen mielialahäiriö. Tämän vuoksi hän oli ollut myös sairaalahoidossa. Minna sai edelleen häiriön vaikutuksia lievittävää lääkitystä. Lääkityksellä olikin heidän parisuhteeseensa liittyen olennaista merkitystä. Minna halusi saada Matin kanssa lapsen, ja lääkkeillä oli vaikutuksia raskaaksi tulemiseen. Tässä tarkoituksessa lääkitystä myös vähennettiin.

Keskustelu mielialahäiriöstä ei näyttänyt niinkään liittyvän Minnan hyvinvointiin vaan pikemminkin lapsen saamiseen. Matti ei itse havainnut, että mielialahäiriöllä olisi ollut haitallista vaikutusta heidän suhteeseensa. Jotkut ulkopuoliset havaitsivat, että Minna vaikutti hieman ilkeältä Mattia kohtaan, mutta se ei liiemmin Mattia itseään kiusannut. Sen sijaan erilaisella kulttuuritaustalla oli Matin mielestä merkitystä. Minnan ammatillinen tausta oli kaupallinen. Tämä vaikeutti Matin mielestä osaltaan syvän henkisen yhteyden luomista.

Minnan mielialahäiriö aiheutti kuitenkin pohdintaa siitä, oliko hän sopiva vaimo. Matin vanhemmat suhtautuivat varautuneesti mielialahäiriötä sairastaneeseen miniäkokelaaseen. Matin äiti osallistui keskusteluun pohtimalla asiaa lasten saannin ja mahdollisten perinnöllisyysvaikutuksien kannalta. Matti päätti kuitenkin torjua esitetyt epäilyt ja asettui vastustamaan vanhempiaan. Hän pyrki olemaan tässä "miehekäs" ja "jäykkä". Tämän Matti osoitti sillä, että hän ei hylännyt seurustelukumppaniaan, vaikka Minna paljasti psyykkisen häiriönsä. Matti ajatteli, että hän voisi jopa "parantaa" kumppaninsa ja tehdä hänestä sopivan vaimon. Matti arveli, että hyvällä parisuhteella ja lapsilla saattaisi olla eheyttävä vaikutus Minnaan. Samalla kun Matti yritti olla "miehekäs" ja "jäykkä" suhteessaan Minnaan, hän tunsi itsensä myös sisäisesti epävarmaksi ja pelokkaaksi. Matin sanallisen ilmaisun ja tunnemaailman välillä oli ristiriita. Samalla Matti sivuutti myös ristiriidan siitä, mihin seurustelukumppanit suhteessa pyrkivät.

Rattijuopumuksen ja Minnan mielialahäiriön paljastumisen jälkeen Matin elämässä seurasi uusi ristiriitatilanne. Kun seurustelua oli kestänyt noin puoli vuotta, Matti lähti ulkomaan matkalle. Hän oli tottunut tekemään vuosittain matkan maahan, jossa hän oli aiemmin opiskellut. Paluumatkalla Matti myöhästyi lentokoneesta ja jäi ylimääräiseksi yöksi pääkaupunkiin. Matti lähti viettämään iltaa huvittelijoiden suosimaan kaupunginosaan, jossa alkoholinkäyttö kuului illanvieton tavanomaisiin kuvioihin. Tarjolla oli myös seksiä. Päähtyneenä Matti lähti prostituoidun mukaan.

Se, mitä oli tapahtunut, oli Matista yllättävää ja hämmentävää. Hän selitti seksiä prostituoidun kanssa "patoutuneella" ja "vahvalla" seksuaalisuudellaan. Monien vuosien kasaantuneet seksuaaliset tarpeet ryöpsähtivät esille. Matti oli tottunut vanhempien holhoukseen, ja kun hän nyt oli ulkomailla tilanteessa, jossa ei ollut ulkoista kontrollia ollenkaan, tilanne ryöstäytyi käsistä. Saattaa myös olla, että suhde Minnan kanssa oli herättänyt Matin seksuaalisuuden eloon uudella tavalla. Matti arveli, että taustalla olisi vaikuttanut hänen kontaktikykynsä puute, "kykenemättömyys solmia luonnollisia suhteita naisiin". Seksisuhde prostituoidun kanssa ei vaadi kontaktin luomista eikä "naisen kosintaa", jossa mies voi aina myös epäonnistua ja tulla hylätyksi. Se oli tässä mielessä turvallinen vaihtoehto Matille, joka oli ujo ja epävarma itsestään miehenä.

Matti perusteli käyttäytymistään myös sillä, että seksi ei Minnan kanssa ollut tyydyttävää. Hän koki olleensa suhteessa estynyt, eikä hän ollut pystynyt "luonnolliseen" seksiin. Tämä taas patosi hänen "biologista" seksuaalisuuttaan. Seurustelusuhteen erotiikka oli luonteeltaan latteata eikä saanut häntä "syttymään". Kun erotiikka oli väljähtynyttä, ei Matti kokenut sukupuoliaktissa "täyttymystä". Seurusteleavan parin sukupuolielämä näytti olevan huonolla tolalla. Tämä oli ilmeisesti melkoinen pettymys Matille, sillä hänen odotuksensa seurustelun suhteen olivat olleet eroottisuuteen keskittyviä. Hän oli lähtenyt etsimään sukupuolisia kokemuksia. Tämä tarve ryöpsähti ulkomaan matkalla uudelleen liikkeelle.

Seksi prostituoidun kanssa aiheutti Matille syvää syyllisyyden tuskaa. Sitä helpottaakseen hän kertoi tapahtuneen Minnalle. Tässä hän huomasi tehneensä virheen. Seurustelukumppani sai Matin uskottomuuden taakan kannettavakseen. Mattia vaivasi syyllisyyden lisäksi kysymys oman seksuaalisuutensa luonteesta. Hän pohti, onko hänen seksuaalisuutensa jollakin tavoin "luonnotonta". Syyllisyyttä lievitti keskustelu uskovaisen psykiatrin kanssa, joka toimi myös rippi-isänä ja antoi Matille synninpäästön. Hän

onnistui myös saamaan Matin vakuuttuneeksi siitä, ettei hänen seksuaalisuudessaan ollut mitään erityistä psykiatrista ongelmaa tai poikkeavuutta.

Matti pohti maksullista seksikokemustaan hyvin yksilöllisestä näkökulmasta ajatellen omaa syyllisyytään ja sukupuolisuuttaan. Uskottomuuden voi ymmärtää vastauksena siihen ristiriitaan, joka seurustelukumppaneiden välillä oli seurustelun tavoitteista. Tilapäisen seksisuhteen voi nähdä myös pyrkimyksenä vapauteen seurustelusta, joka kulki kohti avioliittoa, vaikka Matti sitä ei halunnutkaan.

Matin uskottomuus ei pysäyttänyt Minnaa, vaan hän ryhtyi järjestelemään häitä. Matilla ei ollut voimaa vastustaa näitä hankkeita. Hän tunsu itsensä ulkopuoliseksi ja lamaantuneeksi. Epäilykset Minnan mielen-terveydestä kalvoivat ajatuksissa. Tilannetta hankaloitti myös se, että molempien vanhemmat osallistuivat keskusteluun Matin ja Minnan suhteesta. Matin äiti epäili tulevan miniän mielen-terveyttä ja soveltuvuutta miniäksi. Minnan vanhemmat olivat taas sitä mieltä, että parin pitäisi solmia avioliitto. He vetosivat tässä myös Matin ammattiin. Heidän mielestään papin käytökseen ei sopinut se, että Matti alkaisi purkaa kriisiin ajautunutta suhdetta. Myös Matti itse ajatteli, ettei papin sopinut seurustella pitkään, vaan pitäisi mennä nopeasti naimisiin. Tätä ajatusta vahvisti vielä se, että pariskunta eli sukupuolisuhteessa.

Mattia ja Minnaa piti yhdessä myös kiintymys, eikä Matti halunnut loukata kumppaniaan. Sitähän eroaminen seurustelusuhhteessa olisi merkinnyt, kun se olisi tapahtunut Matin aloitteesta. Matti pyrki torjumaan epäilyksiä avioliitosta myös vetoamalla omaan "miehekkyyteensä" ja "jämäkkyyteensä".

Matti ei voinut kuitenkaan torjua kokonaan epäilyksiä siitä, että avioliitto epäonnistuisi. Kaiken lisäksi Matti piti avioliittoa peruuttamattomana asiana. Matti masentui entisestään ja koki tilanteensa epätoivoiseksi. Työyhteisössä Matti muuttui entistä vetäytyvämmäksi, ja hänen työkykynsä alkoi horjua. Matti kuvasi tunteitaan synkeästi: "Tunnelma lie ollut kuin Paavo Ruotsalaisella Jaakko Heinimäen mukaan: "Kulunut, alaston mies ontuu takaperin järveen ja huutaa kauheasti mennessään. Hän nauraa ja räähky, että näin ne immeiset männöö perse eellä helevettiin."

Matin sisäisestä vastustuksesta huolimatta häpäpäivä lähestyi "vääjäämättömällä" tavalla. Matti toivoi, että joku ulkopuolinen voima olisi puuttunut asioiden kulkuun. Hän toivoi, että se, mitä hänen elämässään oli parhaillaan tapahtumassa, olisi ollut vain huonoa unta. Hän koki tekevänsä elämänsä suurimman virheen. Polttareissa eräs kavereista vitsaili: "Eikö ole tapana polttareissa kaapata sulhanen ja lähettää hänet laivalla Tallinnaan häitä karkuun". Matti koki, että vitsailija osui täysin oikeaan hänen "sisäisten tuntojensa" suhteeseen. Kun veli sitten kysyi Matilta, miksi hän on menossa naimisiin, Matti soperteli jotakin urakehityksestä. Siihen veli vastasi: "Eihän sen tähden mennä naimisiin."

Kun Matti kuvaa avioliiton alkua, suhteet vanhempiin saavat suuren merkityksen. Matin vanhemmat olivat uskonnollisia ja kokivat Minnan vanhemmat "maallisina". Matin vanhemmat eivät myöskään hyväksyneet Matin ja Minnan tanssiharrastusta. Minnan vanhempia ärsytti taas se, että Matin vanhemmat puuttuivat nuoren parin asioihin ja erityisesti hääjärjestelyihin. Riitely tiivistyi kiistaan Matin häpäpuvun rintapielukseen kiinnitettävästä kukasta. Matin äidin mielestä kukan tuli olla valkoinen neilikka, joka oli perinteinen sulhasen takinpielusukukka. Minnan äidin mielestä Matin pitäisi käyttää Minnan morsiuskimpun kukkia. Tämän riidan voi tulkita myös kiistaksi Matista. Kysymys oli siitä, kenelle sulhanen lopulta

kuului. Kun Matti päätyi täyttämään äitinsä toiveen, hän näytti voittaneen tämän "erän" sulhasesta käytävässä taistelussa.

Tappio jätti Minnan vanhempien "suuhun" karvaan maun. Eipä siksi ollutkaan ihme, että Matin ja Minnan vanhemmat "mököttivät" häätjuhlassa toisilleen. Matin häätunnelmat olivat myös hyvin matalalla. Kun Minnan vanhemmat tunsivat jääneensä häätjärjestelyissä alakynteeseen, he ottivat häissä ohjat omiin käsiinsä ja rupesivat muokkaamaan juhlia mieleisikseen. Minnan äiti ryhtyi tarjoilemaan alkoholia omasta pullostaan sukulaisilleen ja ystävilleen. Tämä oli Matin vanhemmille "isku vasten kasvoja". Tämä tarjoilu ei kuulunut häiden ruokalistalle. Alkoholi oli arka asia erityisesti Matin äidille, joka ei voinut hyväksyä edes kohtuullista alkoholinkäyttöä "uskonnollisista ja eettisistä vakaumuksistaan johtuen". Hänellä oli "muodostunut lapsuudesta asti erityinen allergia ja vastenmielisyys alkoholia kohtaan". Tällä tavoin "iskuja" vaihdettiin nuoren parin vanhempien välillä vuoron perään. Matti näytti jääneen melko sanattomaksi vanhempien välisen taistelun tuoksinassa.

Eräs avioparin keskeisistä erimielisyyksistä koski lapsen saamista. Minna toivoi, että heidän suhteensa muuttuisi paremmaksi, ja että he saisivat lapsen. Matti sen sijaan ei uskonut heidän avioliittoonsa ja piti jo alussa todennäköisenä, että edessä on avioero. Siksi hän toivoi, että Minna ei tulisi raskaaksi. Matti ei kertonut toivettaan. Mutta tämä paljastui, kun Matti hankki jälkiekhäisytabletteja Minnalle, vaikka Minna halusi tulla raskaaksi.

Avoin riita pariskunnan välille syntyi sukupuolitautiin liittyvistä epäilyistä. Minna sai "puolivahingossa" tietoa sukupuolitaudin oireista apteekin informaatiolehtisen välityksellä ja hakeutui lääkäriin. Lääkäri oli määrännyt hänelle lääkkeitä, ja ilmeisesti esittänyt oletuksen taudin alkuperästä. Minna epäili tartunnan johtuvan seksistä prostituoidun kanssa. Minna oli sitä mieltä, että myös Matin olisi otettava lääkitys. Hän viittasi vaatimuksensa tueksi Matissa havaitsemiinsa oireisiin. Matti koki tällaiset väitteet syytöksinä ja puolustautui selittelemällä virtsaamiseen yhteydessä olevia oireitaan, mutta hän ei pystynyt kokonaan torjumaan Minnan väitteitä. Matti nautti tarvittavat lääkkeet, ja se rauhoitti Minnaa.

Syytökset sukupuolitaudin tartuttamisesta saivat Matin pohtimaan omaa aviosuhdettaan siinä mielessä, että hän oli pappi. Tätä arviointia käynnisti osaltaan myös lehdistössä esillä ollut kollegaa koskeva syytös sukupuolitaudin tartuttamisesta sielunhoidon asiakkaaseen. Matti totesi, että hänen ja Minnan suhteessa ei ollut kysymys "suoranaisesti sielunhoitosuhteesta". Hän koki kuitenkin toimineensa ajattelemattomasti, kun ei ollut pystynyt keskustelemaan avoimesti ja rehellisesti heidän suhteestaan. Tässä mielessä hän ei täyttänyt niitä vaatimuksia, jotka hän asetti itselleen pappina aviopuolison roolissa.

Matti ajatteli, että pappina hänen tuli täyttää tietyt aviopuolison mitat. Tällainen oli velvollisuus osoittaa Minna kohtaan "lähimmäisen rakkautta". Tämä tapahtui aviollisella rakkaudella ja olemalla Minnalle sellainen aviomies, jota hän on toivonut. Tämän velvollisuudentuntoon pohjautuvan rakkauden Matti tunnisti jälkikäteen "eräänlaiseksi auttajan varjoksi". Se merkitsi omien tunteiden ja oman tahdon tukahduttamista. Siinä hän asetti toisen onnellisuuden omien pyrkimystensä edelle.

Pariskunnalla oli erilaiset odotukset ja toiveet yhteisen ajan käytön ja läheisyyden suhteen. Matti mat-

kusti vapaapäivinä entiselle kotipaikkakunnalleen, jolla myös hänen vanhempansa asuivat. Näistä matkoistaan hän ei neuvotellut Minnan kanssa. Minnan odotukset olivat toisenlaiset. Hän toivoi, että heillä olisi yhteinen "elämän polku" kuljettavanaan ja elämää näin jaettaisiin yhdessä. Hän odotti saavansa kokea enemmän läheisyyttä. Matti ei aina edes kertonut etukäteen matkalle lähdöstään Minnalle. Tämän Minna koki "huonona ja raukkamaisena". Matille on jäänyt mieleen erityisesti eräs Minnan työpaikaltaan kirjoittama sähköpostiviesti, jossa hän pohdiskeli omaa merkitystään Matille ja ihmetteli, mikä Mattia vetää vanhalle kotipaikkakunnalleen. Viesti päättyi kysymykseen siitä, olivatko vanhemmat "ykkösiä" Matin elämässä.

Matin vapaapäivien vietosta ärsyyntynyt Minna päätti kostaa matkustamalla ilman "ennakkovaroitusta" mielenterveysmessuille, jotta Matti saisi kokea miltä puolison poissaolo tuntuu. Tuliaisina Minna toi parisuhdetta käsittelevän kirjan. Kirjan teemana olivat kriisistä selviytyneet parisuhteet. Ilmeisesti Minnan tarkoituksena oli, että he yhdessä kirjaa lukemalla voisivat löytää ratkaisuja parisuhteensa vaikeuksiin. Matti koki kirjassa esitetyt kertomukset etäisinä menestystarinaoina. Itse hän kaipasi kertomuksia avioerosta ja siitä, että ero voisi olla tarkoituksenmukainen vaihtoehto, joka auttaisi henkiseen kasvuun ja eheytymiseen.

Matti koki itsensä sisäisesti ristiriitaiseksi ja vieraantuneeksi omasta elämän tilanteestaan. Kun hän ei pystynyt keskustelemaan tunteistaan Minnan kanssa, hän oli ajautunut henkiseen umpikujaan. Tämä vaikutti hänen työhönsä, eikä hänellä ollut voimia aktiiviseen työöteeseen, vaan hän pyrki vetäytymään ja välttelemään vastuuta. Tähän tilanteeseen hän lähti hakemaan apua perheneuvonnasta. Hän koki saavansa apua, kun sai yksin keskustella ymmärtävän perheneuvojan kanssa. Myös Minna kävi yksin perheneuvonnassa, ja sitten pari kävi yhdessä keskustelemassa. Minna oli optimistinen ja uskoi suhteen paranevan. Matilla ei tällaista uskoa ollut.

Kun häistä oli kulunut kolme kuukautta, Matti oli kypsytynyt eropäätökseen. Eroaikomuksensa Matti kertoi Minnalle "rivien välissä" ja "kautta rantain". Matti otti asian puheeksi tilanteessa, jossa oli hyvin vaikea keskustella asiasta. Kun Matti oli lähdössä kirkkoon ja Minna oli lähdössä äitinsä kanssa risteilylle, "tuli puheeksi" meno perheneuvontaan. Silloin Matti otti avioeron esille: "Sanoin, että on olemassa hyvin hoidettuja eroja (tai ainakin sellaisia eroja joita on yritetty hoitaa), huonosti hoidettuja eroja ja täysin hoitamattomia eroja. Siksi olisi hyvä meidänkin käydä perheneuvojan luona vielä konsultaatiossa."

Matti pyrki ilmeisesti lieventämään eron aiheuttamaa kipua huolehtimalla siitä, että ero olisi "hyvin hoidettu". Myös tilanne, jossa Matti kertoi eroaikomuksestaan kuvasi sanomisen vaikeutta. Matin ei tarvinnut jäädä kuuntelemaan Minnan reaktioita, jotka varmasti lisäsivät syyllisyyden kuormaa. Sen sijaan hänellä oli velvollisuus mennä työhön.

Matti koki päätöksen avioeron ottamisesta ja erilleen muuttamisen vapauttavina asioina. Mutta tähän kokemukseen liittyi myös pelko kustosta. Matin halu irrottautua normien hallitsemasta elämäntavasta ja kokeilla uudenlaista elämän mallia oli johtanut hänet hyvin hankaliin tilanteisiin. Hän oli joutunut ristiriitaan sen kanssa, mitä hän vaati itseltään pappina. Hän tunsi syyllisyyttä ja ilmeisesti häpeääkin käyttäytymisestään. Rattijuopumus ja tilapäinen seksisuhde prostituoidun kanssa olivat käyttäytymistä, jotka olivat

vastoin myös kaikkea sitä, mitä Matin vanhemmat pojaltaan toivoivat. Tähän normien rikkomiseen liittyi nyt ongelma siitä, että Minna oli seurustelukumppanina saanut kaiken tämän osittain hyvin intiimin, "varjopuolia" sisältävän tiedon Matin yksityiselämästä.

Minna oli hyvin pettynyt Mattiin. Hän oli "sijoittanut" suhteeseen syvimmat ja herkimmat tunteensa. Hänellä oli myönteisiä odotuksia parin tulevaisuudesta, vaikka yhteiselle matkalle näytti tulevankin heti alussa huomattavia vaikeuksia. Hän oli valmis työskentelemään vaikeuksien voittamiseksi. Voi myös olettaa, että Matin ammatilla oli ollut osuutta Minnan luottamuksen syntymiseen.

Minnan pettymys purkautui kostona. Matin riippuvuus vanhemmista oli ollut eräs suhteessa riitaa aiheuttanut tekijä. Suhteet vanhempiin olivat Matille kovin merkittäviä, ja ne olivat se, mitä Matille jäi avioeron jälkeen. Minnan "kostoisku" kohdistui vanhempiin. Hän kertoi heille Matin yksityiselämän "seikkailuista". Näin hän haavoitti vanhempia ja samalla myös Matin suhdetta vanhempiinsa. Samalla hän "osui" Matin arkaan kohtaan, riippuvaisuuteen vanhemmista. Kun Minna syyti loukkauksia, hän vihjaisi siihen, että hän voi levittää tietoa Matista laajemmallekin taholle. Matissa heräsi pelko julkisesta koston, jossa hänen maineensa tulee mustatuksi. Pelko ja syyllisyys tekivät Matin hyvin ahdistuneeksi. Oli kuin "Damonin miekka" olisi ollut hänen päällään.

Syyllisyyden tuskassaan ja pelkotilojensa valtaamana Matti haki tukea keskusteluista psykiatrin kanssa. Kun Matti kävi yhdessä psykiatrin kanssa läpi suhteeseen liittyviä vaiheita ja asioita, olo alkoi helpottaa ja pelot väistyä. Elämään tuli uusi toiveikkaampi ote. Tukea Matti sai myös lapsuuden perheeltään ja tultuiltaan. Erityisesti veljen ymmärtävä asenne keskusteluissa tuntui auttavalta. Myös harrastusryhmissä toimiminen auttoi. Hyvin yksinkertainen toisten ihmisten kohtaaminen oman harrastuksen ympärillä merkitsi kokemusta siitä, että häntä kohdeltiin ihmisenä. Se oli lohduttavaa.

Matti koki, että työpaikalla hänen avioeroonsa suhtauduttiin asiallisesti. Asiaan oli kuitenkin kiinnitetty huomiota. Joku oli havainnut, että pappi käy yksin kaupassa. Tätä oli ihmetelty ja syitä muutokseen oli pohdittu. Asiasta oli informoitu myös kirkkoherraa, ja hän ottikin asian sitten puheeksi Matin kanssa. Matti kertoi asiasta avoimesti kirkkoherralle, ja sai osakseen kannustusta ja tukea. Muutkaan työtoverit eivät olleet häntä mitenkään syrjineet. Myöskään piispa ei asiaan puuttunut, ja Matti epäili, liekö hän asiasta edes tietänyt, eikä Matti aikunut siitä piispalle lähteä kertomaan. Kirkon hallinnon näkökulmasta avioero oli selvitetty keskustelussa kirkkoherran kanssa.

Matti koki, että hän sai seurakuntalaisten taholta olla rauhassa. Matti arveli, että suhteen lyhyys omalta osaltaan teki tilanteen helpommaksi, kun kaikki eivät edes tietäneet puolisosista mitään. Joistakin epäsuorista viitteistä hän saattoi tosin päätellä, että seurakuntalaiset olivat asiasta tietoisia. Terveisten ja viestien lähettelemisellä vaimolle osoitettiin epäsuorasti huolta papin parisuhteesta. Tarjottiin myös tilannetta, jossa pappi olisi voinut uskoutua seurakunnan vastuuta kantavalle luottamusmiehelle. Matille oli tarjolla apua ihan kädestä pitäen.

Matti piti kuitenkin etäisyyttä seurakuntalaisiin. Hän ei tarttunut seurakuntalaisten haasteisiin keskusteluista. Näin Matti piti seurakuntalaiset erossa aviokriisistään. Vaikka hän myöntää, että kiusaus purkaa taakkojansa seurakuntalaisille olikin olemassa, kun väsymys oli voimakasta. Matti piti onnistumisena tätä

etäisyyden ottamista.

Matin elämässä tapahtui puolentoista vuoden aikana odottamaton myllerrys. Irrottautuminen lapsuuden perheen normistosta johti hänet tilanteisiin, joissa hänen itsehallintakykynsä horjui. Ne veivät hänet tutustumaan omiin "pimeisiin" puoliin ja kokemukseen omasta pahuudesta. Hän oli ollut perheen "hyvä" kuopus, joka oli noudattanut vanhempien sääntöjä. Ongelma oli vain se, että Matti tunsu jääneensä osattomaksi elämästä, joka hänelle kuului miehenä. Murtautuessaan ulos suojatusta elämästään hän altistui "pahan todellisuudelle". Lopulta hän koki, että paha oli myös osa häntä itseään. Tässä hänen kuvansa omasta itsestään joutui murrokseen. Hän ajautui elämässään kuilun partaalle. Matilla oli myös itsetuhoisia ajatuksia.

Jäädessään kiinni rattijuoppoudesta, ollessaan sukupuoliyhteydessä prostituoidun kanssa ja erotessaan aviovaimostaan hän rikkoi kuvan esimerkiksi kelpaavasta papista. Hän koki, että hän rikkoi kaikkea merkittävää vastaan pappisihanteessa ja ajautui eräänlaiseen "vararikkoon" pappina olemisessaan.

Kun pappisihanteet olivat menneet rikki, Matti joutui pohtimaan, onko hän enää ollenkaan kelvollinen pappisvirkaan. Ero pappisvirasta tuli mieleen, mutta sen Matti kuitenkin torjui. Sen sijaan hän suuntautui etsimään uudenlaista pappeutta. Keskustelut psykiatrin kanssa auttoivat Mattia näkemään toisenlaisia näkökulmia pappeudessa. Ripittäytyminen psykiatrille auttoi. Uskoaan Matti ei menettänyt vaikeassa prosessissaan. Päinvastoin se vahvistui hänen mielessään. Tähän saakka usko oli ollut "helpon elämän" uskoa. Nyt usko tuli todelliseksi pahuuden ja syyllisyyden keskellä, silloin kun ihanteet menivät rikki. Matti oli myös tajunnut, että hän voisi löytää näiden kokemustensa avulla sellaisen pappina olemisen tavan, jossa ihmistä voisi ymmärtää entistä paremmin.

Matin mieleen on jäänyt lohduttavana erityisesti eräs piispan seurakuntavierailullaan esittämä ajatus. "Hän totesi toivovansa, että kirkko olisi ihmisille erityisen tärkeä juuri silloin, kun ihanteet menevät rikki ja jäävät toteutumatta. Ei siis silloin, kun kaikki menee hyvin ja moitteettomasti."

4. Avioero ja henkiinjäämistäistelu. Pekan tarina.

Pekka on yli 50-vuotias pappi, joka työskentelee kappalaisena Pohjois-Suomessa. Hän on uudelleen naimisissa. Hänen edellinen avioliitonsa kesti 20 vuotta. Kun Pekka kirjoitti esseetään, avioerosta oli kulunut kuusi vuotta. Hänellä on aikuisia lapsia edellisestä avioliitostaan ja lapsi nykyisen vaimonsa kanssa. Uusperheeseen kuuluu lisäksi lapsia vaimon edellisestä avioliitosta.

Pekka avioitui 21-vuotiaana. Pekka tutustui tulevaan puolisoonsa, Tuulaan ollessaan teologian ylioppilaana seurakunnassa töissä. Tuula oli seurakunnan työntekijä. Pekka ja Tuula vetivät yhdessä rippikoulu-leirejä ja toimivat muutenkin seurakunnassa työtovereina. Yhteistyö seurakunnassa jatkui myös, sitten kun Pekka oli valmistunut papiksi.

Pekka arvioi jälkikäteen, että hän oli avioliiton solmiessaan kovin nuori aviomieheksi. Pekka näki, että aikainen avioituminen liittyi hänen itsenäistymiskehitykseensä. Sen taustalla oli suhde äitiin. Äiti oli ollut hänelle aina hyvin merkittävä. Kun Pekka oli murrosikäinen, hänen isänsä kuoli. Isän kuolema vaikutti Pekkaan niin, että suhde äitiin tuli entistäkin tärkeämmäksi. Pekka ajatteli, että tällä oli suuri vaikutus siihen, millaiseksi avioliitto Tuulan kanssa muodostui. Pekka arveli, että valitessaan puolisoa hän etsi tiedostamattaan naista, joka muistutti hänen äitiään. Hän ymmärsi, että tällä tavoin hän myös pyrki välttämään irtautumista äidistään.

Isän varhainen kuolema loi turvattomuutta perheeseen. Siksi Pekka etsi nuorena turvallisuutta perheen ulkopuolelta. Tällaisia turvallisuuden tuojia olivat suvun ja kylän yhteisöt. Myöhemmin seurakunta sai Pekan elämässä samanlaisen turvallisuutta luovan merkityksen. Seurakunnan työyhteisöön kuuluva, äitiä muistuttava seurustelukumppani tuotti Pekalle "kaksinkertaisen" turvallisuuden. Hänen mielessään äiti-hahmo ja tukea antava seurakunta liittyivät toisiinsa.

Turvallisuuden kokemus parisuhteessa antoi omalla tavallaan tukea kehitysvaiheessa olevalle nuorelle miehelle, mutta sillä oli myös varjopuolensa. Turvallisuushakuisuus teki hänet riippuvaiseksi vaimosta. Tässä parisuhteessa vaimo sai äidin roolin ja mies jäi pojan asemaan. Itsenäisyyden ja oman identiteetin löytäminen olisivat edellyttäneet omaa vapaata tilaa ja aikaa Pekan elämässä. Sen sijaan Pekka tukeutuikin äitihahmoon. Pekka arvioi, että hän pyrki tällaisella avioliitolla siirtämään itsenäistymistään myöhemmäksi.

Työ ja avioliitto kulkivat Pekan elämässä käsi kädessä. Seurakunta ja siinä tehty työ olivat tärkeitä Pekalle. Aluksi avioliitto näytti menevän hyvin, kun Pekka pystyi yhdistämään työn ja avioliiton. Kuitenkin jo avioliiton alkuaikaan sisältyi tapahtuma, johon Pekka myöhemmin palasi. Tuulalla oli ”merkittävä suhde” mieheen, jota Pekka ei tuntenut ollenkaan. Tuula joutui jo avioliiton alussa valitsemaan uuden suhteen ja perheen välillä. Valinta päättyi perheeseen. Jälkikäteen Pekka ymmärsi, että uskottomuuteen sisältyi myös viesti heidän avioliittonsa tilasta. Mutta siinä tilanteessa Pekka ei pysähtynyt arvioimaan suhdettaan Tuulaan, vaan jatkoi eteenpäin kuten ennenkin. Sittemmin hän ymmärsi, että hänellä ei ollut silloin kykyä käsitellä asiaa ollenkaan.

Papin työ tarjosi Pekalle hyvän mahdollisuuden paeta omia ongelmiaan työhön. Paljon työtä tekevää pappia pidetään usein hyvänä työntekijänä. Kun seurakuntalaiset ajattelivat hänestä tällä tavoin, se kannusti häntä kovaan työntekoon. Näin hänen sisäinen vetovoimansa työhön ja ulkoa tuleva sosiaalinen paine yhdistyivät. Mutta Pekka oli sisimmässään onneton. Hän kuvaa sisäistä maailmaansa ”eriytymättömäksi”. Tämä kuvaus viittaa ilmeisesti ainakin osaltaan siihen, että itsenäistymisprosessi oli jäänyt kesken. Hän ei silloin tietänyt, mitä oikeastaan itse halusi. Pekka koki itsensä yksinäiseksi. Tässä Pekkaa ei auttanut sekään, että hän sai työnohjausta. Parisuhdekaan ei täyttänyt yhteyden tarvetta, kun siitä puuttui miehen ja naisen tasaveroinen kohtaaminen.

Sisäisessä pahoinvoinnissaan Pekka ajautui vakavaan itsemurhakriisiin. Pekka ei vain ajatellut itsemurhaa, vaan hänellä oli suunnitelma itsemurhan toteutuksesta. Pekan mielessä pyöri ajatus siitä, että hän ajaisi autollaan sellaisen kolarin, joka veisi häneltä hengen. Jostakin syystä Pekka sai siirrettyä suunnitelman mielestään ja pelastui sillä kertaa. Pekka ei kuitenkaan käynyt sisäistä selvittelyä itsemurha-aikomuksesta. Näin itsetuhoisuus piti jalansijan edelleen hänen mielessään.

Suurimmasta itsemurhavaarasta selvittyään Pekka turvautui entiseen tapaansa pitää yllä sisäistä tasapainoaan. Työnteko tarjosi kunniallisen mahdollisuuden paeta omia ongelmia. Työn tekeminen vei Pekkaa myös uralla eteenpäin. Pekka oli saanut työntekijänä arvostusta osakseen, ja niin hänelle aukenivat ovet entistäkin vaativimpiin tehtäviin. Tämän mukana työmäärä kasvoi. Se taas vastasi Pekan sisäisiä tarpeita, ja työn osuus hänen elämässään kasvoi edelleen. Suuri työmäärä vaativassa ja vastuullisessa tehtävässä kävi myös voimille. Vastaan tulivat myös työyhteisön vaikeudet. Johtajana Pekka joutui työyhteisössä olevien ristiriitojen ”maalitauluksi”. Riidat kärjistyivät siihen pisteeseen, että niitä pyrittiin ratkaisemaan oikeusistuimessa.

Suhteesta työhön oli muodostunut Pekalle ansa. Hänen tarpeensa hakea tukea ulkopuolisista yhteisöistä oli johtanut hänet tiiviiseen suhteeseen seurakuntaan. Työn välityksellä suhde tähän yhteisöön vahvistui. Seurakunnasta tuli hänelle perheen korvike. Mutta seurakunta yhteisönä ei vastannutkaan hänen odotuksiaan. Hän odotti tukea itselleen, mutta jäi johtavassa asemassaan vuoksi ”yksinäisyyden vangiksi”. Työyhteisönä oleva seurakunta käänsi hänelle selkänsä.

Kun Pekka tässä tilanteessa oli henkisesti ”hyvin ahtaalla”, parisuhteessa saatu tuki olisi ollut todella tärkeitä. Pekka koki kuitenkin, että Tuula oli hänestä hyvin etäällä sekä henkisesti että hengellisesti. Hän tunsi, että he puhuivat eri kieltä, eikä vaimo ymmärtänyt hänen sisäistä etsintäänsä. Tuula suuntautui

omaan maailmaansa, ja perusti oman yrityksen. Yrittäjänä Tuula oli myös paljon poissa kotoa. Pekka koki, että parisuhteen pahoinvointi heijastui voimakkaasti myös lapsiin.

Pekka tunsi elämänsä hyvin "lohduttomaksi". Hän koki olevansa umpikujassa. Itsemurha-ajatukset tarjosivat jälleen mahdollisuutta paeta tästä tilanteesta. Pekka ajautui uudelleen itsemurhakriisiin. Itsemurha-aikomukset olivat pitkällä. Siitä kertovat Pekan yksityiskohtaiset suunnitelmat. Pekka suunnitteli, että hän hirttäytyy "kotikirkon keskilaivan suureen kattokruunuun". Suunnitelma itsemurhasta oli hyvin tunteisiin vetoava ja dramaattinen. Hirttäytyminen kirkon kattokruunuun näyttää äärimmäiseltä vihan ilmaisulta seurakuntaa kohtaan. Pekka kuvasikin tätä ajatusta "protestiksi Jumalaa ja yhteisöä vastaan". Kun seurakunta oli hänet hylännyt, Pekka koki, että Jumalakin oli kääntänyt hänelle selkensä. Pekan luottamus Jumalaaan oli horjumassa, ja koko elämän pohja oli murenemassa. Pekka oli kokenut hylätyksi tulemisen. Itsemurha olisi tästä kouriintuntuva viesti, jolta kukaan ei voisi sulkea silmiään. Samalla se olisi myös vastaisku seurakuntaa kohtaan, joka oli kääntänyt hänelle selkensä.

Kun Pekka hautoi itsemurha-ajatuksiaan, hän oli suuressa vaarassa. Käännekohtaksi muodostui riita Tuulan kanssa. Se syvensi kokemuksen yksinäisyydestä. Pekka koki, että hän ei pääse eteenpäin parisuhteessaan, kun vaimolla on siinä äidin rooli. Tähän asetelmaan ei löytynyt muutosta. Pekka joutui riidellessään katsomaan rehellisesti omaa elämäänsä. Hän myönsi ensimmäisen kerran sen, että hänen tilanteensa oli mahdoton. Päiväkirjaan hän merkitsi: "En jaksa enää." Kirjallinen tunnustus omien voimien loppumisesta teki johtopäätöksen todelliseksi. Tämä kokemus ei kääntynyt kuitenkaan Pekkaa vastaan, vaan hänen mielessään syntyi ajatus "elämän etsimisestä". Pekka päätti, että hän sittenkin "antaa elämän voittaa".

Vaikka parisuhde olikin umpikujassa, Pekka ei pystynyt ajattelemaan avioeroa. Avioero ei tosin ollut hänelle outo asia, sillä hänen veljensä ja sisarensa olivat eronneet. Pekka koki kuitenkin avioeron omalla kohdallaan täysin mahdottomaksi. Pekka ei uskaltanut edes ajatella avioeroa. Niin tuomittavalta se hänestä tuntui. Jo pelkkään ajatukseen avioerosta liittyi Pekan mielessä paljon syällisyyttä, häpeää ja epäonnistumista.

Pekan harhailu loppui, kun hän löysi elämäänsä uuden kumppanin, Pirjon. Hän oli Pekalle tuttu jo vuosien takaa. Mutta nyt Pekka kohtasi Pirjon uudella tasolla. Pekalla oli ollut jonkin verran yhteyttä häneen jo vuosien varrella. Pekka kuvaa suhteen syntymistä Pirjoon: "Hänen kanssaan keskustelimme paljon. Kun kohtasimme muutaman kerran, tunsin luottamusta, ystävyyttä ja sielunsukulaisuutta häneen. Viimein rakastuimme."

Kun suhde Pirjoon oli syntynyt, Pekka alkoi nähdä uudessa valossa myös avioliittonsa todellisuutta. Hän tajusi, että oli pitänyt elämässään yllä kulisseeja. Tätä hän ei ollut uskaltanut myöntää itselleen. Pekka oli yrittänyt pitää yllä kuvaa itsestään onnistuneena perheenisänä. Pekka koki, että hän ei voinut jatkaa avioliitossa, joka perustui valheelle. Suhde Pirjoon helpotti avioeropäätöksen tekemistä, vaikka se vieläkin tuntui hyvin vaikealta ratkaisulta eikä hän "tiennyt, miten pitäisi edetä".

Vaikka päätös avioerosta oli syntynyt, Pekan elämästä tuntui puuttuvan suunta. Hän piti avioeropäätöksen salaisuutenaan eikä kertonut siitä Tuulalle. Pekka etsi muutosta elämäänsä työpaikan ja asunnon

vaihdoksella. Työstä oli kadonnut kaikki motivaatio. Pekka ajatteli välillä, että hän voisi jatkaa samassa seurakunnassa toisessa tehtävässä jonkin aikaa ja sitten muuttavansa jonnekin muualle. Välillä hän suunnitteli muuttavansa kotitaloon, jonka hän oli kunnostanut. Elämä näytti kovin epäselvältä, ja välillä hän tunsi olevansa "hukassa" ja jopa "hätääntynytkin".

Kolme vuotta ehti kulu avioeroprosessin alkamisesta, ennen kuin Pekka sai kerrotuksi Tuulalle eropäätöksestä. Tuula ei suostunut eroon, vaan päätti taistella kaikin voimin sitä vastaan. Hän ei ymmärtänyt avioeron syytä, vaikka Pekka selvitteli sitä Tuulalle "lukemattomia kertoja". Pekka yritti vedota avioeroa perustellessaan myös itsetuhoisuuteensa. Se ei kuitenkaan auttanut Tuulaa ymmärtämään avioeron tarpeellisuutta. Tuula ei suostunut avioeron ottamiseen. Pekka koki, että jopa hänen itsemurhansa olisi ollut Tuulalle helpompaa kuin avioero. Tällaiseen tulkintaan Pekka päätyi kysyttäessä Tuulalta, olisiko hänen helpompi surra ja vihata itsemurhan tehnyttä kuin eronnutta. Siihen Tuula ei vastannut mitään. Pekka tunsi, että hänen itsetuhoisuutensa ei koskettanut Tuulaa ollenkaan.

Pekan ja Tuulan keskustelu avioerosta lukkiintui. He pääsivät kuitenkin yhteisymmärrykseen siitä, että Pekan avioeroaiheet pidetään salassa lapsilta. He pyrkivät suojelemaan lapsia tällä tavoin. Ajankohtaisena huolena oli, että edessä olevat ylioppilaskirjoitukset voisivat häiriintyä. Myöhemmin Pekka arveli, että asian salaaminen lapsilta johtui kuitenkin vielä enemmän ympäristön reaktioiden pelosta. Asian julkistaminen tulisi aiheuttamaan sellaista "myllerrystä", johon Pekalla ei silloin tuntunut olevan voimia.

Muutaman kuukauden kuluttua avioeroaikomuksesta kerrottiin lapsille. Tästä alkoi myös heidän elämässään raskas vaihe. Pekka pahoitteli jälkikäteen sitä, että hän ei tuolloin kyennyt tukemaan lapsia, niin kuin olisi halunnut. Pekan voimat olivat silloin vähissä. Hän muutti myös osittain asumaan äitinsä luokse vanhaan kotitaloonsa.

Jonkun ajan päästä Tuula rikkoi sopimuksen avioeroaikeen salaamisesta ja ryhtyi avoimeen hyökkäykseen Pekkaa vastaan. Hän laati laajalevikkisen monisteen Pekasta ja hänen avioerohankkeestaan. Ilmeisenä pyrkimyksenä oli Pekan leimaaminen ja eristäminen heidän yhteisessä ihmishuoneverkostossaan. Tuula yritti vaikeuttaa kaikin mahdollisin tavoin avioeron saamista. Tuula ei suostunut hakemaan avioeroa yhdessä Pekan kanssa ja teki kaikki avioeron edellyttämät käytännön järjestelyt vaikeiksi. Pekka koki, että Tuula myös painosti häntä taloudellisesti. Pekan osalta tilanteeseen tuli selkeyttä, kun hän sai uuden työpaikan ja muutti toiselle paikkakunnalle.

Avioeroprosessi oikeudessa oli vaikea. Tuula viivytti avioeron myöntämistä. Kun avioeropäätös annetaan hakemuksen jättämisestä lukien tavallisesti n. puolessa vuodessa, Tuula onnistui pidentämään ajan lähes vuoteen. Avioero oli Pekalle vapautus ja helpotus. Kun avioeropäätös tuli voimaan, Pekan oman, sisäisen avioeroprosessin käynnistymisestä oli kulunut viisi vuotta. Kaksi vuotta oli kulunut siitä, kun Pekka oli kertonut aikeensa ensimmäisen kerran Tuulalle.

Pian sen jälkeen kun Pekan avioero oli tullut voimaan, Pekka ja Pirjo kihlautuivat. Pirjo oli jo aikaisemmin eronnut puolisoistaan. Kun molemmat olivat vapaita avioliitoistaan, he päättivät mennä myös saman tien naimisiin. Pekka korostaa, että tässä uudessa avioliitossa keskeistä oli miehen ja naisen välinen rakkaus ja kiintymys. Se ei perustunut työtoveruuteen tai vanhemmuuteen kuten edellinen avioliitto. Pekka

koki jääneensä parisuhteessaan Tuulan kanssa vaille toisen tukea. Nyt hän sai Pirjolta tarvitsemaansa henkistä ja hengellistä vahvistusta. Pekka on kokenut, että uusi parisuhde on avannut hänelle "monia luovia ja innostavia polkuja".

Uusperheen syntymiseen on liittynyt myös omia hankaluuksiaan. Pekan lapsilla on ollut vaikeuksia hyväksyä isän uutta puolisoa. Pekka koki, että avioeron hyväksyminen oli heille helpompaa kuin se, että isä meni uudelleen naimisiin ja sai uuden perheen. Sen sijaan Pirjon lasten on ollut helpompaa hyväksyä äidin uudelleen avioituminen ja uuden perheen syntyminen. Uusperheeseen syntyi myös lapsi, ja se kiinteytti ja yhdisti perhettä. Pekka on kokenut myös suhteensa Pirjon aikaisemmasta avioliitosta syntyneisiin lapsiin rikastuttavana ja antoisana.

Myös Pirjon äitiin ja sisaruksiin suhteet ovat muodostuneet hyviksi ja toimiviksi. Välejään omiin sisaruskiinsä Pekka on selvitetty avioeronsa jälkeen. Tämä on auttanut häntä ymmärtämään niitä kehityskulkuja, jotka hänen taustassaan ovat. Pekalla on se vaikutelma, että hänen sisarusparvensa jäsenet elävät kukin omassa maailmassaan. Tuulaan Pekalla ei ole enää minkäänlaista yhteyttä, ei myöskään Tuulan sukulaisiin. Nämä suhteet olivat vähäiset jo Pekan ja Tuulan avioliiton aikana.

Parisuhde ja perheen perustaminen Pirjon kanssa muuttivat perustavanlaatuisesti Pekan ihmissuhde maailman. Pekka oli etsinyt lapsuudestaan lähtien tukea elämälleen eri yhteisöistä. Tällaisia yhteisöjä olivat olleet perhettä laajemmat verkostot kuten suku, kylä ja myöhemmässä vaiheessa myös seurakunta ja työyhteisö. Pekka ei ollut kuitenkaan löytänyt näistä yhteisöistä todellista tukea. Siksi hän koki eläneensä lapsuudestaan alkaen epätodellisen ryhmämielikuvan vallassa. Kun Pekka sai uudessa parisuhteessaan kokemuksen todellisesta yhteydestä ja sen merkityksestä, vanha mielikuva yhteisöistä osoittautui tyhjäksi ja menetti merkityksensä.

Se, että Pekka otti avioeron ja avioitui uudelleen, jakoi pappiskollegoita. Toiset suhtautuivat häneen kielteisesti, toiset taas myönteisesti ja ymmärtävästi. Pekka koki, että jotkut kollegat olivat häntä kohtaan jopa vihamielisiä ja katkaisivat kaikki suhteet häneen. Osalle heistä ei tervehtiminenkään enää "onnistunut". Pekka on vuosien varrella pitkään pohtinut syytä tähän kahtiajakoon ja tullut lopulta siihen tulokseen, että pappien omat kokemukset vaikuttivat taustalla. Ratkaisevaa oli Pekan mielestä se, oliko henkilöllä itsellään ollut avioliiton ulkopuoleisia suhteita. Pekka päätteli, että kielteisesti häneen suhtautuvat olivat niitä, joilla itsellään oli ollut avioliiton ulkopuolinen suhde. Siitä oli sitten jouduttu kuitenkin lupumaan. Eräs näistä papeista oli avoimesti tunnustanut, että hän oli Pekalle kateellinen avioerosta ja uudesta, onnellisesta parisuhteesta. Hyväksyvästi ja jopa myötätunnolla Pekkaan asennoituvat ne papit, joilla ei ollut ollut avioliiton ulkopuolisia seurustelusuhhteita.

Myös muiden työtovereiden asennoituminen Pekkaan vaihteli. Toiset olivat vihaisia papin avioerosta. Se ei heidän mielestään vastannut pappiin kohdistuvia odotuksia. Toiset taas suhtautuivat ymmärtäväisesti ja toivottivat voimia ja siunausta. Jotkut työtoverit olivat sitä mieltä, että Pekan olisi pitänyt heti tuoda avioero työyhteisön käsiteltäväksi. Kukaan esimiehistä ei ole kuitenkaan ottanut avioeroa puheeksi. Pekka on jäänyt pohtimaan, onko keskustelun puuttuminen ollut hyvä vai huono asia. Pekalla itsellään ei ole

ollut tähän keskusteluun tarvetta. Piispat suhtautuivat häneen avioerosta huolimatta ystävällisesti. Johonkin piispaan hänen suhteensa vain parani avioeron aikoihin.

Pekka koki, että piispat ovat tervehtineet häntä avioerosta huolimatta reilusti ja sydämellisesti ilman minkäänlaista piikittelyä. Jonkun piispan kohdalla Pekka arveli jopa ystävyiden vähän syventyneen eron vuoksi. Ainakin tuo ystävyiden syventyminen tapahtui avioeron aikoihin.

Seurakuntalaisten reaktioissa Pekan avioeroon näkyi sama jakautuneisuus kuin työtovereiden asenteissa. Jotkut olivat vihaisia Pekalle hänen uudelle puolisolleen siitä, että he olivat ottaneet avioeron. Eräs seurakuntalainen perusteli Pekalle ja Pirjolle kielteistä asennettaan omalla kokemuksellaan. "Koska hänellä on ollut niin raskasta kärsimystä olla avioliitossa miehensä kanssa, olisi teidänkin pitänyt vain kärsiä loppuun asti kuten hän." Pekka ja Pirjo olivat rikkoneet tällaisen avioliitossa kärsivien solidaarisuuden. Jotkut seurakuntalaiset taas kertoivat rukoilevansa Pekalle voimaa ja johdatusta.

Kun Pekka arvioi persoonallista muutosprosessiaan, hän pitää avioeroaan "välttämättömänä osana aikuistumista ja mieheksi kasvamista". Avioero liittyi Pekan henkilökohtaiseen kriisiin, jossa hän ajautui jopa itsemurhavaaraan. Tässä kriisissä ero oli helpotus ja antoi hänelle henkistä liikkumatilaa ja uusia voimia. Pekka ajatteli, ettei avioero häntä suoranaisesti pelastanut itsemurhavaarasta, mutta avasi tietä eteenpäin henkisessä kasvussa.

Pekka arvioi avioeron merkitystä omalle kehitykselleen pappina melko pidättyvästi. Pekka ajattelee kehittyneensä papin työssään vuosien varrella huomattavasti ja liittyy sen pääasiassa omaan henkiseen kasvuunsa. Avioerolla on kuitenkin ollut merkitystä esimerkiksi saarnoihin. Saarnat ovat "tarkentuneet". Niitä Pekka valmistelelee entistä huolellisemmin.

Kaste keskustelut ovat saaneet lisää syvyyttä ja laajuutta. Avioerolla on ollut vaikutusta Pekan käymiin vihikeskusteluihin ja –puheisiin. Pekalla on se tunne, että hän on "enemmän läsnä ja vuorovaikutuksessa" ihmisten kanssa kuin aikaisemmin. Avioeron kokeneita hän ymmärtää entistä paremmin. Hautajaisten osalta Pekka on huomannut sen, että hän pyrkii nykyään "ymmärtämään ihmisen vaikeuksia hänen omasta lähtökohdastaan ja tuomaan siihen tilanteeseen lohtua ja valoa".

Pekka arvostelee leiririppikouluja siitä, että työntekijän on silloin oltava "viikkotolkulla" erossa perheestään ja oltava toisten työntekijöiden kanssa "yötä päivää". Näissä olosuhteissa ovat miehet ja naiset yhdessä toistensa kanssa. Pekka ei halua tällaista perheen "korviketta" itselleen, vaan haluaa pitää sopivan etäisyyden työyhteisöön. Tämä ajatus liittyy luonnollisesti Pekan pettymyksiin, joita väärät odotukset yhteisöjä kohtaan ovat hänelle aiheuttaneet.

Pekka kokee, että hänen avioeronsa liittyi tiiviisti hänen "eloonjäämiskamppailuunsa". Hänellä ei ollut edessään vaihtoehtoja, joista olisi voinut poimia sopivimman. Pekan oli valittava se tie, joka piti hänet hengissä. Avioero ei pohjautunut eettiseen pohdintaan. Tämän tähden Pekka kokee vaikeaksi määritellä, kuinka avioero on vaikuttanut "uskonnolliseen ja eettiseen ajatteluun tai omaan kuvaan itsestä pappina". Pekka arvostelee kuitenkin Jeesuksen vuorisaaressa esittämiä ihanteita avioliitosta. Hän pitää näitä "vin-kuraisia" avioero- ja uudelleenaviotumiskieltoja "nuoren poikamiehen ja perhe-elämää vain lapsen osalta

tuntevan miehen ajatteluna”. Pekka arveli myös, että ”Jeesus ei tiennyt parisuhteen dynamiikasta paljontaan”. Pekka ei tiennyt, kuinka hän oli päätynyt näihin ajatuksiin. Hän pohti, missä määrin tähän oli vaikuttanut opiskelu, keskustelu ihmisten kanssa ja oma avioero.

5. Alistavasta avioliitosta tasaveroiseen parisuhteeseen.

Lassen tarina.

Lasse on alle 40-vuotias pappi. Hän on toista kertaa naimisissa. Hänen uusperheeseensä kuuluu useita alaikäisiä lapsia. Osa lapsista on hänen nykyisen vaimonsa edellisestä avioliitosta. Lassen ensimmäinen avioliitto kesti yli viisi vuotta. Avioero oli tullut voimaan vajaa vuosi ennen haastattelua.

Lasse oli ollut pappina n. kahdeksan vuotta. Sinä aikana hän oli ollut papin työssä useassa seurakunnassa eri puolilla Suomea. Kun Lassea haastateltiin, hän oli seurakuntapastorin virassa. Seurakuntaan kuului sekä maaseutua että kaupunkia. Lassen työ koostui aluepapin tehtävistä ja lapsityöstä koko seurakunnan alueella. Seurakuntapapin perustehtävät muodostivat keskeisen osan työstä. Lasse oli ollut nykyisessä tehtävässään n. viisi vuotta. Työtehtävissään ja työyhteisössään Lasse viihtyi erinomaisesti.

Lasse oli hieman yli 30-vuotias, kun hän aloitti seurustelun tulevan aviopuolisonsa, Katin, kanssa. Kumppani oli silloin pari vuotta häntä nuorempi opiskelija. Kati oli ollut aikaisemmin avioliitossa, ja hänellä oli leikki-ikäinen lapsi. Seurustelu lähti liikkeelle siitä, että yhteinen ystävä ryhtyi "leikkimielisesti puhemieheksi". Lasse koki, että yhtenä syynä seurustelun alkamiseen oli Katin tukala elämän tilanne. Kun avioliitto oli purkautunut, Kati oli jäänyt yksinhuoltajan hankalaan asemaan. Siinä hän kaipasi miehen tukea. Hän tarvitsi myös lapselleen isää.

Lasse ajatteli, että seurustelun alkaessa Kati arvioi, oliko hänestä isäksi lapselle. Lasse sanoi "hämääntyneensä", kun häneen kohdistui tällaisia odotuksia. Tämän tähden hän ei osannut keskittyä siihen, mikä parisuhteessa on olennaisinta. Lasse arveli, että Kati ei ollut etsinyt hänestä ensisijaisesti miestä, jonka kanssa voisi elää vastavuoroisessa rakkaussuhteessa. Sen sijaan hän oli hakenut kumppania, joka jakaisi hänen kanssaan vanhemmuuden vastuuta ja olisi hyvä isä hänen lapselleen. Lasse ajatteli, että Kati toivoi myös siskoa tai veljeä lapselleen.

Seurustelu kesti vain puoli vuotta. Katilla oli kiire avioliiton solmimiseen. Avioliitto auttoi häntä monessa asiassa. Se helpotti yksinhuoltajan arkipäivää. Mutta Lasse arveli, että Kati saattoi myös peittää edellisen avioliitonsa epäonnistumista tällä tavoin. Kun hän oli avioliitossa jälleen, ulkopuolisille ei jäänyt aihetta arvuutella, millainen elämän historia yksinhuoltajajäidillä oli. Tässä mielessä uusi avioliitto oli myös

tie takaisin "kunnialliseen" sosiaaliseen asemaan. Kun Lasse oli valmistunut ammattiin, myös taloudelliset edellytykset avioliitolle olivat hyvät.

Laukaisevana tekijänä avioliiton solmimiselle oli muutos Lassen työelämässä. Lasse oli silloin määräaikaisessa virassa. Nyt hänelle oli tarjolla vakituinen ja kiinnostava papin tehtävä. Tämä uusi työpaikka sijaitsi kuitenkin niin kaukana Katin asuinpaikasta, että seurustelu olisi tullut hankalaksi. Avioliitossa asuminen taas olisi ollut papille vaikeata maaseudulla sijaitsevassa seurakunnassa. Menemällä naimisiin Lasse ja Kati pyrkivät saavuttamaan uuden yhteisön hyväksynnän. Lasse kyllä koki, että avioliiton solmiminen tapahtui kovin nopeasti, ja että he eivät kovinkaan hyvin toisiaan tunteneet. Mutta hän luotti siihen, että elämän kulku muokkaa heitä toisilleen sopiviksi. Lassen ja Katin seurusteluun ja avioliiton solmimiseen vaikutti useita tekijöitä, jotka näyttävät parisuhteen näkökulmasta ulkokohtaisilta. Ne kysymykset, jotka liittyvät miehen ja naisen rakkaussuhteeseen, jäivät kuitenkin syrjään.

Lassen ja Katin parisuhteessa käytännön kysymykset olivat olleet alusta alkaen keskeisellä sijalla. Avioliiton solmiminen ei tuonut muutosta mukanaan. Lasse koki, että Katilla oli seurusteluajana ollut "kiire". Avioliitossa tämä kokemus vain entisestään vahvistui. Kati halusi saavuttaa pian sekä perheeseen että ammatilliseen elämään liittyviä tavoitteita: "Suomeksi sanottuna helvetinmoinen kiire koko ajan, ja siihen ei oo tavallaan mitään muuta selitystä, kun se, että nin kun toiselle osapuolelle elämä on suuria tavoitteita, että ni aina pitää tota... aina pitää jotakin saavuttaa ja todistaa, ja kun yhen saapi alulle, niin seuraavaa ruvetaan jo piirustuspyöälle vetämään niin sanotusti. Nin ni voi sanoo, että ainanen kiire ja. Ensiksi tota opiskelujen kanssa ja lapsen teon kanssa ja sitten henkilökohtasten unelmien suhteen."

Yhteisen lapsen saaminenkin näytti tällaiselta päämäärältä. Vaikka Kati valmistuikin opetuslalle, hän kiinnostui enemmän yrittämisestä. Tämä toteutui, kun paikkakuntaa jälleen muutettiin ja perustettiin maatila. Lasse koki kuitenkin itsensä tässä elämän muutoksessa ulkopuoliseksi. Hän tunsu tulevansa Katin unelmien toteuttajaksi ja työntekijäksi vaimonsa johtamaan yritykseen. Lasse olikin kätevä käsistään ja pystyi ottamaan paljon vastuuta esimerkiksi rakentamisesta, jota tilalla tarvittiin. Mikään ei kuitenkaan näyttänyt riittävän Katille. Uusia kehitysprojekteja oli jatkuvasti edessä.

Kaikesta huolimatta Lasse myös viihtyi maaseudulla ja piti tilaan kuuluvista töistä. Lasse on mies, jolle käytännön työtkin luonnistuvat. Moottorisaha ja traktori sopivat hyvin käteen. Se, mitä Kati häneltä odotti, oli kuitenkin liikaa. Kodin talousaskareet jäivät Lasselle. Tämän lisäksi Lassen olisi pitänyt hoitaa päivittäiset huoltotyöt tilalla. Lasse koki, että Kati sen sijaan vetäytyi työtehtävistä harrastuksensa pariin. Lasse tunsu, että Kati oli kyllä kiinnostunut hänen työsuorituksistaan, mutta ei hänestä itsestään. Lassen kokemus työn tekemisestä alkoi muuttua. Alun perin rentouttavaksi koettu toiminta muuttui pakkotyöksi. Lasselle alkoi syntyä voimakas tunne siitä, että Kati käytti häntä välineenä omien päämääriensä saavuttamiseen: "Että oisi pitäny pyörittää koti kokonaan, ja sitten tarpeen vaatiessa tehdä kaikkee mahdollista mielellään niinku päivittäiset huoltotyöt ja ja siinä sivussa olla vielä hyvin kiinnostunut hänen harrastuksestaan. Se siitä tuli pakkotyö."

Lassen kokemus välineellisyydestä oli vakava merkki parisuhteen pahoinvoinnista. Lasse tunsu, että hänen mielipiteellään ei ollut tilaa eikä merkitystä yhteisessä päätöksen teossa. Sen sijaan hän koki, että Kati

pyrki muokkaamaan hänen mielipiteitään. Kun avioliitossa oli oltu kolme vuotta, Lasselle tuli kokemus siitä, että kysymys oli "puhtaasti taloudellisesta yksiköstä". Parisuhteeseen kuuluva luottamus toiseen oli rapautunut, ja yksinäisyys tullut tilalle.

Lasse sairastui, ja se muodosti parisuhteelle haasteen. Hankalaa leikkausta seurasi pitkä toipilaskausi. Silloin Lasse olisi kaivannut sitä, että Kati olisi ottanut sairauden huomioon ja huolehtinut hänestä: "Vuoden loppupuolella mulla meni umpisuoli, ja se meni vähän vaikeemman kautta, että siitä tuli aika pitkä toipilasaika niin. Siihen kun oli vajaakuntoisuutta niin suhtautuminen oli hyvin vihamielistä. Ei ollu toisaalta lupa sairastaakkaani." Lassen olisi pitänyt sairaanakin tehdä talon töitä. Lasselle selvisi se, että hän ei voinut odottaa tukea Katilta silloinkaan, kun sitä kipeästi tarvitsi.

Parisuhdevaikeudet alkoivat heijastua Lassen henkiseen hyvinvointiin. Työstä kotiin palatessaan hän tunsu tulewansa kuin toiselle työpaikalleen. Hän koki olevansa jatkuvan työn paineen alla. Poikkeuksena tästä olivat vain ne hetket, kun Kati oli poissa ja hän sai olla lasten kanssa yksin kotona. Muutoin Lasse sai voimaa elämäänsä kodin ulkopuolelta. Varsinkin työhön liittyvät koulutustilanteet Lasse koki virkistävinä. Omasta parisuhteesta oli tullut sen sijaan rasitus. Tämä sai Lassen väsymään. Masennuksen tunteet alkoivat vallata mielen. Sisimmässään Lasse kävi viivytystaistelua avioeron suhteen. Rukouksen avulla Lasse etsi elämäänsä kestävyyttä ja viisautta.

Eroitiikka pariskunnan väliltä oli loppunut. Lasse oli muuttanut nukkumaan eri huoneeseen. Lasse koki tulleen hylätyksi. Hänen käsityksensä itsestään miehenä olivat saaneet kovan "kolauksen". Luottamus omaan miehiseen vetovoimaan oli romahtanut. Hän ajattelikin, että hänen elämässään on tarjolla enää vain kaksi roolia: isän ja papin osa.

Lasse koki myös, että keskustelun mahdollisuudet puolison kanssa olivat hyvin vähäiset. Kun puhuttiin Lassen puutteista, keskustelu sujui. Sen sijaan kun Lasse otti esiin toiveita, joita hän kohdisti vaimoonsa, Kati suuttui. "Hanki itselles parempi akka", oli Katin vastaus Lassen esittämään arvosteluun. Siihen keskustelu sitten usein tyrehtyikin.

Kun keskustelusuhde oli ajautunut umpikujaan eikä seksikään enää yhdistänyt heitä toisiinsa, ajatukset erosta alkoivat kiertää mielessä. Näitä mietteitä puoliso alkoivat myös laukoa tosilleen. Katin tavassa käsitellä avioeroa oli uhkailun ja manipuloinnin makua. Lasselle avioeron vireille paneminen oli hankala asia. Eräänä esteenä oli heidän taloudellinen tilanteensa. Yrityksen velkataakka oli painava. Pariskunta asui myös pienellä kylällä, jossa avioero herättäisi huomiota ja juoruilua. Lasse oli myös hyvin kiintynyt lapsiin, ja ero heistä tuntui vaikealta. Hän ajatteli, että avioeroa pitäisi siirtää siihen saakka, kunnes lapset lähtisivät kotoa. Esteenä erolle oli myös Lassen työtehtävien määräaikaisuus.

Lasse tunsu itsensä yksineläjäksi, vaikka avioliitossa olikin. Lassella oli tarve saada ulkopuolista tukea tilanteeseensa, mutta lojaliteetti Katiä kohtaan esti häntä kertomasta huoliaan yhteisille tuttaville. Kaverillekaan hän ei tuntenut voivansa puhua tällaisesta asiasta. Ammattiavun hakeminen ei Lasselle tullut mieleenkään. Lasse jäi yksin väsymyksensä ja masennuksensa keskelle.

Lasse ja Kati kävivät riidellen keskustelua eroamisesta. Katin mielestä Lassen käyttäytymisen tulisi muuttua. Kati näki heidän suhteessaan samankaltaisuutta erään ystäväpariskunnan avioliittoon. Tässä

avioliitossa ongelmana oli miehen runsas alkoholin käyttö, joka oli lähtenyt liikkeelle työttömäksi joutumisesta. Siinä avioliitossa vaimo oli "laittanut" miehen erilleen asumaan ja miettimään alkoholin käyttöönsä. Tätä parannuskeinoa Kati pyrki soveltamaan myös heidän suhteeseensa. Hän yritti käyttää erilleen muuttamista uhkana, joka palauttaisi Lassen käyttäytymisen hänen haluamalleen uralle. Lassen mielestä ystäväpariskunnan parisuhteen ongelmat olivat toisenlaiset, eikä uhkailu auttanut. Lasse ajatteli, että erilleen muuttaminen johtaisi myös avioeroon.

Pariskunta päätyi lopulta allekirjoittamaan yhdessä avioeron ensimmäisen vaiheen hakupaperit: "Meidän taloudellinen tilanne oli semmoinen, että mä en olis ilenny edes ottaa asia puhheeksi, koska se käytännössä tarkoitti sitä, että kumpi meistä siihen jää, niin ottaa aika hirmusen velkataakan niskaansa. Niin hän siinä vaiheessa taas kun otti sen esille, ni minä sanoin, että passaa mulle. Ja ensimmäinen kerta ni ku vähän niinku nopiasti hahmoteltiin asioita ni, hän niinku tyssäsi, mutta sitten muutamaa viikkoo myöhemmin toi paperit. Ja ja tota totesin sillon, että passaa vallan mainiosti." Merkitys oli kuitenkin osapuolille erilainen. Näytti siltä, että Kati odotti Lassen palaavan luokseen entistä valmiimpana toteuttamaan hänen toivomuksiaan. Lasse taas piti tätä tapahtumaa eron alkuna.

Eroprosessin käynnistymiseen vaikutti kodin remontti. Sen ajaksi perhe muutti väliaikaiseen asuntoon. Mutta kun muu perhe muutti takaisin vanhaan kotiin, Lasse jäikin asumaan väliaikaiseen kotiin. Kun avioerohakemuskun oli allekirjoitettu yhdessä, juridinen eroproessi lähti liikkeelle. Vaikka avioerohakemus oli tehty yhdessä, Kati ei ollut kypsynyt avioeroon. Kati toivoi, että Lasse vielä palaisi takaisin. Asumusero oli tarkoitettu "harkinta-ajaksi", jonka Kati toivoi johtavan siihen, että avioliitto kuitenkin jatkuisi. Lasse ei kuitenkaan enää palannut remontin jälkeen yhteiseen kotiin, vaan jäi yksin asumaan. Avioero muuttui todellisuudeksi.

Yhdessä elämisestä Katin kanssa oli tullut Lasselle taakka. Ero merkitsi Lasselle suurta helpotusta: "Niinkun olisin herännyt pitkästä painajaisunesta ihan selkeesti. Vois sanoo, sinne, missä oli pimeetä, tuli valo. Se oli siis niin suuri helpotus." Masennuksen keskelle tuli toivon pilkahduksia. Pitkään rasittanut unettomuus alkoi helpottaa. Kun uni maistui entistä paremmin, tuli voimia myös päivän tehtävien hoitamiseen.

Avioeroa harkitessaan Lassella ei ollut voimia pohtia sitä kovinkaan syvällisesti moraalisenä tai uskonnollisena kysymyksenä. Väsymys ja masennus olivat saaneet sellaisen otteen, että tärkeintä oli selviytyä senhetkisessä ahdingossa. Edessä oli monia epävarmuustekijöitä, jotka myös pelottivat.

Toisaalta Lasse oli jo vuosien kuluessa selvittänyt itselleen näkemystään avioerosta. Lasse oli lähellään nähnyt monenlaisia avioliittoja. Toiset parisuhteet toimivat, ja toiset ontuivat. Lasse ajatteli, että parisuhteessa on tiettyjä rajoja, joiden yli ei puolison tarvitse venyä. Kun sitten tuollainen raja tulee vastaan, ero on oikea vaihtoehto.

Lassen ajatukset avioliitosta eivät olleet kovinkaan ihanteellisia. Ne pohjautuivat elämän varrella tehtyihin havaintoihin. Lasse oli kohdannut pariskuntia, joille olisi tehnyt mieli antaa neuvo avioerosta. Lasse oli tavannut myös pitkäänkin avioliitossa olleita, jotka olivat kärsineet vuosia väkivallasta parisuhteessaan.

Sen sijaan, että he olisivat lähteneet avioliitostaan, he olivat jääneet paikalleen ja tehneet kärsimyksestään hyveen ja ansion.

Tukea ajatuksilleen Lasse sai myös ortodoksien kirkollisesta käytännöstä. Vaikka heidän opetuksensa mukaan avioliitto onkin sakramentti, kanoninen laki hyväksyy Lassen käsityksen mukaan toisen avioliittoon vihkimisen. Tässä Lasse näki myönnytyksen elämän rajallisuudelle ja raadollisuudelle. Ihanne elämän kestävästä avioliitosta on olemassa, mutta tässä elämässä ei ihannetta aina voida saavuttaa.

Avioliiton päättyessä Lasse ajatteli, että hänen elämässään oli jäljellä enää kaksi merkittävää roolia. Hänelle oli tärkeää, että hän oli lapsilleen isä ja seurakunnalle pappi. Nämä kaksi asiaa olivat sellaisia elämän kiinnekohtia, joista hän halusi pitää kiinni. Tulevaisuudeltakaan Lasse ei osannut muuta odottaa. Lassen luottamus omaan vetovoimaansa miehenä oli saanut iskun. Siksi hänelle olikin yllätys, kun uusi seurustelusuhde käynnistyi pian avioeroprosessin alettua. Tilaa uuden seurustelun käynnistymiselle antoi se, että Lassen ja Katin suhde oli tyhjentynyt sisällöltään jo vuosien kuluessa. Samalla Lasse oli henkisesti irrottautunut parisuhteesta, vaikka avioliitto oli kylläkin muodollisesti ollut voimassa. Lasse koki, että uusi seurustelusuhde antoi hänelle sitä, mitä hän avioliitolta sisimmässään kaipasi.

Tällaista käännettä Kati ei osannut odottaa. Katin mielestä meneillään olevassa avioeroprosessissa oli kysymys vain harkinta-ajasta, jonka jälkeen Lasse olisi voinut päätyä jatkamaan avioliittoa. Kun näin ei tapahtunutkaan, Kati oli pettynyt.

Vaikka Lasse ei ilmaissut suoraan avioliittonsa vaikeuksia lähipiirilleen, monet olivat alkaneet aavistella asiaa siitä tavasta, jolla Lasse puhui puolisoistaan ja perhe-elämästään. Työtoverien, sukulaisten ja ystävien reaktiot avioeroon olivat varsin ymmärtäviä. Läheisimmät heistä olivat tietoisia tilanteesta ja ilmaisivat hyväksymistään erolle ihmettelemällä sitä, että hän oli näinkin kauan jaksanut avioliitossaan. Kielteisiä reaktioita ei tältä joukolta tullut vastaan.

Lasselle oli hyvin tärkeää se, että hän kertoi tilanteestaan kirkkoherralle. Vireille laitettu avioero ja kohta alkanut uusi seurustelusuhde olivat hyvin herkullinen juoruilun aihe. Suojatakseen taustaansa hän päätti kertoa asiat, niin kuin ne olivat, esimiehelleen riittävän aikaisessa vaiheessa. Kun kirkkoherralla oli takanaan työkokemusta sielunhoitajana, se helpotti Lassen oloa. Lasse tunsi voivansa luottaa esimieheensä. Se, mitä hän sitten kertoi, ei ollutkaan hänelle niin uutta ja järäyttävää, vaan osa ihmisen arkipäivän elämää.

Juoruilua Lasse ei voinut estää. Lassen elämänkäänneet olivat olleet nopeita. Uuden avioliiton hän solmi kohta avioeron tultua voimaan. Lapsikin syntyi pariskunnalle muutaman kuukauden kuluttua avioliiton solmimisesta. Tällaiset muutokset eivät ole kuuluneet perinteiseen pappiskuvaan varsinkaan maaseudulla. Lasse käytös rikkoi niitä uskonnollis-moraalisia käsityksiä, joita osalla seurakuntalaisista oli. Nämä seurakuntalaiset vastasivat siihen juoruilemalla.

Lassen työtä ajatellen juoruilu oli haitallista, sillä se olisi saattanut leimata ja eristää sosiaalisesti hänet. Lasse pystyi kuitenkin suojautumaan juoruilun vaikutuksilta. Sitä auttoivat monet asiat. Lassen työtoverit ja esimies suhtautuivat tilanteeseen ymmärtävästi ja hyväksyvästi. Eräs tekijä oli asuinpaikan ja työpaikan

etäisyys. Se tuki rajan pitämistä yksityiselämän ja työn välillä. Lasse oli myös valikoiva siinä, mitä yksityiselämästään puhui seurakuntalaisille. Hän piti tarvittavaa etäisyyttä niihin seurakuntalaisiin, joilla ei ollut hänen luottamustaan.

Hyvä suoja juoruilun vaikutuksia vastaan oli myös se, että Lasse oli pappina saavuttanut suuressa määrin seurakuntalaistensa luottamuksen. Lasse oli pappina pidetty. Ellei näin olisi ollut, Lasse olisi joutunut suuriin vaikeuksiin seurakunnassaan. Kaikuja tästä kantautui hänen korviinsa: "Tulee aina tallouspäällikönkin kanssa tarinoitua niitä näitä. . . niin mä sitte kysäsin hältä, miten tai tuli vaan puhheeks, mitä juoruja hän on kuullu, niin hän vaan naurahti, että onhan niitä ollu yrittäjiä, kun hänen äitinsä assuu siellä sun alueellas, vaan ne on tyrehtyny siihen, kun ihmiset tuntee, että nin ni. Mutta sitte kyllä sano, että. . . no hänkin ilmassee asiat aika suoraan ni, vaan jos et oisi pappina tykätty, niin kusessa oisit."

Sen sijaan Lasse sai jopa "seurakuntamummot" puolustamaan itseään juoruilijoita vastaan. Lassen elämän kriisit paljastivat myös seurakuntalaisille sen, että tässä oli yhtä haavoittuvainen ihminen kuin muutkin. Siksi myös luottamus Lasseen lisääntyi, ja jotkut seurakuntalaiset uskalsivat paljastaa Lasselle myös oman perheensä piiristä samantapaisia avioerotilanteita.

Eräänä suojana juoruilua vastaan Lasse piti uuden perheensä asemaa maaseutukylän sosiaalisessa yhteisössä. Hänen nykyinen vaimonsa polveutui yhdestä maaseutupitäjän kantatilallisten suvusta. Lassen perhe oli asettunut pitämään suvulle vuosisatoja kuulunutta kantatilaa. Lasse ajatteli, että tällaista suvun perinnettä jatkavaa perhettä vastaan oli hyvin vaikea hyökätä ihmishuoneverkostoa hajoittavalla toiminnalla, ja se hillitsi kyläläisten juoruilemisen haluja.

Se, mitä muut puhuivat Lassen parisuhteisiin liittyvistä valinnoista, oli hänelle merkittävää, mutta se ei ollut ratkaisevaa. Uusi parisuhde antoi hänen elämäänsä rikkaan sisällön. Siinä oli olennaista miehen ja naisen keskinäinen kohtaaminen ja heidän suhteensa. Eron päättyneen avioliiton lähtökohtana oli ollut perheen muiden roolien korostuminen. Kati oli etsinyt erityisesti isää lapselleen. Lasse olikin ottanut isän roolin, ja lasten ja Lassen suhteesta oli tullut merkittävä ja kiinteä side. Perheen tasapaino oli kuitenkin kadonnut, kun miehen ja naisen rakkaussuhde jäi tyhjäksi. Lasse ajatteli, että uudessa suhteessa äitiys ja isyys voi toteutua vain siinä, että mies ja nainen ovat ensisijaisesti toisiaan varten. Se on kaiken perusta.

Lasse lukeutuu uskonnolliselta taustaltaan körttiläiseksi, heränneisiin kuuluvaksi. Hän kuvaili itsessään avioeroprosessin myötä tapahtuneita muutoksia uskonnollisiin, herännäisyyteen liittyviin käsitteihin. Hän koki muuttuneensa yhä enemmän "armon kerjäläisen suuntaan". Avioliitossaan hän oli kokemuksellisesti kosketuksissa pahuuden kanssa. Puolison vaatimukset tuntuivat kohtuuttomilta. Ne olivat "armottomia" sekä häntä itseään että Lassea kohtaan. Tässä tilanteessa toisen hyväksymisen välttämättömyys tuli selväksi. Epäonnistuneena aviopuolisona hän ei voinut myöskään asettua toisten yläpuolelle muita arvioimaan. Tällainen vakaumus sopi hyvin hänen körttiläiseen uskonnäkemykseensä.

Avioliiton ja eron kokemukset ovat auttaneet Lassea seurakuntapapin työssä. Vihkipuheisiin on löytynyt kosketuskohtaa omasta elämänhistoriasta. Se, mitä Lasse on sanonut vihkipuheissaan, on todellisessa elämässä koeteltua. Lasse on kokenut, että hänen papin työnsä on kehittynyt avioeron jälkeen yhä enemmän "hiljaisen kristillisyyden" suuntaan. "Körttihenki" on hänen työssään tullut entistäkin keskeisemmäksi.

Lasse pitää näkemystään pappeudesta "matalana" virkakäsityksenä. Sille vastakohtaksi hän asettaa korkeakirkollisen virkakäsityksen. Hänen näkemyksessään seurakunta on keskeinen. Se antaa "tarpeen vaatiessa" jollekin papin tehtävät. Tässä on papin virka. Se, jolle papin virka annetaan, asetetaan seurakunnan "eteen" tehtävää hoitamaan. Näin pappia ei aseteta seurakunnan yläpuolelle. Tätä kuvaa Lassen mielestä havainnollistivat puhujan paikka ja asento körttiseuroissa. Seurapuhuja puhuu istualtaan, eikä toisten yläpuolelta. Kun pappi käyttää puhuessaan sanan valtaa, se on seurakunnan hänelle antamaa valtaa. Tässä näkemyksessä pappi ei asetu seurakuntalaisten yläpuolella olevaksi esikuvaksi ja ihanteeksi, vaan tavalliseksi ihmiseksi toisten rinnalla.

Lassen näkemys avioliitosta on tullut hyvin todellisuudentajuisiksi. Hän pitää ihanteena sitä, että voi elää koko elämänsä yhden ja saman aviopuolison kanssa. Lasse kuvaa ihailevasti vuosikymmenien yhdessäolon kuluessa yhteen kasvaneita puolisoita. Mutta elämän todellisuus on opettanut, että tässä suhteessa ihminen on usein erehtyväinen. Lasse ajattelee, että ihminen näkee helposti toisessa sitä, mitä itse toiselta odottaa, ja pyrkii myös muuttamaan toista unelmiensa mukaiseksi. Siinä pariskunnat törmäävät arjen todellisuuteen. Tällainen oli Lassen oma kokemus.

Uudessa suhteessaan hän koki sen, että toinen "tuli omalle paikalleen". Se oli voimakas sisäinen kokemus miehen ja naisen kuulumisesta toinen toiselleen. Lasse tunsi löytäneensä naisen, joka oli hänelle "luotu". Uudessa suhteessa fyysinen läheisyys ja eroottinen hellyys olivat tärkeitä. Tämä kaikki oli mahdollista, kun oli takana kipeitä kokemuksia epäonnistumisesta ja hylätyksi tulemisesta: "Oikeastaan, niinkun tässä alkaa olla murrosikkää lähestyviä lapsia usiampi, tavallaan toivonu sitäkin, että ne näkisivät minusta ja vaimosta jotaki, että sen että kun että mehän ollaan molemmat semmosia kihnuja, että hoksaisivat jotain, kun kaks aikuista ihmistä ilkiää istua sohvalla televisoo kattoessa tällä tavalla sunnuntaina ja saattaa suukottaa silloin tällön."

Lassen elämän tilanne uusperheen isänä on ollut hyvin vaativa. Ristiriidat entisen vaimon kanssa ovat vaikuttaneet lapsiin. Erityisen ongelmalliseksi Lasse on kokenut tapaamisten järjestelyt lastensa kanssa. Papin työaika luo hankalat rajat lasten kanssa vietetylle ajalle. Lasse pelkäsi erityisesti sitä vaihetta, kun lapset ovat kouluikäisiä. Silloin yhteisten arkivapaiden mahdollisuudet jäivät pois. Uusi avioliitto ei ole pelastanut Lassea elämän ristiriidoilta, mutta se on tuonut hänelle voimaa vaikeuksien kohtaamiseen.

6. Aikuistuminen ja eronneen häpeä. Liisan tarina.

Liisa on alle 50-vuotias pappi. Hän on toista kertaa naimisissa ja hänellä on lapsia. Hänen ensimmäinen avioliittonsa päättyi eroon n. neljä ja puoli vuotta sitten. Avioliitto oli kestänyt yli 10 vuotta. Sitä ennen hänellä oli ollut pitkä suhde tulevan aviopuolisonsa kanssa. Myös ensimmäinen lapsi oli syntynyt tästä suhteesta.

Pappina Liisa oli ollut alle 10 vuotta. Ennen papin työn aloittamista hän oli toiminut opettajana koulussa lähes kaksikymmentä vuotta. Liisa oli hoitanut lähinnä pitkäaikaisia sijaisuuksia, sillä häneltä puuttui muodollinen opettajan pätevyys. Opettajana toimiessaan Liisalle tuli kutsumus hakea teologiseen tiedekuntaan ja valmistua papiksi. Syitä tällaiseen ammatin muutokseen Liisa ei osannut selittää, mutta hän koki kutsumuksen voimakkaana. Liisa toimi jonkin aikaa seurakuntapappina Suomessa ja lähti sen jälkeen siirtolaispapiksi ulkomaille. Haastatteluhetkellä Liisa oli ollut työttömänä puolitoista vuotta sanouduttuaan irti siirtolaisseurakunnan papin tehtävästä.

Liisan seurustelu alkoi 19-vuotiaana. Hän harrasti tanssimista ja tapasi Reinon tämän harrastuksen parissa. Reino oli häntä lähes 20 vuotta vanhempi. Hän oli naimisissa, ja työskenteli rakennusalalla. Seurustelu kesti yli kymmenen vuotta, ennen kuin Reino otti avioeron ja solmi Liisan kanssa avioliiton. Jo seurustelun alkuvaiheessa pariskunta oli saanut yhteisen lapsen.

Jälkikäteen Liisa piti suhdetta ”kummallisena kuviona” ja ihmetteli, kuinka hän oli suostunut tällaiseen asetelmaan. Hän ajatteli, että häntä itseään vanhemmalla miehellä olisi pitänyt olla enemmän harkintakykyä, niin että tähän suhteeseen ei olisi päädytty. Mitä pidemmäksi yhdessäolo venyi, sitä suuremmaksi Liisan tyytymättömyys kasvoi. Seurustelu naimisissa olevan miehen kanssa aiheutti Liisalle vuosien mittaan yhä lisääntyvää syyllisyyttä. Kun Liisa yritti aloittaa keskustelua heidän parisuhteestaan, Reino suuttui ja leimasi keskusteluyritykset ”saman asian väntämiseksi”. Reinon suuttumus sai Liisan perääntymään keskusteluyrityksistään. Myös yhteinen lapsi sitoi hänet Reinoon. Liisa ei pystynyt pitämään puoliaan. Näin suhteessa elettiin Reinon ehdoilla.

Suhteen varjopuolista huolimatta pariskunta solmi avioliiton. Liisa oli antanut Reinolle yli kymmenen vuotta aikaa kypsyä avioeron ottamiseen ja uuden avioliiton solmimiseen. Kun Reino oli valmis sitoutumaan Liisaan, avioliitto solmittiin. Liisan mielestä avioliitto oli lapsen etu.

Kun avioliitto oli solmittu, Liisa koki monien vuosien ajan, että heidän parisuhteensa oli kunnossa. Kun kymmenen vuotta oli oltu avioliitossa, tapahtui muutos Liisan ammattiuralla. Liisa valmistui papiksi ja meni työhön seurakuntaan. Vajaan vuoden kuluttua hän sai ulkomailta yllättävän tarjouksen. Häntä pyydettiin siirtolaispapiksi. Liisa oli aikaisemmin vierailut tässä suomalaissiirtolaisten seurakunnassa, ja siitä hän oli jäänyt mieleen seurakuntalaisille.

Liisa keskusteli asiasta aikuisen poikansa, kollegoidensa ja ystäviensä kanssa. Reinolta hän kysyi, lähtekö hän mukaan. Reino suhtautui Liisan työhön vähättelevästi ja piti papin työtä lähinnä vain "hömpähkönä" harrastuksena. Tähän työmatkaankin hän asennoitui kuten lomaan. Työtä ulkomailla Liisa piti itsekin vain väliaikaisena vaiheena. Reino suostui lähtemään mukaan, mutta suunnitteli palaavansa kotimaahan kahden kuukauden kuluttua. Työtovereiltaan, ystäviltaan ja pojaltaan Liisa sai rohkaisua lähtemiseen. Hän ajatteli, että tässä työtarjouksessa voisi olla joku erityinen Jumalan antama tarkoitus hänen elämälleen. Kahden päivän kuluttua pyynnöstä Liisa antoi myöntävän vastauksen.

Siirtyminen siirtolaispapiksi merkitsi Liisalle suurta muutosta. Seurakunta oli perustettu noin sata vuotta sitten tapahtuneen suomalaisten muuttoaalton seurauksena. Myöhemmin muutto tälle pienelle paikkakunnalle oli tyrehtynyt. Seurakuntaan jollakin tavoin yhteydessä olevia oli paikkakunnalla yli sata henkeä, mutta jokaviikkoisissa jumalanpalveluksessa kävijöitä oli korkeintaan vain toistakymmentä. Talouttaan seurakunta rahoitti jäsenmaksuin ja kirkkokolehdein. Myös Suomen ev.-lut. kirkolta saatavat avustukset olivat merkittävässä asemassa. Seurakunnan päätöksen teosta vastasi kirkkoneuvosto. Päätäminen oli kuitenkin käytännössä keskittynyt muutaman voimakkaan henkilön käsiin. Liisa koki, että papin mielipiteellä ei ollut paljonkaan merkitystä päätöksiä tehtäessä.

Aluksi Liisa oli hyvin innostunut työstään ja koki sen haastavana. Hän ajatteli, että nyt hänellä on tilaisuus kokeilla messun uusia muotoja, "hiljaisuuden messua" ja "mukulamessua". Jumalanpalvelusten lisäksi Liisa pyrki perustamaan pienryhmiä, kuten raamattupiirin ja naisten ryhmän. Myös pyhäkoulun toimintaa käynnistettiin. Tämän lisäksi työhön kuului kirkollisia toimituksia ja kotikäyntejä. Työ oli monipuolista papin työtä, mutta Suomen olosuhteisiin verrattuna pienemmässä mittakaavassa.

Liisa koki työnsä mielekkäänä ja viihtyi siinä. Hän suhtautui toiveikkaasti mahdollisuuksiin saada seurakunta innostumaan uudesta toiminnasta. Mutta seurakunnassa oli vallalla halu pitäytyä vanhaan. Uusia kokeiluja ryhdyttiin vastustamaan vetoamalla vanhaan perinteeseen ja varojen puutteeseen. Liisa törmäsi myös yhteisössä tapahtuvaan kilpailuun papin suosioista. Selän takana juoruttiin papista ja puhuttiin pahaa. Liisa pettyi siihen, että hän ei saanut tukea seurakunnalta, ja työväsämys alkoi vaivata. Hän rupesi tuntemaan seurakuntansa jopa "sairastuttavana".

Liisa oli seurakunnan ainoa työntekijä ja hänen työtehtävänsä olivat hyvin monipuoliset. Tässä siirtolaisseurakunnassa papin palkka jäi ehkä n. kolmannekseen suomalaisten pappien palkoista. Kun palkka sitten tuli, se oli usein myöhässä. Papit olivatkin tottuneet vuosien varrella hankkimaan sivutuloloja muilla tavoin. Liisalla ei kuitenkaan ollut valmiuksia sivuammattin harjoittamiseen. Virassa oli kokoaikaisen papin työ määrä, mutta palkkaus ei vastannut sitä. Suomen kirkosta Liisaa neuvottiin ottamaan palkkakysymys esille. Mutta kun Liisa sen teki, luottamushenkilöt loukkaantuivat ja jopa suuttuivat. Liisa sai osakseen

syttöksiä ahneudesta ja epäkristillisyydestä. Tässä tilanteessa Liisa joutui jyrkkään ristiriitaan seurakuntansa luottamusmiesten kanssa.

Samalla kun Liisa paneutui uuteen työhönsä, hänen omaan parisuhteeseensa liittyvät kysymykset alkoivat nousta uudella tavalla pohdinnan kohteeksi. Reino palasi takasin kotimaahan muutaman kuukauden päästä, kuten oli alun perin suunnitellutkin. Liisa jäi yksin vieraaseen maahan aloittamaan uutta työtä. Asuminen eri maassa kuin puoliso tarjosi henkistä tilaa aviosuhteen uudelle arvioimiselle.

Kaikki se "vanha", joka kauan kestäneessä seurustelusuhhteessa ja avioliitossa oli jäänyt mielen syvyyksiin, alkoi nyt nousta tietoisuuteen. Liisa oli torjunut hyvin selkeästi avioliittoonsa liittyvät vaikeudet ja kieltäytynyt käsittelemästä suhdetta aviopuolisoonsa silloinkin, kun siihen olisi ollut hyvä tilaisuus. Tällainen mahdollisuus oli ollut esimerkiksi silloin, kun Liisa oli käynyt terapiassa työväsyyksestä johtuen. Siellä kyllä käsiteltiin lapsuuden isäsuhde ja muut ongelmat, mutta avioliitosta keskustelun Liisa vältti.

Liisa uskoi, että hänen avioliitossaan kaikki oli niin hyvin, kuin vain olla voi. Ei siis ollut mitään syytä avioliiton ongelmien käsittelyyn. Jälkikäteen Liisa tulkitsi, että juuri tuo voimakas kieltäytyminen keskustelusta oli merkinä alitajunnasta nousevista viesteistä. Niiden sanomana oli se, että juuri avioliitosta pitäisi keskustella. Nämä torjutuksi tulleet sisäiset viestit ryhtyivät "kummittelemaan", kun Liisa oli yksin ulkomailla.

Liisa oli aina ajatellut avioliitosta, että sen "täytyy kestää". Avioerolla ei ollut sijaa hänen ajatuksissaan. Liisa oli kuitenkin tajunnut, että erillään asuminen ulkomailla oli suuri haaste avioliitolle, ja se oli aiheuttanut hänessä huolestumista. Liisa rukoili hartaasti, että heidän avioliittonsa kestäisi tässäkin tilanteessa. Erillään asuminen oli haaste suhteen hoitamiseksi ja vuorovaikutukselle. Tarvittiin molempien osapuolien oma-aloitteisuutta yhteyden pitämiseksi. Oli käytettävä uusia kanavia ja välineitä tunteiden ilmaisemiseen. Kun tunteet eivät välittyneet näköyhteyden ja kosketuksen avulla, sanallinen ilmaisu tuli entistä tärkeämmäksi.

Rukouksista huolimatta avioliiton epäkohdat alkoivat kummuta tajuntaan. Liisa alkoi herätä siihen, että avioliitto ei tuntunut rakkaussuhteelta. Liisa olisi odottanut, että Reino olisi ilmaissut rakkauttansa häntä kohtaan niillä tavoilla, jotka nyt olivat käytettävissä. Reino ei kuitenkaan koskaan soittanut tai kirjoittanut hänelle. Sitten kun Liisa soitti Reinolle, tämä oli aina jostakin syystä äkäisellä tuulella. Vertaillessaan muiden pariskuntien yhteyden pitoa Liisa tunsi pettymystä suhteeseensa Reinon kanssa.

Liisa koki, että hän sai rukouksiinsa toisenlaisen vastauksen, kuin osasi odottaa. Vastaus rukouksiin oli siinä, että todellisuus alkoi paljastua ja parisuhteen epäkohdat tulivat mieleen. Liisa tunsi, että Pyhä Henki antoi hänelle tällaisia ajatuksia heidän avioliitostaan. Hän alkoi ajatella, että avioliitto oli aikanaan solmittu kokonaan "väärältä pohjalta".

Ajatus "väärältä pohjalta" solmitusta avioliitosta liittyy seurustelun kokemuksiin. Tällöin Liisa eli mukana kolmoisdraamassa. Reino oli naimisissa ja kuitenkin sai lapsen Liisan kanssa. Tilanteeseen liittyvät ristiriidat ja syyllisyys nousivat nyt esiin. Liisa koki, että avioliitto ei ollut alun perinkään "oikein eikä rehellinen". Parisuhteessa ei kohdattu seurustelukumppaneiden koko ihmishuuhdetodellisuutta. Seurustellessaan Liisan kanssa Reino petti vaimoaan. Sitä ei käsitelty riittävästi, eikä tehty johtopäätöksiä tilanteesta.

Liisan mieleen nousi myös heidän erilainen asennoitumisensa uskonkysymyksiin ja elämän keskeisiin arvoihin. Reino piti uskonasioita ”hömppänä”. Hän arvioi kaikkea taloudellisen hyödyn perusteella. Sen sijaan Liisan elämän ratkaisuisissa uskonnolliset näkökohdat olivat tärkeitä. Liisa oli aikuisiällään kokenut uskonnollisen kutsumuksen ryhtyä papiksi, ja vaihtanut sen tähden ammattia. Siirtolaispapiksi lähtemisenkin oli ollut Liisan mielessä Jumalan johdatuksen seuraamista. Reinoa tällaiset elämäkatsomuksiin liittyvät muutokset eivät olleet koskettaneet. Liisa ja Reino olivat ajautuneet eri maailmoihin elämän peruskysymyksissä.

Avioliiton solmimiseen liittyi psykologisia ongelmia, joista Liisa tuli vasta myöhemmin tietoiseksi. Jo pariskunnan keskinäinen ikäero oli merkittävä. Ulkomailta asiaa ajatellessaan Liisalle selvisi, että seurustelusuhteen aloittamisen taustalla oli hänen pyrkimyksensä päästä pois kotoa ”aikuisten maailmaan”. Tässä Reino vanhempana miehenä auttoi häntä.

Liisan ongelmana oli ollut suhde isään. Isällä oli taipumus suuttua helposti. Isä oli käyttänyt ruumiillista rangaistusta runsaasti lapsiaan kasvattaessaan. Hän oli usein ”antanut piiskaa” ja ollut aina kiukkuinen. Liisa oppi jo lapsena välttämään kiukun kohteeksi joutumista miellyttämällä isää. Liisa kuvaa tätä ”peliksi”, jota hän ”pelasi” isän kanssa. Tämä kävi Liisalle ajan mittaan hyvin raskaaksi. Nuoruusiässä hänelle tuli tarve päästä tästä ”pelistä” pois hinnalla millä hyvänsä. Iäkkäämpi seurustelukumppani antoi mahdollisuuden irtautua kotoa. Liisa kuvitteli, että hän pääsisi näin ”aikuisen maailmaan”.

Kotoa tuttu vuorovaikutusmalli alkoi kuitenkin toimia parisuhteessa. Liisa pyrki tällä kertaa välttämään aviomiehen suuttumusta. Kiukun pelko esti Liisaa omien ajatustensa ja tuntemustensa avoimesta ilmaisusta. Tästä muodostui samanlainen ”peli” kuin kotona isän kanssa. Isän paikan oli vain ottanut aviopuoliso. Tämä esti aitoa kohtaamista. Liisa koki, että hänen oli toimittava parisuhteessa Reinon ehdoilla, ja tämä tuntui hänestä ahdistavalta.

Liisa oli yrittänyt itsenäistyä seurustelusuhteensa avulla. Se olikin auttanut siinä, että hän pystyi irrottautumaan kotoaan. Mutta kun hän seurasi vanhaa vuorovaikutusmallia, hän joutui alistetun asemaan uudelleen. Näin parisuhteesta olikin tullut itsenäistymisen este. Avioliitto oli muodostunut hallitsevan ”vanhemman” ja alistuvan ”lapsen” suhteeksi. Se ei ollut antanut Liisalle kokemusta tasaveroisesta rakkaussuhteesta, jossa kaksi aikuista ilmaisee tunteitaan avoimesti ja aidosti. Tässä suhteessa ei ollut tilaa itsenäistymiselle. Tämä kehitysvaihe oli jäänyt Liisan elämässä keskeneräiseksi.

Liisa kävi kovan kamppailun avioeroajatustensa kanssa, mutta vähitellen hän päätyi siihen, että ero on oikea ratkaisu. Liisa perusteli avioeroaan eettisesti ja uskonnollisesti. Heidän avioliittonsa ei ollut hänen mielestään ”rehellinen”. Kuitenkin Liisa koki, että Jumala haluaa ”totuudellisuutta”. Avioliitto perustui eettiseltä kannalta väärään ihmissuhdeasetelmaan. Parisuhde oli toiminut välineenä isäsuhteeseen liittyvän itsenäistymisongelman ratkaisemisessa. Kun sitä ei enää tarvittu isä-suhteen korjaamisessa, se menetti keskeisen osan sisällöstään.

Heidän avioliitostaan oli kehittynyt muodollinen suhde, joka oli vailla rakkaussuhteen sisältöä. Liisa näki myös toivottomaksi yrityksen saada Reino perheneuvontaan. Hänen mielestään Reinolla ei ollut valmiuksia siihen, että he olisivat voineet keskustelun avulla etsiä yhdessä uusia ratkaisuja parisuhteeseen.

Liisa päätti lähettää Reinolle kirjeen, jossa hän kertoi eroaikomuksestaan. Liisa yritti kirjoittaa kirjeen "niin nätisti" kuin osasi. Liisa vältti avioeron mainitsemista. Sen sijaan hän totesi, että he olivat itse avioliiton sopineet, mutta nyt heidän tulisi se itse myös "purkaa". Hän vetosi kokemukseensa siitä, että avioliitto ei ollut onnellinen, eikä se ollut oikealla pohjalla.

Kirjeen kirjoittaminen oli helpottavaa. Liisa koki päätöksensä ja sen perustelemisen sisäisesti "puhdistavana". Hän tunsi, että hänellä oli hyvä olo. Avioliittoon sisältyneet ristiriidat olivat olleet pidemmän aikaa alitajuntaan piilotettuina. Tämä oli vienyt Liisalta paljon voimavaroja. Nyt kun kaikki, mikä oli aikaisemmin ollut kätkeytyä, tuli päivän valoon, elämä tuntui hyvältä. Liisa tunsi, että hän oli asettunut totuuden puolelle, ja sitäkin Jumalakin halusi.

Avioeropäätöksen jälkeen Liisan olo oli keventynyt, mutta avioeroprosessista tuli raskas. Liisa oli odottanut vielä kirjettä kirjoittaessaan Reinolta jonkinlaista sovinnonelettä ja halua keskustella suhteen tilasta. Reinon ensireaktio kirjeeseen oli kuitenkin vihamielinen. Omaisuuden osituksessa Reinon kostonhalu purkautui. Pienestäkin työstä hän pyrki laskuttamaan jälkikäteen osituksessa. Reino yritti veloittaa Liisaa myös aikuisen lapsen opintojen tukemisesta. Liisa koki, että Reino pyrki viemään häneltä osituksessa kaiken varallisuuden.

Ositukseen liittyvät ongelmat olivat kuitenkin vasta alkua niille vaikeuksille, joita Liisalla oli edessään. Liisa oletti, että seurakunta olisi asennoitunut myönteisesti hänen päätöksensä, mutta reaktio olikin jyrkän kielteinen. Liisa joutui erilaisten puhuttelujen kohteeksi. Aluksi liikkeellä olivat yksittäiset seurakuntalaiset, mutta sitten Liisa kutsuttiin myös kirkkoneuvoston eteen. Puhuttelijoilla näytti olevan varma tieto siitä, mikä on Liisan elämässä oikeaa ja mikä väärää. Liisan motiivikin ulkomaille lähtöön tiedettiin, ja Liisa leimattiin "seikkailijaksi", joka oli jättänyt kotimaahan lapsensa. Puhuttelijat eivät kuitenkaan tienneet lapsen ikää. Mutta heille oli selvää, että avioero oli "saatanan työtä". Tätä Liisa itse ei kyennyt heidän mielestään näkemään. Liisa oli myös avioerossaan menettänyt "puhtauden", jota he papilta odottivat: "Se teko oli ikään kuin niin väärä tai, semmosta mitä niinkun mulle sanottiin, että papin pitää olla puhdas. No mitä se sitten tarkoittaneekaan. Ainakin semmosta, että ei ole eronnut niinkun, että mä oon tehnyt jotakin niin mustaa, että sitä ei voi pestä millään."

Liisa yritti puolustautua kirkkoneuvoston edessä sillä, että hän oli keskustellut avioerostaan suomalaisten piispojen kanssa, ja saanut heiltä osakseen ymmärtämystä ja tukea. Toinen piispoista oli jopa sanonut, että Liisan kokemus voisi auttaa häntä papin työssä. Seurakuntalaisille, jotka ovat itse kokeneet kipeän avioeron, voisi olla helpottavaa se, että papillekin tulee avioero. Tämä ajatus ilahdutti Liisaa, ja hän arveli, että voisi tällä tavoin auttaa toisia. Mutta kun hän sitten vetosi Suomen piispojen tukeen, oman seurakunnan kirkkoneuvoston jäsenet eivät tästä välittäneet, vaan leimasivat Suomen kirkon edustajat "liberaaleiksi" ja jopa moraalittomiksi. Kun Liisa yritti hakea tukea paikalliselta piispalta, hän totesi, että tämä seurakunta päättää itse omista asioistaan. Ulkopuolisella puuttumisella näytti olevan hyvin vähän merkitystä siihen, miten seurakunta toimi.

Puhuttelujen ja kokousten sarja jatkui. Liisaa vaadittiin julkisesti kertomaan avioerostaan seurakunnalle jumalanpalveluksen yhteydessä. Liisalle kokemus oli nöyryyttävä. Hän olisi itse halunnut vain sanoa, että

tämä on yksityisasiasia, eikä hän halua keskustella seurakuntalaisten kanssa. Mutta tähän hänelle ei annettu mahdollisuutta. Liisa pyysi suomalaiselta piispalta apua edessä olevaan julkiseen puhutteluun, hän sai kehotuksen puhua nöyrästi elämän epäonnistumisesta. "Se oli ihan hirvee paikka, se oli hirvee paikka. Ja sit kun ihmiset katso, ja mä en tienny, mitä heillä oli niinkun mielessä."

Tilinteko avioerosta seurakunnan edessä ei riittänyt. Vaadittiin vielä erikseen kokousta, johon osallistuisivat kirkkoneuvoston jäsenet ja paikallinen piispa. Tilanteen kiusallisuutta kuvaa se, että piispan sijaan paikalle tuli apulaispiispa. Liisa yritti kokouksessa puolustaa yksityisyyttään ja piti tätä avioeron käsittelyä "sairaana uteliaisuutena". Kirkkoneuvosto ei kuitenkaan näitä yksityiselämän rajoja tunnustanut. Liisan avioeroa verrattiin huumorikoksiin ja asekauppaan. Kokouksessa asian käsittely ei edennyt mihinkään, vaan polki paikallaan. Tunteet näyttivät hallitsevan kokouksen kulkua. Kokouksen tunneilmastoa kuvaa se, että Liisa itki. Tämä ei pehmittänyt osallistujia, vaan ilmapiiri kokouksessa näytti yhä kovenevan. Kun kaksi tuntia oli kulunut, Liisa tunsu olevansa murtumisen partaalla sekä henkisesti että ruumiillisesti ja pelkäsi, että hänen voimavaransa loppuvat.

Liisalle pettyi syvästi kokouksessa siihen, että hänet jätettiin puolustautumaan yksin. Hän toivoi, että apulaispiispa olisi rajannut arvovallallaan seurakuntalaisten repivää ja haavoittavaa käyttäytymistä. Liisa koki, että myös ne, jotka olisivat voineet häntä puolustaa, eivät uskaltaneet sanoa sanaakaan hänen puolestaan. Seurakunnan valtaapitävät olisivat halunneet vielä jatkaa kokousten sarjaa. Sen apulaispiispa kuitenkin torjui. Kokouksen ilmapiiriä ja valtaa käyttävien voimaa kuvaa se Liisan havainto, että lähes puolet osallistujista oli avioeron kokeneita. Kokouksen jälkeen apulaispiispa kuiskasi Liisan korvaan: "Koita kestää, minäkin olen eronnut." Liisa ihmetteli sitä, miksi hän ei kertonut siitä kokouksessa julkisesti. Kukaan muukaan ei uskaltanut asettua eronneen papin rinnalle syytösten pelossa. Liisa olisi kaivannut toisten tunnustautumista siihen, että "elämä on tämmöstä", haavoittuvaista ihmisen elämää. Liisan kysymykseksi jäi, miksi papilta vaaditaan tällaisia "kummallisia asioita", jotka itse papinviran hoidon suhteen ovat sivuasia.

Liisan avioeron hallinnollinen käsittely päättyi, mutta sitä jatkettiin juoruilemalla. Liisalle asiasta vain vihjailtiin ja annettiin ymmärtää, että hänestä puhutaan erittäin paljon ja hyvin kielteisiä asioita. Jossakin keskustelujen vaiheessa tuli esille se, että Liisa ei ollut suinkaan ensimmäinen eronnut pappi, vaan että jotkut aikaisemmista miespapeistakin olivat olleet eronneita. Tämä asia kuitenkin sivuutettiin hyvin nopeasti leimaamalla heidät epäonnistujiksi. Heitä koskevia puhutteluprosesseja ei ollut koskaan käynnistetty, vaan miespapit olivat saaneet olla tässä suhteessa omissa rauhassaan.

Juoruilemalla Liisa eristettiin sosiaalisesti yhteisöstä. Papin työn hoitaminen tällaisessa tilanteessa kävi Liisalle hyvin hankalaksi. Liisa koki raskaaksi saarnojen ja jumalanpalvelusten valmistelun. Hänestä tuntui vaikealta puhua armosta ja Jumalan rakkaudesta, kun ilmapiiri seurakunnassa oli armoton ja kova. Avioeron käsittely seurakunnassa eri vaiheineen oli ollut Liisalle hyvin haavoittava kokemus.

Liisan elämässä ilon aiheeksi tuli uusi seurustelusuhde, joka alkoi hieman ennen avioeron voimaan tuloa. Seurustelukumppani löytyi seurakunnan piiristä. Liisa pyrki salaamaan seurustelun seurakuntalaisilta, jotta

hän ei herättäisi jälleen ärtymystä. Salailu ei kuitenkaan onnistunut. Myös uutta seurustelusuhdetta pidettiin seurakunnassa rangaistavana asiana. Liisa joutuikin tekemään tästäkin suhteestaan tiliä seurakuntalaisille erään jumalanpalveluksen aluksi. Seurakuntalaiset eivät voineet hyväksyä sitä, että Liisa solmi uuden kumppaninsa kanssa avioliiton. Uusi puoliso joutui sosiaalisen eristämisen kohteeksi, kun vanhat ystävät hylkäsivät. Avioliittoa eronneen naisen kanssa pidettiin pätevästä syystä ystävyden irtisanomiseen. Tämä sosiaalinen rangaistus koski luonnollisesti myös Liisaa. Se oli myös jälleen uusi syy leimata hänet ”synnin tekijäksi”.

Yhteisön kielteisistä reaktioista huolimatta Liisa oli sitoutunut seurakuntaan, ja hän halusi palvella seurakuntaa edelleen omassa tehtävässään. Liisa tunsi, että sitoutuminen kuuluu hänen luonteeseensa. Sitä eivät nämä yhteenototkaan seurakunnan kanssa murentaneet. Ajan mittaan esiin tuli yhä enemmän asioita, joissa Liisan ja seurakunnasta vastuuta kantavien näkemykset poikkesivat kovasti toisistaan. Liisa halusi kehittää seurakuntaa entistä avoimemmaksi yhteisöksi, joka palvelee pienen ydinjoukon lisäksi myös muita seurakuntalaisia. Myös paikallisen hiippakunnan kanssa Liisa halusi yhteistyötä. Näitä ajatuksia seurakunnassa vastustettiin. Sen sijaan korostettiin seurakunnan rahavarojen kartuttamista. Liisa näki seurakunnan painopisteen toisaalla. Tällaiset näkemykselliset erot olivat osaltaan vaikuttamassa siihen, että Liisa päätti sanoutua irti seurakunnan papin tehtävästään. Kun hän irtisanoi itsensä, avioerosta ja sitä seuranneiden puhuttelujen alkamisesta oli kulunut noin kolme vuotta.

Se tapa, jolla työsuhde seurakunnan pappina päättyi, oli pettymys Liisalle. Hän piti sitä omana epäonnistumisenaan ja tunsi siitä syyllisyyttä. Liisan asema ainoana siirtolaisseurakunnan työntekijänä oli ollut poikkeuksellisen vaikea. Liisa pohti myös sitä, mikä osuus hänen sukupuolellaan oli tapahtumien kulkuun. Hän arveli, että naisena hänen oli vaikea saada tarvittavaa arvovaltaa seurakunnan keskuudessa. Hänellä ei ollut kollegoiden antamaa tukea seurakunnassa. Myös hiippakunnallinen tuki oli vähäistä ja puutteellista. Liisa koki jääneensä yksin monella tavoin hyvin hankalaan tilanteeseen. Johtamiseen annettua arvovaltaa olisi hänen mielestään pitänyt käyttää tällaisessa tilanteessa työntekijän suojelemiseen. Liisa olisi odottanut, että yhteisölle olisi osoitettu myös rajoja.

Asioiden käsittely seurakunnassa jäi puolitiehen. Seurakunnan vallankäyttäjät olisivat ilmeisesti halunneet Liisan luopuvan papin virastaan avioeron aiheuttaman moraalisen paheksunnan tähden. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan Liisa piti virkansa, kunnes sitten päätti luopua siitä muista syistä ja itse valitsemana ajankohtana. Irtisanomiseen seurakunnassa ei ryhdytty, vaikka siihen olisi ollut todennäköisesti halua. Tässä mielessä vallanpitäjien ilmeinen tavoite ei toteutunut. Sosiaalinen painostus, jota seurakunnassa käytettiin säästelemättä, johti kuitenkin siihen, että Liisalla oli käytännössä hyvin vähän valinnanvara virkansa suhteen.

Kun asioiden prosessointi yhteisön tasolla epäonnistui, Liisa olisi tarvinnut yksilökohtaista tukea. Helppottavaa olisi ollut, jos Liisa olisi voinut keskustella jonkun ulkopuolisen kanssa ja asettaa asioita oikeisiin mittasuhteisiin. Liisa koki epäonnistuneensa pappina ja syytti vaikeuksista itseään. Vaikeuksien keskellä Liisa sai apua pappien ryhmältä, jossa pohdittiin yhdessä saarnatekstejä. Siinä samalla puhuttiin myös

ongelmista työssä. Tämä tarjosi Liisalle mahdollisuuden tarkastella toisten kanssa omaa tilannetta ja saada siihen etäisyyttä.

Omaa selviytymistään pohtiessaan Liisa palaa seurakunnan järjestämiin puhuttelutilanteisiin. Avioerosta sinänsä hän koki selviytyneensä hyvin. Hän tunsi, että hänen päätöksensä avioerosta oli oikea, eikä se aiheuttanut hänelle syyllisyyden tunteita. Hän vain teki sen, mitä tilanne sillä hetkellä vaati. Avioeropäätös oli hänelle päinvastoin vapauttava kokemus, sillä se irrotti hänet sellaisesta suhteesta, joka ei ollut antanut hänelle kasvun ja itsenäistymisen mahdollisuuksia. Näin kokiessaan Liisa odotti hyväuskoisesti, että seurakunta ymmärtäisi tämän ratkaisun ja antaisi hänelle tukensa. Mutta seurakunta ryhtyikin toimimaan täysin Liisan odotusten vastaisesti.

Liisa koki seurakunnan puhuttelut kohtuuttomina ja haavoittavina. Hänen yrityksensä vedota yksityisyyden suojaan torjuttiin. Avioeron käsittely julkisesti sai Liisassa aikaan häpeän tunnetta. Liisa sai sen käsityksen, että hänen tekonsa oli kohtalokkaalla tavalla väärä. Sitä pidettiin niin vääränä, ettei tekoa voinut millään korjata. Seurakunnan vallankäyttäjien mielestä hän oli menettänyt avioerossaan sellaisen "puh-tauden", joka kuuluu papille. Tämä oli sellaista "mustaa", jota ei voinut enää "pestä" pois. Häpeästä tuli Liisan rangaistus: "Siinä yhteisössä tää avioerojuttu oli vaikea, koska se tehtiin niin yhteiseksi asiaksi, vääräksi yhteiseksi asiaksi, et jos ois ollu häpeäpuut käytössä, niin se ois ollu kyllä mun paikka. Silloin mä kyllä mietin justiin näitä kivittyksiä Lähi-Idässä. Ne tuli mulle mieleen sielä ja ne alko surettaan kauheesti."

Häpeän tunnetta Liisassa olivat synnyttäneet puhutteluissa käytetyt sanalliset ja sanattomat viestit. Jo papin julkinen puhuttelu seurakunnan edessä sinänsä oli nöyryyttävää. Sitä voi pitää kirkkokurin muotona, jossa synnintekijä saa julkisen rangaistuksen. Myös kokousten ilmapiiri oli "kova" ja ilmeisesti pelkoa herättävä, kun puolustajia ei papille löytynyt. Ilmapiirin kovuutta kuvaa myös se välinpitämättömyys, jolla itkevään pappiin suhtauduttiin. Liisa koki tulleen henkisesti "kivitettyksi".

Liisalle sekä avioero että kriisi seurakunnassa merkitsivät henkisen kasvun ja itsenäistymisen aikaa. Liisa arveli, että lapsuuden "ihmissuhdepeli" isän kanssa toistui sekä avioliitossa että työsuhteessa seurakuntaan. Liisa koki, että seurakunta sai vihaisen isän roolin. Kielteiset, tuomitsevat ja vihamieliset tunteet kohdistuivat Liisaan monin tavoin. Jos Liisa olisi toiminut tavalla, jonka hän oli oppinut lapsuuden kodissaan, hän olisi ryhtynyt miellyttämään esimiesasemassa olevia. Tämän Liisa näki kuitenkin "pelinä", johon hän ei enää mennyt mukaan. Liisa oli löytänyt uudenlaisen suhteen omaan itseensä. Hän ei enää luopunut siitä, minkä itse koki aidoksi ja merkittäväksi muita miellyttääkseen tai rauhoittaakseen. Irtautuminen miellyttämisen halusta oli tapahtunut, kun avioliitto oli purkautunut. Nyt tämä säteili myös muuhun elämään.

Onnistuminen pappina ei merkinnyt enää niin paljon, eikä se, kehuivatko seurakuntalaiset saarna. Saar-noja valmistellessaan hän ei enää pyrkinyt ihastuttamaan ihmisiä, vaan löytämään sanottavaa hiljentyneillä. Papin työssä ei ollut enää niin tärkeää se, että saavuttaisi kokemuksen omasta onnistumisestaan. Merki-tyksellisempää oli nöyrän, mutta myös samaan aikaan itsenäisen työtteen säilyttäminen.

Liisa koki, että hänen rukouselämänsä oli saanut kriisien puristuksessa uutta syvyyttä. Liisasta tuntui entistä mielekkäämmältä toimia pappina tavallisen elämän keskellä. Hänestä tuntui haastavalta se ajatus,

että hän voisi auttaa samantapaisissa tilanteissa olevia ihmisiä. Elämään oli tullut uusi asenne. Haavoittavia kokemuksia ei voinut enää pyyhkäistä pois, vaan ne olivat läsnä muistuttamassa elämän rajoista ja luomassa nöyryyttä.

Sanouduttuaan irti papin virastaan Liisa jäi työttömäksi. Liisa haki heti useita työpaikkoja ulkomailta, mutta vastaus oli aina kielteinen. Osa seurakunnan Liisalle antamaa rangaistusta saattoi olla juuri siinä, että maine pappina oli tahrittu. Kun uudelleen työllistyminen ei näyttänyt heti onnistuvan, hän keskittyi toisenlaisiin asioihin. Perheeseen tuli uusi lapsi, joka antoi elämän sisältöä. Liisa keskittyi myös mietiskelyyn. Hän luki paljon hengellistä ja muutakin kirjallisuutta. Liisa tunsi, että hän tarvitsi tällaisen hiljenty-misen vaiheen. Mutta puolentoista vuoden jälkeen hän koki jo jälleen itsensä kypsäksi palaamaan työelämään. Työtä vain ei löytynyt.

7. Avioliiton ja uskon haaksirikosta uuteen elämään.

Jussin tarina.

Jussi on alle 40-vuotias, naimisissa oleva pappi. Hänen ensimmäinen avioliittonsa kesti 8 vuotta. Avioerosta oli aikaa haastateltaessa noin seitsemän vuotta. Uudessa avioliitossaan Jussi on ollut muutaman vuoden. Hänellä on lapsia, joista yksi on aikaisemmasta avioliitosta.

Jussi työskentelee seurakuntapappina keskikokoisessa kaupunkiseurakunnassa Etelä-Suomessa. Nykyisessä työpaikassaan hän on ollut n. kaksi vuotta. Pappina hän on ollut hieman yli 10 vuotta. Tänä aikana Jussi on ollut työssä hyvin useissa maaseutuseurakunnissa eri puolilla Suomea. Työtehtävät ovat olleet pääosin pätkätöitä. Nykyisen viran keskeisinä työmuotoina ovat lähetys- ja diakoniatyö. Jussi arvioi, että pääosa työajasta kuluu kuitenkin seurakuntapapin tavanomaisiin tehtäviin, hartaustilaisuuksien pitämiseen ja kirkollisten toimitusten hoitamiseen. Työtehtävien määrän Jussi on kokenut liian suurena. Puheitaan hän ei ole ehtinyt valmistella, niin kuin haluaisi. Seurakunnan päättäjien lupaus lisätyövoimasta on kuitenkin lisännyt Jussin työviihtyvyyttä.

Jussi aloitti seurustelun Sarin kanssa n. 18-vuotiaana. Sari oli noin neljä vuotta vanhempi kuin Jussi. Sari opiskeli teknistä alaa. Tutustuminen tapahtui yhteisen harrastuksen parissa. Seurustelun alkuun vaikutti voimakas hengellinen kokemus, joka liitti heitä toisiinsa. Jussi ja Sari olivat olleet yhdessä järjestämässä heidän harrastukseensa liittyvää kurssia. Sen päätyttyä he seisoivat yhdessä kurssipaikan pihalla, ja silloin yhteinen ”sähköinen” kokemus yllätti heidät molemmat. ”Oli semmonen tunne siinä kurssipaikan pihalla seisottaessa, että siihen vois laittaa hehkulampun väliin, ja se syttyis”, kuvasi Jussi kokemusta. Tässä kokemuksessa Jussin hengellisyys ja seurustelu nivoutuivat yhteen. Jussi ja Sari ajattelivat, että heidän kokemuksensa oli Pyhän Hengen aikaansaama. Tällainen tulkinta oli hyvin luonnollinen, sillä kumpikin oli suuntautunut niihin aikoihin voimakkaasti karismaattiseen uskonnollisuuteen. Myöhemmin Jussi epäili, oliko tämä kokemus ollenkaan Pyhän Hengen työtä: ”Saatto se olla ihan perkeleestäkin, ja todennäköisemmin se oli perkeleestä.”

Uskossaan Jussi oli lukioiässä ”oman tiensä kulkija”. Hänen toverinsa kuuluivat seurakuntanuoriin ja olivat pääasiassa ”raamattuopistolaisia”. Heidänkin hengellisyytään karismaattisuus leimasi ainakin jossakin määrin. Mutta Jussi oli uskossaan muita pidemmällä. Hänen hengellinen opettajansa oli saarnaaja Leo

Meller. Hänen puheitaan Jussi kuunteli radiosta. Näistä puheista Jussi omaksui näkemyksiä, jotka olivat ahdasmielisempiä kuin muilla seurakuntanuorilla. Tämän tähden Jussi jäi seurakuntanuorten sisäpiiriin ulkopuolelle. Hän oli hengellisyydessään yksinäinen: "Mä en ollu niinkun seurakuntanuori, mutta semmonen hang around, mut mä olin sitte vielä tiukempi, mut mä itekseni kelailin asioita."

Jussin henkinen hyvinvointi oli lukiota käydessä huonolla tolalla. Hän oli yksinäinen ja jopa masentunut. Jussi kuvaili vointiaan synkästi: "Koko lukioaikana mä nukuin oikeastaa vain noin kymmenen yötä kunnolla... eli unettomuus ja ahdistuneisuus ja tommosia..." Myöhemmin Jussi tunnisti, että hän oli "malliesimerkki" masentuneesta nuoresta. Unihäiriöt olivat luonteeltaan vakavia, ja tekivät koulunkäynnin rasakaaksi. Jälkikäteen Jussi oivalsi, että ahdistuneisuus ja hänen uskonelämänsä liittyivät kiinteästi toisiinsa. Jussin oma ahdistuneisuus ajoi hänet etsimään saman luonteista uskonnollisuutta. Pelkoja herättävä maailmanlopun ennustelu vastasi hänen tunnemaailmaansa. Jussi oli tavallaan kuin "kotonaan" ahdistavan hengellisyyden piirissä, sillä se oli sopusoinnussa hänen sisäisen ahdinkonsa kanssa. Samalla kun lopun aikoihin keskittyvä uskontulkinta veti Jussia puoleensa, se myös lisäsi jatkuvasti ahdistusta. Uskova ei koskaan voinut olla varma siitä, milloin maailmanloppu tulee, ja onko hän silloin valmis viimeiselle tuomiolle. Jussin tunnemaailma ja uskonnon ahdistavuus ruokkivat toisiaan. Ne olivat kuin "pihdit", joiden puristuksessa Jussi eli.

Kolmas side "melleriläiseen" uskonnollisuuteen muodostui maailmanloppuun sisältyvästä toivosta. Maailmanlopun ennustukset sisälsivät myös sanoman siitä, että ahdistus ja kärsimys päättyvät aikanaan. Ahdistuksen maailmasta pääsee lopulta pois, kunhan sitä jaksaa maan päällä kärsiä. Jussin masennus oli pukeutunut hengelliseen ilmiasuun.

Jussi ei tunnistanut omaa henkistä tilaansa eikä osannut etsiä siihen apua. Jussi kertoo olleensa siinä vaiheessa elämäänsä "pihalla". Elämä oli perusteiltaan sekavaa, ja Jussi tunsu olevansa eksesyksissä. Jussin mielestä myös Sari oli henkisesti "hukassa". Pahoinvointi oli yhteistä, ja Jussin mielestä se yhdisti heidät toisiinsa. Jussi ajatteli, että myös hänen yksinäisyytensä synnytti tarpeen seurustelun aloittamiseen Sarin kanssa.

Seurustelussa tuli esille oireita, jotka kertoivat suhteen ongelmista. Ne ilmenivät erityisesti siinä, kuinka Jussi ja Sari tekivät päätöksen avioliiton solmimisesta. Pariskunnan välejä koetteli Jussin varusmiespalvelus. Tapaamiset jäivät vähiin, iltalomiin ja viikonloppuihin. Silloin kun Jussi ja Sari tapasivat toisensa, he ajautuivat riitelyyn. Jussi koki, että Sarin "tapa hoitaa asiat" oli tappelu. Tähän Jussi tympääntyi. Kun Jussi oli jo kyllästynyt seurusteluun Sarin kanssa, syntyi valmius uuden ihastumisen kokemiseen. Tällainen kokemus Jussille tulikin eräällä harrastukseen liittyvällä kurssilla varusmiespalveluksen päätyttyä. Kun Jussi oli johtamassa leiriä, eikä Sari ollut paikalla, hän ihastuikin toiseen leirin vetäjään. Sari tuli leirille vierailmaan ja huomasi, mitä Jussin ja toisen vetäjän välillä oli tapahtumassa. Tästä seurasi mustasukkaisuusdraama. Sari uhkasi ajaa autolla sillan pylvästä päin, jos Jussi jättäisi hänet.

Tyttöystävän itsemurha-uhkaus tuntui kestävämmältä. Jussi tunsu joutuvansa "seinää vasten". Hänellä ei ollut voimia eikä itsenäisyyttä nousta vastustamaan seurustelukumppanin kiristystä. Myös uskonnolliselta kannalta tyttöystävän itsemurha tuntui mahdottomalta ajatukselta. Jussi tunsu, että hän olisi ollut itse

aiheuttamassa toisen itsemurhaa. Syyllisyys siitä olisi ollut Jussille aivan liikaa. Niinpä Jussi ajatteli, että ei ole muuta vaihtoehtoa, kuin mennä kihloihin. Jälkeenpäin Jussi koki, että seurustelukumppani oli manipuloinut hänet menemään avioliittoon. Häneltä oli puuttunut vapaus tehdä itse valintansa.

Jussi ymmärsi myöhemmin, että se tapa, jolla avioliittopäätös syntyi, kuvasi koko heidän parisuhteensa vuorovaikutusta. Sille oli luonteenomaista ohjailu ja taivuttelu, jonka kohteeksi Jussi tunsu joutuneensa aivan arkipäiväisissäkin asioissa. Tilanteet, joissa hän koki jäävänsä vaille valinnan vapautta, toistuivat jatkuvasti. Tasaveroisen kahden ihmisen kohtaaminen jäi puuttumaan.

Jussi koki, että Sari painosti hänet menemään kanssaan naimisiin. Kuitenkin hän myönsi, että myös hänellä itsellään oli odotuksia ja tarpeita, joihin avioliitto vastasi. Jussi tunsu itsensä hyvin yksinäiseksi. Kun seurustelu alkoi, yksinäisyyden tunne helpotti. Uhka seurustelun loppumisesta aiheutti Jussille voimakkaan pelon yksinäisyyden palaamisesta. Tässä mielessä myös Jussi itse takertui Sariin.

Avioliiton solmimista joudutti myös uskonnollisuuteen liittynyt näkemys seksuaalisuudesta. Seurustellessaan Jussi oli sukukypsässä iässä, ja biologinen tarve sukupuoliyhdyntään ”poltteli”. Jussi kuvasi tätä tarvetta sanoilla: ”pitäs päästä...” Tässä oli vain se este, että Jussin uskonnollisen näkemyksen mukaan sukupuoliyhdyntä oli mahdollista vain avioliitossa. Tämä oli seurakuntanuorten tavallinen ajattelutapa Jussin kotiseudulla. Jussi piti seurakunnan nuorten uskonnollisia näkemyksiä liian vapaamielisinä, ja kannatti itse jopa ”tiukempaa” linjaa. Olisi ollut melko mahdotonta yhdistää tähän ajatteluun avioliiton ulkopuolista seksiä. Avioliiton solmiminen auttoi Jussia tyydyttämään sukupuolisia tarpeitaan hyvällä omalla tunnolla. Sekä periaatteet että tarpeet tulivat näin huomioon otetuiksi.

Jussi solmi avioliiton kolmen vuoden seurustelun jälkeen. Hän oli silloin 21-vuotias, ja Sari oli 25-vuotias. Aviopari riiteli alusta alkaen käytäntöön liittyvistä arkipäivän asioista. Jussin mielestä heidän olisi tullut yhdessä rakentaa arkielämän tapoja toimia, mutta hän koki, että Sari ei hyväksynyt hänen tarjoamiinsa toimintamalleja ja pyrki alistamaan hänet. Riitelemällä pari kamppaili vallasta arkielämässä. Jo avioliiton ensimmäisinä viikkoina riidat kärjistyivät niin, että Sari uhkasi Jussia avioerolla.

Ensimmäisen avioliittovuoden aikana perheeseen syntyi lapsi. Avioliiton alkuvaiheessa Jussi opiskeli teologiaa. Hänen opiskelupaineensa rasittivat parisuhdetta. Toisaalta Jussi koki alusta alkaen teologian opinnot vapauttavina. Ne auttoivat häntä heti ensimmäisenä opiskeluvuotena irtautumaan melleriläisestä ja viidesläisestä uskonnollisuudesta.

Sari oli jo tuolloin valmistunut ammattiin. Suomessa elettiin lama-aikaa, ja se vaikutti myös Jussin ja Sarin elämään. Sarilla oli ammattipätevyys, mutta työtä vastavalmistuneelle ei ollut saatavissa. Tämä huolestutti häntä kovasti. Tähän vaikutti varmaankin myös se, että Sari oli ostanut omistusasunnon. Se toi työttömälle omistajalle rahoitushuolia. Ainoastaan toisen puolison nimissä olevalla asunnolla saattoi olla myös vaikutusta pariskunnan keskinäiseen valta-asetelmaan. Puolisoiden varallisuus- ja ikäero antoivat vällanjaossa tukea enemmän Sarille kuin Jussille. Kun Jussi vielä opiskeli, hänellä ei ollut tuotavana perheen talouteen muuta kuin menoja. Jussi uskoi valmistuttuaan jäävänsä työttömäksi, sillä vastavalmistuneelle teologille ei näyttänyt tuohon aikaan olevan työpaikkoja.

Riidat koskivat myös sukupuolielämää. Jussilla oli sen suhteen suuria odotuksia avioliitossa. Avioliitto antoi hänelle lupauksen seksistä ilman syyllisyyttä, mutta Jussi joutuikin pettymään. Seksi ei sujunutkaan Sarin kanssa odotetulla tavalla. Yhdyntä oli Sarille hankalaa. Tilannetta vaikeutti se, että pariskunta ei kyennyt avoimesti keskustelemaan asiasta eikä hakemaan asiantuntija-apua.

Jussilla ei ollut kokemuksia seksistä eikä muutenkaan tietoa tältä alueelta. Siksi ei ollutkaan ihme, että hän ei tiennyt, mitä seksiltä voi odottaa. Jussin kokemuksen mukaan sukupuolielämä pysyi avioliitossa myöhemminkin latteana. Vasta avioliiton päätyttyä Jussi koki, että seksi voi olla "kivaakin".

Sarin suhde vanhempiinsa näytti olleen varsin tiivis. Jussin mielestä anoppi puuttui heidän avioliittonsa sisäisiin asioihin. Kolmen vuoden kuluttua naimisiin menosta avioliitossa puhkesi kriisi. Jussin mielestä anoppi oli tullut siihen johtopäätökseen, että Sarin oli otettava avioero ja rupesi järjestelemään asiaa. Jussi ajatteli, että syynä tähän olivat anopin oma työttömyys ja mielenterveyden ongelmat. Jussin mielestä anoppi oli sairastunut skitsofreniaan ja kärsi harhaisuudesta. Sari parjasi Jussia äidilleen, ja yhdessä he sitten haukkuivat häntä. Jussin mielestä he leimasivat hänet pahaksi ihmiseksi ja kelvottomaksi isäksi. Tämän tähden hänestä oli päästävä eroon. Riitely parisuhteessa ajautui "jäätäväksi mykkäkouluksi", jonka Jussi koki hyvin haavoittavaksi. Sari otti uudelleen esiin uhkauksensa parisuhteen lopettamisesta ja ehdotti avioeron ottamista.

Jussin mielestä ajatus avioerosta johtui siitä, että hän torjui anopin yritykset puuttua heidän perhe-elämäänsä. Tämä oli anopista loukkaavaa, ja siksi hän taivutteli tyttärensä avioeron ottamiseen. Äidin ja tyttären liittouma asettui avioliittoa vastaan. Jussi pyrki kuitenkin pitämään kiinni puolisoistaan ja säilyttämään avioliittonsa. Parisuhteen vaikeudet lisäsivät hänen yksinäisyyden tunnettaan. Kun vielä loppuvaiheessa olevan opiskelun aiheuttamat paineet olivat suuret, Jussi joutui masennuksen valtaan. Masennuksen keskellä Jussi osasi kuitenkin hakea terapiasta apua.

Kriisin keskellä Jussi ponnisteli maisterin tutkinnon loppuun ja ryhtyi papiksi. Hän oli aluksi lyhyissä työsuhteissa Etelä-Suomen seurakunnissa. Sitten elämässä tapahtui muutos. Vaimo sai työpaikan Pohjois-Suomesta. Jussille tämä vaihdos oli mieleen, sillä hän arveli, että he saisivat tällä tavoin etäisyyttä Sarin äitiin. Näyttikin siltä, että tämä muutos auttoi avioliitossa, ja Jussi koki, että kriisistä selviytyttiin. Anopin käynnit pohjoiseen harvenivat, ja vierailujen ajaksi Jussi pystyi pakenemaan kirkkoherranvirastoon. Siellä hän kulutti aikaansa ja hän pelasi koneella vaikka pasianssia, jos muuta tekemistä ei ollut.

Muutto Pohjois-Suomeen näytti helpottavan perheen elämää. Pariskunta osti omakotitalon, ja se näytti hyvältä ratkaisulta. Ainakin pinnalta katsoen elämä tuntui olevan kohdallaan. Uudessa seurakunnassa Jussi joutui kuitenkin suuren työpaineen alle. Kirkkoherran taidot esimiehenä olivat kehnot. Jussin mielestä hän oli "kävelevä katastrofi". Esimies ei kyennyt arvioimaan antamiensa tehtävien vaativuutta. Tehtäviä kasautui Jussille niin, että työviikot venyivät 60-tuntisiksi. Nuorena työntekijänä hän ei pystynyt suojautumaan työpaineltilta, vaan teki töitä niin pitkään, kuin voimia riitti. Kun tilanteeseen ei muuten tullut mitään helpotusta, fyysinen terveys alkoi horjua. Sydämen toiminnassa alkoi ilmetä rytmihäiriöitä. Siitä huolimatta Jussi jatkoi kovaa työntekoa. Apua Jussi ei osannut etsiä. Hän ei ollut tietoinen edes työterveyshuollon palveluista eikä sairausloman mahdollisuudesta.

Sarin työkenttä oli muodostunut varsin laajaksi Pohjois-Suomessa. Tämä merkitsi jatkuvia matkatöitä. Hän myös omistautui kovasti työlleen. Jussi tunsi, että hänen oli elettävä vaimonsa ehdoilla ja vastattava lapsen hoidosta. Sari hoiti lasta silloin, kun hän siihen töiltään ehti. Jussi jäi kahdelta suunnalta tulevien vaatimusten väliin. Toisaalta esimies vaati kovaa työntekoa, ja toisaalta vaimo edellytti hänen kantavan pääasiallista vastuuta lapsen hoidosta. Tässä mentiin jo Jussin voimien äärirajoille. Jälkikäteen hän ihmetteli, miten nuorena onkin jaksanut.

Muutto pohjoiseen oli antanut etäisyyttä anoppiin, mutta parisuhteessa ei ollut tapahtunut mitään olennaisia muutoksia. Riitely kotona jatkui kuten ennenkin. Matkatyö oli auttanut ilmeisesti Saria lisäämään etäisyyttä Jussiin, ja antanut lisää tilaa omaan elämään. Kun suhde Jussiin ontui arkielämässä ja erotiikassa, valmiudet uuden suhteen syntymiselle olivat olemassa. Sari löysikin esimiehestään seurustelukumppanin. Hän kertoi asiasta Jussille, kun suhdetta oli kestänyt runsaat puoli vuotta. Tämä tapahtui varsin dramaattisesti. Sari sanoi, että avioliitto päättyy tähän ja iski sormukset pöytään.

Jussille paljastui, että Sarilla oli ollut seksisuhde esimiehensä kanssa pitkään. Joitakin tähän viittaavia merkkejä hän oli havainnut jo edellisen kesän lomamatkalla. Jussin epäilyksiä herätti varsinkin se, että Sarin piti jatkuvasti soitella esimiehelleen. Myös kotona Sari oli käyttäytynyt hyvin hermostuneesti ja häntä syytellen. "Kaksoiselämä" aviomiehen ja rakastajansa kanssa aiheutti varmasti paineita. Suhteen peittely oli ahdistavaa ja rakkaussuhde herätti syyllisyyttä. Sari oli myös vienyt Jussin selän takana pitkälle uuden elämänsä suunnittelun. Hän oli ostanut rakastajansa kanssa jopa yhteisen asunnon. Jussi epäili, että Sari oli tuolloin myös raskaana.

Sari kertoi erosta toukokuussa, mutta jo kevään kuluessa Jussi oli epäillyt ja pelännyt, että Sari pettää häntä. Jussi pyrki torjumaan eron mahdollisuuden tietoisuudestaan, mutta epäilykset vain nousivat mieleen. Niinpä Jussi alkoi vakoilla vaimoan, ja merkkejä uskottomuudesta löytyi. Todellisuuden torjuminen oli ahdistavaa. Samaan aikaan työstressi oli korkealla. Pääsiäispyhiä lähestyttäessä Jussin terveys petti, ja hän joutui sairauslomalle. Sairaus diagnosoitiin työuupumukseksi, mutta Jussi itse ajatteli, että taustalla oli ennen kaikkea hänen ahdistuksensa parisuhteen tilasta. Hän ei tiennyt, mistä heidän suhteessaan oli kysymys. Jussi oli sairauslomalla myös silloin, kun Sari kertoi erosta.

Sarin paljastukset haavoittivat Jussia ja syvensivät kriisiä. Jussi tunsi joutuneensa "henkiseen alennustilaan". Ajatus avioerosta tuntui Jussista kuitenkin täysin mahdottomalta. Avioliitto oli hänelle uskonnollinen asia. Jumala oli heidät yhdistänyt avioliittoa solmittaessa, eikä heillä siksi ollut Jussin mielestä oikeutta purkaa sitä. Kun avioero nyt oli edessä, Jussi tunsi joutuneensa loukkuun, josta hän ei pääse irti. Jussi oli epätoivoinen ja rukoili, että Jumala antaisi hänen kuolla ja päästä pois tästä ahdingosta. Hän toivoi, että tapahtuisi onnettomuus, joka vapauttaisi hänet tästä umpikujasta. Itsemurha oli tässä tilanteessa eräs vaihtoehto, jota Jussi harkitsi vakavasti. Lopulta vain lapsen kohtalon ajatteleminen esti häntä tekemästä itsemurhaa.

Kun avioeron uhka tuli todelliseksi, Jussin masennus syveni ja oireet kärjistyivät. Unettomuus vaivasi niin, että Jussi ei saanut kuukauteen nukutuksi. Pystyssäkään hän ei tahtonut pysyä, ja kädet tärisivät. Näitä oireita hoidettiin eri lääkkeitä yhdistelemällä. Sisäinen tuska oli kuitenkin niin suuri, että lääkitys ei pystynyt

sitä tarpeeksi lievittämään. Niinpä Jussi otti alkoholin avukseen. "Kunnon lasti" viinaa auttoi tuskan puuttamisessa. Jussin tila on saattanut tuolloin olla usein hengenvaarallinen alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäytön tähden. Mutta sitä Jussi ei silloin jaksanut ajatella.

Jussi ajautui kriisissään kuoleman rajalle. Kysymys oli henkiinjäämistä taistelusta. Tässä taistelussa uskonnollinen kielto avioerosta menetti merkityksensä. Kun vaimolla oli toinen mies, jonka kanssa hän asui, Jussi tunsikin, että hänen oli päästävä Sarista eroon selvittääkseen jollakin tavalla tilanteesta. Sillä, mitä ulkopuoliset tahot, kirkko mukaan lukien, asiasta ajattelivat, ei ollut enää mitään olennaista merkitystä.

Sari käyttäytyi avioeron hakemisessa ristiriitaisesti. Hän ilmoitti hakevansa eroa, kun hän kertoi ulkopuolisesta suhteestaan, mutta ei sitten laittanutkaan eroprosessia vireille. Kun tilanne oli tämä, Jussi päätti itse hakea eroa. Jussi halusi tässä vaiheessa toimia niin, että hän pääsisi mahdollisimman nopeasti eroon Sarista. Tällä tavoin hän pyrki lievittämään eron tuskaa.

Ositukseen kuuluvissa taloudellisissa järjestelyissä Jussi toimi ripeästi. Jussi poltti Sarin jälkeensä jättämät tavarat. Se tuntui kipeältä, mutta oli toisaalta helpottavaa. Viha Saria kohtaan kuohui Jussin mielessä, ja hän rukoili jopa sitä, että Sari kuolisi. Jussin viha Saria kohtaan kanavoitui toimintaan, joka teki eron todelliseksi. Se omalla tavallaan "tappoi" Sarin hänen mielestään.

Eron vaikein asia oli lapsesta luopuminen. Jussi kävi oikeusistuimissa vuoden kestäneen taistelun lapsen huoltajuudesta. Jussi hävisi kamppailun, kun oikeus teki "tavanomaisen" päätöksen lapsen huoltajuuden myöntämisestä äidille. Ero lapsesta oli Jussille avioeron vaikein seuraus. Sari oli jo muuttunut "akaksi", josta Jussi ei enää välittänyt.

Tieto Jussin avioerosta herätti hänen vanhemmissaan ahdistusta. Sukulaisilta hän sai pääasiassa kannustavaa palautetta, varsinkin kun he kuulivat Jussilta, mistä erossa oli kysymys. Kavereille ero oli kova "laaki", kun Jussi ei ollut kertonut ongelmistaan. Seurakuntalaisia papin ero hämmensi. Jussi suorastaan huvitteli sillä, että kertoi avioerostaan, kun seurakuntalaiset kysyivät: "Mitä kuuluu?" Siitä seurakuntalaiset järkyttyivät. Jussi kyllä teki heille selväksi, kuka avioliitossa oli pettäjä. Siitä huolimatta osa seurakuntalaisista kuitenkin paheksui Jussin avioeroa.

Kesäkuukaudet Jussi oli masennuksen tähden sairauslomalla. Vähitellen hän alkoi toipua niin, että hän saattoi syksyllä palata työhön. Jussilla oli hyvä syy töihin palaamiseen, sillä samaan aikaan oli käynnissä kamppailu lapsen huoltajuudesta. Sari vetosi Jussin sairauteen perustellen sitä, että Jussi olisi kyvytön toimimaan huoltajana. Työyhteisössä Jussin avioero herätti voimakkaita tunteita. Ensimmäinen työkokous, johon Jussi osallistui, muodostui dramaattiseksi. Kokouksen alussa oli tapana käydä kuulumiskierros, jossa työn ajankohtaiset asiat tuotiin esiin eri tahoilta. Mutta myös henkilökohtaisia asioita kerrottiin työtovereille. Jussin keskeinen ongelma työssä oli se, että hänellä ei ollut mahdollisuuksia entisen kaltaiseen "vauhtiin" työssä. Hän oli edelleen toipumassa masennuksestaan. Tämän lisäksi hänestä oli tullut lapsen yksinhuoltaja, kun lapsi oli toistaiseksi hänen hoidossaan.

Kun Jussi otti huolensa työkokouksessa esiin, kirkkoherra raivostui ja alkoi huutaa Jussille: "Täällä ei oteta lunkisti, ja yks avioero ei oo mikään syy ottaa lunkisti. Sun pitää korvata se, että sä olet ollut poissa, ja sun pitää entistä kovemmin tehdä töitä." Tästä Jussi taas ärsyyntyi ja huusi vastaan: "Eti joku joka vetää

sua turpaan, niin ehkä tajuut joskus jotain.” Kiukku oli karkaamassa käsistä, mutta tämän pidemmälle Jussi ei nyt mennyt, koska ”tilanne oli varmaan cipramilin vaikutuksesta sen verran parantunut, että viikkoo aikaisemmin mä olisin itte vetäny sitä turpaan siinä paikassa. Mutta mää sitte pystyin hillittemään itteni, enkä heittäny häntä oven läpi, vaikka mieli teki, enkä mitään muutakaan”. Kukaan työtovereista ei käyttänyt puheenvuoroa Jussia puolustaakseen. Sen sijaan he kehottivat kokouksen jälkeen Jussia ymmärtämään esimiestään, koska kirkkoherralla itsellään oli vaikeuksia.

Tämä oli pettymys Jussille. Hän olisi odottanut saavansa työtovereiltaan osakseen myötätuntoa, eikä viisastelua. Kirkkoherran käyttäytyminen seurasi siinä mielessä tavanomaista ”latua”, että hänellä oli tapana ottaa jokaisessa työkokouksessa joku silmätikuksi ja huutaa hänelle. Muille kokouksen osallistujille oli myös tyypillistä se, että he eivät puuttuneet asiaan.

Jussi koki, että esimies tappaa hänet työllä. Hän arveli, että kirkkoherran toiminnan taustalla olivat omat ongelmat ja kateus Jussia kohtaan: ”Käsittämätön juttu tää, että esimies vaatii korvaamaan sen, että on ollu sairauslomalla. Niin hän sitä selitti, että kyllä täällä toisetkin haluais eroo, mutta ei saa. Hän ite olis halunnu erota, mutta ei uskaltanu.” Kirkkoherran painostus Jussia kohtaan jatkui niin, että hän koki olevansa työpaikkakiusaamisen kohteena. Jussi tuns joutuneensa umpikujaan. Esimies vaati häneltä sellaisia työsuorituksia, joihin hän ei pystynyt. Toisaalta hän ei voinut hakea sairauslomaa, kun Sari käytti hänen terveydentilaansa perusteena huoltajuutta koskevassa oikeustaistelussa.

Jussin oli etsittävä apua työtilanteeseen. Hän kääntyi kirkkoneuvoston varapuheenjohtajan, lääninrovastin ja piispan puoleen. Jussi koki, että he antoivat hänelle tukea ja asettivat rajoja kirkkoherralle. Hankalaksi käyneen tilanteen pelasti lopulta kirkkoherran lähtö toisiin tehtäviin ulkomaille. Jussin ”läksiäislahja” kirkkoherralle oli, että hän ei tehnyt rikosilmoitusta työpaikkakiusaamisesta.

Jussi tuns, että hän jäi työntekijäjoukossa varsin yksinäiseksi ja vaille tukea. Hän koki, että häntä moralisoitiin avioerosta, vaikka hän oli kertonut tulleen vaimonsa hylkäämäksi. Ymmärtämystä hän sai osakseen vain joiltakin yksittäisiltä työntekijöiltä, jotka olivat itse eronneet. Yhden työtoverin myötätuntoa selitti lyhytaikaiseksi jäänyt suhde Jussin kanssa. Tämä suhde alkoi vasta, kun Sari oli muuttanut asumaan miesystävänsä kanssa.

Jussi tuns, että hän sai piispalta, lääninrovastilta ja kirkkoneuvoston varapuheenjohtajalta jonkinlaista suojelua. Varsinaista henkistä tukea hän sai ainoastaan työnohjaajaltaan. Työnohjauksen tavoitteena oli aluksi auttaa häntä pärjäämään suhteessaan esimieheen, mutta myöhemmin työnohjaus muuttui ”avioeroterapiaksi”. Jussi sai työnohjauksessa myös apua siihen, kuinka hän selviytyisi eronneen papin roolissa. Jussi koki, että hän olisi tarvinnut kuitenkin varsinaista terapiaa selviytyäkseen avioerostaan. Pääasiallisesti Jussi oli pettynyt kirkon antamaan tukeen.

Jussi koki eronneen papin roolin Pohjois-Suomen maaseutuseurakunnassa varsin ongelmalliseksi. Papin avioero järkytti seurakuntalaisia, ja Jussin avioeron jälkeinen elämä kiinnosti heitä vieläkin enemmän kuin itse avioero. Jussi joutui jatkuvan silmälläpidon ja juoruilun kohteeksi. Pienestäkin keskustelusta julkisella paikalla saman ikäisen naisen kanssa tehtiin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Kun Jussi sitten yritti

tositarkoituksella luoda seurustelusuhdetta, se aiheutti laajaa mielenkiintoa ja entistäkin kiihkeämpää juoruilua.

Tällaisessa ilmapiirissä Jussi koki elämänsä vaikeaksi. Hän tarvitsi tilaa yksityiselämälleen. Hän kaipasi uutta parisuhdetta. Sen luomiseen Jussi tarvitsi liikkumatilaa ja valinnan vapautta. Tätä ympäröivä yhteisö ei olisi hänelle antanut. Jussi ei halunnut alistua vaan tahtoi taistella vapautensa puolesta. Niinpä hän ryhtyi seurustelemaan tavalla, jossa julkisesti ja avoimesti rikottiin yhteisön papille asettamia normeja seksuaalisesta käyttäytymisestä. Jussi kuvasi käyttäytymistään "anarkistiseksi". Kun kaikesta juoruttiin, Jussi päätti antaa tarkoituksella juoruamisen aiheita. Normien mukaan pappi ei voinut käydä paikkakunnan ravintoloissa. "Se on henkisesti niin ahdasta aluetta", selitti Jussi, "ja pappi on puoliksi Jumala siellä. Niin ei edes ihminen. Niin se sitten varmaan olikin, että miten olla pappina inhimillinen. Se oli kaikista vaikeinta... että seksi ja kaikki semmoset asiat, että miten ne sitten on pappina mahdollista."

Kerran Jussi lähti eräässä ravintolassa oleviin "sinkkubileisiin", ja löysikin sieltä eronneen kumppanin, joka oli myös kyllästynyt juoruiluun ja lähti "leikkiin" mukaan. Istuttiin kaulakkain ja laulettiin karaokea. Välillä siirryttiin paikasta toiseen, ja saatiin aikaan jopa lavastettu kolmiodraama. "Juorutkoon nyt niin paljon, kun mieli tekee, ja saatoin hänet kotiinkin vielä, ja monet näki, kun mä lähin hänen kanssa siitä. Ja tota, sehän oli sitte jo seuraavana maanantaina vastassa, ja oli hirvittävä huhumylly liikkeellä ja työkaverit tuomitsi, noin ei saa tehdä."

Tällaisella kapinoinnilla Jussi teki tavallaan näkyväksi niitä käyttäytymistä sääteleviä toimintatapoja, joita yhteisöllä oli. Eronneena pappina Jussi joutui uudella tavalla etsimään omaa identiteettiään miehenä. Taustalla oli kipeä kokemus siitä, että vaimo oli jättänyt hänet toisen miehen vuoksi. Seksuaalisuus on ollut aina Jussille tärkeä elämän alue. Avioliitossa seksiä oli ollut Jussin mielestä liian vähän, kerran tai kaksi kuukaudessa, jos se sopi Sarin aikatauluun. Eroprosessin alettua "sekin vähä" loppui. Tässä tilanteessa Jussi yritti löytää itsensä eroottisena miehenä. Yhteisön valvonnan puristuksessa hän etsi itseään sekä ihmisenä että pappina. Kysymys oli siitä, mitä on papin eroottisuus silloin, kun hän ei ole avioliitossa. Jussi kuvaa tätä etsintäänsä tarinalla tilapäisestä suhteesta ikäisensä naisen kanssa. Nainen oli nähnyt Jussin joissakin häissä virkapuvussa ja ihastunut. Niinpä nainen oli päättänyt ottaa yhteyttä ihastuksen kohteeseen, soitti Jussille ja kysyi, voiko hän tulla käymään. Jussi otti tuntemattoman vieraan vastaan ja nainen tuli käymään. Kun aikansa oli "juteltu ja tutusteltu", nainen sanoi: "Oon ajatellu, että sulla ei varmaan ole seksiä", ja tarjosi avoimesti "apuaan". "Auttoikin sitten, ja mulle kelpas oikee hyvin, tämmönen hyväntahtoinen seurakuntalainen, joka auttoi sitten pappia tarpeissaan", kertoi Jussi. Muitakin hyväntahtoisia seurakuntalaisia löytyi, mutta he auttoivat lähettämällä pullaa ja muuta syötävää.

Jussin avioero tuli voimaan vuoden lopussa. Jussi koki epäonnistuneensa perusteellisesti parisuhteessaan. Hän tunsu tulleensa hylätyksi. Hän oli käynyt taistelun lapsensa huoltajuudesta hovioikeutta myöten ja hävinnyt kamppailunsa. Työyhteisössään hän oli jäänyt pääosin vaille toisten ymmärtämystä. Vain harva työtoveri oli häntä tukenut. Erityisen ongelmalliseksi oli muodostunut hänen suhteensa esimieheen. Kirkkoherra oli "raivostunut" Jussiin ja antoi tunteensa hallita johtamiskäytäntöjään. Jussi koki joutuneensa

kiusatuksi etenkin kohtuuttoman työmäärän johdosta. Maaseutupaikkakunnan ilmapiirin Jussi tunsikin liian kontrolloivaksi ja ahdistavaksi. Ainoa selkeä tuki Jussille oli työnohjaus.

Kun Jussi oli henkisesti hyvin kuormittunut, ja ulkopuolinen tuki jäi riittämättömäksi, hän ajautui umpikujaan. Hän koki itsensä työssään loppuun palaneeksi. Masennus näytti valtaavan mielen. Ahdinkoan Jussi oli avioeroprosessin alkamisesta lähtien pyrkinyt lievittämään alkoholin avulla. Alkoholin käyttö oli muuttunut "tuurijuopotteluksi". Jussi näki, että alkoholisoituminen oli hänen kohdallaan alkanut. Kun masennuksen hoitaminen vaati samanaikaisesti oman lääkityksensä, alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäyttö oli tulossa Jussin terveydelle vaaralliseksi.

Jussi ymmärsi, että hän oli tullut elämässään äärimmäiseen pisteeseen, jossa oli etsittävä jotain hyvin perustavanlaatuisella tavalla uutta, muutoin elämä lähtisi kulkemaan kohtalokkaalla tavalla väärälle uralle. Jussi päätti, että nyt piti tehdä suunnanmuutos ja "hankkia elämä". Jussi irtisanoutui tehtävästään ja muutti pääkaupunkiseudulle asumaan ja alkoi uudelleen opiskella.

Helsingin keskustassa asuminen vapautti hänet ympäristön kontrollista, joka kohdistui hänen seurusteluunsa. Siitä huolimatta Jussi koki seurustelunsa pappina ongelmalliseksi: "Se oli niin hirveä vaikeeta, vaikkei ollukkaan virassa, mutta kuitenkin pappina yrittää etiskellä, baariin mennä, ja juttelis siinä mukavii jonkun kanssa, ja kun se kysyy, mitä sä teet työkseen, niin sanoo, että mä oon oikeesti pappi, mutta opiskelija. Ja niin siinähan olis kannat näkyneet, kun se ois häipynyt horisonttiin."

Jussilla oli joku lyhytaikainen seurustelusuhde, joka ei sitten kuitenkaan toiminut. Parinetsinnän ongelmaan Jussi löysi kuitenkin toimivan ratkaisun. "Netin kautta löytyi sitten. Mä tein netti-profiilin, ja hän luki sen ja pani sähköpostia, ja sitten tavattiin, ja siitä se lähti. Sikäli se on kyllä tehokas etenkin pääkaupunkiseudun populaatiolla. Voi tehokkaasti sitten sortteerata huonot vaihtoehdot pois, pois edes tapaa-matta." Niinpä Jussi löysikin naisen, johon hän tutustui ja kohta myös rakastui. Avioliiton pari solmi hyvin pian. Jussin elämä oli saanut uuden suunnan. Hän sai uuden perheen, jonka kanssa elämä sujuu hyvin. Ainoat ongelmat liittyvät aikaisemmasta avioliitosta syntyneen lapsen menojen kattamiseen ja tapaamisten järjestelyihin.

Avioerokriisistä selviytymisessä Jussi sai apua luottamuksesta Jumalan johdatukseen: "Joskus listasin tällä tavalla: Jumala, viina, cipramil ja naiset. Noita kaikkee oli paljo sitte. Mut siin keväällä niin mä päätin tota niin. Niinku se oli tämmönen henkinen umpikuja taas, että mä totesin, että mä oon tehny pelkästään vääriä valintoja pitkän aikaa, ja johtu siitä, että mä en ollu edes kyselly Jumalalta johdatusta, ja mä päätin, että mä luovun elämänhallinnan yrittämisestäkin, ja luotan pelkästään johdatukseen." Jussi koki, että Jumala vastasi myös hänen rukouksiinsa: "Ja sekin sitte kun keksin, että jos ottas lopputilin ja myis talon ja muuttas Helsinkiin. Jotenkin epäilin sitä, mutta kun rukoilin sitä, niin vastaus oli: An mennä jo. Semmonen suojele hyväntahtoisuus tuolta yläkerrasta. Vaikkei ihmiset oo mua hyväksynyt rikkinäisenä, niin Jumala on."

Jussi tunsikin, että Jumala oli koko ajan hänen lähellään, mutta hän oli myös katkera Jumalalle. Erityisesti avioerokriisin aikaan tapahtunut äidin kuolema koetteli Jussin luottamusta Jumalaan. Sisimmässään Jussilla on ollut pelko siitä, että Jumala ei suojele häntä pahalta, ja että hän voi menettää uudelleen sen hyvän,

mitä oli elämänsä saanut. Tässä uskonkamppailussa "pyhäkoululaisen" itsestään selvä luottamus Jumalaan koki kolauksen.

Jussin aviokriisi vei hänet selvittelemään omaa kuvaa itsestään: "Kolmenkymppin kriisi mulla oli siinä 28:n kohalla. Mietin kuka mä oikeestaan oon ja mitä oikeestan haluan. Se oli kiellettyä, se miettiminen siinä avioliitossa. Mulle oli annettu tietty rooli, ja missä piti olla, ja siinä se. Mutta niin se oliksi sitte hurjaa, kolmekymmenvuotissyntymäpäivänä mä jotenkin hämmästelín: 30 v ja vastaeronnu. Kuitenkin ja mä en tie, kuka mä oon ja mitä mä haluan. Sit mä oon yrittäny selvitellä ja selvittelen edelleenkin, mitä mä haluan."

Ero vapautti Jussin sisäiselle tutkimusmatkalle. Hän löysi itsestään kuria pitävän sisäisen äänen, joka ahdisti häntä suorituksiin esittämällä vaatimuksia. Eronneena miehenä hän rupesi etsimään itsestään rennompaa asennetta, joka auttaa nauttimaan elämästä. Jussin löytöjä tapahtui myös musiikin alueella. Hän koki, että hän löysi myös sisäisen "punkkarinsa" metallimusiikista. Tämän hän oli nuoruudessaan torjunut. Eihän se sopinut "melleriläiseen" uskoon. Nyt hän pääsi uudelleen kosketukseen itsensä kanssa myös musiikin alueella. Näissä itsetuntemuksen uusissa ulottuvuuksissa tuli esiin kapina aikaisemman elämän ahtaita rajoja vastaan.

Jussi on havainnut merkkejä toipumisestaan. Hän kokee, että hänen itsetuntonsa ei ole parantunut. Mutta hän on tullut toimeen jo ilman masennuslääkkeitä monen vuoden yhtäjaksoisen lääkityksen jälkeen. Tämä on ollut hänelle hyvin merkittävä edistysaskel.

Avioerokriisi vei Jussin sellaisten kokemusten maailmaan, joka oli ollut hänelle vieras. Jussi tutustui ihmisen pahuuteen. Hän kohtasi pahuuden entisessä vaimossaan ja anopissaan. Se, mitä he tekivät, oli häntä kohtaan paha ja haavoittavaa. Mutta hän kohtasi pahuuden myös itsessään. Pahuus itsessä oli vihantunnetta, koston halua ja jopa valmiutta toisen tappamiseen. Tutustuessaan tähän omaan ja toisten pahuuteen ihanteellinen kuva ihmisen hyvyydestä romahti. Painiessaan pahuuden kanssa Jussi kohtasi todellisen ihmisyyden. Tämä jätti häneen jälkensä. Hän kadotti "kirkasotsaisen" ihanteellisuuden ja "ryvettyi" ja "hajosi". Jussi koki käyneensä todella hyvin "syvällä". Tämä paha oli niin huonoa, että sitä oli vaikea kertoa. Pahan kohtaaminen jätti jälkensä. Paha tuli osaksi häntä itseään eikä jäänyt ulkopuoliseksi asiaksi.

Näillä kokemuksilla on ollut syvälinen vaikutus Jussiin myös pappina. Jussin suhde seurakuntalaisiin on muuttunut: "Kun oman pahuuden kanssa on ollu, niin aikaisemmin oli sellanen kirkasotsane, eikä tienny tommosista jutuista mitää, ja sitä ymmärtää ihmisiä paremmin, ja se on ilmeisesti niin, että ihmiset vaistoo sen ja tosi helposti rupee jutteleen, mikä painaa ja kertovat ihan huikeita juttuja, kun aikasemmin mulle valehdeltiin päin naamaa. Mut nyt ne huomaa, et ne ei pysty valehteleen ja ne näkee, että toi tajuu näistä jutuista ja näkee heti, jos ne yrittää kusettaa."

"Ryvettyminen" pahuuden kohtaamisessa ei merkinnyt Jussille luopumista uskosta vaan uuden uskon-tulkinnan löytämistä. Kun hän oli löytänyt pahuuden itsestään, hän myös tarvitsi armoa, Jumalan hyväk-

syntää, oikealla ja todellisella tavalla: "Armon mä oon tajunnu. Sen vastaanottamisen ja sen vastaanottamisen vaikeuden. Siitä on seurannu myös armollisuus itteä kohtaan. Saa olla tämmönen paska, mikä nyt sattuu olemaan."

Tässä on liittymäkohta siihen itsetutkisteluun, jossa Jussi löysi vaatimuksia esittävän sisäisen äänen ja toisaalta elämän iloja sallivan asenteen omassa mielessään. Itsensä hyväksymisen asenne näyttää lisänneen Jussissa myös luovaa otetta papin työssä. Jussi kertoi nauttivansa erityisesti lehtikirjoitusten laatimisesta. Niissä hän kokee voivansa "irrotella".

Jussin uskonnolliset näkemykset olivat muuttuneet hyvin paljon. Lopunaikoihin suuntautunut, Mellerin vaikutukseen perustunut uskonnollisuus oli menettänyt jo opiskeluaikana ne merkitykset, jotka sillä oli ollut Jussin elämään. Jussin kokemukset omasta pahuudestaan ja armon merkityksestä johtivat hänet lähelle herännäisyyttä. Jussi oli kulkenut pitkän tien hengellisestä yli-ihmisestä armoa tarvitseväksi ihmiseksi.

8. Pärjääminen erokriisissä ja työelämän vaikeuksissa.

Heikin tarina.

Heikki on yli 60-vuotias pappi. Hän on siviilisäädyltään eronnut. Hänen avioliittonsa kesti yli 20 vuotta. Haastatteluun mennessä hänen avioerostaan oli kulunut n. kahdeksan vuotta. Hänellä on aikuisia lapsia. Heikki toimii pappina suuressa kaupunkiseurakunnassa Etelä-Suomessa. Pappina hän on ollut vähän alle 30 vuotta. Tästä ajasta hän on toiminut suurimman osan kirkollisen järjestön pappina. Nykyisin hän on seurakuntapastorin virassa. Työalueena hänellä on aikuistyö. Työssään Heikki viihtyy hyvin.

Heikki aloitti seurustelun tulevan puolisonsa, Irman, kanssa 25-vuotiaana. Irma oli silloin 16-vuotias. Heikki oli jo silloin aloittanut teologiset opintonsa. Heikin tie teologiseen tiedekuntaan oli ollut mutkikas. Heikki oli ensin jättänyt lukion kesken, ja suunnitellut käytännönläheistä ammattia. Ammattioppilaitoksessa Heikin teoreettisiin taipumuksiin kiinnitettiin kuitenkin huomiota, ja hänet ohjattiin takaisin lukio-opintojen pariin. Tämä "kiertolenkki" viivästytti hänen opintojaan. Käydessään lukiota Heikki osallistui seurakuntanuorten toimintaan. Siinä yhteydessä hän tutustui myös Irmaan.

Seurakuntanuorten kesken syntyi paljon seurustelusuhteita. Tiheät tapaamiset ja yhteinen usko liittivät seurakuntanuoria toisiinsa. Kun monen kohdalla parinetsintävaihe oli tuossa iässä menossa, oli luonnollista, että seurustelua syntyi. Heikki ja Irma noudattivat tätä yhteisönsä tarjoamaa ja hyväksymää mallia. Heikki koki, että seurustelu Irman kanssa eteni aivan "tavallisesti". Haastateltaessa Heikki pysähtyi kuitenkin pohtimaan heidän ikäeroaan. Heikki totesi, että hänen seurustelukumppaninsa oli nuori. Lähes kymmenen vuoden ikäero merkitsi sitä, että he olivat eri vaiheessa nuoruuden kehityksessään. Heikki oli nuori aikuinen ja Irma murrosikäinen.

Ikäero ei kuitenkaan estänyt seurustelun etenemistä. Kun kaksi vuotta oli seurusteltu, pariskunta solmi avioliiton. Tämä näytti tapahtuvan luontevasti, kun se samalla helpotti asumisen ongelmia. Heikillä oli opiskelija-asunto Helsingissä. Kun Irma lähti opiskelemaan, oli asunto valmiina. Avioliitto tässä tilanteessa auttoi varsinkin opiskelijaa arkielämän sujumisessa. Naimisiin mentäessä Heikki oli 27-vuotias. Irma oli 18-vuotias teknisen alan opiskelija.

Heikki ja Irma olivat naimisissa yli 20 vuotta. Heille syntyi myös lapsia. Heikki koki, että heidän parisuhteessaan oli ollut koko avioliiton ajan jännityksiä ja ristiriitoja. Ristiriidat liittyivät arkielämään. Heikki

kertoo, että Irmalla oli pyrkimys "emansipoitua". Hän oli ymmärtänyt, että Irma tunsi olevansa alisteisessa asemassa ja halusi vapautua siitä. Tämä aiheutti ristiriitoja arjessa. Molemmilla puolisoilla oli vaativat ammatit. Kun perheessä oli lapsia, kotitöitäkin oli paljon. Irma ilmeisesti koki jääneensä kantamaan suurempaa taakkaa kuin Heikki.

Heikki ja Irma etsivät ristiriitoihinsa apua perheneuvonnasta. Heikin koki, että neuvonnan tulokset jäivät laihoiksi. Heikin mielestä kysymys oli sellaisista "psykologisista asioista", jotka vain "takkuuntuivat". Niistä tuli "kauhea vyyhti", josta ei saanut mitään selvää. Heikki tunsi, että hän ei osannut vastata Irman haasteisiin toivotulla tavalla, vaan koki itsensä avuttomaksi.

Heikin mielestä Irman äidillä oli suuri merkitys tähän tilanteeseen. Heikki ajatteli, että anoppi oli hyvin voimakkaasti "emansipoitunut" nainen, ja että tällaisella naisen mallilla oli vaikutusta tyttäreen. Irman pyrkimyksen roolin muutokseen voi ymmärtää myös parisuhteen sisäisen rakenteen näkökulmasta. Syytä muutoksen haluun voi etsiä jo seurustelun alusta. Tässä ikäerolla on saattanut olla merkitystä. Liittoutuminen iäkkäämpään kumppaniin on voinut lisätä Irman turvallisuuden tunnetta. Turvallisuuden etsintä saattoi kuitenkin ajan myötä kääntyä kokemukseksi siitä, että on henkisesti alakynnessä ja tästä alkoi tarve itsenäistymiseen. Aikaisella sitoutumisella parisuhteeseen on voinut olla muunkinlaista vaikutusta Irmaan. Nuoruuteen kuuluva vapaus ja seurustelu useampien kumppanien kanssa jäivät Irmalta kokematta. Tästä saattoi tulla myöhemmällä iällä kaipaus vapauteen, joka oli jäänyt nuorena elämättä. Näin ajatellen Irman "vapautumisen halun" taustalla olisi käynnissä oleva kasvuprosessi kohti suurempaa itsenäisyyttä.

Myös Heikissä tapahtui vuosien mittaan muutoksia. Kun Heikki oli ollut yli 10 vuotta pappina kristillisessä järjestössä, hän huomasi muutoksia teologisissa näkemyksissään. Heikki alkoi ajatella entistä vapaamielisemmin uskonnollisista kysymyksistä. Tämä johti siihen, että teologiset näkemuserot työnantajan kanssa tulivat esille. Heikki oli ollut pitkään tehtävässään ja hän arveli, että hänen työsuhteeseensa ei tulla puuttumaan, vaikka tällaisia muutoksia olikin tapahtunut. Sitten Heikki kuitenkin sanottiin irti. Tämä oli hänelle suuri yllätys. Heikille työ oli hyvin keskeinen elämän sisältö ja sisäinen kutsumus. Työttömäksi jääminen oli hänelle ankara isku. Heikki koki työnantajan menettelyn hyvin mielivaltaiseksi ja ryhtyi taistelemaan sitä vastaan. Kamppailu tuotti tulosta ainakin siinä määrin, että puoli vuotta kestäneen työttömyysjakson jälkeen Heikki sai muutamaksi kuukaudeksi matkatyötä. Sen jälkeen työnantaja ei enää työtä luvannut. Heikki sai jonkin verran aikaa sopeutua tilanteeseen, mutta työttömyyden uhka jäi leijumaan.

Kun Heikki aloitti pätäkätöyden, kriisi avioliitossa kärjistyi. Avioliittoa oli tuolloin kestänyt yli 20 vuotta. Irma otti ajatuksen avioerosta esiin. Heikin työttömyys oli varmaankin kuormittanut myös parisuhdetta. Matkatyön aloittaminen merkitsi sitä, että Heikki oli paljon poissa kotoa. Kotityöt ja vastuu lapsista jäivät lähes kokonaan Irman harteille. Lapset olivat murrosiässä ja Irma koki, että hän ei enää jaksa yksin lasten kanssa: "Sit se oli se syksy semmost, semmost selvittelyä ja myrskystäkin aikaa, ja koko ajan kiersin myös sitä, et mä kävin välillä kotona ja lähin siitä sitte." Jälkeenpäin Heikki myönsi, että hän ei tehnyt tarpeeksi kotitöitä eikä ottanut sellaista vastuuta, jota Irma olisi odottanut "Siitä ne sitten kait räjähti nää muutkin kaikki, mitä siinä oli ollu patoutumia", kuvasi Heikki Irman reaktiota. Kun Irma oli jo vuosien kuluessa kokenut asemansa alistetuksi, tämä ongelma vain kasvoi Heikin matkojen myötä.

Heikki taisteli ensin avioliittonsa puolesta, ja yritti löytää vielä jotain muuta ratkaisua kuin ero: "Vaikka siinä yritettiin vielä kattoo, olisko vielä jotain. Kyllä se lopputulemaks tuli sitten. Vuoden vaihteessa meni kumpikin." Matkatyöstä tuli tavallaan askel eroa kohti, kun Heikillä oli käytössään "kämpä", jossa hän sai olla yksin omassa rauhassaan ja pohdiskella. Lopulta myös Heikki kypsyi avioeroon: "Kun sieltä sitten matkustelin ympäristössä ja siellä mä sitten olin omassa oloissa ja myöskin sain pohdiskella sitä ja kyllä mä siinä jo sitten syksyn kuluessa tulin vakuuttuneeks, et kyllä tää on, et se ero oli, sitte kun se tuli reaaliseks, niin kyllä se oli molempien jo."

Lopulta Heikki tajusi, että mitään ei enää ollut tehtävissä. Heikki selvitteli matkatöissä ajatuksiaan ja taipui lopulta eron ottamiseen. Heikki oli kohdannut kaksi hänen elämänsä perustaan ja itsetuntoonsa osunutta iskuja peräjälkeen. Hän oli menettänyt ensin vakituisen työnsä ja sitten aviopuolisonsa.

Pariskunnan avioero laitettiin vireille vuoden vaihteessa. Samaan aikaan myös Heikin tilapäinen työsuhte päättyi. Heikki oli joutunut tilanteeseen, jossa hänellä ei ollut tuloja eikä asuntoakaan. Kun työtä ei näyttänyt löytyvän Etelä-Suomesta, Heikki päätti muuttaa lapsuuden kotiseudulleen pohjoiseen. Sieltä Heikin käyttöön vapautui sopivasti yksiö.

Heikki palasi vanhalle kotipaikkakunnalleen epäonnistumisen kokeneena. Hän oli hyvin arka ja pelkäsi ihmisten reaktioita. Heikin itsetuntoa oli loukattu hyvin syvältä. Hänen kuvansa itsestään pappina oli joutunut koville "saatuaan potkut". Kun työnantaja oli edustanut hänen omaa hengellistä taustaryhmiäänsä, irtisanominen oli ollut vielä aivan erityisellä tavalla haavoittavaa. Irtisanominen sisälsi myös kokemuksen siitä, että oma hengellinen viiteri hylkäsi.

Heikin kuva itsestään miehenä oli saanut avioerossa kolhuja. Vaikka avioeroon oli päädytty lopulta yhdessä, vaimo oli ollut kuitenkin prosessin käynnistäjä. Heikin osaksi jäi vain sopeutua ja suostua eroon. Heikki koki itsekkin, että hän ei ollut pystynyt vastaamaan vaimonsa odotuksiin. Tässä mielessä Heikki oli tullut hylätyksi. Heikki vetäytyi arkana omiin oloihinsa. Hän pelkäsi ja pyrki suojelemaan itseään toisten loukkauksilta. Hän liikkui paljon yksin ja pohdiskeli omaa elämäänsä. Kotiseudun ihmiset suhtautuvat häneen pääasiassa hienotunteisesti ja varoivat haavoittamasta häntä. Vain yhden moraalisaarnan hän muisti kuullessaan. Lisää haavoja ei Heikki olisi ehkä enää sietänyt.

Heikki tunsu olleensa luonteeltaan yksinpohdiskelija. Hän ei halunnut juurikaan selvittää kriisiään sielunhoidossa tai terapiassa. Vain kerran hän turvautui perheneuvojan antamaan keskusteluapuun, kun avioerokriisi oli pahimmillaan. Vaikka Heikki koki tämän keskustelun hyväksi, hän selvitteli "päättään" mieluiten hiljaisuudessa. Heikki harrasti eräänlaista "liikkuvaa pohdiskelua": "Mä kävelin mielettömän pitkiä kävelyreissuja ja polkupyörällä ajoin pitkin ... seutuja ja samalla pohdin kaikkia asioita. Siinä kai se jottain selveni sitte." Kävellessään tai pyöräillessään Heikki sai purkaa tunteitaan liikuntaan ja kokea väsymyksen ruumiissaan. Tämä "liikuntaterapia" selvitti hänen tunnemaailmaansa.

Vähitellen Heikki rohkaistui solmimaan ihmissuhteita. Hän lähti liikkeelle varovaisesti pienestä ihmisten piiristä, johon hän tunsu luottamusta, ja testasi heidän hyväksymistään. Heikki osallistui myös lapsuuden kotiseurakuntansa toimintaan. Kun huomattiin, että seurakunnassa osallistujana oli työtön pappi, hänet myös kutsuttiin papin tehtäviin.

Kun kotiseudulle muutosta oli kulunut vajaa vuosi, avioero tuli voimaan. Heikki oli lapsuuden kotipaikkakunnallaan ollessaan kerännyt voimia ja ryhtyi etsimään työtä. Heikki haki työpaikkaa Etelä-Suomesta. Se oli luonnollista, kun hänen lapsensakin olivat jääneet sinne asumaan. Uutta työtä hakiessaan Heikki oli yli 50-vuotias. Hakemuksia hän sai lähettää useampiakin, ennen kuin tuli myönteinen vastaus. Työllistyminen tuotti melkoisia vaikeuksia. Valitsijoissa herätti varmaankin epäilyksiä edellisen työsuhteen päättyminen irtisanomiseen. Lisäksi työurassa oli katkeama. Hakijan sitkeys kuitenkin palkittiin lopulta: "Sitten keväällä tai kesällä mä... kesäkuun alusta tulin tähän... Ne otti vihdoin sitten minut. Mä olin jo pit... pitkään kytännyt sitä, ja siellä oli niitä paikkoja avoinna, ja mä tietysti lähetin sinne, hakemuksia sinne koko ajan... Ja ne otti jonkun muun mua ennen ja ne ajatteli, että mitä toikin tossa, ja mut otettiin koeajalle ja... Niihän ne otti sitten, ja kun mä sain jalan oven väliin, nin mä en oo laskenu sitä pois." Kun Heikki aloitti uudessa työpaikassaan, viimeinen työttömyysjakso oli ehtinyt kestää puolitoista vuotta. Aluksi Heikki oli koeajalla ja pätkätöissä, mutta lopulta hän sai pysyvän työpaikan. Heikki alkoi myös viihtyä työssään.

Heikki koki, että uusi työyhteisö otti hänet hyväksyvästi vastaan. Eronneena pappina hän ei tuntenut itseään poikkeukseksi, vaan huomasi, että suuri osa kollegoista oli avioeron kokeneita, ja monet heistä olivat jo uudelleen avioituneita. Heikki alkoi ajatella, että kysymys oli melko tavallisesta asiasta, joka kuului suomalaisten nykyiseen elämään. Hän koki myös seurakuntalaisten asenteet suvaitsevaisiksi. Avioeron katsottiin kuuluvan papin yksityiselämään, eikä siihen haluttu puuttua. Heikki ei enää tuntenut samanlaista tarvetta piilottaa avioeroaan, vaikka hän ei siitä halunnut juuri kertoakaan. Heikki koki avioeron pitkän aikaa hyvin kipeäksi asiaksi. Hän puhui siitä vain valituille ja luotetuille ihmisille. Joskus hän kuitenkin työssään joutui sellaiseen tilanteeseen, että hän tunsu tehtäväkseen kertoa seurakuntalaisille avioerostaan. Silloin se otti kovasti hänen voimilleen.

Seurakunnassa pidetyssä piispantarkastuksessa Heikin avioero tuli yllättäen esille, kun piispa tuli puhuttelemaan Heikkiä: "Mikähän se oli joku kahvitilaisuus, jossa oli porukkaa ihan tässä ympärillä ja... Sitten se siinä tuli mun luo ja suunnilleen kysy sitten: "Miks sä erosit?" En mä muita kysymyksiä enää niin pitkän ajan takkaa, mutta ei se paljon muuta kysynykään, ja mähän hämmennyin tietenkin siitä ja mumin jotain epämääräistä. Heti kun mä tulin kotiin, sitten vasta tajusin, että tähän on ihan törkeetä. Siinä ihmispaljouden keskellä ruppee kysymään näin intiimiä kysymystä." Piispan kysymys hämmensi. Se tuli kuin "salama kirkkaalta taivaalta": "En tietenkään alkanut siinä kertomaan mitään." Heikki koki, että piispa nosti hänen avioeronsa "silmitikukseen" muiden läsnä ollessa. Tällainen menettely tuntui täysin sopimattomalta. Piispantarkastus oli varmasti Heikille, kuten muillekin seurakunnan työntekijöille, kaikin tavoin jännittävä tapahtuma, kun siihen kuului julkista arviointia ja muodollisuuksia. Vähimmäistavoitteena oli ehkä ollut selvittää ilman "suurempia mokia". Nyt sellainen tapahtui, ja Heikki koki tulleen nolatuksi työtovereiden ja seurakuntalaisten edessä.

Heikin ensimmäinen tunnereaktio oli hämmennys, ja vasta kotiin päästyä loukkaantumisen tunteet lähtivät liikkeelle. Heikki koki piispan menettelyn julkiseksi loukkaukseksi ja yksityiselämän alueelle tunkeutumisiksi. Kun tilanne piispantarkastuksessa jäi ilmaan, Heikki halusi jatkaa asian selvittelyä piispan

kanssa: "Mä kirjotin heti samana iltana piispalle kirjeen, jossa mä sanoin, että mitäs tää kysyminen oli, että missä merkityksessä se tuli, että onko hän pastoraalisesti huolestunu mun pappeudesta, ja sitten se koska mulla itselläni oli just tää... tää pappeus ja avioero –problematiikka, niin sitten mä aattelin, sitten mä siihen viittasin, että jos on halua auttaa niinkun tässä pastoraalisesti niinkun papin avioeroasiassa, että mitenkä papin pitäis orientoitua pappisidentiteetin ja eron kanssa, niin tota mä mielelläni keskustelisin siitä."

Piispa ei koskaan vastannut Heikin kirjeeseen. Tämä hämmensi ja loukkasi Heikkiä. Piispan tarkoitusperät jäivät Heikille hämäräksi. Se kuitenkin tuli selväksi, että pastoraalista tukea Heikille ei piispalta ollut tulossa. Tosin eivät Heikin odotuksetkaan piispan tuen suhteen olleet kovin suuret. Heikki oli kokenut piispan "etäiseksi" ja "välinpitämättömäksi", kun hän oli ollut kriisissä työttömäksi joutuessaan.

Avioero oli Heikille hyvin moniulotteinen asia. Henkisen kriisin ohella avioero merkitsi hänelle teologista kysymystä, jossa myös hänen pappeutensa oli vaakalaudalla. Heikin uskonnollinen tausta oli vanhoillinen. Hän oli kuulunut "vanhauskoisten pappien" joukkoon. Eräs keskeinen kysymys tässä ryhmässä oli näkemys avioliitosta. Avioliittoa pidettiin Jumalan asettamana järjestyksenä. Sitä eivät puoliset voi purkaa omalla päätöksellään. Tämän vuoksi avioliitto myös jatkuu kuolemaan saakka puolisoitten valinnoista huolimatta, ja avioero on rikkomus Jumalan tahtoa vastaan.

Seuratessaan tätä näkemystä vanhauskoiset papit ovat joutuneet ristiriitaan vallitsevien kirkollisten käytäntöjen kanssa. Näin on käynyt, kun eteen on tullut avioeron ottaneen seurakuntalaisen vihkiminen uuteen avioliittoon. Suuri osa vanhauskoisista papeista ei ole suostunut vihkimään eronneita. He katsovat, että se oli mahdollista vain, kun entinen puoliso oli kuollut. Tällöin eronnut katsottiin leskeksi. Myös Heikki toimi pitkään ryhmässä laajasti hyväksytyin periaatteen mukaisesti, eikä vihkinyt avioeron ottaneita. Heikin näkemykset rupesivat kuitenkin vuosien mittaan muuttumaan. Kun hän keskusteli asiasta ryhmätoveriensa kanssa, hän huomasi, että hänelle esitetyt käytännöt ja niiden perustelut alkoivat tuntua elämälle vierailta ja keinotekoisilta. Yhtenä esimerkkinä Heikki kertoo tapauksen, jossa eronnut on avoliitossa ja saa avopuolisonsa kanssa lapsen. Papin pitäisi kehottaa avoparia solmimaan avioliitto, mutta eihän se ole mahdollista, kun eronnut ei voi mennä uudelleen avioliittoon.

Heikki näki, että ryhmittymässä alkoi tapahtua myös muutosta entistäkin jyrkempään suuntaan. Liikkeen piirissä ilmenevä moralismi ja toisten tuomitseminen rupesi pelästyttämään Heikkiä. Liikkeen jäsenet vieroksuivat jopa sukulaisiaan, jos he poikkesivat vanhauskoisten moraalinormeista. Tämä kauhistutti Heikkiä. Heikki alkoi etäännyä vanhauskoisten teologisista näkemyksistä. Hän oli odottanut liittyessään ryhmittymään, että olisi saanut olla mukana kirkollisessa uudistusliikkeessä, mutta joutui nyt pettymään. Samaan aikaan kun Heikin mielipiteet alkoivat muuttua, rupesi tulemaan myös ristiriitoja työnantajan kanssa. Lopulta ne johtivat Heikin irtisanomiseen.

Henkilökohtaisella tasolla Heikki joutui selvittämään avioeroon liittyviä näkemyksiään, kun hän itse ajautui avioeroprosessiin. Tällöin Heikin oma näkemys avioerosta oli jo lieventynyt. Avioeroprosessissaan hän tuli siihen tulokseen, että avioero oli hänen ja Irman kohdalla välttämättömyys. Parisuhteen sisäinen tila määritteli avioeropäätöksen. Ei löytynyt muuta ratkaisua vaikeuksille, eikä ollut pätevää perustetta

avioliiton jatkamiselle. Oma avioeroprosessi pakotti ajattelemaan asiaa vielä uudelleen. Kun hän avioero-kriisinsä alkuvaiheessa oli pätkätöissä, hän suostui jo vihkimään eronneita. Muutettuaan lapsuuden koti-seudulle Heikillä oli aikaa työttömänä ollessaan jatkaa avioerokysymyksen selvittelyä. Heikki kävi psyykkisen kriisinsä ohella teologisiin näkemyksiin liittyvää sisäistä painia avioerosta. Heikki tutki avioeroa Raamatun pohjalta.

Heikki selvitteli kahta avioeroon liittyvää teologista kysymystä. Ensimmäinen koski avioeroa moraalisena ongelmana. Toinen kohdistui papputeen ja erityisesti avioeron vaikutukseen pappina olemisessa. Heikki koki, että hänen oma avioeroprosessinsa oli asettumista kasvokkain elämän todellisuuden kanssa. Avioero oli vastoin sitä, mikä oli hänen ihanteensa avioliitosta. Siihen ei ero sopinut. Se oli myös vastoin hänen ihannekuvaansa papista. Kun hän oli aikanaan jopa pidättäytynyt eronneen vihkimisestä, oman avioeron hyväksyminen oli melkoinen muutosaskel ajattelussa.

Todellisuuden kohtaaminen pakotti hänet hyväksymään avioeron omalla kohdallaan. Avioeron välttäminen olisi ollut "keinotekoisuutta", jolla olisi vain peitelty aviosuhteen todellista tilaa. Heikki alkoi nähdä, että olennaista on se, kuinka parisuhteessa eletään. Avioliitto saattoi muodostaa ulkonaisen "kulissin", jota pidetään yllä vain sosiaalisen maineen takia. Heikki alkoi nähdä avioliiton ulkoisena instituutiona, jonka merkitys itse parisuhteelle muodostui kapeaksi. Heikki tuli siihen ajatukseen, että monessa parisuhteessa eroaminen olisi terveellistä, kun se tekisi elämän rehelliseksi ja aidoksi. Myöskään keinotekoinen riippuminen pappuusihanteesta ei saisi Heikin mielestä olla esteenä avioerolle. Avioliitossa pysyminen ei ollut hänelle enää itseisarvo: "Nyt minusta näytti siltä, ettei ero tai eroamattomuus ole merkittävää vaan itse eläminen."

Heikki alkoi pitää avioliittoa pääasiassa juridisena ja yhteiskunnallisena instituutiona. Hänen mielestään sen suurin merkitys oli omaisuuden hoitamisessa. Kirkon avioliitto-opetusta Heikki rupesi pitämään idealismina, jolla oli huono todellisuus pohja. Heikin ajattelussa avioliitosta oli tullut "suhteellinen" instituutio. Sellaisena se ei voinut olla itsetarkoitus vaan pikemminkin parisuhteen väline. Vanhauskoisten ryhmään kuuluessaan Heikki oli nähnyt avioliiton uskonnollisena asiana, joka ilmensi Jumalan tahdon toteutumista parisuhteessa. Tämä näkemys oli oman avioeron myötä murentunut. Ennen avioliitto oli ollut itsetarkoitus. Nyt se oli yhteiskunnallinen sopimus, joka oli luonteeltaan suhteellinen. Olennaisinta avioliitossa oli parisuhteen sisältö.

Heikki on kulkenut tien, joka on saanut hänet epäröimään avioliittoon vihkimisiä. Epäröinti ei enää johtunut vihittävien moraalista: "Avioliittolupaukset alttarilla tuntuivat liian suurelta vaatimukselta. Sydän syrjällään katselin vihittäväksi tulevia nuoria pareja: mitä heillä on edessään. Mieluiten vihin kokeneita, uudelleen avioon meneviä. Heillä tuntuu olevan jo elämäkokemusta, lupaukset eivät näytä enää lähtevän nuoruuden innosta."

Vanhauskoisten piirissä keskustelu eronneiden vihkimisestä pohjautui käsitykseen avioerosta rikkomuksena Jumalan tahtoa vastaan. Se heijasteli myös sellaista käsitystä pappudesta, jossa papin esikuvallisuudella oli suuri merkitys. Katsottiin, että pappi rikkoo eronneen vihkiessään kutsumustaan vastaan. Tällä tavoin ei ollut kysymys suinkaan vähäpätöisestä asiasta. Myös Heikille tällaisen pappuusihanteen

noudattaminen oli ollut tärkeä asia. Avioerossaan Heikki rikkoi vanhaa ihannettaan vastaan. Tämä oli kuitenkin ainoa mahdollisuus, koska ihanteen noudattaminen olisi merkinnyt keinotekoista elämää ja epärehellisyyttä.

Heikin oli etsittävä toisenlainen pappeuden malli. Tämän Heikki löysi siitä, millä tavoin Paavalin kuvasi omaa esimerkillisyyttään seurakunnalle: "Kristus Jeesus on tullut pelastamaan syntisiä, joista minä olen suurin. Mutta minut armahdettiin, jotta Kristus Jeesus minussa osoittaisi, kuinka suuri hänen kärsivällisyytensä on. Näin olisin myös vastedes esimerkkinä niille, jotka uskovat häneen ja saavat ikuisen elämän." (1 Tim. 1: 15-16) Papin esikuvallisuus ei ollut rikkeettömyydessä. Kysymys ei ollut pappisihanteeseen kuuluvien vaatimusten täyttämistä. Se oli pikemminkin siinä, että myönsi tehneensä väärin ja suostui vastaanottamaan anteeksiantamuksen ja hyväksymisen, jota ei mitenkään ollut ansainnut. Tämä oli oikean esimerkin ja mallin antamista seurakuntalaisille. Tällainen näkemys teki Heikille mahdolliseksi pappina jatkamisen avioeron jälkeen. Heikki nimitti sitä "armonmalliksi".

Heikki on kokenut, että avioeron jälkeen hänen silmänsä pappina ovat avautuneet uudella tavalla. Hän on ruvennut näkemään asioita, joita ei ennen olleet hänelle olemassa. Heikki arvostelee kirkkoa "avioliit-toidealismista". Se näkyy kirkon toiminnassa avioliiton ja perheen ihannointina. Tällainen ihannoiva suhtautuminen tulee esille siinä, kuinka paljon perhettä käsittelevät aihealueet ovat jumalanpalveluselämässä ja muussa toiminnassa esillä: "Muistan ensimmäisen perheen sunnuntain vuodelta 1999. Tekstinä oli ko. sunnuntain 3. vsk:n evankeliumi. Pappi tuomitsi eronneet. Nyt meillä on edelleen tämä sunnuntai ja sen lisäksi äitien päivä ja Pyhän perheen sunnuntai (1. joulun jälkeinen). Sitten on vielä perhemessu. Missä on eronneiden sunnuntai, yksinäisten?"

Heikin mielestä eronneet usein tuomitaan kirkossa. He ovat perheen ihannemallin rikkojia. Eronneita ja yksin eläviä käsitellään myös jumalanpalveluksen käsikirjassa heitä osoittelevalla ja leimaavalla tavalla. Kirkon perheneuvontaakin Heikki arvosteli siitä, että se oli alkanut avioerojen vastustamisesta. Heikin mielestä kirkon toiminta kaipaisi uutta suuntaa: "Kirkkomme perheneuvontatyökin on vielä entisellä nimellään. Eikä kirkon missään keskuselimestä ole vastaavaa henkilöä 'sinkkutyölle' eikä yksinäisten ihmisten asioille, vaikka heidän määränsä on todella huikea seurakunnan toiminnassa. eronneet ja sinkut ovat kakkosluokan seurakuntalaisia."

Heikki kertoo erään esimerkin oman seurakuntansa toiminnan vääristymisestä: "Seurakunnassamme järjestettiin 'Ilta rakkaudelle', aviopareille mukava ilta, jossa hehkutettiin avio-onnea. Järjestelytoimikunnassa oli puolet sinkkuja! Kun osoitin tämän, havahtuimme sen verran, että sinkkutoiminta alkoi. Mutta heihin kohdistuu erilaisia epäluuloja. Luullaan, että sinkutkin hehkuttavat jotakin, joka saattaa olla arveluttavaa."

Eronneena Heikki on alkanut nähdä, että elämän ongelmia ei voi torjua itsensä ulkopuolelle. Vaikeudet ja puutteet ovat läsnä kaikkien ihmisten elämässä. Heikki on ryhtynyt vastaamaan papin työssään niihin haasteisiin, joita todellisuuden kohtaaminen tuo mukanaan. Hän on havahtunut siihen, että seurakuntalaisten todellisuudessa avioeron kokemukset ja yksin eläminen ovat arkipäivää.

Heikki on käynyt läpi kipeän avioeroprosessin, jossa hän on joutunut arvioimaan uudella tavoin elämänsä ja siihen liittyviä katsomuksia. Todellisuuden avoin katsominen on tullut tärkeäksi. Toimiessaan seurakuntapappina hän on tuntenut kohtaavansa elämän todellisuutta. Keinotekoinen elämä ei Heikkiä enää tyydytä. Osa tällaista aitoa elämän pohjaa Heikin mielestä on luterilainen usko. Avioeroprosessi ei johtanut Heikkiä uskosta vieraantumiseen, mutta vei hänet uudenlaiseen uskontulkintaan.

9. Selviytyminen avioeron tappiosta. Kaisan tarina.

Kaisa on yli 40-vuotias pappi. Hän on naimisissa. Hänen ensimmäinen avioliittonsa kesti lähes 20 vuotta. Avioerosta oli kulunut haastatteluun mennessä noin neljä vuotta. Hänen aikaisempi puolisonsa on myös ammatiltaan kirkon työntekijä. Uudessa avioliitossaan hän on ollut muutaman vuoden. Osa hänen uusperheeseensä kuuluvista lapsista on hänen aikaisemmasta avioliitostaan.

Kaisa on pappina Etelä-Suomen kaupunkiseurakunnassa. Papin virassa hän on ollut yli 10 vuotta. Aluksi hän oli pätkätöissä, kun Suomessa elettiin lama-aikaa. Nykyisessä virassaan hän on ollut usean vuoden ajan. Hänen tehtäväalueenaan on päiväkerho- ja pyhäkoulutyö. Hän olisi halukas painottamaan työkuvaansa entistä enemmän sielunhoidon suuntaan. Kaisa viihtyy työssään ja työyhteisössään hyvin.

Kaisa aloitti seurustelun 16-vuotiaana tulevan puolisonsa, Ollin kanssa, joka oli hänen kanssaan samaa ikäluokkaa. He tapasivat toisensa seurakuntanuorten toiminnassa. Seurustelua kesti kuusi vuotta. Kaikki näyttikin seurustelussa hyvältä. Seurustelukumppaneilla oli paljon keskusteltavaa keskenään. He oppivat tuntemaan toisensa hyvin. Kaisa koki, että Olli oli aito ja turvallisuutta herättävä. Hän oli ymmärtäväinen, ja hänelle oli helppoa puhua huolistaan. Hän osasi myös huolehtia läheisistään. Kaisa tunsi, että heidän suhteensa oli tasavertainen. Heillä oli muitakin yhteisiä harrastuksia seurakuntatoiminnan lisäksi. Kaisa tunsi, että huumori kukki heidän seurustelussaan, ja heillä oli hauskaa keskenään.

Seurustelu tapahtui pääasiassa seurakuntanuorten toiminnan piirissä. Heidän seurakunnassaan opetettiin nuoria seurustelutaidoissa pariviestintä-kursseilla. Pariskunta paneutui asiaan vakavasti ja harjoitteli keskinäistä viestintäänsä kävelyretkilläänkin. Kummallakin oli kokemus siitä, että omien vanhempien aviosuhde toimi huonosti. Kaisan vanhempien avioliitto päättyi myöhemmin avioeroonkin. Seurusteleva pari halusi vuorovaikutustaitoja harjoittelemalla huolehtia suhteensa laadusta. Olli olikin avoin ja hyvä keskustelija. Näin hän poikkesi edukseen Kaisan isästä, joka ainakin tuohon aikaan vaikutti aika sulkeutuneelta.

Kaikesta myönteisestä huolimatta seurusteluaikaan sisältyi myös vaikeuksia. Kaisa koki, että oli "liian varhain sitouduttu toiseen". Kaisa ja Olli olivat aloittaneet vakituisen seurustelun varsin nuorena. Varhainen ja tiivis pariutumisen oli sulkenut ulkopuolelle seurustelun muiden kanssa. Nuoruuteen kuuluva seurustelun kokeilu oli jäänyt liian vähälle.

Toinen ristiriitoja aiheuttava tekijä oli seurustelukumppanien erilainen asenne seksiin: "Siinä oli varmaan joku läheisyyteen liittyvä, et mä olisin halunnu olla niinkun enemmän lähellä tai edetä jotenkin. Hänellä oli semmonen niinkun puritaanisempi suhtautuminen tämmöseen seksuaalisuuteen tai omaan fyysisyyteen." Seurustelussa noudatettiin seurakuntanuorten normia, jonka mukaan seksi kuului avioliittoon eikä sitä harrastettu seurusteltaessa. Kun seurustelu oli vakinaista ja pitkäaikaista, myös fyysiseen läheisyyteen liittyvät kysymykset nousivat esille. Vaikka Kaisa ja Olli seurustelivatkin paljon seurakuntanuorten ryhmässä, he olivat myös kahdestaan "mökillä tai jossain". Kun pari tunsu henkistä läheisyyttä, jouduttiin rajankäyntiin tunteiden ilmaisemisesta fyysisen kosketuksen välityksellä. Olli oli pidättyväisempi ja Kaisa taas valmiimpi etenemään pidemmälle. Keskustelu näistä rajoista on luonteeltaan herkkää, ja toinen voi helposti kokea tulleen hylätyksi. Näistä vaikeuksista johtuen Kaisan ja Ollin seurustelu myös katkesi.

Seurustelu kuitenkin jatkui vuoden mittaisen tauon jälkeen. Pariskunta meni kihloihin, kun oli seurusteltu viisi vuotta. Kaisa oli silloin vähän yli 20-vuotias. Vuoden kuluttua mentiin naimisiin. Jälkikäteen hän piti itseään nuorena avioliittoon. Mutta heidän ystäväpiirissään oli sellaisiakin, jotka olivat avioituneet jo 20-vuotiaana. Kaisa kertoi olleensa aloitteellisempi naimisiin menossa ja alkoi kysellä Ollilta: "Koskas ny mennään naimisiin?". Jälkikäteen Kaisa arveli, että hänen kumppaninsa ei ehkä olisi ollut vielä valmis avioliittoon. Avioliittopäätöksessä pariskunnan vuorovaikutus kulki seurustelun vanhoja "latuja" pitkin. Kaisa oli aloitteellisempi ja halusi, että parisuhteessa mennään "pidemmälle". Olli oli pidättyväisempi. Kaisa oli jo myös muuttanut pois lapsuuden kodistaan ja tunsu tällä tavoin jo aikuistuneensa. Tässä mielessä hän koki itsensä valmiiksi aloittamaan omaa elämää ja perustamaan perhettä.

Kaisan aktiiviseen rooliin päätöksessä on voinut vaikuttaa myös jo aikaisemmin esille tullut, vuosien mittaan kasvanut läheisyyden tarve. Seksi kuului seurakuntanuorten normien mukaan avioliittoon. Vuosia kestävä seurustelu kasvatti seksuaalisuuteensa heränneiden nuorten eroottista painetta. Tämä jännite oli ratkaistavissa avioitumalla. Silloin ei rikottu normeja ja omatunto pysyi puhtaana. Myös ystäväpiiri tarjosi mallin nuorena avioitumisesta. Kun Kaisa ja Olli seurasivat sitä, he toimivat yhteisönsä odotusten mukaisesti.

Naimisiin mentiin huolimatta osapuolten erilaisesta valmiudesta avioliittoon. Järjestettiin myös isot häät. Vanhemmatkin pääsivät tutustumaan toisiinsa. Kaisan mielestä kaikki näytti heidän parisuhteessaan hyvältä. Kaisa koki, että he olivat toisiinsa ihastuneita ja rakastuneita. Hän kuvasi heidän suhdettaan "symbioottiseksi". Avioliiton alkuvaiheessa Kaisan ja Ollin välit olivat läheiset ja lämpimät.

Seksi ei kuitenkaan sujunut ongelmitta: "Olimme menneet yhteen täysin kokemattomina seksuaalisesta elämästä ja siinä ilmeni alusta alkaen vaikeuksia." Sukupuolielämään kohdistui paljon odotuksia, kun avioliitto oli nyt antanut siihen luvan. Kaisa oli kuitenkin pettynyt seksiin. Pettymys johtui siitä, että Olli ei voinut nauttia seksistä, sillä yhdynnät aiheuttivat hänelle ruumiillista kipua. Olli ei ollut voinut paljastaa vaivaansa Kaisalle seurusteluaikana. Kun seksiä ei siihen aikaan ollut, asian käsittely voitiin välttää. Ollin pidättyvä asenne fyysiseen läheisyyteen saattoi johtua siitä, että Olli tiesi oman kipunsa, halusi välttää sitä ja salata sen myös Kaisalta. Avioliitossa Olli joutui kohtaamaan todellisuutensa, eikä sitä voinut enää

paeta. Avioliiton solmiminen ei tehnyt keskustelua sen helpommaksi. Ollin miehelle itsetunnon tilanteen paljastuminen saattoi olla hyvinkin haavoittavaa. Kun yhdynnän kivulaisuudesta ei aluksi voitu puhua, apuakin oli vaikea hakea. Myöhemmässä vaiheessa Olli hakeutui lääkärin hoitoon ja parani vaivastaan.

Seksiin liittyvät hankaluudet ja keskustelun vaikeus aiheuttivat sen, että Kaisan kokemus eroottisesta rakkaudesta naisen ja miehen välillä jäi vajaaksi. Kun sukupuolielämästä ei voitu puhua, se jäi jollakin tavoin epätodelliseksi. Kaisa arveli, että myös Ollille kokemus seksistä oli pettymys ja jopa traumaattinen kokemus. Kaisa ajatteli, että avioliiton alun huonot kokemukset seksistä jäivät kipeinä Ollin mieleen ja värittivät myöhemminkin Ollin näkemystä heidän suhteestaan. Seurakuntanuorina Kaisa ja Olli olivat saaneet oppia sanallisen vuorovaikutuksen taitoihin, mutta seksuaalisuudesta he eivät olleet oppineet puhumaan. Seksivaikeuksien keskellä he jäivät vaille tukea.

Sukupuolielämän vaikeuksista huolimatta parisuhde pysyi koossa. Kaisa koki heidän suhteensa vahvuutena keskinäisen ystävyyden. Hän tunsikin, että he sopivat hyvin yhteen henkisesti. Parisuhdetta rikastutti myös lasten syntyminen. Kaisalle ja Ollille lapset olivat tärkeitä. Pariskunta suuntautui lapsiin, jotka näyttivät tuovan heille hyvin merkittävää elämän sisältöä. Samalla oman parisuhteen sisäiset vaikeudet näyttivät menettävän painoarvoaan.

Kaisan avioliitossa parisuhteen ongelmat olivat parisuhteen hyvien puolien alle piilotettuna. Parisuhteen olennaisin ulottuvuus miehen ja naisen eroottinen suhde ontui. Kaisan kokemus omasta naisen identiteetistään jäi vajaaksi. Eroottisen läheisyyden puute teki suhteen köyhäksi: "Et siinä vaiheessa kun esikoinen oli kahden vuoden ikäinen, niin mulle tuli semmonen aika voimakas niinkun irtautumisvaihe. Siinä vaiheessa mä mietin ehkä juuri tätä miehen ja naisen suhdetta. Sillon näytti jo aika epätoivoseltakin jo. Sit mulla oli aika voimakas ihastus siinä." Tässä tilanteessa Kaisan ihastuminen toiseen mieheen oli varsin ymmärrettävää. Kaisa etsi varmaankin tietämättään vastausta siihen, mitä hän naisena oli avioliiton ulkopuolelta, kun oma puoliso, Olli ei voinut sitä hänelle antaa. Ihastumisen kokemuksessa Kaisa tunsikin heräävänsä naiseuteensa.

Kaisa joutui tässä tilanteessa ratkaisemaan, minkä suunnan hän elämälleen valitsee. Kaisa päätti valita perheen. Valinta ei ollut kuitenkaan helppo: "Mä tajusin, et siitä toisestakaan ei olis tullu... tullu mitään tota. Ehkä jäi vähän haikeena kattomaan, että mitä vois olla ja kuitenkin hyppäs tähän vanhaan uudella tavalla."

Kaisalle oli tärkeitä se, että lapsilla olisi molemmat vanhemmat. Valintaan vaikuttivat myös Ollin lupaukset siitä, että parisuhteen ongelmia työstetään, ja kaikki muuttuu paremmaksi. Kaisan rooli vaimona painottui siihen, että hän oli miehensä kaveri ja ystävä. Kaisa keskittyi intensiivisesti myös äitiyteen. Ihastussuhteen päätyttyä pariskunta sai lapsen. Äidin roolin vahvistumisessa myös Olli tuki Kaisaa. Lopulta Kaisa huomasi, että hän oli saanut äidin roolin myös suhteessa Olliin. Mutta kun Kaisa luopui ihastuksesta, hän myös ilmeisesti hyvästeli jotakin naisena olemisestaan. Tämä jäi puuttumaan hänen aviosuhteestaan.

Kaisan ja Ollin parisuhteeseen kuului se, että kummatkin yrittivät vuorotellen irtautua. Kun Kaisa oli päättänyt sitoutua perheeseensä, Olli ryhtyi ottamaan etäisyyttä. Tällaiseksi irtiotoksi Kaisa tulkitse Ollin liikuntaharrastuksen. Harrastuksessa oli mukana miesystävä. Miesten välisestä toveruudesta tuli hyvin tiivis. Kaisa myös koki, että Olli päätti vapaa-ajan käytöstään neuvottelematta siitä hänen kanssaan. Hänen oli vain suostuttava Ollin suunnitelmiin. Näissä tilanteissa hän koki jääneensä yksin lastensa kanssa, ja joskus vertaili mielessään erilaisten tuntemiensa avioparien vapaa-ajan käyttöä. Tämä herätti Kaisassa katkeruutta, mutta Kaisa pyrki tulkitsemaan Ollin käyttäytymistä myönteisesti. Hän ymmärsi Ollin irtautumispyrkimykset itsenäistymisenä, joka olisi vain hyväksi heidän parisuhteelleen. Tilannetta tasapainotti se, että myös Olli otti vastuuta lapsista ja yritti löytää isän roolia.

Läheystyessään 40 vuoden ikää Kaisa alkoi kaivata jotakin uutta elämäänsä. Seurauksena tästä pariskunta sai jälleen lapsen. Odotusaika oli Kaisalle varsin vaikea sairastelun ja kiputilojen vuoksi. Myöhemmin on käynyt ilmi, että hänellä oli gynekologinen sairaus, jota hän tietämättään oli sairastellut jo usean vuoden ajan. Kaisan sairaus oli jäänyt ilmeisesti piiloon siksi, että Kaisa keskittyi Ollin terveysongelmiin. Ollilla oli vaivanaan pitkäaikainen sairaus. Kaisa koki, että Olli oli saanut parisuhteessa roolin, jossa oli lupa sairastaa ja olla heikko. Kaisalla sen sijaan oli vahvan äidin rooli, johon ei sairauskaan kuulunut.

Kun lapsen syntymästä oli kulunut vuosi, Olli tapasi toisen naisen, ja heidän välilleen syntyi vakava suhde. Olli salasi puolen vuoden ajan salasi avioliiton ulkopuolisen suhteensa Kaisalta. Kaisa koki, että Olli valehteli hänelle. Vuoden päästä seurustelusuhteen alkamisesta Olli muutti kotoa pois. Terapia-apukaan ei tätä ratkaisua muuttanut.

Kaisan näkökulmasta tällainen käänne tuntui vaikealta käsittää. Kaisan mielestä perhe oli juuri saanut vastasyntyneessä lapsessa uuden sisällön, ja lapsi vetosi heitä vahvistamaan äidin ja isän rooliaan. Vetoomus sai vastakaikua Kaisassa, mutta ei Ollissa. Kaisa tulkitse Ollin kokemuksta isyydestä siten, että mies koki kriisin, kun hän kohtasi oman vastasyntyneen poikansa. Tämä kriisi taas puolestaan olisi Kaisan mielestä johtanut ulkopuoliseen suhteeseen. Lapsen syntymisellä saattoi olla merkitystä myös parisuhteen valtarakennelman paljastajana. Kun Kaisa puhui lapsen saamisesta, hän kertoi vain omasta tarpeestaan saada sisältöä elämään. Sen sijaan hän ei puhunut siitä, mitä Olli halusi. On mahdollista, että Olli ei kokenut päätöstä lapsen hankkimisesta omakseen ja koki itsensä lapsen syntymässä irralliseksi ja vieraantuneeksi.

Kun Kaisa ja Olli keskustelivat kotoa muuttamisesta, heidän parisuhteensa rakenne avautui Kaisalle: "Sit siinä erovaiheessa tuntu, et mä olin myöskin hänen äitinsä. Ja se tuli ihan tämmösenä kommenttina, että et mun pitäis olla ilonen, kun hän muuttaa pois, jos mä rakastan häntä, ja sit mä mielessäni jatkoin, ai niinkun itsenäistyy kuin murrosikäinen tai itsenäistyyvä, aikuistuva lapsi, joka muuttaa pois. Hän muutti ensimmäistä kertaa yksin, kun hän muutti mun lasten luota pois, joista nuorin oli lähes vauvaikäinen silloin, mun pitäis olla siitä niin ilonen."

Näyttää siltä, että Olli oli tottunut aina odottamaan Kaisalta suojelevaa, kaiken myönteiseksi kääntävää suhtautumista häneen. Olli odotti, että Kaisa olisi tulkinut hänen lähtönsä kotoa myönteisesti silloinkin,

kun hän jäi fyysisesti huonossa kunnossa, yksin huolehtimaan lapsista. Tämä kuulosti Kaisasta odotukselta, joka kuului äidin ja pojan väleihin mutta ei miehen ja naisen tasaveroiseen suhteeseen.

Kaisa näki Ollissa itsenäisyyttään etsivän miehen. Kaisan mielestä Olli sanoutui avioliiton loppuaikoina irti kiltistä miehen roolista ja ilmaisi aikaisempaa avoimemmin omia tunteitaan ja kapinointiaan. Hän pysyi "uhittelemaan" Kaisalle. Näytti siltä, että kapina äidin roolissa ollutta vaimoa vastaan oli käynnissä.

Parisuhteen rakenteeseen liittyvää keskustelua oli käyty jo ennen avioerokriisiäkin. Puolisot olivat osallistuneet erilaisille parisuhdekursseille. Nämä kurssit olivat jatkaneet jo seurakuntanuorten toiminnassa pariskunnalle läheiseksi tullutta pyrkimystä kehittää vuorovaikutustaitoja. Kaisa oli toiminut myös vetäjänä työnsä puolesta. Olli oli ollut mukana kurssilaisen roolissa. Jälkikäteen Kaisa ymmärsi, että Olli ei olisi ollutkaan halukas osallistumaan näille kursseille. Olli oli myös ilmaissut, että hän koki Kaisan "ylivoimaiseksi", ja että Kaisa "määritteli" heidän avioliittonsa. Erokriisissä Olli oli myös sanonut, että kysymyksessä on ollut "Kaisan avioliitto". Ollin ilmaukset kuvaavat ilmeisen osuvasti hänen kokemustaan parisuhteen valta-asetelmasta. Hän oli kokenut tullessa alistetuksi.

Samaa asetelmaa Kaisa kuvasi omasta näkökulmastaan sillä, että hän koki olevansa miehensä "äiti". Tällainen rakenne poisti mahdollisuuden tasaveroiseen, eroottiseen miehen ja naisen suhteeseen. Kaisa koki sen siten, että heidän parisuhteensa oli tyhjää. Kaisalta jäi puuttumaan kokemus siitä, että tulee miehensä ihailemaksi naisena, ja osaa itse ihailla miestänsä.

Kaisalle perheen yhdessä pysyminen oli hyvin keskeistä. Hän oli itse avioliiton alkuvaiheessa luopunut ulkopuolisesta ihastuksestaan turvatakseen lapsille molempien vanhempien läsnäolon arjessa. Ollin ulkopuolinen suhde oli uhka sille, mitä hän piti perheen elämässä tärkeänä. Mutta se oli uhka myös hänen omalle elämälleen. Hänelle tuli "häätä" siitä, että toinen lähtee ja perhe hajoaa. Kaisasta tuntui, että elämän pohja olisi pettämässä. Tässä hänen tuskassaan aktivoitui kokemus omien vanhempien avioerosta. Se oli ollut myös Kaisalle traumaattinen. Kaisa ajatteli, että Olli ei oikeastaan tiennyt sitä, mitä ero merkitsee. Kaisa halusi pitää kiinni miehestään, vaikka hän koki, että Olli oli uskottomuudellaan loukannut häntä.

Erokriisin puhjettua pariskunta haki keskusteluapua vieraan paikkakunnan mielenterveystoimistosta. Pariterapian kuluessa Olli näytti olevan epävarma siitä, päätyykö hän avioeroon. Kaisan käsityksen mukaan Olli pyrki vielä katkaisemaan seurustelusuhdettaan, mutta ei siinä kuitenkaan onnistunut. Toisaalta Kaisa koki, että Olli oli epärehellinen hänelle ja antoi seurustelukumppanilleen toisenlaista tietoa tilanteen kehittymisestä. Keskustelut auttoivat Kaisaa ahdistuksen tunteiden purkamisessa. Mutta Olli päätyi muuttamaan pois kotoa.

Ollin muutto kotoa oli Kaisalle raskas kokemus. Hylätyksi tulemisen tunne tuli puolison lähdössä entistä kouriintuntuvammaksi. Ahdinkoa lisäsi myös riita lasten huoltajuudesta. Kaisa koki, että Olli uhkaili häntä lasten menettämällä. Riita ratkaistiin sillä, että vanhemmat asuivat lasten kanssa vuoroviikoin. Kaisasta tuntui kuitenkin mahdottomalta luopua lapsista viikoksikin. Kaisan elämää kuormitti avioerokriisin keskellä myös horjuva terveyden tila. Tämä aiheutti Kaisassa pelkoa siitä, että hän ei kykene sairautensa vuoksi huolehtimaan lapsistaan.

Pariskunnan asuminen erillään oli Kaisalle tuskallista, mutta se avasi hänelle myös mahdollisuuksia uuteen itsenäiseen elämään. Kaisa ei halunnut rakentaa elämäänsä lasten varaan. Olli haki muutaman kuu-kauden kuluttua kotoa muutostaan avioeroa. Avioero tuli voimaan, kun avioliiton solmimisesta oli kulu-nut lähes kaksikymmentä vuotta.

Kaisan näkemykselle elämästä oli luonteenomaista lasten, perheen ja suvun merkityksen korostaminen. Avioero merkitsi hänelle oman elämän ihanteen hajoamista: "Ero oli minulle suuri pettymys ja epäonnis-tuminen. En ollut suunnitellut sitä elämäankaareeni." Kaisa ihaili erityisesti omaa isoäitiään, jolla oli ollut suuri joukko lapsia. Isovanhemmat tarjosivat perheen eheyden mallin. Avioliitosta ei erottu, vaan puoliset menivät samaan hautaan. Siinä tarjottiin esimerkki jälkipolville. Sitä Kaisakin olisi halunnut seurata. Iso-vanhempien avioliitto mahdollisti myös laajan perheyhteyden kokemuksen, josta Kaisa osasi nauttia. Avioero rikkoi tämän eheyden. Tämä malli oli jo rikkoutunut edellisessä sukupolvessa Kaisan vanhem-pien kohdalla. Kaisalle oli pettymys, että hän joutui seuraamaan omien vanhempiansa mallia. Eronneita katsottiin suvussa "pitkään". Heitä pidettiin myös epäonnistuneina, eikä heihin pidetty samalla tavalla yhteyttä kuin muihin. Nyt Kaisa oli joutunut näiden suvun "mustien lampaiden" joukkoon.

Avioero rikkoi Kaisan perheeseen ja sukuun liittyviä ihanteita. Mutta se oli myös vastoin niitä ihanteita, joita hän oli asettanut itselleen pappina. Hän olisi halunnut toteuttaa kristillistä avioliittoiannetta elämällä elinikäisessä avioliitossa. Avioero riisti häneltä tämän mahdollisuuden. Tämä aiheutti hänessä tunteen siitä, että hän oli epäonnistunut pappina. Hän tunsu erostaan myös häpeää. Kaisalle oli katkeraa myös se, että juuri hän, joka on pitänyt parisuhdekursseja, eroaa. Kurssien vetäjänä hän oli asettunut parisuhtees-sakin auktoriteetin ja esikuvan asemaan.

Kaisan kokemus epäonnistumisesta lisääntyi, kun hän kohtasi ihmisiä, jotka ilmaisivat pettymystä hänen avioerostaan. Papin avioero oli joillekin hämmäntävää ja koskettavaa: "Ajattelin, että olis pitänyt jotenkin olla esikuva tässäkin asiassa ihmisille, ja sit tuli semmosia, niinkun.. yks opettaja esimerkiks, mun lapsen vanha opettaja tuli jossain kaupassa, tai hänellä oli itellä nuori perhe. Hän vaan jotenkin sano, et mihinkä voi enää luottaa, tai et se kosketti häntä jotenkin, et voiko kenenkään liitto säilyä. Hän oli pitänyt, että me ollaan niin semmonen ihanteellinen perhe, ja... näin että.. et ikäänkuin hänelle tuli semmonen, että voiko hänenkään avioliittonsa kestää." Kaisan piti vielä omien huolien keskellä kuunnella toisten pelon ja tur-vattomuuden tunteita.

Työtovereiden reaktiot Kaisan avioeroon olivat ristiriitaisia. Kaisa koki, että osa heistä ymmärsi hänen tilannettaan. Toiset taas tunsivat hämmennystä. Tätä lisäsi myös se, että monet työtovereista tunsivat myös Ollin. Juorut kulkivat ja joissakin ne herättivät uteliaisuutta: "Sain vastata kysymyksiin, 'Mitä mie-hellesi kuuluu? Vie terveisiä,' vaikka eroprosessi oli meneillään. Tilanteen mukaan kerroin, mitä on me-nossa tai vastasin kohteliaasi jotain ympäröyöreää." Tällainen kysely ja toivottelu olivat kiusallisia. Jotkut työtoverit ryhtyivät "hoitamaan" Kaisaa: "Jotkut diakonia-alan ihmiset, niin he tuli sit kauheesti mua hoi-vaamaan tai sillee kertomaan, mitä kaikkia oikeuksia mull on ja... holhoamaan jotenkin." Kun ei tiedetä, miten eronneeseen työtoveriin on suhtauduttava, hänestä tehdään "autettava". Näin oma hämmennys

pysyy kurissa. Mutta "autettavalle" holhoaminen on alentavaa. Kaisan esimies ei peiteltyt omaa hämmennystä, vaan sanoi avoimesti, että hänen on vaikea suhtautua Kaisaan avioeron jälkeen.

Tunne riittämättömyydestä sai Kaisan valtaansa: "Epäonnistumisen tunteen rinnalla oli myös häpeä. Ajattelin joinakin hetkinä, että voinko lainkaan jatkaa pappina, koska olen epäonnistunut avioliiton kristillisen ihanteen toteuttamisessa." Pettymys oman itseensä ihmisenä, kristittyinä ja pappina syvensi Kaisan kriisiä ja sai hänet pohtimaan uusia mahdollisuuksia elämässään: "Kyllä mä joskus sitten jossain vaiheessa ajattelin, että mä jään työttömäksi muutan paikkakuntaa ja jään työttömäksi ja elän työttömyysrahalla. Jätän kokonaan tämmöset papin työt katon sitten, mitä elämä..."

Epäonnistumisen tunteessaan Kaisa vaipui masennuksen valtaan: "Varmasti oma suru, masennus, mikä oli sitte, uupumus ja ja kyllähän se, että, kyllä mä tiedostin, että mä suren ja mää oon hirveen surullinen." Kaisa tunsi itsensä hyvin väsyneeksi. Hän koki, että päävastuu lapsista oli jäänyt hänelle. Kaisa oli huolissaan myös siitä, kuinka hänen omat lapsensa selviytyvät vanhempiensa avioeron aiheuttamasta surusta ja pyrki huolehtimaan siitä, että lapset saivat myös ammattilaisten antamaa henkistä tukea. Kun nuorin lapsista sairasti jatkuvasti, Kaisan voimat olivat loppumassa. Kaisan vointiin vaikutti olennaisesti myös sairaus, joka aiheutti paljon kipuja ja kulutti voimavaroja. Fyysinen ja henkinen pahoinvointi vaikuttivat toinen toisiinsa, ja horjuttivat hänen terveyttään.

Kaisa sai apua työterveyshuollosta, mutta siihen hän pettyi: "Kun mä kävin työterveyslääkärillä, niin hän lähetti mut psykiatrille. Psykiatri olis määränny masennuslääkkeitä. Siin vaiheessa mä suutuin, että ei saa surrakaan rauhassa. Et kirkon työntekijän pitäis vaan jaksaa, vaikk on mitä elämäss... Ja kun se oli sillai aika lakoonisesti, et hän vaan kuunteli näin, ei mitään muuta, no tässä ois tämmönen lääke, joss oli sivuoireena kaiken näköstä, masennuksen lisääntyminen, itsetuhoisuus edelleen, että tota, et tota mä koin, että mejän työterveyshuolto ei ottanu niinkun tosissaan." Kaisa koki, että hänen surunsa avioliiton purkautumisesta pyrittiin peittämään masennuslääkityksellä. Kaisa etsi apua itselleen eri terapiamuodoista. Pitkäkestoista ammattiapua Kaisa sai terapiasta. Myös lähipiirin, kuten vanhempien ja ystävien tuki oli hänelle merkittävää.

Jo avioeroprosessin alkuvaiheessa Kaisa oli päättänyt, että hän lähtee perustamaan omaa elämänsä itsenäisyyden pohjalle, eikä ryhdy ripustautumaan lapsiinsa. Kaisa ryhtyi rakentamaan uudelleen naiseuttaan, jota hylätyksi tulemisen kokemus oli syvästi haavoittanut. Kaisan elämässä tapahtui pian yllättävä, uusi käänne: "Salama kirkkaalta taivaalta, et me tavattiin sitten... Siinä sitten jonkun aikaa nähtiinkin. Enkä mä aluks ajatellu, että mitään vois syntyä tai tai näin." Kaisa suhtautui uuden suhteen aloittamiseen epäroiden, mutta pian seurustelu vei mennessään.

Uusi suhde toi mukanaan myös haasteita ja hankaluuksia: "Siihen alkuun liittyikin monenlaista vaikeaa, nimenomaan muiden ihmisten suhtautumisessa. Vielä menetteli, että pappi on eronnut, mutta että heti 'säntää' uuteen suhteeseen." Kaikki tutut eivät edes siinä vaiheessa vielä tienneet, että Kaisa oli eronnut. Uuden kumppanin löytyminen nopeasti sai aikaan tuttavapiirissä uusia tulkintoja eron syistä: "Ihmiset

jotka kuuli, että mä oon eronnu ihmetteli, että kuinka nyt näin nopeesti... Niin, että onks se musta aiheutunu se ero. Mull on ollu se uus. Se oli niinkun heijän... heistä semmonen looginen johtopäätös... No sit mä selitin, mitä nyt sitten selitinkin."

Kaisaa holhoamaan pyrkineet työtoverit menettivät auttamisen halunsa, kun uusi seurustelukumppani löytyi. Kaisa koki, että he käänsivät hänelle selkänsä: "Mä en ollukkaan enää heidän asiakaskuntaansa, että... Et siinä oli aika erikoinenkin suhtautuminen. Sit mä olinkin jotenkin paha." Kaisa koki, että myös eräs hänen avioeron kokenut ystävänsä, joka oli antanut hänelle paljon tukea, hylkäsi hänet, kun seurustelukumppani löytyi. Kaisan mainetta mustasi ehkä myös se, että uusi kumppani oli seurustelun alkaessa vielä avioliitossa. Sisäisesti uusi kumppani oli kuitenkin valmis irrottautumaan vanhasta avioliitosta ja aloittamaan suhteen Kaisan kanssa.

Seurustelu auttoi Kaisaa selviytymään kriisistään, vaikka se ehkä osaltaan myös peitti käsittelemättä olevia tunteita. Uudessa suhteessa oli "parantavia elementtejä". Avioero oli haavoittanut Kaisan kuvaa itsestään naisena. Seurustelu uuden kumppanin kanssa auttoi häntä näkemään itsensä toisessa valossa. Hän oli sittenkin rakastamisen arvoinen. Tämä mies pystyi antamaan tukea Kaisalle erityisesti uusperheen ongelmatilanteissa. Uusi suhde auttoi Kaisaa myös irrottautumaan henkisesti Ollista. Kaisa pyrki edelleen uusperheen yhteistyössä ymmärtämään ja hyväksymään Ollin vastuuta pakoilevaa käyttäytymistä. Kumppani auttoi tässä tilanteessa Kaisaa asettamaan rajoja Ollin menettelylle ja esitteli toisenlaisen, selkeän ja jäsentyneen mallin miehen roolista.

Avioero aiheutti kriisin Kaisan pappeuteen. Hän harkitsi eräässä vaiheessa jopa papin virasta luopumista. Mutta selviytyessään vähitellen avioerokriisistään myös kriisi pappeuden suhteen helpotti. Kaisan näkökulma myös työelämäänsä oli lapsikeskeinen. Vaikka hänestä olisi tuntunut helpotukselta jättää papin tehtävät ja muuttaa paikkakuntaa, lasten kannalta pysyminen vanhalla paikalla tuntui parhaalta. Opiskeleminen olisi tuntunut kiehtovalta, mutta käytännön esteitä oli liian paljon. Ajatus opinnoista on kuitenkin jäänyt itämään.

Kaisa on kokenut, että hänen työyhteisönsä on toimiva, ja työtehtävät ovat niin mielenkiintoisia ja haastavia, ettei lähtöä vuorotteluvapaallekaan voinut juuri nyt harkita. Kaisa on avioeron jälkeen löytänyt itselleen sopivan papin roolin. Kaisa on kokenut, että eronneena pappina hänen on helpompi kohdata sitä kirjavaa todellisuutta, jossa seurakuntalaiset elävät. Omien ihanteiden romahtaminen oli auttanut häntä näkemään todellisuutta entistä avoimemmin. Kokemus avioerosta auttoi käsittelemään niitä ristiriitoja ja jännitteitä, joita elämässä on. Kaisa ajatteli myös, että kokemus avioerosta oli laajentanut hänen tunne-elämäänsä, ja lisännyt hänen kykyään myötäelämiseen seurakuntalaisten kanssa: "Hyvin pian joku ystävä tokaisi, että ymmärrät nyt paremmin niitä seurakuntalaisia, jotka ovat kokeneet saman. Voi olla, että olet 'parempi pappi' heille. Armollisempi. Vaikkeivät eettiset näkemykseni ole aiemminkaan olleet erityisen moralistisia." Avioero oli muuttanut Kaisan arvoja. Tärkeitä eivät olleet "rakenteet ja mallit", vaan ihmisten välinen todellisuus. Jos sisältö ihmisten välistä puuttui, rakenteella ei sitä voitu paikata. Tässä todellisuudessa tärkeitä oli lapsista huolehtiminen. Nämä arvot määrittivät myös Kaisan papin työtä.

Avioerokriisissä elämän hauraus paljastui Kaisalle uudella tavalla. Hän itse tarvitsi monen tasoista apua selvittääkseen eteenpäin elämässään. Kaisa, joka oli opettanut parisuhteessa elämistä, ajautui ylitsepääsemättömään parisuhdekriisiin. Siitä hän selvisi vain suostumalla avun hakemiseen. Kaisa ymmärsikin uudella tavalla heikkouden merkityksen ihmisenä olemisessa. Pappudessa hän näki tärkeäksi suostumisen tällaiseen "heikkoon" ihmisyyteen. Jos pappi on "vahva", hän ei tarvitse apua ulkopuoleltaan. "Heikon" papin on huolehdittava jaksamisestaan. Kaisan mielestä pappi voi olla vain ihmisen esikuva, eikä sen enempää. Huolenpito heikoista voisi Kaisan mielestä olla myös kirkon kutsumus: "Mä ehkä painotan, että ihmisen täytyy huolehtia itsestään, levosta ja hiljaisuudesta, ja kirkko voisi olla niinkun tällainen vastavoima tän ajan myllerrykselle."

Avioerosta on seurannut myös varjopuolia pappina olemiseen. Kaisa oli hakenut kappalaisen virkoja, mutta ei ollut tullut valituksi. Hänellä oli epäily siitä, että taustalla vaikutti hänen avioeronsa. Tällaista perustetta hän ei voinut kuitenkaan osoittaa todeksi, mutta vahva epäily siitä näytti kalvavan häntä. Kaisan iässä kappalaisen virkaan eteneminen olisi ollut seurakuntapapin urassa melko luonnollista. Ajatusta avioeron vaikutuksesta vaalissa vahvisti myös se, että Kaisa oli seurannut lähiseudulla asuvan papin tilannetta. Hänen kohdallaan avioerolla näytti olleen selkeä vaikutus seurakuntalaisten vaalikäyttäytymiseen. Kaisa viittaa tässä yhteydessä myös sukupuolensa merkitykseen. Kaisa epäili, että eronnutta naispappia arvostettaisiin vaalissa miestä vähemmän.

Oman kokemuksensa pohjalta Kaisa arvostelee kirkon opetusta sukupuolimoraalista. Kaisa ajattelee, että kirkon opetukseen tarvittaisiin enemmän realismia. Ihanteiden teroittaminen on johtanut kaksinaismoraaliin. Tämä tulee ilmi Kaisan mielestä monien pappien suhtautumisessa avioeroon. Huonosta ja toimimattomasta avioliitosta pidetään kiinni pelkän ihanteen, viran tai taloudellisen hyödyn tähden. Kaisa tosin ymmärtää näitä kollegoitaan, sillä avioero on kipeä ja raskas ratkaisu, joka pelottaa. Tämä johtaa kuitenkin tilanteeseen, jossa sanat ja teot ovat ristiriidassa. Kaisa näkee, että tällaisessa asetelmassa on este kirkon sanoman eteenpäin menemiselle.

Kaisa on pohtinut myös kirkon mahdollisuuksia antaa tukea aviokriisissä olevalle työntekijälle. Hän ajattelee, että kirkolla pitäisi olla joku auttamistaho, jonka puoleen työntekijä voi kääntyä. Kaisa ei pitänyt mahdollisena sitä, että pappi voisi hakea apua "oman talon" sisältä seurakunnasta, koska siinä tapauksessa sekä asiakas että auttaja ovat saman työyhteisön jäseniä. Kaisa ajattelee, että auttajan pitäisi tuntea papin viran paineita.

Kaisa arvioi myös piispan roolia auttajana aviokriisissä. Kaisa näkee piispan roolin tässä tilanteessa hyvin ongelmallisena, kun samaan virkaan kuuluvat esimiehen ja sielunhoitajan tehtävät. Hän oli kuullut kahdelta kollegaltaan, että piispa oli suhtautunut yliolkaisesti tai tuomitsevasti erokriisissä olevaan pappiin. Toisessa tapauksessa piispa oli jättänyt vastaamatta papin kirjeeseen. Toisessa taas piispa oli puuttunut papin avoliittoon. Kaisalla itsellään ei kuitenkaan ollut tällaisia kokemuksia. Sen sijaan hän oli kuullut piispalta hänen avioeroaan koskevan tokaisun, jonka Kaisa tulkitsi myönteiseksi. Kaisa ei saanut kuitenkaan sellaista tukea kirkolta, jota hän avioerokriisissään olisi toivonut.

Avioero oli murskannut Kaisan ihanteet ihmisenä, kristittyinä ja pappina. Avioliitossaan vahvan roolissa toiminut Kaisa oli joutunut opettelemaan "heikon" ja apua tarvitsevan ihmisen roolia. Tässä hänen silmänsä olivat aenneet näkemään elämää uudella tavalla.

10. Avioeron tyypit ja vaiheet

Avioerotarinat voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Ensimmäiseen kuuluvat ne kertojat, jotka olivat itse tehneet aloitteen avioerosta. Toiseen kuuluvat taas ne, joiden puoliset olivat aloitteellisia avioerossa. Niimeän ensimmäiseen ryhmään kuuluvat kertojat "avioeron vapauttamiksi" (10.1) ja toiseen ryhmään kuuluvat "avioerosta selviytyneiksi" (10.2).

10.1. Avioero vapautuksen kokemuksena

Avioeron vapauttamien kertomukset poikkeavat toisistaan monessa suhteessa. Mutta heitä yhdistää kuitenkin se, että avioero saa kertomuksissa merkityksen, jota voi kuvata vapauttavaksi. Taustalla on heidän kokemuksensa ahdingosta, johon he ovat avioliitossaan joutuneet. Avioero tuo ulospääsyn mahdollisuuden tästä tukalaksi käyneestä tilanteesta. Tästä muodostuu heidän kertomustensa keskeinen juoni. Tähän ryhmään kuuluvat Marjan, Matin, Pekan, Liisan ja Lassen tarinat.

Päätös avioerosta muodostaa avioeron vapauttamien tarinoissa juonen taitekohdan. Se on keskeinen näkökulma, jonka valossa tapahtumien kulkua selitetään ja arvioidaan. Päätös avioerosta on ollut oikea ratkaisu. Se on pelastanut kertojan elämän. Jotta tämä ratkaisu tulee ymmärrettäväksi, kertojan on luonnollisesti perusteltava päätös. Siihen tarvitaan kuvaus parisuhteen aikaisemmista vaiheista ja niihin vaikuttaneista seikoista.

Kun ratkaisu avioeron ottamisesta on ollut oikea, avioliiton solmimispäätöksen on täytynyt olla väärä. Puolison valinta on tapahtunut puutteellisin perustein. Tämä käy ilmi kaikista avioeron vapauttamien tarinoista. Marjan tarinassa seurusteluun liittyvä seksuaalisuus saa keskeisen merkityksen. Tämä aiheutuu siitä, että Marja käsittelee seksuaalista käyttäytymistään uskonnollisen normiston valossa. Marja on omaksumat ajattelutavan, jonka mukaan seksi kuuluu vain avioliittoon. Kun hän ylittää tämän normin seurustelussaan, hän tuntee tehneensä syntiä ja kokee itsensä syylliseksi. Syyllisyyttään lieventääkseen hän sitoutuu menemään naimisiin seurustelukumppaninsa kanssa. Avioliittopäätöksestä puuttuu sisäinen valinnan vapaus.

Matin tarina muistuttaa monessa suhteessa Marjan kertomusta. Myös siinä seksuaalisuus saa keskeisen merkityksen. Matti on elänyt vanhempiansa odotusten mukaista suojattua elämää, josta ovat puuttuneet

lähes tyystin kokemukset seurustelusta. Vieraalle paikkakunnalle muutettuaan hän uskaltautuu kokeilemaan seurustelua. Samalla hän pyrkii itsenäistymään vanhemmistaan. Hän etsii itseään miehenä eroottisten ja seksuaalisten kokemusten välityksellä, ja ryhtyi tässä tarkoituksessa seurustelemaan. Seurustelukumppani taas etsi itselleen aviopuolisoa. Kun Matti toimi sisäistämiensä sukupuolinormien vastaisesti, hän ei pystynyt myöskään kertomaan omia seurustelun tavoitteitaan. Syyllisyytensä vangiksi jouduttuaan Matti ajautui avioliittoon vastoin sisäistä tahtoaan. Avioliittopäätöksessä Matti alistui seurustelukumppanin tahtoon.

Pekan selitys siitä, millä tavoin hänen avioliiton solmimispäätöksensä on ollut väärä, poikkeaa edellistä. Pekka kertoo etsineensä puolisoaan turvallisuutta. Isän kuolema murrosiässä oli horjuttanut Pekan turvallisuuden tunnetta ja vaikuttanut myös siihen, että hän oli tullut äidistään riippuvaiseksi. Avioliittonsa avulla Pekka yritti irtautua äidistään, mutta samalla hän etsi tiedostamattaan vaimokseen äitihahmoa, joka toisi edelleen hänen elämäänsä turvallisuutta. Tasaveroisuus puuttui avioliittoa solmittaessa.

Liisan tarinassa avioliiton solmimiseen johtaneet tekijät muistuttavat Pekan kertomusta. Liisa oli kokenut isänsä autoritäärisenä ja ankarana. Kotona Liisa tunsii olevansa alistetun lapsen asemassa. Solmimalla suhteen huomattavasti itseään vanhempaan mieheen Liisa koki pääsevänsä aikuisten maailmaan ja samalla itsenäistyvänsä isästään. Huomaamattaan Liisa oli kuitenkin etsinyt kumppanistaan itselleen isää.

Lassen tarinassa avioliiton solmimispäätös poikkeaa kaikista edellisistä kertomuksista. Avioliiton solmimista voi kuvata käytännön järjestelyinä, joka vastaa monessa mielessä molempien osapuolien tarpeita. Kummatkin ovat siinä iässä, että naimisissa olemista pidetään luonnollisena. Lassen seurustelukumppanin lapsi kaipaa isää, ja Lasse soveltuu hyvin tehtävään. Sosiaalinen paine pappia kohtaan vaikuttaa avioliiton solmimiseen. Parin välille syntyy yhteistyösuhde, mutta heidän suhteestaan puuttuu eroottisen parisuhteen tunnesisältö.

Kun avioliitto oli lähtenyt liikkeelle väärin perustein, seurauksena on parisuhteen pahoinvointia. Marjan tarinassa tämä ilmenee alistamisena, välineellistämisenä ja mitätöintinä. Tämä kääntyy nopeasti myös ruumiilliseksi väkivallaksi. Yhtenä henkisen väkivallan muotona on myös puolison avoin uskottomuus. Myös Marja kokee avioliiton ulkopuolisen ihastumisen.

Pekan parisuhde jäi sisällöltään tyhjäksi. Hän etsi työstä merkitystä elämään ja kokemusta yhteydestä ja hyväksytyksi tulemisesta. Vastuuntunto ja halu vastata vaativiin haasteisiin veivät hänet entistä vaativimpiin tehtäviin. Johtajana Pekka jäi kuitenkin työyhteisön ristiriitojen keskellä yksin ja tunsii itsensä työyhteisönsä hylkäämäksi. Parisuhteen korvikkeena toimivasta työstä tuli hänelle taakka. Pekka koki, että myöskään hänen vaimonsa ei häntä ymmärtänyt.

Ensimmäiset Liisan parisuhteen pahoinvoinnista tulivat esille jo pitkän seurustelun kuluessa. Liisa eli suhteessa naimisissa olevaan mieheen, jonka kanssa hän oli saanut lapsen. Tämä asetelma aiheutti hänelle syyllisyyttä. Liisa koki myös jo silloin olevansa alistetussa asemassa. Kun avioliitto oli solmittu, Liisa uskoi pitkään, että hänen parisuhteessaan ei ole ongelmia.

Matin tarinassa parisuhteen pahoinvointi näkyi jo ennen varsinaista avioliiton solmimista. Kun Matti ei pystynyt puhumaan toiveistaan ja päämääristään, hän käyttäytyi ristiriitaisesti ja kapinoivasti. Käytöksellään Matti pyrki "romuttamaan" parisuhdetta ja irtautumaan siitä. Tämä kävi ilmi varsinkin Matin tilapäisessä sukupuolisuhteessa. Kun avioliitto oli solmittu, Matti koki itsensä tyhjäksi ja vieraantuneeksi.

Lassen tarinassa pahoinvointi tulee esille siinä, että parisuhde muuttuu työtoveruudeksi. Siinä Lasse kokee joutuneensa alistettuun asemaan ja puolisonsa hyväksikäyttämäksi. Lasse kokee jääneensä yksin parisuhteessaan, eikä saa kaipaamansa tukea eikä välittämistä. Parisuhteen erotiikka kuihtuu ja tilalle tulee riitely ja pyrkimys hallita toista.

Pahoinvoinnin oireet ravistelivat kertojien käsitystä heidän parisuhteensa tilasta. Mutta pääsääntöisesti he pyrkivät ensi vaiheessa torjumaan avioeron mahdollisuuden ja hautaamaan siihen viittaavat ajatukset ja tunteet. Marja torjui avioeron ajatuksistaan uskonnollisin perustein. Avioero oli hänen mielestään "hervittävä" synti. Tämä oli yhdenmukaista sen ajatuksen kanssa, joka Marjalla oli seurustelun aikaisesta seksistä. Marja koki, että hän oli saanut puolisonsa Jumalalta ja antanut aviolupauksen myös Jumalalle. Näin avioerossa hän rikkoisi Jumalaa vastaan. Ajatukseen avioerosta syntyinä liittyi myös se, että Marja oli teologi. Ennen valmistumistaan hän ajatteli, että hän ei pääsisi papiksi eronneena. Pappina ollessaan hän pelkäsi viranhoidon käyvän mahdottomaksi eronneelle.

Myös Matin tarinassa syyllisyyden pelko estää eron ottamista. Kumppanin jättäminen ei sovi hänen kuvaansa itsestään. Ero ennen avioliiton solmimista leijui jo ilmassa, mutta se ei ollut Matin mielestä mahdollista, kun hän oli jo pitkään seurustellut kumppaninsa kanssa, ja heidän välilleen oli muodostunut sukupuolisuhte. Tässä tilanteessa ero ei enää ollut sopivaa papille. Avioliiton solmittuaan Matti ajatteli, että hänen tuli osoittaa "lähimmäisen rakkautta" vaimoaan kohtaan. Se tapahtui aviollisen rakkauden välityksellä ja täyttämällä puolison odotukset aviomiehestä.

Marja ja Matti pyrkivät torjumaan avioeroa myös epätodellisilla käsityksillä puolisoista ja omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa häneen. Molemmat uskoivat siihen, että he voisivat "parantaa" kumppaninsa. Sekä Marja että Matti pyrkivät vähättelemään ja kaunistelemaan puolisonsa ongelmia ja yliarvioivat oman kykynsä hallita parisuhteen tapahtumia ja muuttaa toista ihmistä.

Myös Pekan tarinassa syyllisyyden ja häpeän pelko estää avioeron ajattelemista. Vaikka hänen perhepiirissään oli tapahtunut avioeroja, Pekka koki pelkän ajatuksenkin avioerosta mahdottomaksi. Avioero tuntui tuomittavalta, herätti syyllisyyttä ja häpeää. Se oli merkki epäonnistumisesta.

Lassen kohdalla eräänä avioeron esteenä oli perheen taloudellinen tilanne. Pariskunta oli ottanut runsaasti velkaa yritykseen. Avioeron ottaminen tässä tilanteessa merkitsi puolison jättämistä taloudelliseen ahdinkoon, eikä Lasse sitä halunnut. Myös Lassen henkilökohtainen taloudellinen tilanne oli hankala, kun hän oli vain määräaikaisessa tehtävässä. Lassella oli läheinen suhde lapsiin, ja ero heistä tuntui vaikealta. Lasse olisikin mielellään siirtänyt eroa eteenpäin. Ero tuntui hankalalta myös sosiaalisen verkoston tähden. Pienellä paikkakunnalla papin ero aiheuttaisi juoruilua.

Liisa oli parisuhteen eri vaiheissa pitkään pyrkinyt torjumaan eron mahdollisuuden. Ensimmäisen kerran tämä oli esillä jo ennen avioliittoa, kun pariskunta riiteli suhteen vakiinnuttamisesta avioliiton solmimisella. Tällöin Liisa torjui eroamisen sillä, että avioliitto oli lapsen etu. Myöhemmin Liisalla oli voimakas sisäinen tunne siitä, että avioliiton "täytyy kestää". Ollessaan työväsämyksen tähden terapiassa Liisalla olisi ollut luonteva tilaisuus käsitellä avioliittonsa vaikeuksia, mutta hän torjui tämän mahdollisuuden, koska hän uskoi, että hänen avioliitossaan kaikki oli niin hyvin kuin avioliitossa voi olla. Ulkomailta ollessaan Liisa turvautui rukoukseen pyytäen, että avioliitto kestäisi. Sitä hän jo epäili.

Avioeron vapauttavat ovat pyrkineet usein pitkään tasapainottelemaan oman henkisen pahoinvointinsa kanssa. Torjumalla ajatukset avioerosta he ovat pyrkineet rajoittamaan pahoinvoinnin vaikutusta. He ovat näin tekemällä vastanneet kysymykseen, mitä muut odottavat minulta. Sisäinen huono-oloisuus on kuitenkin kääntänyt katseen omaan itseän.

Marja oli joutunut parisuhteessaan puolisonsa väkivallan ja mitätöinnin kohteeksi, eikä pystynyt irrottautumaan tästä kierteestä. Uusi näkökulma alkoi kuitenkin raottua, kun hän koki menestyvänsä opinnoissaan ja pappina. Erityisesti seurakuntalaisten antama myönteinen palaute hänestä pappina herätteli hänessä itsekunnioituksen ja –arvostuksen tunteita. Työ ja ammatillisuus antoivat Marjalle vapaan ja itsenäisen tilan. Se kasvatti hänen ammatti-identiteettiään ja samalla lisäsi itsetuntoa. Marjan elämään tuli alue, jossa hän oli jotakin aivan muuta kuin toisen "kynnysmatto". Itsenäinen ote elämään lujittui. Saatuaan tukea perheneuvonnassa käydyistä keskusteluista Marja pystyi rajaamaan puolisonsa ruumiillisen väkivallan käyttöä.

Eräs merkki Marjan itsenäistymisestä oli ihastuminen työtoveriin. Se kertoi, että hän kykeni kokemaan omia itsenäisiä eroottisia tunteita, jotka eivät liittyneet puolisoon. Ihastumissuhde vahvisti myös Marjan kuvaa itsestään naisena. Hän oli "suutelemisen arvoinen" nainen. Samalla paljastui se, että irtatumisprosessi puolisoista oli alkanut ja Marjan mielessä oli syntynyt toive paremmasta.

Marja oli kuitenkin vahvasti sidoksissa puolisoonsa. He olivat eläneet nuoruutensa ja koko aikuisikänsä yhdessä. Marja oli myös kasvanut eroon vanhemmistaan parisuhteensa avulla. Kiintymyksen siteet pitävät Marjaa avioliitossa. Uskonnolliset normitkaan eivät olleet muuttuneet. Avioero oli edelleen Marjan mielestä synty. Marja oli joutunut kahden vastakkaisen voiman väliin.

Matin yhtenä keskeisenä pyrkimyksenä on ollut itsenäistyminen. Sitä oli kapinointi vanhempien uskonnollisia normeja vastaan. Tässä kapinoinnissa hän kuitenkin ajautui riippuvuussuhteeseen puolisoistaan. Matti yritti irtautua suhteesta uskottomuuden avulla, mutta sekään ei onnistunut. Toisaalta se paljasti, että hänen parisuhteensa ei vastannut hänen odotuksiaan eroottisesta hellyydestä. Matti ei halunnut mennä naimisiin, vaan saada kokemuksia seurustelusta. Naimisiin menoa suunniteltaessa Matti alistui seurustelukumppaninsa tahtoon ja niihin odotuksiin, joita häneen pappina kohdistettiin. Avioliittoa solmiessaan hän tunsu menevänsä "perse eellä helvettiin". Häiden jälkeen hän tunsu itsensä vieraantuneeksi ja ristiriitaiseksi. Matti tajusi, että hän oli toiminut omia tunteitaan vastaan. Hän oli kuitenkin tavoittanut sen, mitä hän itse tunsu. Todellisuus oli vain sen kanssa ristiriidassa.

Pekka pakeni avioliittonsa tyhjiyttä työhön, mutta koki karvaan pettymyksen, kun yhteisö tuntui kääntyvän häntä vastaan. Kun Pekka oli pettynyt työyhteisöönsä, hän olisi odottanut vaimoltaan ymmärtämystä. Sitä hän ei kokenut saavansa, vaan tunsi jääneensä parisuhteessaankin yksin. Pekka tunsi ajautuneensa umpikujaan elämässään ja suunnitteli itsemurhaa. Elämä tuntui hyvin lohduttomalta. Parisuhteen tila selvisi eräissä riitelytilanteissa vaimon kanssa. Pekka ymmärsi, että hän ei pääse eteenpäin avioliitonsaan, kun se rakentuu äiti-poika –suhteelle. Pekka tajusi oman tilanteensa mahdottomuuden. Hän ei kuitenkaan vaipunut epätoivoon, vaan hänessä heräsi ajatus uuden elämän etsimisestä.

Uusi vaihe Pekan elämässä alkoi, kun hän alkoi seurustella uuden kumppanin kanssa. Seurustelusuhde paljasti Pekalle, että hän oli elänyt "kulissiavioliitossa" ja yrittänyt pitää yllä kuvaa onnistuneesta perheenisästä. Hän tajusi, että hänen avioliittonsa oli perustunut valheelle. Pekalle paljastui oman elämänsä ristiriita.

Lassen avioliitossa yksinäisyys ja vieraantuminen kasvavat askel askeleelta. Lasse huomaa, että hän saa voimaa työssä olemisesta, mutta kotona vastassa on rasittavaa riitelyä. Lasten kanssa kotona oleminen on kyllä antoisaa, silloin kun puoliso on poissa. Elämän keskeiset asiat kääntyvät pääläelleen. Kun seksi loppui avioliitosta, Lasse tunsi, että hänelle jäi vain isän ja papin rooli, mutta miehen rooli leikattiin pois. Erääksi käännekohtaksi muodostuu Lassen sairastuminen. Lasse ei saa puolisoltaan ymmärtämystä ja hoitoa, kun sitä erityisesti tarvitsisi. Masennus ja väsymys kasvavat, kun mitään muutosta ei tapahdu.

Liisa löysi itseään papin ammatissa. Opiskelu papiksi perustui hänen omaan kokemukseensa siitä, mikä on elämässä tärkeää. Hän päätti lähteä siirtolaispapiksi, koska hän ajatteli, että siinä on joku erityinen Jumalan antama tarkoitus hänen elämäänsä. Päätöksen tästä hän teki puolisonsa vastustuksesta huolimatta. Muutto kauas puolisoista antoi hänelle sellaista tilaa, jossa hän voi itsenäisesti pohtia aviosuhdettaan. Liisa halusi pitää kiinni avioliitostaan, mutta suhteen kielteiset piirteet alkoivat nousta tajuntaan.

Liisa alkoi vertailla omaa aviosuhdettaan toisten kanssa ja huomasi, että oma avioliitto ei tuntunut rakkaussuhteelta. Puoliso ei pitänyt häneen yhteyttä niin, kuin hän olisi toivonut. Hän tajusi, että hän oli eri maailmassa kuin puolisonsa elämän perusarvojen ja uskonnollisuuden suhteen. Liisa alkoi myös ymmärtää, että hänen parisuhteensa oli perustunut "väärälle" pohjalle, kun hän oli sen avulla yrittänyt irtautua isästään ja lopulta ajautunut samanlaiseen alistuvaan suhteeseen miehensä kanssa. Suhde puolisoon ei ollut rehellinen eikä totuudellinen. Liisa oli joutunut ristiriitaan omien arvojensa kanssa.

Avioero päätös oli kertojille luonnollinen seuraus siitä, millaisia vaiheita he olivat parisuhteessaan kokeneet. Heille oli selvinnyt, että heidän parisuhteensa oli perustunut alun perin väärälle pohjalle. Tästä johtuen heidän parisuhteessaan oli ilmennyt pahoinvointia, jota he olivat yrittäneet ensin peitellä. Pahoinvointi laittoi kuitenkin ajatuksen avioerosta itämään heidän mielessään. Kaikille avioero oli kuitenkin jo ajatuksenakin lähes mahdoton, ja sitä pyrittiin torjumaan eri tavoin.

Pahoinvoinnin kasvaessa kertojat saivat yhä enemmän kosketusta omaan itseensä ja tunnemaailmaansa. Tämä johti itsekunnioituksen ja itsenäisyyden kasvuun. Samalla ristiriita sen välillä, mitä odotuksia kertojille ulkopuolelta asetettiin ja minkä he itse kokivat omakseen, muuttui yhä syvemmäksi. Ulkopuolisilla

odotuksilla tarkoitetaan tässä sekä uskonnollisia ja sosiaalisia normeja sekä muita toisten ihmisten odotuksia. Näiden odotusten puristuksessa osa kertojista ajautui itsemurhan partaalle, kun ulospääsyä umpikujasta ei näyttänyt löytyvän.

Päätös avioeron ottamisesta oli askel oman elämän ja itsekunnioituksen puolesta. Tällä tavalla se oli myös elämän ottamista omiin käsiinsä ja itsenäistymistä. Marjalle avioeropäätös ja sen ilmoittaminen puolisolalle menivät yksin. Kun mies soitti ulkomailta ja kertoi olleensa edelleen uskoton, Marja kokosi itsensä ja vastasi: "Avioliittomme on ohi", hän koki samalla sisäisen "kirkastumisen". Kaikki oli aivan selvää hänen mielessään. Tämä päätös oli kuitenkin Marjalle sellainen shokki, että hänen oli vaikea saada heti otetta todellisuuteen.

Matin suhdetta puolisoon leimasi koko ajan puhumisen vaikeus. Matille oli mahdotonta kertoa kumppanilleen, mitä hän itse asiassa suhteelta halusi. Matille oli selvinnyt, että avioero oli välttämätön, sillä muutoin hän asettuisi itseään vastaan, mutta avioeron esille ottaminen oli tuskallisen vaikeata. Niinpä Matti kertoi avioeroaikomuksestaan ikään kuin "rivien välissä". Kun molemmat osapuolet kävivät perheneuvonnassa, Matti otti avioeron puheeksi osana perheneuvonnan merkitystä. Matti perusteli perheneuvonnassa käymistä sillä, että perheneuvonta auttaa "hyvin hoidettuun" eroon. Tämän vihjaillen tapahtuneen eroaikomuksen paljastamisen Matti sijoitti tilanteeseen, jossa hänen oli lähdettävä kirkkoon. Ei tarvinnut jäädä kuuntelemaan puolison reaktioita, kun työ odotti. Matin toiminta paljastaa, kuinka vaikea askel avioeroaikomuksen kertominen hänelle oli.

Pekan kertomuksessa avioeropäätös on monivaiheinen tapahtuma. Se alkaa, kun Pekka tajuaa, että hän ei pääse aviosuhteessaan eteenpäin, mutta samalla tekee päätöksen uuden elämän etsimisestä. Avioeroon on kovin vaikeata taipua, mutta se helpottuu, kun Pekka löytää uuden seurustelukumppanin. Pekka kypsyi sisäiseen päätökseen avioerosta. Mutta vieläkin Pekka ei kerro puolisolleen päätöksestään. Sen sijaan hän yrittää saada muutosta ahdinkoonsa sillä, että muuttaa työtä ja asuntoa.

Lopulta Pekka kertoo avioeropäätöksestään puolisolleen. Kynnys kertomiseen oli korkea, sillä kolme vuotta ehti kulua, ennen kuin Pekka paljasti päätöksensä. Vaimo ei ymmärtänyt ollenkaan Pekan päätöstä eikä antanut suostumustaan avioeroon. Päinvastoin hän rupesi kaikin voimin taistelemaan avioeroa vastaan. Pekka yritti selittää puolisolleen avioeron syitä "lukemattomia kertoja" ja vetosi jopa itsetuhoisuuteensakin. Tätäkään vaimo ei näyttänyt ymmärtävän. Keskusteluissa pariskunta päätyi avioeroaikomuksen salaamiseen. Pekka arveli, että hän pelkäsi silloin avioeron aiheuttamaa "myllerrystä" ympäristössä. Muutamien kuukauden kuluttua avioeroaikomus kerrottiin lapsille. Vähän myöhemmin puoliso rikkoi sopimuksen avioeron salaamisesta ja ilmoitti siitä lähipiirille.

Pekan kertomus avioeropäätöksestä paljastaa, kuinka riippuvainen hän oli puolisostaan. Pekka oli tehnyt itse päätöksen, mutta samalla hän kertoessaan siitä ikään kuin pyysi vaimoltaan lupaa eroon ja suostui ilmeisesti puolison vastustuksesta päätöksen salaamiseen. Aviosuhteen rakenne paljastui avioeroa koskevassa keskustelussa.

Lassen avioliitossa avioerosta käytiin riitoja. Aviosuhde ei tyydyttänyt kumpaakaan. Lasse koki, että vaimo halusi alistaa hänet, ja että hän käytti avioeroa uhkailun ja manipuloinnin välineenä. Tässä tarkoituksessa puoliso ehdotti tilapäistä asumista erillään. Tällaista ”rangaistusta” kärsiessään Lasse olisi oppinut oikeille tavoille avioliitossa. Riitelyn sävyttämässä ilmapiirissä pariskunta kirjoitti yhteisen avioerohakemuksen. Lassen avioliiton solmimisessa käytännön asioilla oli ollut keskeinen merkitys. Myös eron käynnistämiseen vaikutti elämän ulkonaisia puitteita koskeva muutos. Perhe muutti väliaikaiseen asuntoon remontin tähden. Kun korjaustyöt valmistuivat, muu perhe muutti takaisin kotiin, mutta Lasse päätti jäädä tilapäiseen asuntoon. Avioero muuttui todellisuudeksi ja Lassen elämä alkoi helpottua ja toivo syttyä masennuksen keskelle.

Kun Liisa oli tajunnut avioliittonsa tilan, hän ryhtyi toimeen. Liisa ei uskonut puolisonsa motivaatioon eikä kykyyn parantaa suhdetta keskustelun avulla. Niinpä hän päätyi kirjoittamaan miehelleen kirjeen, jossa hän mahdollisimman kaunein ja pehmein sanakääntein kertoi, että avioliitto tulisi hänen mielestään purkaa. Syyksi Liisa mainitsi sen, että avioliitto ei ollut onnellinen, ja että se oli rakennettu väärälle pohjalle. Liisa vetosi myös avioliiton sopimusluonteeseen. Kun kumppanit ovat avioliiton itse sopimalla solmineet, samoin he voivat myös avioliiton purkaa. Liisa koki kirjeen kirjoittamisen vapauttavana. Se, mikä oli ollut alitajuntaan piilotettuna tuli vihdoin päivän valoon. Mutta hän pettyi odotuksissaan puolisonsa suhteen. Liisa olisi odottanut vielä jotakin sovinnon elettä, mutta miehen vastaus tuntui vihamieliseltä.

Kertojien kokemukset avioeropäätöksen syntymisestä ovat hyvin yksilöllisiä. Toisilla omassa mielessä syntynyt päätös odottaa pitkäänkin sitä, että sen kertomisen aika tulee. Toisilla taas päätös avioerosta ja sen kertominen puolisolle ovat saman asian eri puolia. Kaikissa tarinoissa tulee esiin se, kuinka vaikeaa avioeropäätöksestä kertominen on ollut. Useimmat kertojista pyrkivät pehmentämään asiaa peiteltyin sanakääntein tai selittelemällä avioeroaikomustaan ja odottavat puolisoltaan ymmärtämystä. Tällainen odotus osoittautui kuitenkin epätodelliseksi.

Päätökseen avioerosta liittyi myös olosuhteita, jotka etäännyttivät kertojia puolisoistaan. Toinen osapuoli oli ulkomailla tai perheen muutto auttoi ottamaan eron. Aloitteen tekijät avioerossa pyrkivät välttämään puolisonsa loukkaamista ja samalla suojelemaan itseään toisen reaktioilta ja syyllisyyden tunteilta, joita puolison loukkaaminen itsessä herättää. Avioeropäätökseen kuuluu kuitenkin olennaisesti oman aikomuksen kertominen puolisolle. Muutoin on kysymys vain avioeron toiveesta, joka ei tule todelliseksi.

Kertojat yrittivät olla puolisolleen ”kilttejä” kertoessaan avioeroaikkeestaan ja lähes kaikki odottivat myös, että puoliso osoittaisi jotakin ymmärtämystä. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Marjan puoliso kieltäytyi hyväksymästä hänen kokemustaan avioliiton epäonnistumisesta. Hänen mielestään avioliitto oli ollut ”täydellinen”, joten Marjalla ei siten ollut mitään syytä avioliiton purkamiseen. Tätä näkemystä ei horjuttanut edes oma uskottomuus. Marja pyysi, että mies ei enää ottaisi häneen yhteyttä. Mutta puoliso jatkoi edelleen lähestymisyrittänsä, puhelinsoitoilla, viesteillä ja kukkaslähetyksillä. Tämä herätti Marjassa pelkoa. Avioliiton historiaan kuului ruumiillista ja henkistä väkivaltaa, joiden aikaansaamat pelon tunteet purkautuivat alitajunnasta vasta avioeron jälkeen. Marja pelkäsi, että mies vielä tappaa hänet joskus. Ahdistelu jatkui, vaikka Marja yritti suojautua siltä.

Matin eroaikomus oli raskas pettymys hänen vaimolleen. Ero osui arkaan paikkaan ja puoliso päätti iskeä takaisin. Kostoiskun välineeksi vaimo otti Matin kertomuksen seksistä prostituoidun kanssa. Se oli kaikin tavoin vastoin vanhempien periaatteita ja likasi Matin maineen heidän silmissään. Kun Matilla oli läheiset suhteet vanhempiinsa, kosto oli tähdätty tarkkaan. Tämän lisäksi vaimo vihjaili, että hän saattaisi vuotaa tiedon Matin "kupruista" myös julkisuuteen. Tämä sai Matin pelkäämään julkista "mestausta" ja aiheutti hänelle tuskaa.

Pekan avioerossa puoliso pyrki hallitsemaan tapahtumien kulkua. Ensin avioeroaikomus päätettiin salata. Tällä päätöksellä vaimo todennäköisesti pyrki estämään avioeron tapahtumista. Kun hän huomasi, että avioero ei ollutkaan estettävissä, hän rikkoi yhteisen sopimuksen ja laati Pekkaa koskevan monisteen, jonka hän levitti laajalti tuttavapiirille. Tällä hän ilmeisesti pyrki vaikuttamaan itselleen edullisen tiedon ja omien avioeroa koskevien tulkintojen leviämiseen. Tässä tapauksessa kosto iski Pekan lähipiiriin, jossa puoliso leimasi Pekan, ja samalla hajotti Pekan ympärillä olevaa ihmissuhdeverkostoa. Puoliso painosti Pekkaa erotilanteessa myös taloudellisesti. Puoliso yritti kaikin mahdollisin tavoin estää ja viivyttää Pekan avioeron toteutumista. Pekan tilannetta auttoi uuden työpaikan saaminen ja muutto uudelle paikkakunnalle. Kosto paljasti osaltaan myös aviosuhteen sisäisen rakenteen.

Liisan avioliiton purkaututtua puolison kosto tuli vastaan kohtuuttomina taloudellisina vaatimuksina. Omaisuuden ositus muodostui hyvin vaikeaksi. Puoliso yritti jälkikäteen laskuttaa kaikesta, mitä hän oli perheen yhteisen hyvän eteen tehnyt. Liisalla oli se, tunne, että mies halusi tehdä hänet täysin varattomaksi.

Kaikki avioeron vapauttamien ryhmään kuuluvat kertoivat puolison koston lukuun ottamatta Lassea. Kosto oli pelottelua, uhkailua, häirintää, mustamaalausta ihmissuhdeverkostossa sekä taloudellista kiristystä. Näyttää siltä, että kertojat tunsivat itsensä melko avuttomiksi ollessaan koston kohteena.

Eräs syy siihen, että kertojien oli vaikea torjua ex-puolisoiden kostoja, on voinut olla syyllisyyden tunne. Heidän sisimmässään saattoi olla tunne siitä, että he ovat rangaistuksen ansainneet hylätessään aviopuolisonsa ja rikkoessaan aviolupauksensa. Tämä syyllisyyden kokemus altisti heidät koston ja sai heidät puolustuskyvyttömiksi.

Pääosa Avioeron vapauttamien ryhmään kuuluvista kertoo syyllisyyden tunteestaan. Marjan tarinassa syyllisyyden tunteella on keskeinen merkitys. Se vaikuttaa koko hänen avioliittonsa ahdinon syntymiseen. Marja ei pääse syyllisyyden tunteestaan eroon avioeron avulla. Avioeropäätöksessään Marja oli tehnyt sen "suuren synnin", jota hän oli pyrkinyt karttamaan. Lieventääkseen syyllisyyden tunnettaan Marja ryhtyi kertomaan työyhteisössään avioerostaan mahdollisimman monelle. Hän otti työyhteisössä asiakkaan roolin ja ryhtyi ripittäytymään työtovereilleen ja etsi heiltä synninpäästöä. Samanlainen menettely toistui suhteissa lähisukulaisiin, jotka eivät avioeroa hyväksyneet.

Myös Matin tarinassa syyllisyyden tunteella on merkittävä rooli. Syyllisyys seksistä seurustelukumppanin kanssa ilman avioliittoaikomusta ja sen lisäksi vielä uskottomuus häntä kohtaan ajaa Matin vasten tahtoaan naimisiin. Avioero omalta osaltaan vielä lisää syyllisyyden tunnetta, sillä se paljastaa hänet mieheksi, joka ei täytä puolison eikä papin mittoja.

Pekka ei suoraan kerro avioeropäätökseen liittyvistä syyllisyyden tunteistaan, mutta hänen käyttäytymisensä paljastaa niiden vaikutuksen. Pekka pyrkii avioeropäätöstään kertoessaan taivuttelemaan puolisoaan puolelleen selityksillään omista perusteistaan. Hän myöskin taipuu salaamaan avioeropäätöksen. Näin hän pystyy välttämään tilintekoa ratkaisustaan.

Lassen ja Liisan tarinoissa syyllisyys ei näyttele samanlaista osaa. Liisa kertoo kyllä syyllisyydestä, mutta se liittyy hänen parisuhteensa alkuvaiheeseen ja siihen "kummalliseen kuvioon", joka muodostui kolmio-draamasta. Sen sijaan avioero ei näyttänyt aiheuttavan hänelle syyllisyyttä. Avioerossa vain korjattiin se, mikä oli aluksi mennyt väärille raiteille.

Tarinoissa syyllisyyden tunteeseen liittyy usein pelkoa siitä, että kertoja yhteisönsä rangaistuksen kohteeksi rikottuaan eroamalla sen normeja. Kun Marja kertoi avioerostaan työtovereilleen ja sukulaisilleen, hän toivoi syyllisyyden tunteeseensa lievitystä, mutta samalla hän pelkäsi joutuvansa kantamaan yksinään muiden paheksunnan avioerosta. Ongelmana oli se, että puoliso oli säilyttänyt mukavan miehen julkisivun. Parantaakseen omaa asemaansa toisten silmissä hän kertoi puolisonsa uskottomuudesta. Monet työtoverit ja sukulaiset osoittivatkin häntä kohtaan ymmärtämystä. Marja pelkäsi kuitenkin seurakuntalaisten kysymyksiä avioerosta ja se teki hänen olonsa hankalaksi. Marjaa pelotti myös seksuaalisuutta ja avioliittoa koskeva ihanteellisuus, joka vallitsee kirkossa. Hän arveli, että hänet saatetaan tuomita avioeronsa tähden toisen luokan työntekijäksi kuten homoseksuaalit.

Perheensä piirissä Matin maine mustattiin, kun ex-puoliso kertoi "toilailuista", jotka olivat täysin vanhempien normien vastaisia. Matin suurena pelkona oli se, että hän joutuu julkisesti häväistyksi tiedotusvälineissä. Tällaisia vihjeitä ex-puoliso hänelle antoi.

Pekan tarinassa näkyy yhteisön reaktioiden pelko siinä, että avioeropäätöksen kertomista viivytellään. Vaimo oivaltaa Pekan pelon, iskee heikkoon kohtaan ja kostaa yhteiselle tuttavapiirille osoitetulla kirjeellä, jossa hän tahraa Pekan maineen. Pekka saa tuntea yhteisön rangaistuksen myös siinä, että osa hänen työtovereistaan olivat vihaisia hänelle. Joillekin heistä jopa tervehtiminen oli liian vaikeaa. Myös jotkut seurakuntalaiset ilmaisivat hänelle paheksuntansa ja vihansa eron tähden.

Lassen ongelmana avioeron jälkeen oli seurakuntalaisten juoruilu. Ero ruokki pienen paikkakunnan asukkaiden uteliaisuutta. Lassen kannalta vaarana oli se, että hänet leimattaisiin ja eristettäisiin samalla yhteisöstä. Tämä taas olisi ollut Lasselle sekä yksityiselämän suhteen haitallista että työn näkökulmasta tuhoisaa. Lasse oli kuitenkin saavuttanut suurta luottamusta seurakuntalaisten parissa ja sai heistä puolustajia itselleen.

Liisalle seurakuntalaisten paheksunta avioerosta oli yllätys. Hän olisi odottanut heiltä myönteistä suhtautumista eroonsa, mutta toisin kävi. Liisa otettiin puhuttelujen kohteeksi kirkkoneuvostossa, koko seurakunnan edessä ja erityisessä kurinpitokokouksessa, jossa myös hiippakunnan edustaja oli paikalla. Muut osoittivat tietävänsä, mikä on oikein ja väärin hänen elämässään. Seurakuntalaiset kertoivat hänelle, että hänen avioeronsa oli "saatanan työtä" ja hän oli menettänyt papille kuuluvan "puhtauden". Liisan avioeroa verrattiin asekauppaan ja huumeriin. Kokouksissa syyttäjien äänensävyt olivat kovat ja tuomitsevat.

Kun Liisa löysi uuden kumppanin, tätäkin paheksuttiin, ja Liisa kutsuttiin jälleen puhutteluihin. Liisa koki tullessa sidotuksi henkisesti häpeäpaaluun ja kivitetyksi kuten Raamatun syntinen nainen. Liisa puolustautui vetoamalla yksityisyyteensä. Mutta tällä ei ollut mitään vaikutusta. Kokousten nuhdesaarnoja täydennettiin vielä juoruilemalla niin, että Liisa jäi yksinäiseksi seurakunnan keskellä. Liisan kohtelussa oli kaikki olennaiset henkisen väkivallan ja työpaikkakiusaamisen piirteet.

Yhteisön rankaisu avioerosta tai sen pelko kosketti kaikkia kertojia. Rangaistus saattoi tapahtua siten, että eronnut ”riisuttiin sosiaalisesti alastomaksi” yhteisön edessä. Hänen yksityiselämänsä kuuluvat asiat tehtiin julkisiksi ja samalla niille annettiin tulkinta, joka osoitti eronneen moraalisen kelvottomuuden. Yksityisyyden raja rikottiin. Nuhtelu oli autoritääristä, eikä siinä ollut sijaa syytetyn kuuntelemiselle.

Paheksunta oli usein myös epäsuoraa ja tapahtui ”selän takana” tai se osoitettiin epäsuorin sosiaalisin merkein, kuten jättämällä tervehtimättä. Paheksunta oli luonteeltaan hyvin tunnepitoista ja vihaista ja se levitti kielteisiä tunteita ja epäluuloa eronnutta kohtaan. Pääasiallisena pyrkimyksenä oli ilmeisesti eronneen eristäminen yhteisöstä. Tätä toimintaa ei useinkaan asetettu moraalisesti kyseenalaiseksi, vaan sillä oli hiljainen hyväksyntä yhteisössä. Rankaisu ja sen uhka aiheuttivat eronneissa pelkoa, häpeää ja ulkopuolisuuden tunnetta.

Avioeron vapauttamien ryhmään kuuluvat kertoivat raskaista vaiheista, joiden läpi he kulkivat sekä ennen eroa että sen jälkeen. Mutta kaikki heistä kertoivat myös toipumisestaan. Marja tunsikin olevansa avioerostaan sekaisin lähes vuoden ajan, ja hänen muistikuvansakin tuolta jaksolta olivat hataria. Silloin Marjan työtoverien tuki oli hänelle hyvin tärkeätä. Merkittävimpänä asiana toipumisessaan Marja piti kuitenkin intensiivistä terapiaa. Marjan selviteltävinä olivat riippuvuus puolisosta, pelon ja syyllisyyden tunteet. Marja koki, että hänen varsinainen itsenäistymisensä tapahtui avioeron jälkeen. Hän tunsikin syntyneensä ”psykologisesti uudeksi ihmiseksi”, kun hän vapautui syyllisyyden taakastaan.

Marjan uskonnolliset tulkinnat muuttuivat eron jälkeen. Avioeroaan hän ei nähnyt enää syntinä. Pikemminkin hän koki tehneensä Jumalan tahdon mukaisen ratkaisun erotessaan. Uuden seurustelusuhteen syntyminen oli merkki toipumisesta, ja se antoi toivoa elämään.

Myös Matti joutui avioeronsa jälkeen taistelemaan pelkojensa ja syyllisyyden tunteittensa kanssa. Tässä Mattia auttoivat keskustelut psykiatrin kanssa. Niissä hän sai käydä läpi avioeronsa eri vaiheita. Keskustelut auttoivat ja Mattin elämään alkoi toivo pilkkahtaa. Matti sai tukea myös läheisiltään ja erityisesti veljeltään. Harrastustoiminta auttoi Mattia, kun hän tunsikin, että häntä siellä kohdeltiin ihmisenä.

Pekka piti avioeroaan ”välttämättömänä osana aikuistumista ja mieheksi kasvamista”. Tämän taustalla oli Pekan kokemus äiti-poika –suhteesta edellisessä avioliitossa. Pekan toipumista auttoi uusi tasavertainen parisuhde. Siinä hän koki uudenlaista miehen ja naisen välistä rakkautta ja kiintymystä, joka ei pohjautunut työtoveruuteen tai vanhemmuuteen. Pekka koki saavansa uudelta kumppaniltaan monipuolista henkistä ja hengellistä tukea. Pekka tunsikin myös itsensä entistä kykenevämmäksi kohtaamaan avoimesti seurakuntalaisiaan.

Lasse oli saanut epäonnistuneessa avioliitossaan iskuja omaan miehiseen itsetuntoonsa. Uuden parisuhteen syntyminen käänsi asetelmat hänen elämässään. Hänen merkityksensä ei perustunutkaan vanhemmuuteen tai työsuoritukseen vaan siihen, että hän rakasti puolisoaan. Miehen ja naisen eroottinen rakkaus, jossa hellyyden osoituksia ei säästely, avasi hänelle uuden maailman ja elämän.

Liisa koki, että hän oli selviytynyt hyvin itse avioeropäätöksestään, mutta sitä seuranneet puhuttelut hän koki haavoittavina ja häpeää tuottavina. Liisa olisi tuolloin kaivannut kipeästi ulkopuolista henkilöä, jonka kanssa olisi voinut selvittää tapahtumien koko vyyhtiä. Kun näin ei ollut, Liisa käytti hyväkseen pappien ryhmää, joka kokoontui saarnojen valmistamisen merkeissä.

Liisaa auttanut oivallus oli lapsuuden ja nuoruuden ihmissuhdekuvion sijoittaminen siihen vuorovaikutukseen, joka hänellä oli seurakunnan kanssa. Liisa näki, että seurakunta nuhdellessaan häntä asettui "vihaisen isän" rooliin, jota hän oli tottunut pelkäämään ja tottelemaan. Nyt Liisa ymmärsi, että hän ei voi lähteä miellyttämään seurakuntaa, vaan hänen on toimittava omista päämääristään ja arvoistaan käsin. Tämä johti hänet uudelleen, itsenäiseen otteeseen työssä. Toisaalta haavoittavat kokemukset opettivat Liisalle nöyryyttä ja elämän rajallisuutta. Liisalle syntyi myös toive siitä, että voisi joskus auttaa niitä, jotka joutuvat samanlaiseen tilanteeseen kuin hän.

Avioeron vapauttamien ryhmään kuuluvat kuvaavat avioeroa eräänlaisena tapahtumien prosessina, joka etenee eri vaiheiden läpi. Vaiheet liittyvät toisiinsa syyn ja seurauksen ketjuna, jota tarinan juoni pitää koossa. Avioeron vapauttamien tarinoista erottuu kymmenen eri vaihetta. Pääosa vaiheista tulee esille kaikissa kertomuksissa. Jotkut vaiheet tulevat esille vain osassa tarinoita. Joistakin poikkeuksista huolimatta vaiheet kuvaavat verrattain kattavasti tarinoiden juonen yhtenäistä luonnetta.

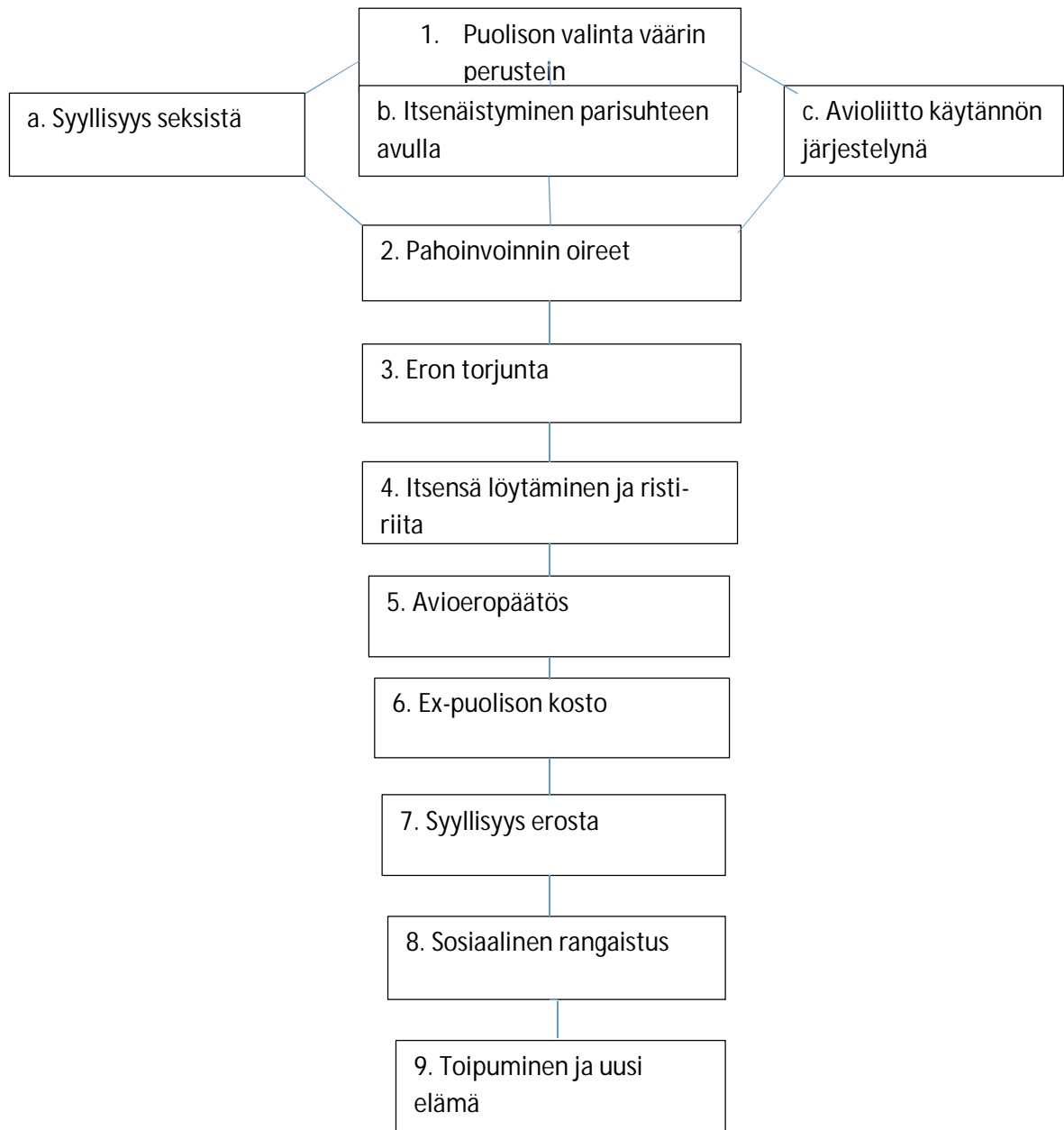
Suurin ero tarinoiden välillä on se, millä tavoin perustellaan sitä, että avioliitto on perustunut väärälle pohjalle. Marjan ja Matin tarinoissa keskeiseen asemaan nousee seksuaalisuuden ja syyllisyyden suhde. Avioliiton solmimisella yritetään helpottaa syyllisyyden kokemusta, siinä onnistumatta. Syyllisyys on vienyt kertojilta vapauden ja itsenäisyyden parisuhteessa ja johtanut alistumiseen.

Liisan ja Pekan tarinoissa taas kertojat ovat etsineet parisuhteestaan turvallisuutta tuovaa isä- ja äitisuhdetta. Tämä on johtanut epätasa-arvoiseen aviosuhteeseen. Lassen suhteesta sen sijaan puuttui alunalkaen parisuhteen eroottinen jännite. Se oli toveruus- ja yhteistyösuhde, joka ei kehittynyt eroottiseksi parisuhteeksi ja jäi sisällöltään ontoksi.

Avioeroa kuvataan tässä prosessina, joka lähti liikkeelle kertojien pyrkimyksestä ratkaista omia ongelmiaan parisuhteen avulla. Tämä odotus ei toteutunut, vaan alkoi tuottaa pettymyksiä ja johti lopulta avioliiton umpikujaan.

Kuvio 1.

ERON VAIHEET Avioeron vapauttamat

10.2. Eron järkytyksestä eteenpäin

Avioerosta selviytyneiden kertomuksissa avioeroa kuvataan päätöksenä, josta aloitteen on tehnyt puoliso. Puoliso on myös tällöin ottanut päävastuun avioeroon johtaneista ratkaisuista. Kertojille ei ole näissä tilanteissa jäänyt valinnan varaa, vaan he ovat joutuneet sopeutumaan puolison tekemään päätökseen. Tämä on myös heidän tarinoidensa keskeinen näkökulma ja taitekohta. Tähän ryhmään kuuluvia olivat Heikki, Jussi ja Kaisa.

Kun kertojat pyrkivät ymmärtämään sitä, mitä heidän elämässään on tapahtunut, he kysyvät, oliko erosta olemassa aikaisemmin merkkejä ja millaisia ne olivat. Kaikki ryhmään kuuluvat löytävät jo seurusteluajaltaan viitteitä parisuhteen ongelmista. Heikin tarinassa nämä merkit ovat heikoimpia. Kuitenkin Heikkiä pohditutti seurustelukumppanien suuri ikäero.

Kaisa koki, että hänen seurustelusuhteensa oli ollut suurimmalta osalta varsin toimiva ja monin tavoin antoisa. Vaikeudet tulivat vastaan erilaisessa asenteessa seksuaalisuuteen. Seurustelukumppanit pyrkivät noudattamaan seurakuntanuorten normia, jonka mukaan seksi kuuluu vasta avioliittoon. Kun seurustelu jatkui monet vuodet, Kaisan tarve fyysiseen läheisyyteen kasvoi. Kumppani ei kuitenkaan tähän suostunut. Ristiriita johti välirikoon suhteessa. Pari palasi yhteen ja solmi pian avioliiton. Kaisa myönsi, että hän oli ollut aloitteellisempi avioliiton solmimisessa ja epäili, että kumppani ei ehkä ollut vielä silloin valmis menemään naimisiin. Kaisa myös totesi, että he olivat kovin nuoria avioon mennessään. Tätä Kaisa puolusteli sillä, että se oli silloin tapana heidän ystäväpiirissään. Näistä varauksista huolimatta, he olivat Kaisan mielestä onnellinen ja rakastunut pari.

Jussin seurustellessa pariskunnalla oli suuria ongelmia. Ne tulivat vastaan usein toistuvina riitoina. Jussi ajatteli, että nämä johtuivat siitä, että molemmat osapuolet olivat "hukassa" koko elämässään. Jussin kohdalla tämä ilmeni vääristyneenä uskonnollisuutena, joka liittyi hänen masentuneisuuteensa. Se myös lisäsi hänen yksinäisyyttään ikätovereiden joukossa. Seurustelun alussa pari koki yhteisen uskonnollisen, yli-luonnollisen tunnekokemuksen, joka sitoi heidät toisiinsa, ja joka sai liian suuren merkityksen parisuhteessa. Jussi arveli, että kumpikin heistä etsi seurustelusta ratkaisua yksinäisyyteensä.

Seurustelun taitekohdaksi muodostui se, että Jussi ihastui toiseen naiseen. Tämän huomattuaan seurustelukumppani vaati Jussi luopumaan ihastuksesta ja ryhtyi kiristämään häntä itsemurhalla. Jussi koki, että hän on itsemurhasta vastuussa, eikä hän kestä siitä aiheutuvaa syyllisyyttä. Niinpä pariskunta meni pian kihloihin. Jälkeenpäin Jussi ajatteli, että kumppani oli painostanut hänet naimisiin. Mutta muitakin syitä avioliitolle oli. Jussi koki itsensä kovin yksinäiseksi ja tämän takia hän myös tarrautui kumppaniinsa. Yhtenä syynä oli myös Jussin näkemys uskonnollisten normien merkityksestä seksuaalisuudelle. Jussin mielestä seksi avioliiton ulkopuolella oli syntiä, ja kuitenkin seksi jo "poltteli" Jussia. Tähän avioliitto antoi luvan.

Jussin koki, että hänen parisuhteensa ja avioliittonsa olivat rakentuneet väärille perusteille. Tältä osin Jussin tarina tulee lähelle avioeron vapauttamien ryhmän ajatuksia. Sen sijaan Heikki ei nähnyt avioliiton solmimisessa mitään ongelmaa. Päinvastoin, sillä se vain helpotti käytännön elämää. Kaisakin näki avioliittopäätöksen luonnollisena jatkumona seurustelulle.

Kertojien odotukset avioliiton onnesta eivät ainakaan kokonaan täyttyneet, vaan parisuhteissa alkoi tulla vastaan vaikeuksia. Heikin vaimo rupesi ilmaisemaan tyytymättömyyttään arkiseen elämään. Hän kertoi Heikille, että hän kokee olevansa alistetussa asemassa. Tätä Heikin oli vaikea ymmärtää, vaikka myönsikin, että kahden työssä käyvän perheellisen elämä oli kiireistä. Heikki ajatteli, että vaimo seurasi äitinsä esimerkkiä vapautumispyrkimyksessään.

Kaisa koki, että avioliitto oli aluksi onnellinen ja että puolisoiden välit olivat hyvät ja lämpimät. Mutta jo seurusteluaikana ongelmaksi tullut fyysinen läheisyys oli Kaisalle pettymys. Kaisa oli odottanut onnellista sukupuolielämää, kun avioliitto oli vihdoin antanut siihen luvan. Mutta toisin kävi. Puoliso ei pystynyt nauttimaan sukupuoliyhdyntästä, ja kun siitä ei pystytty keskustelemaan epäonnistuminen jäi kalvamaan pariskunnan välejä. Kaisan kokemus identiteetistään naisena jäi vajaaksi. Pariskunnan keskinäinen ystävyys ja keskittyminen lapsiin paikkasivat parisuhteen puutteita. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, sillä jonkin ajan kuluttua Kaisa ihastui ulkopuoliseen mieheen. Kaisa päätti kuitenkin irtautua ihastussuhteesta. Yhtenä syynä oli se, että hän halusi säilyttää perheen, jossa lapsilla on molemmat vanhemmat. Myös puoliso uskotteli Kaisalle, että kaikki muuttuu vielä paremmaksi, kun ongelmia selvitellään.

Jussin avioliitossa jo aiemmin esiin tulleet vaikeudet pahenivat entisestään. Pariskunta riiteli arkipäivän käytännön asioista. Jussi koki, että vaimo pyrkii alistamaan hänet. Riidat kärjistyivät jo avioliiton ensimmäisinä viikkoina niin, että puoliso uhkaili avioerolla. Riitely koski myös seksiä. Vaimo koki yhdyntät hankalina, eikä ongelmista pystytty keskustelemaan. Epäonnistuminen seksissä oli Jussille suuri pettymys, sillä hän oli odottanut avioliitolta sukupuolielämän täyttymystä. Avioliiton vaikeudet kasvoivat edelleen, kun vaimon äiti sekaantui pariskunnan väleihin ja ryhtyi painostamaan pariskuntaa avioeroon.

Heikin ja Jussin avioliitoissa yhteistä oli riitely. Molemmissa oli käynnissä puolisoiden välinen valtataistelu. Jussin ja Kaisan avioliitoissa eräs keskeisistä vaikeuksista oli sukupuolielämä. Sekä Kaisa että Jussi olivat odottaneet paljon fyysiseltä läheisyydeltä avioliitossa, mutta siitä muodostuikin katkera pettymys. Parisuhde jäi ontoksi, kun intiimi läheisyys puuttui. Miehen ja naisen identiteettiä lujittava vastaus jäi huteraksi.

Avioliiton vaikeudet herättivät kertojat taistelemaan avioliittonsa puolesta. Heikki etsi yhdessä vaimonsa kanssa keskusteluapua perheneuvonnasta. Heikki koki kuitenkin, että hän ei saanut toivomaansa apua, vaan asiat jäivät selvittämättömäksi ”vyyhdeksi”, johon hän ei saanut oikein otetta. Riidat vain jatkuivat ja Heikki koki itsensä avuttomaksi niiden keskellä.

Luovuttuaan ihastussuhteesta Kaisa päätti keskittyä perheeseensä. Ulkopuolisen suhteen päätyttyä perheeseen syntyi lapsi. Äitiydestä tuli Kaisalle yhä keskeisempi osa hänen naisen rooliaan. Keskinäisten välien selvittely ei tuonut läheisyyttä parisuhteeseen. Kaisa koki olleensa miehelleen ystävä tai kaveri, mutta eroottinen suhde jäi vajaaksi. Kun Kaisa keskittyi perheeseen, puoliso otti etäisyyttä ja alkoi vapaa-aikoihin viettämään ”omaa elämää”. Kaisa tunsu itsensä yksinäiseksi ja välillä myös katkeraksi, mutta ajatteli, että näin puoliso saa lisää tilaa itsenäistyä, ja että se kääntyy heidän parisuhteensa parhaaksi. Miehen etäännytyessä Kaisa alkoi tuntea elämänsä tyhjäksi ja halusi jälleen lapsen tuomaan sisältöä elämään.

Kaisan yritys panostaa perheeseen ei tuottanut tulosta. Kaisa liittyy lasten syntymisen parisuhteen taitekohtiin, ulkopuolisen ihastumisen ja yksinäisyyden kokemuksiin. Tämä herättää kysymyksen siitä, yrittikö Kaisa parantaa näin myös parisuhdetta. Äidin rooli ainakin vahvistui Kaisassa ja se ulottui myös puolisoon. Tällainen asetelma avioliitossa ei tarjonnut maaperää tasaveroisen parisuhteen kasvulle. Kaisa arveli, että pieni lapsi herättäisi hänen puolisonsa kokemaan isyytensä uudella tavalla ja että tämä vahvistaisi myös parisuhdetta.

Masennus oli ollut jo nuoruudessa Jussin keskeinen ongelma. Avioliitossa jatkuva riitely ja erouhkaukset haavoittivat Jussin itsetuntoa ja lisäsivät masennusta. Tässä vaiheessa Jussi osasi kuitenkin jo hakea apua ja meni terapiaan. Tämä vahvisti Jussia, mutta parisuhteeseen se ei kuitenkaan tuonut käänteentekevää muutosta. Siihen näytti avautuvan mahdollisuus, kun vaimo sai työpaikan Pohjois-Suomesta. Tähän tilaisuuteen Jussi tarttui hanakasti, ja myös hän sai työpaikan pohjoisesta. Jussi uskoi, että he saisivat muuttamalla kauas etäisyyttä vaimon äitiin.

Aluksi näyttikin siltä, että muutto olisi ollut hyvä ratkaisu ja että pariskunta selviytyisi kriisistään. Paikkakunnan vaihdos ei kuitenkaan osoittautunut onnistuneeksi. Vaimolle uusi työ merkitsi pitkiä työmatkoja ja poissaoloa kotoa. Jussille lankesi yksinhuoltajan rooli. Työtehtävien paljous ja kirkkoherran määräilevä johtamistyyli aiheuttivat Jussille niin kovia paineita, että hänen terveytensä oli vaarassa pettää. Paikkakunnan vaihdos ei ollut muuttanut millään tavoin parisuhteen sisäistä rakennetta, vaan riitely kotona jatkui. Mutta matkatyö tarjosi vaimolle mahdollisuuden paeta parin riitoja ja ottaa etäisyyttä Jussiin. Taistelu avioliiton puolesta oli kertojille elintärkeä asia. Jussin ja Kaisan korjausyrityksissä oli yhteistä se, että niillä etsittiin muutoksia perheen rakenteeseen. Jussi yritti muuton avulla panna syrjään anoppinsa. Kaisa taas toi lapsen kautta lisää sisältöä perheeseen. Vain Heikin avioliitossa pyrittiin parantamaan suoraan pariskunnan keskinäistä vuorovaikutusta.

Kertojien yritykset korjata aviosuhdetta eivät onnistuneet. Heikin puoliso otti esille ajatuksen avioerosta, kun keskustelut pariskunnan välillä eivät olleet johtaneet välien paranemiseen. Heikki oli tuolloin muutoinkin ulkoapäin tulevien paineiden puristuksessa. Hänet oli irtisanottu työstään ja hän oli määräaikaisessa tehtävässä. Tämä oli matkatyötä ja se merkitsi lisäkuormaa lasten kanssa asuvalle puolisolle. Vaimo kertoi, että hän tunsii jäävänsä yksin, ja että hänen voimansa loppuvat. Kun välien selvittelyt eivät auttaneet, edessä oli ero.

Kaisalle paljastui puolison uskottomuus, kun perheeseen oli vähän aikaa sitten syntynyt lapsi. Kaisalle selvisi, että mies oli aloittanut ulkopuolisen suhteen kohta lapsen syntymän jälkeen. Kaisa koki, että mies oli valehdellut hänelle. Suhteen paljastuttua puoliso kertoi muuttavansa pois kotoa. Mies yritti tehdä tästä päätöksestä myönteisen myös Kaisalle sanomalla, että jos Kaisa häntä rakastaa, hän on iloinen miehensä puolesta. Tämä tuntui Kaisasta kovin nurinkuriselta ajatukselta, kun hän jäisi yksin pienten lasten kanssa. Tämän lisäksi Kaisan terveys oli alkanut horjua viimeisen raskauden aikana. Miehellä oli ilmeisesti suuria vaikeuksia muuttopäätöksen kertomisessa. Kaisa tulkitsi tilanteen siten, että kysymys oli ikään kuin murrosikäisen kotoa lähdöstä ja äidistä irtautumisesta. Siihen olisi tarvittu vaimon lupa.

Kaisasta tuntui, että elämän pohja oli pettämässä. Kaikki se, mitä Kaisa oli pitänyt tärkeänä, oli hajoamassa. Hän koki, että miehen lähtö oli uhka myös hänen omalle elämälleen. Hänelle tuli "häätä" perheen hajoamisesta. Kaisan tuskassa aktivoitui kokemus omien vanhempien avioerosta, jonka Kaisa oli kokenut haavoittavana. Kaisan mielestä puoliso ei tiennyt, mistä hän puhui, kun hän otti eron esille.

Jussin avioliiton purkautuminen käynnistyi dramaattisesti. Puoliso iski sormukset pöytään ja kertoi ottavansa avioeron. Samalla tuli selväksi se, että hänellä oli ollut jo pitkään suhde esimiehensä kanssa. Jussille paljastui yhdessä hetkessä se, mistä hän oli ollut jo kauan epäilyksiä. Vaimo oli pitänyt esimieheensä epäilyttävän tiivistä yhteyttä. Hän oli käyttäytynyt kotona hermostuneesti ja syytellyt Jussia. Näistä merkeistä Jussi oli päätellyt, että puoliso saattaa pettää häntä. Jussi oli elänyt pelon ja epäilysten kiusaamana pyrkien samalla torjumaan niitä. Nämä tunteet raastoivat Jussin sisintä niin, että terveys alkoi horjua. Jussi oli sairauslomalla, kun puoliso kertoi päätöksestään. Jussia haavoitti se, että vaimo oli elänyt pitkään kaksoiselämää rakastajansa kanssa ja hankkinut jopa yhteisen asunnon.

Jussi koki joutuneensa "henkiseen alennustilaan" vaimonsa paljastusten tähden. Jussi ei voinut myöskään hyväksyä ajatusta avioerosta, sillä avioliitto oli hänelle uskonnollinen asia. Siihen kuului se, että avioliittoa ei voinut purkaa. Hän tunsu joutuneensa sisäiseen ristiriitaan ja "loukkuun", josta ei ollut ulospääsyä. Jussi ajautui epätoivoon, ja hänen mielessään heräsivät ajatukset itsemurhasta. Hän toivoi, että Jumala ottaisi hänet pois. Vain ajatus lapsesta esti hänet tekemästä itsemurhaa.

Kun puoliset kertovat eropäätöksen, he käyttäytyivät tavalla, joka paljastaa tilanteen vaikeuden. Tätä ei pystytä sanoittamaan, mutta se tulee epäsuorasti ilmi. Heikin vaimo vetoaa äärimmäiseen väsymykseensä. Kaisan mies pyytää Kaisaa hyväksymään eron ja jopa iloitsemaan siitä. Jussin vaimo käyttäytyy vihamielisen kulmikkaasti, kun hän iskee sormukset pöytään.

Tarinoille on myös yhteistä se, että puolison eroilmoitus tulee sellaisessa tilanteessa, jossa hylätty osapuoli on muutenkin "heikoilla". Heikki oli irtisanottu työstään. Kaisa kärsi vasta puhjenneesta sairaudesta. Jussi oli sairauslomalla työväsymyksestä. Tämä herättää kysymyksen siitä, onko pahoinvoinnilla ollut yhteys tulossa olevaan avioeroon. Jussin kohdalla näyttää melko selvältä, että hän on aavistanut edessä olevan avioeron, ja se on vaikuttanut myös hänen hyvinvointiinsa. Heikin tarinassa vaikutus on saattanut olla toisen suuntainen. Työtilanteen stressi on ilmeisesti kuormittanut koko perhettä ja on voinut vaikuttaa aviokriisin kärjistymiseen.

Kaisan ja Jussin tarinassa eropäätöksen kertomiseen sisältyy myös uskottomuuden paljastaminen. Jussilla siitä oli jo ollut epäilyksiä. Kaisalle se tuli täytenä yllätyksenä. Eröpäätöksen kertomiseen sisältyy viesti puolison hylkäämisestä. Se on jo sellaisenaan haavoittavaa. Vielä kovemmin kipua aiheuttavaksi viesti muuttuu, kun siihen liittyy uskottomuuden paljastaminen. Silloin selviää se, että kilpailu puolisosista on hävitty jollekulle toiselle.

Puolison ilmoitus avioeroaikkeesta synnyttää kertojissa kapinan. Heikki ei halunnut antaa periksi avioerolle, vaan yritti vielä taistella avioliiton puolesta ja löytää jonkun muun ratkaisun. Mutta kun hän matkatöissä ollessaan sai tilaa pohdiskella asiaa, hän tuli siihen tulokseen, että avioero oli silttenkin oikea ratkaisu. Heikin suostumista avioeroon ilmeisesti helpotti se, että hänen uskonnollisuutensa oli muuttunut

vuosien varrella vapaamielisempään suuntaan, eikä avioero ollut hänelle enää yhtä kohtalokas synty kuin aikaisemmin.

Kaisa halusi pitää kiinni miehestään eroaikomuksesta ja uskottomuudesta huolimatta. Kaisa oli syvästi loukkaantunut miehelleen, mutta hän halusi jatkaa avioliittoa. Apua pariskunta lähti hakemaan ilmeisesti Kaisan aloitteesta pariterapiasta. Kaisasta näytti aluksi, että puoliso olisi vielä epävarma päätöksestään ja olisi pyrkinyt katkaisemaan seurustelusuhteensa. Terapia auttoi kyllä Kaisaa, mutta puolison päätöstä se ei lopulta vaihtanut, ja mies päätyi muuttamaan pois kotoa.

Jussi kapinoi omalla tavallaan puolisoaan vastaan. Puolison eropäätös ja uskottomuus loukkasivat Jussia ja saivat vihan liikkeelle. Hän ei pyrkinyt taivuttelemaan vaimoa takaisin, vaan ryhtyi vastaiskuun. Kun puoliso jätti eroaikomuksen kesken, Jussi pani eroprosessin vireille. Hän pyrki mahdollisimman nopeasti eroon vaimostaan. Viha kanavoitui puolison tavaroiden polttamiseen. Hän jopa rukoili, että vaimo kuolisi. Jussi ikään kuin tappoi näin puolison sisimmästään. Samalla eron kipu helpottui.

Kapinointi oli tavallaan hyvästien jättämistä puolisolle. Heikki ja Kaisa halusivat ennen lopullista eroa ”katsoa kaikki kortit loppuun”, mutta Jussi sen sijaan ”repi jäljelle jääneet kortit”. Lopputulos oli sama. Ero oli muuttunut todellisuudeksi.

Kun ero muuttui todellisuudeksi, alkoi Kaisan ja Jussin kohdalla taistelu lapsista. Kaisa koki, että hänen puolisonsa uhkaili häntä lasten menettämisedellä. Riitelyn jälkeen Kaisa ja mies pääsivät sopimukseen siitä, että vanhemmat asuivat lasten kanssa vuoroviikoin. Kaisa oli kuitenkin niin kiintynyt lapsiinsa, että tämäkin järjestely tuntui mahdottomalta. Kaisa oli myös huolissaan siitä, pystyykö hän sairautensa vuoksi huolehtimaan lapsistaan. Kaisa pelkäsi sitäkin, että avioero vaikuttaa lapsiin kielteisesti.

Avioeron käynnistyttyä pariskunnan lapsi jäi Jussille. Näin Jussista tuli kirjaimellisestikin yksinhuoltaja. Jussi halusi myös pitää lapsen itsellään. Tämä ei ollut ollenkaan helppoa, sillä Jussin terveys horjui ja työn painekin oli kova. Vanhempien välillä alkoi kamppailu huoltajuudesta. Asiaa setvittiin oikeusistuimissa vuoden verran. Puoliso vetosi Jussin sairauteen ja väitti, että Jussi oli sen perusteella kyvytön huoltajaksi. Jussi taas puolestaan pyrki todistamaan terveytensä. Lopputulos oli Jussin kannalta kielteinen, sillä oikeus teki Jussin mielestä ”tavanomaisen” päätöksen lapsen huoltajuuden myöntämisestä äidille. Jussi koki, että avioeron vaikein asia oli lapsesta luopuminen.

Taistelu lapsista alkoi tilanteessa, jossa pettymys puolisosta oli syvimmillään ja vihantunteet puolisoa kohtaan kärjistymässä. Jussi ja Kaisa kokivat itsensä hävinneiksi puolison jättäessä. Kuvaa itsestä miehenä ja naisena oli loukattu. Isyys ja äitiys olivat kuitenkin jäljellä. Se oli se, mistä vielä voi pitää kiinni. Puolison menetyksessä myös suhde lapsiin sai lisää merkitystä, sillä sitä ei voinut sanoa irti.

Kun avioero muuttui ”kouriin tuntuvaksi” tosiasiaksi, masennus alkoi vallata mieliä. Heikki jäi eron jälkeen monessa suhteessa ”puille paljaille”. Samaan aikaan loppui hänen tilapäinen työsuhteensa. Heikki jäi myös vaille asuntoa. Heikin itsetuntoon tuli kaksi iskuja peräjälkeen. Hänet oli hylätty sekä miehenä että työntekijänä. Kun työtä ei näyttänyt löytyvän Etelä-Suomesta, Heikki vetäytyi pohjoiseen, vanhalle kotiseudulleen. Heikki oli sielläkin paljon omissa oloissaan, kun pelkäsi toisten ihmisten reaktioita. Heikki tunsu itsensä epäonnistuneeksi ja pyrki suojelemaan itseään. Lisää haavoja Heikki ei olisi enää sietänyt.

Kaisassa ero aiheutti syvän epäonnistumisen tunteen. Avioero oli vastoin hänen ihanteitaan. Hänen isovanhempansa tarjosivat mallin eheästä perheestä. Sen mukaan avioliitosta ei erottu, vaan mentiin yhteiseen hautaan. Suvun piirissä eronneita pidettiin myös epäonnistuneina ihmisinä. Nyt Kaisa oli siirtynyt tähän joukkoon. Avioero rikkoi myös hänen ihanteensa papista. Kaisa olisi halunnut elää kristillisen ihanteen mukaan elinikäisessä avioliitossa. Avioero riisti häneltä tämän mahdollisuuden. Kaisa oli vetänyt myös aviopareille tarkoitettuja kursseja. Vetäjänä hänestä oli tullut myös toisten esikuva. Avioero osoitti hänet epäonnistuneeksi. Tämä oli Kaisasta hyvin katkeraa ja se sai hänessä aikaan häpeän tunteita. Epäonnistumisen tunnetta lisäsivät myös seurakuntalaisten reaktiot, joissa hämmästeltiin papin avioeroa.

Kaisa tunsi itsensä uupuneeksi ja surulliseksi. Masennus sai hänessä vallan. Kaisa oli oman tunnemyllerryksensä keskellä huolestunut lapsistaan ja siitä, kuinka he selviävät avioerosta. Sairaus vei hänen voimiaan kahdella tavalla. Hänen oma fyysinen terveytensä horjui, ja yksi lapsistakin sairasteli. Kaisa etsi apua työterveyshuollosta, mutta pettyi siihen. Hän koki, että hänen surunsa avioliiton päättymisestä yritettiin tukahduttaa masennuslääkkeillä. Tästä Kaisa suuttui, sillä suruun hänellä mielestään täytyi olla oikeus.

Jussi oli kärsinyt masennusoireista jo nuoruudessaan, ja kun epäilykset edessä olevasta avioerosta kasvoivat henkinen paine tuli sietämättömäksi. Jussi joutui sairauslomalle työuupumuksesta, vaikka oikea syy olisi ollut hajoamassa oleva avioliitto. Kun puoliso kertoi tässä tilanteessa eroaikomuksestaan, Jussin masennus syveni ja hän ajautui itsemurhan partaalle. Jussille tuli suuria vaikeuksia unen saamisen kanssa. Päivällä hän ei tahtonut pysyä edes pystyssä. Näitä oireita hoidettiin monenlaisella lääkityksellä. Jussin sisimmässä oli syvä kipu hylätyksi tulemisesta. Se ei lääkkeilläkään tahtonut hellittää. Niinpä Jussi käytti niiden ohella alkoholia tuskansa puuduttamiseen. Jussi oli useamman kuukauden ajan masennuksen tähden sairauslomalla.

Tarinoista käy ilmi, että masennukseen tarjolla ollut hoito ei ole kohdannut avunhakijan elämän tilannetta ja tarpeita toivotulla tavalla. Jussi saattoi olla jopa hengenvaarassa lääkkeiden ja alkoholin yhteiskäytön johdosta. Tämän toimintatavan voi tulkita myös suisidaaliseksi, kun ottaa huomioon Jussin ajatukset itsemurhasta. Myös Kaisan kohdalla avunhakijan tarpeisiin vastaaminen epäonnistui.

Kertojille oli tärkeää, millä tavoin muut ihmiset reagoivat heihin, kun he olivat joutuneet avioerokriisiin. Itsetunto oli saanut erossa kovan kolhun, ja se herkisti tarkkailemaan muiden reaktioita. Jussi kertoi, että hänen sukulaisensa ja ystävänsä suhtautuivat pääasiassa myönteisesti ja ymmärtäen hänen eroonsa. Sen sijaan työyhteisön reaktiot yllättivät hänet. Ensimmäinen työkokous sairausloman jälkeen oli hyvin draamaattinen. Jussi selvitti muuttunutta elämän tilannettaan ja toivoi, että toipilaana oleminen ja yksinhuoltajuus otettaisiin huomioon työjärjestelyissä. Tästä kirkkoherra suuttui ja torjui Jussin toiveet helpotuksista. Hänen mielestään avioero ei ollut mikään syy työtehtävien vähentämiseen. Sen sijaan hän vaati Jussia korvaamaan sairausloman tähden tekemättä jääneet tehtävät. Tästä syntyi kiivas yhteenotto Jussin ja kirkkoherran välille. Kukaan työyhteisön muista jäsenistä ei asettunut puolustamaan Jussia.

Kirkkoherra jatkoi Jussin painostamista työjärjestelyissä. Jussi koki, että kirkkoherra ”tappaa” hänet työllä. Tilanne sai työpaikkakiusaamisen piirteitä, ja Jussi rupesi etsimään apua hallinnon ylemmiltä tasoilta aina piispaa myöten. Tästä olikin apua. Työtovereilta ei tukea juurikaan tullut. Jussi koki, että pääasiassa

he suhtautuivat häneen moralisoiden. Samalla tavalla asennoitui myös osa seurakuntalaisista. Moraalista paheksuntaa ei vähentänyt sekään, että Jussi kertoi tulleen vaimonsa hylkäämäksi. Jussi koki, että hän joutui maalaispaikkakunnalla seurakuntalaisten tarkkailun ja kontrollipyrkimysten kohteeksi. Erityisen paljon seurakuntalaisten kiinnostusta aiheuttivat Jussin seurusteluyritykset. Jussi tunsi, että hänen ympärilleen kutoutui juoruilun verkosto. Tämä alkoi häntä ahdistaa ja herätti hänessä myös kiukkua ja kapiinointia ahdasta yhteisöä vastaan.

Myös Kaisalle oli merkittävää, kuinka työtoverit suhtautuivat häneen eron jälkeen. Näytti siltä, että Kaisan ero aiheutti hämmennystä heidän keskuudessaan. Jotkut halusivat "onkia" tietoa Kaisan eroeprosessista erilaisilla tekosyillä, esimerkiksi lähettämällä terveisiä puolisolle. Toiset laittoivat hänet asiakkaan rooliin ja suhtautuivat häneen holhoten. Vain joku työtoveri ilmaisi suoraan vaikeutensa asennoitua Kaisaan eronneena naisena. Monet pyrkivät osoittamaan, että he ymmärtävät eronnutta. Tämä "ymmärtämys" ja "myötätunto" kuitenkin häipyivät siinä vaiheessa, kun Kaisa ryhtyi seurustelemaan uuden kumppanin kanssa. Holhoajat käänsivät selkensä, ja Kaisa tunsi olevansa "paha".

Kaisa koki, että avioero pudotti hänet "jalustalta", jolle seurakuntalaiset olivat hänet asettaneet. Avioero järkytti heidän turvallisuuttaan. Eräs seurakuntalainen kyseli Kaisan erosta kuultuaan, voiko kenenkään avioliittoon enää luottaa. Kun Kaisa aloitti nopeasti uuden seurustelusuhde, siitä aiheutui vielä enemmän hämmennystä. Ryhdyttiin myös pohtimaan avioeron syitä, etenkin Kaisan osuutta eroon.

Heikki oli eron jälkeen erityisen arka toisten ihmisten reaktioille. Kun Heikki sai lopulta työpaikan erästä Etelä-Suomen seurakunnasta, hän huomasi, että työtovereissa oli useita eronneita, eikä häntä työyhteisössä paheksuttu. Eräs yksittäinen tapahtuma kuitenkin haavoitti Heikkiä syvästi. Kun seurakunnassa oli piispantarkastus, piispa otti Heikin eron yllättäen esiin kysymällä: "Miks sä erosit?" Heikki joutui tästä väenpaljouden keskellä tehdystä kysymyksestä paniikkiin. Hän lähetti piispalle kirjeen, jossa hän ilmaisi halunsa jatkaa keskustelua. Vastausta kirjeeseen ei koskaan tullut. Kysymys näytti olevan siitä, että piispa osoitti moraalisen paheksuntansa. Sen sijaan hän ei ollut kiinnostunut alaisen elämäntilanteesta. Näin voi päätellä, kun piispa ei halunnut kuulla vastausta esittämäänsä kysymykseen. Piispan julkinen moite leimasi Heikin myös työtovereiden ja seurakuntalaisten keskuudessa.

Kertojille oli yhteistä se, että he joutuivat työtoveriensa ja osittain myös esimiestensä moraalisen paheksunnan kohteiksi. Kun työyhteisössä puututtiin kertojan avioeroon, ylitettiin yksityisyyden raja lupaa kysymättä. Paheksunta oli myös hyvin tunnevaltaista. Tällaisena se oli omiaan virittämään myös muissa kielteisiä tunteita. Paheksunnalle oli luonteenomaista, että avioeroa ei koskaan arvioitu älyllisin perustein. Paheksuntaan ei kuulunut moraalista, avointa pohdintaa. Siinä ei myöskään ollut tilaa eronneen näkemysten kuuntelemiselle. Moraalinen paheksunta aiheutti sosiaalista leimaamista ja eristämistä, jolla eronnutta rankaistiin. Sosiaaliseen tuomioon ei vaikuttanut millään tavoin se, oliko henkilö tehnyt itse aloitteen erosta vai joutunut siihen sopeutumaan.

Kertojat kuvaavat toipumistaan avioerosta eri tavoin. Heikki vetäytyi entiselle kotiseudulleen tuttuihin maisemiin, mutta omiin oloihinsa. Heikki pohdiskeli asioita yksinään ja harrasti "liikuntaterapiaa". Se tapahtui pitkien kävely- ja pyörälenkkien muodossa. Fyysinen rasitus purki jännitteitä ja selvitti "päättä".

Heikkiä auttoi ilmeisesti paljon myös se, että hän oli käynyt läpi syvän uskonnollisen muutoksen ja vapautunut vanhoista ahtaista näkemyksistään. Vähitellen Heikki rohkaistui osallistumaan kotiseurakuntansa toimintaan, ja sai myös papin tehtäviä. Seuraava askel eteenpäin oli työn etsiminen. Sitkeän yrittämisen jälkeen Heikki saikin papin paikan. Uudessa seurakunnassa hän sai kokea työtovereiden hyväksyntää ja löysi paikkansa pappina uudelleen. Avioeron jälkeen Heikki oppi katsomaan aikaisempaa avoimemmin elämän rikkinaisyyttä. Heikki rupesi arvostamaan elämää, jossa ei piilouduttu ”kulissien” taakse, vaan suostuttiin tunnustamaan oma vajavuus. Elämä asettui todellisuuden kanssa parempaan tasapainoon.

Jussi jäi avioeron jälkeen kovin yksin. Puolison lisäksi hän menetti myös lapsensa. Avioerokriisiinsä Jussi sai lääkinällistä apua terveydenhuollosta. Kirkon taholta hän sai tukea työnohjauksessa. Siinä keskustelut alkoivat esimiessuhteen pohdinnasta, mutta lopulta päädyttiin käsittelemään avioeroa. Jussi ajatteli, että hän olisi tuohon aikaan tarvinnut varsinaista psykoterapiaa. Jussin masennus jatkui. Alkoholin käyttö oli muuttunut ”tuurijuoppoudeksi”. Kun masennuksen hoito vaati lääkitystä, tilanteessa oli omat terveydelliset vaaransa. Lopulta Jussi tajusi, että alkoholisoituminen oli alkanut ja että hänen on tehtävä jotain ratkaisevaa elämänsä parantamiseksi.

Tästä syntyi päätös muuttaa pääkaupunkiseudulle opiskelemaan. Siellä hän koki vapautuvansa ulkopuolisten kontrollista ja ryhtyi etsimään itselleen uutta kumppania. Etsintä palkittiin, ja Jussi löysi naisen, johon hän rakastui. Uudessa perheessä elämä alkoi luontua hyvin. Tämän myötä Jussin itsetunto on vahvistunut ja masennusoireet ovat helpottaneet. Myös itsetuntemus on kasvanut. Päätös paikkakunnan vaihdoksesta ja uuden elämän etsimisestä oli tärkeä Jussin toipumiselle. Tässä Jussi tunsu saaneensa apua Jummalta, joka ei ollut häntä hylännyt.

Kaisa sai apua masennukseensa eri terapiamuodoista. Eniten häntä auttoi pitkäkestoinen psykoterapia. Kaisa tunsu, että myös vanhempien ja ystävien tuki oli hänelle hyvin merkittävää. Kaisan elämään toi iloa yllättävä käänne. Hän tutustui uuteen seurustelukumppaniin. Avioliiton purkauduttua Kaisa oli päättänyt, että hän ei ripustaudu lapsiinsa vaan ryhtyy etsimään uudelleen naiseuttaan. Tähän vastaus tuli nopeammin, kuin hän osasi odottaa. Uudessa suhteessa oli ”parantavia elementtejä”. Uusi kumppani vahvisti hänen kuvaansa itsestään naisena. Kaisa ymmärsi olevansa rakastamisen arvoinen nainen. Seurustelukumppani auttoi Kaisaa myös irrottautumaan entisestä puoliosastaan ja toi selkeyttä heidän uusperheeseensä.

Kaisa ajatteli, että kokemus avioerosta oli avannut hänet näkemään elämää entistä avoimemmin. Se oli laajentanut hänen tunne-elämäänsä ja opettanut häntä käsittelemään elämään kuuluvia ristiriitoja. Se, että oli avioerokriisissä tuntenut itsensä heikoksi ja avun tarpeessa olevaksi, oli tärkeä kokemus Kaisalle. Siitä Kaisalle on avautunut nöyrän asenteen merkitys elämässä.

Kullakin kertojalla on persoonallinen tarinansa toipumisesta. Mutta yhteisiäkin piirteitä niissä on. Heikin ja Jussin toipumiseen sisältyi paikkakunnan muutos. Heikki etsi muutolla mahdollisuutta hiljaisuuteen. Jussi taas halusi vapautua liian tiiviisti hänen elämänsä seuraavasta yhteisöstä ja muuttaa alkoholinkäyt-

töään. Kummankin kohdalla muutto avasi uuden mahdollisuuden. Heikki oli hiljaisuuteen vetäytyvä mietiskelijä. Jussille työnohjaus oli merkityksellinen. Kaisa oli määrätietoinen halussaan selvittää eroaan psykoterapiassa.

Jussin ja Kaisan tarinoissa tulee esiin uuden seurustelusuhteen ja perheen merkitys "parantavana elementtinä". Kun avioero oli merkinnyt oman sukupuoli-identiteetin haavoittumista, uusi parisuhde, jossa koettiin eroottista lämpöä ja rakkautta toimi lääkkeenä. Uudessa parisuhteessa tuli hyväksyntä omalle miehuudelle ja naiseudelle. Toipuminen antoi uuden näkökulman sekä omaan itseen että ympärillä olevaan elämään. Oman vajavaisuuden ja kivun kanssa painiminen teki vahvemmaksi elämän todellisuuden kohtaamisessa.

Avioerosta selviytyneiden ryhmässä puolison päätös erosta sysää koko prosessin liikkeelle. Kun kertojat jälkeinpäin tarkastelevat parisuhteensa kulkua, he löytävät "varotusmerkkejä" avioeron uhasta jo aikaisemmista vaiheista. Kertojat haluavat tehdä parhaansa parisuhteen parantamiseksi, mutta korjausyritykset kuivuvat kokoon. Ero horjuttaa itsetuntoa, tuottaa tuskaa ja vie masennuksen syövereihin. Selviytyäkseen kertojat hakevat apua masennuslääkityksestä, psykoterapiasta ja muusta keskustelusta. He harrastavat mietiskelyä ja muuttavat elämänsä ulkonaisia olosuhteita. Myös uusi parisuhde parantaa.

Kuvio 2.

ERON VAIHEET
Avioerosta selviytyneet

1. Seurustelun ongelmat

2. Eron oireet avioliitossa

3. Taistelu avioliiton puolesta

4. Puolison eropäätös ja shokki

5. Kapinointi ja suostuminen

6. Kiista lapsista

7. Masennus ja häpeä

8. Sosiaalinen rangaistus

9. Toipuminen ja uusi elämä

11. Suojeleeko elinikäisen avioliiton ihanne erolta?

Eräänä tarinoiden keskeisenä juonteenä on kertojien suhde elinikäiseen avioliittoon. Elinikäisen avioliiton normit koskevat merkittävällä tavalla koko sukupuolielämää. Se rajaa sukupuolielämän avioliittoon, joka on luonteeltaan purkamaton. Elinikäisen avioliiton normit säätelevät käyttäytymistä ennen avioliittoa ja avioliiton solmimisen jälkeen.

Tarinoissa kertojat painivat tämän säätelyn kanssa eri tavoin. Taustalla ovat vaikuttaneet luonnollisesti kirkon perinteiset normit elinikäisestä avioliitosta. Tämän lisäksi Marja kertoo, että hänen perhetaustaan on ollut helluntailaisuutta, evankelisuutta ja kansanlähetysläisyyttä. Jussi kertoo olleensa melleriläinen. Myös Matti viittaa vanhempien tiukkoihin normeihin.

Kirkko on pitänyt kiinni elinikäisen avioliiton ihanteestaan myös viimeisimmissä kannanotoissaan. Mutta ehdottoman ihanteen lisäksi kirkon kannanottoja leimaa neuvottelun halu. Toisaalta pidetään kiinni ihanteesta ja toisaalta neuvotellaan poikkeuksista ja myönnytyksistä. Tätä vahvistaa myös se, että kirkko on jo vuosikymmeniä vihkinyt eronneita jäseniään uudelleen avioliittoon. Elinikäisen avioliiton suhteen kirkko "ajaa kaksilla rattailla".

Tämä kaksinaisuus antaa tilaa myös jyrkemmille protestanttisille näkemyksille. Tyypillistä on se, että uskonnollista kokemusta korostavat liikkeet normittavat jäseniään seksuaalisuuden suhteen jyrkemmin kuin kirkko.

Eräs esimerkki tästä on nuorison piirissä vaikuttava "Tosi Rakkaus Odottaa" -liike. Se on amerikkalaisten baptistien piirissä v. 1993 syntynyt, kansainväliseksi kehittynyt ryhmittymä, joka markkinoi nuorille esiaviollisesta seksistä pidättäytymistä. Suomeen liike rantautui 1990-luvun lopussa. "Tosi Rakkaus Odottaa" -liike vetoaa nuoriin, että he tekisivät seksiä koskevan lupauksen "Jumalalle, itselleen, tulevalle puolisolalle ja tuleville lapsilleen". Siinä nuoret sitoutuvat siihen, että sukupuoliyhteys kuuluu yksinomaan avioliittoon.

Liikkeessä katsotaan, että perinteiset seksuaaliset arvot ovat rapautuneet. Siinä vastustetaan yksilökeskeistä ajattelua, jossa oma onni asetetaan parisuhteen hyvinvoinnin ja sitoutumisen edelle. Sen sijaan esiin nostetaan "raamatullinen" elämän malli, jossa ihmisen moraalisuus sidotaan uskonnollisuuteen. Ajattelua perustellaan paitsi Raamatun sisällöllä myös fyysiseen ja henkiseen terveyteen liittyvillä seikoilla. Suomessa

”Tosi Rakkaus Odottaa” –liike toimii herätyskristillisten, konservatiivien nuoriso- ja opiskelijajärjestöjen sisällä. Myös seurakuntien rippikouluissa on käytetty liikkeen ideologian suuntaisia aineistoja. (Salomäki 2004, 256-261.)

Perinteiset ja tiukat normit seksuaalisessa käyttäytymisessä näyttävät liittyvän kiinteästi kirjaimelliseen raamatuntulkintaan. Tällaiseen tulokseen tultiin tutkimuksessa, jossa vertailtiin raamattunäkemyksen ja seksinormien yhteyttä toisiinsa 15 eri maassa. Tätä riippuvuutta ei murentanut se, että yhteiskunnassa yleisesti vallalla olevat seksinormit olivat huomattavasti vapaamielisempiä. Suomi oli eräs niistä maista, joissa tämä suuri ero konservatiivikristittyjen ja muiden välillä tuli esiin. Tässä suhteessa konservatiivista protestanttisuutta voi pitää maailmanlaajuisesti melko yhtenäisenä ilmiönä. (Ogland & Bartkowski, 2014.)

Avioerojen ja uskonnollisuuden suhde on herättänyt Yhdysvalloissa viime vuosina paljon julkista keskustelua. Eräs keskustelun herättäjästä on ollut George Barna, joka selvitti erilaisten uskonvakaumusten omaavien henkilöiden eronneisuutta. Tutkimuksen keskeisenä kysymyksenä oli, missä määrin ”uudesti-syntyneiden” kristittyjen eronneisuus poikkeaa muusta väestöstä. Tuloksena oli, että uskovaiset eivät poikenneet eronneisuuden suhteen millään tavoin muusta väestöstä. Eronneiden osuus oli kolmannes molemmissa ryhmissä. (Christian Century 2004, Vol. 121, Issue 20, p. 17-17.)

Yhdysvaltojen väestötilastot v. 2000 ovat paljastaneet uskonnollisuuden ja avioerojen yhteydestä hämmennystä herättäneitä tietoja. Niissä osavaltioissa, joissa konservatiivikristittyjen osuus väestöstä on tavallista suurempi, myös avioerojen määrä on korkeampi. Tämä on luonnollisesti odotusten vastaista, koska konservatiivikristittyjen normit ovat avioliiton suhteen perinteiset ja tiukat. Jennifer Glassin ja Philip Levchakin tilastollisessa, piirikuntia (*county*) koskevassa tutkimuksessa etsitään tälle ilmiölle selitysmallia. Selvityksen mukaan protestanttien muita korkeampi avioeroriski liittyy siihen, että protestanteille on luonteenomaista aikaisessa vaiheessa tapahtuva aikuistuminen ja muita alhaisempi tulotaso.

Konservatiivisten protestanttien suuri osuus piirikunnassa vaikuttaa koko alueen väestöön. Tällaisilla alueilla on kaiken kaikkiaan korkea eronneisuus. Myös konservatiivisiin uskonyhteisöihin kuulumattomien yksilöiden avioeroriski on tässä ympäristössä suuri. Tutkijat selittävät tätä ilmiötä sillä, että konservatiiviprotestanttien dominoimissa piirikunnissa on tapana muodostaa perheitä nuorella iällä. Myös koulutus- ja tulotaso on alhainen.

Tutkijoiden mukaan konservatismiin ja korkean eronneisuuden taustalla vaikuttaa se, että opinnot jätetään kesken perheen perustamisen ja lasten hankkimisen tähden. Tämä taas johtaa taloudellisiin vaikeuksiin, jotka kiristävät puolisoitten välejä. Avioerojen yhtenä syynä näyttää olevan aikaisin tapahtunut siirtyminen aikuisvaiheeseen.

Tutkijat viittaavat myös konservatiivien hallitsemien yhteisöjen normien ja heidän luomiensa instituutioiden merkitykseen eronneisuudessa. Tähän saattavat vaikuttaa mm. vähäinen sukupuolikasvatus, ehkäisyä ja aborttia koskevan neuvonnan puute. Kun avioeroa pidetään häpeällisenä epäonnistumisena, myös parisuhteen ongelmiin voi olla vaikea hakea apua. Tutkijat arvioivat, että tulokset paljastavat konservatiivisen protestanttisuuden heikon vaikutuksen avioeroihin. Suorat avioliittoa ja seksuaalisuutta koskevat kiellot eivät ehkäise avioeroja, kun samalla rohkaistaan avioliiton solmimiseen aikaisessa vaiheessa

liian kapein henkisin ja aineellisin eväin. Epäsuorat, piilossa olevat prosessit vaikuttavat voimakkaammin kuin ääneen esitetyt normit. (Glass & Levchak, 2014.)

Myös avioerotarinoissa tulee esille avioituminen varhaisessa vaiheessa. Marja avioitui teini-ikänsä seurustelukumppaninsa kanssa 20-vuotiaana. Kaisa, Pekka ja Jussi olivat naimisiin mennessään 21-vuotiaita. Heikin seurustelukumppani oli 18-vuotias, kun avioliitto solmittiin. Jälkikäteen Marja, Kaisa ja Pekka arvioivat olleensa kovin nuoria menemään naimisiin. Heidän avioliitoissaan oli selvä avioeron vaara jo pelkästään avioitumisiensa vuoksi.

Avioerotarinat antavat vastauksia siihen, millaisia merkityksiä eri yksilöiden aikaisella avioitumisella on ja millä tavoin se altistaa avioerolle. Kaikissa tarinoissa kerrotaan tavalla tai toisella siitä, että avioliittoa on pidetty periaatteessa elinikäisenä ja purkamattomana. Avioeron ajatus on ollut kaikille kertojille mahdoton. Se ei ole kuulunut keinovalikoimaan parisuhteen vaikeuksia ratkottaessa. Tarinat poikkeavat sen sijaan siinä, millä tavoin seksinormit ovat vaikuttaneet eri henkilöiden kohdalla.

Kaisa ja Heikki viittaavat tässä yhteydessä eräänlaiseen kulttuuriseen malliin, joka vaikutti seurakuntanuorten parissa. Etsiessään omaa identiteettiään miehenä ja naisena vertaisryhmän mallit tulivat nuorelle tärkeiksi. Tähän malliin kuului se, että seurakuntanuoret muodostivat pareja, ja sitä pidettiin hyväksyttävänä. Sen sijaan oli selvää, että seurusteleva pari ei saanut harrastaa seksiä, sillä se kuului avioliittoon. Toiset, kuten Marja, Matti ja Jussi, kertovat siitä, että he olivat sisäistäneet seksin kieltävän normin osana omaa uskonnollista taustaansa. Kulttuurinen käyttäytymismalli ja uskonnolliseen taustaan liittyvä seksinormi ovat tällä tavoin vahvistaneet toisiaan ja vaikutusta kertojiin.

Puolet kertojista käsittelevät tarinoissaan sukupuolisen pidättäytymisen merkitystä avioerossaan. Esiin tulee seksinormin ja oman sukupuolisuuden ristiriita. Ongelmaksi tulee se, miten käsitellä omaa heräävää seksuaalisuutta. Samalla kysymys on aikuisen identiteetin etsimisestä sukupuolisena ihmisenä. Kun seksinormi ei anna lupaa seksuaalisen halun toteuttamiseen, se tekee seksuaalisuudesta "harmaan alueen", jossa siitä vaietaan ja se torjutaan. Jos kiellon ja halun ristiriita on kovin suuri, seksuaalisuudesta tulee helposti "vihollinen", joka asuu omassa sisimmässä ja tuntuu pelottavalta. Siitä tulee "himo", joka uhkaa viedä syntiinlankeemukseen ja horjuttaa uskoa.

Näin syntyy sukukypsäksi kehittyneen nuoren sisimpään eroottisen paineen ja seksikiellon välinen ristiriita. Tätä painetta lisää omalla tavallaan se, että seurustelu ja pariutuminen ovat hyväksytyjä asioita. Seurustelun edetessä ja suhteen syventyessä myös hellyyden osoitukset lisääntyvät ja kiusaus rikkoo seksikieltoa kasvaa. Eräs tapa selvittää tästä seksuaalisuuden ja seksikiellon ristiriidasta, on solmia mahdollisimman pian avioliitto. Normin mukaan seksi on sallittua avioliiton sisällä. Marja, Jussi ja Kaisa viittaavat tarinoissaan tällaiseen tapaan sovittaa avioliitto ja seksuaalisuus yhteen.

Naimisiin meneminen ei kuitenkaan pelastanut ongelmilta. Jos seksuaalisuuteen on asennoitunut kielteisesti nuoruudessa, tämä asenne ei yhtäkkiä muutu, kun avioliitto solmitaan. Jussi ja Kaisa kertovat pettymyksistään seksin suhteen avioliitossa. Seksinormi oli antanut ymmärtää, että avioliitossa eroottinen rakkaus toteutuu täydellisenä. Siksi sitä kannatti odottaa. Mutta odotettu palkinto näytti karkaavan käsistä.

Seksi oli ollut tabu seurusteltaessa, eikä sitä koskeva puhumattomuus helpottanut avioliitossakaan. Avioliitto ei synnyttänyt hyvää seksiä. Pariskunnat eivät olleet valmiit vastaamaan avioliiton haasteisiin.

Seksinormin merkitystä perustellaan konservatiivikristittyjen piirissä sillä, että se auttaa nuorta säilyttämään "puhtautensa" avioliittoon ja suojelee sillä tavoin edessä olevaa avioliittoa. Marjan ja Matin tarinoissa tämä vaikutus kääntyy päinvastaiseksi. Eroottista painetta ei hallita, vaan kertojat rikkovat seksinormia vastaan ja "lankeavat" avioliiton ulkopuoliseen seksiin. Molemmat pyrkivät sovittamaan syntinsä solmimalla avioliiton. Syyllisyyden tunteeseen perustuva avioliitto johtaa kuitenkin umpikujaan. Normi kääntyy omaa tarkoitustaan vastaan.

Varhain solmittavan avioliiton malli on ongelmallinen myös nuoren itsenäistymiskehityksen näkökulmasta. Pekka kertoo, että hän etsi puoliosastaan äidin korviketta ja pyrki tällä tavoin itsenäistymään. Heikin puolison kohdalla nuorella iällä solmittu avioliitto ja itsenäistyminen muodostivat kimpun ongelmia. Myös Liisa pyrki parisuhteen solmimalla itsenäistymään isästään. Nämä tarinat osoittavat, että naimisiin meneminen nuorena voi toimia reittinä, jonka avulla nuori pakenee henkiseen kasvuun kuuluvaa itsenäistymisprosessia.

Avioerotarinat tarjoavat selitysmalleja konservatiivikristittyjen korkealle eronneisuudelle. Glass ja Levchak päätyvät siihen, että syynä eronneisuuteen olisi pääasiassa muita heikompi sosiaalinen ja taloudellinen asema, vaikka he viittaavatkin myös heikkoihin henkisiin eväisiin avioliittoa solmittaessa. Avioerotarinoissa painottuvat seksuaaliseen kypsyymiseen ja itsenäistymiseen liittyvät prosessit, jotka jäävät puutteellisiksi. Seksuaalisuutta koskevat normit eivät täytä tarkoitustaan. Ne eivät suojele vaan kääntyvät itseään vastaan nuorten parisuhteissa ja lisäävät alttiutta eroon.

Nuorten seksuaalisuus ja siihen liittyvä syyllisyys ovat olleet esillä Roger Friedlandin tutkimuksissa vuosilta 2007 ja 2009. Ne kohdistuivat kalifornialaisen yliopiston opiskelijoiden uskonnollisuuteen ja seksuaaliseen käyttäytymiseen. Konservatiivisiin protestanttisiin kirkkokuntiin kuuluvista opiskelijoista vain kolmannes oli sitä mieltä, että seksissä ennen avioliittoa ei ole mitään väärää. Seksiä oli kuitenkin tähän ryhmään kuuluvista harrastanut kaksi kolmannesta. Näin ollen kolmasosa näistä opiskelijoista oli sukupuolielämässään rikkonut omia normejaan vastaan. Friedland kuvaa tätä "syyllisyysskuiluna". Siihen olivat "pudonneet ne opiskelijat", joiden seksi synnytti syyllisyyttä. Tällainen kuilu oli huomattavasti pienempi katolisten ja juutalaisten opiskelijoiden joukossa. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomilla tätä normien ja käyttäytymisen ristiriitaa ei ollut ollenkaan.

Näillä eroilla seksin ja syyllisyyden suhteen näytti olevan yhteys ei-toivottuihin raskauksiin. Protestanttisiin kirkkokuntiin kuuluvilla opiskelijatyöillä tällaisia raskauksia oli selvästi enemmän kuin katolisilla ja juutalaisilla. Raskaudet päättyivät myös muita useammin aborttiin. Friedlandin mukaan tämä ero pohjautuu siihen, että ahtaiden seksinormien mukaan kasvatetut nuoret eivät osaa käsitellä omaa seksuaalista haluaan parisuhteessa. Kyvyttömyys käsitellä seksuaalisuutta johtuu taas siitä, että tällaista kokemusta ei ole ollenkaan odotettu, eikä siihen ole valmistauduttu. Seksinormi oli kääntynyt näin itseään vastaan. Friedland arvioi, että tiukoilla seksinormeilla on laajoja vaikutuksia seksuaalisuuteen. Hänen mielestään

aikakauden suurin seksuaalisuuteen liittyvä ongelma ei ole hillittömyys, vaan haluttomuus. Tämä johtui siitä, että nuoret oli käännetty vastustamaan omaa seksuaalisuuttaan. (Friedland 2010.)

Friedlandin tutkimuksen tulokset tulevat lähelle avioerotarinoissa esiin tulleita normiristiriitoja. Seksi-kielto toimii itseään vastaan. Se tuottaa kyvyttömyyttä käsitellä seksuaalisuutta parisuhteessa ja eristää nuoren omasta seksuaalisuudestaan. Samalla se johtaa avuttomuuteen omien seksuaalisten yllykkeiden hallinnassa. Kun normi ei pysty patoamaan nuoren seksuaalisuutta, syntyy syyllisyyttä, joka rapauttaa parisuhteen sisältäpäin. Seksinormin epäsuorat vaikutukset toimivat vastoin sen tarkoitusta.

12. Synti, syyllisyys ja usko

Käsitys elinikäisestä avioliitosta ja siihen liittyvät sukupuolinormit ohjasivat monin tavoin avioeron kokeneiden pappien elämää. Se vaikutti siihen, että käsitys seksuaalisuudesta muodostui ehdolliseksi. Seksuaalisuus on luvallista, kunhan se vain tapahtuu avioliiton sisällä. Syyllisyys ja sen pelko vaikuttivat omaan seksuaalisuuteen ja parisuhteisiin. Horjahdus normien viitoittamalta polulta herätti syyllisyyden tuskan ja asetti myös uskon vaakalaudalle.

Katekismuksessa sukupuolinormeja määritellään erityisesti kuudennen käskyn selityksessä. Se painottaa, että kuudennen käskyn piiriin kuuluu koko elämän kaari. Myös avioliiton epäonnistumisen ja avioeron mahdollisuus otetaan esille. Avioero rikkoo "elämän perusrakenteita". Uudelleen avioituminen on Katekismuksen mukaan "vakava asia" ja siinä tarvitaan "armoa ja anteeksiantamusta". (Katekismus, 2000.) Avioero nähdään Katekismuksessa syntinä, josta tuleekin tuntea syyllisyyttä. Syyllisyys puolestaan johtaa pyytämään anteeksiantamusta. Piispojen puheenvuoro "Rakkauden lahja" seuraa tätä ajattelua ja tulkitsee parisuhdetta uskonnollisesta näkökulmasta. Epäonnistuminen avioliitossa ja avioero nähdään uskonelämän haaksirikkona.

Katolinen kirkko tuomitsee jyrkästi kaiken avioliiton ulkopuolisen seksuaalisuuden. Seksuaalisuuteen sisältyvää "himoa" pidetään aina syntinä, kun sillä tavoitellaan omaa mielihyvää, eikä sen tarkoituksena ole lisääntyminen. Tällä perusteella tuomitaan myös itsetyydytys. Kun avioliittoa pidetään sakramenttina, avioero on luonnollisesti rikkomus paitsi puolisoa myös Jumalaa vastaan. Kirkon vahvistamaa avioliittoa ei voi myöskään ihmisen omalla päätöksellä purkaa. Avioeron ottanut voi tulla osalliseksi anteeksiantamuksesta vain, jos hän katu rikkomustaan Jumalaa kohtaan ja sitoutuu pidättäytymään kaikesta sukupuolisesta kanssakäymisestä. (Catechism of Catholic Church, 1997, 448-462, 626.),

Kirkkojen perinteiseen opetukseen sisältyy vahva normi seksuaalisuuden ja elinikäisen avioliiton yhteenkuuluvuudesta. Se, joka rikkoo tätä normia vastaan, nähdään synnin tekijäksi. Hän vaurioittaa suhdettaan Jumalaan. Saadakseen jumala-suhteensa kuntoon hänen tulee myöntää syntinsä, tuntea syyllisyyttä ja suostua parannukseen ja katumukseen. Periaatteessa luterilaisen kirkon Katekismus noudattelee tässä katolista katekismusta, vaikkakin lievemmin ja pehmeämmin sanamuodoin. Oppi synnistä, syyllisyydestä, katumuksesta ja anteeksiantamuksesta muodostaa normatiivisen ohjeen uskonnolliselle kokemukselle.

Tämä oppi muodostaa elimellisen kokonaisuuden, jolla on oma sisäinen johdonmukaisuutensa ja dynamiikkansa siten, että kukin vaihe johtaa aina seuraavaan. Se auttaa uskovaan käsittelemään seksuaalista lankeemustaan ja johtaa hänet uskonsuhteen uudistamiseen. Nimitän tätä ajatusrakennelmaa tässä yhteydessä katumusopiksi.

Paavo Kettunen on paneutunut tähän näkökulmaan tutkimuksissaan ripistä ja hengellisestä häpeästä. Molemmat tutkimukset pohjautuvat kirjeisiin, joissa kirjoittajat kuvaavat omia kokemuksistaan. Ripittäytyneiden suurin hätä liittyy seksuaalisuuteen. Useat kirjoittajat kertovat myös ripittäytyneensä seksuaalisista lankeemuksistaan monta kertaa. (Kettunen 1998, 302-303.) Myös hengellistä häpeää kuvaavissa kirjeissä synti, syyllisyys ja kelpaamattomuuden kokemus saavat keskeisesti seksuaalisuuteen liittyvän merkityksen. Kirjoittajat yhdistävät häpeän kokemuksensa sekä lapsuuden perheen että uskonyhteisön kielteisiin näkemyksiin ja asenteisiin seksuaalisuudesta. Näillä on kirjoittajien mukaan ollut monella tavoin kuormittava vaikutus heidän parisuhteisiinsa ja hengellisyytensä. (Kettunen 2011, 262-271.)

Molemmat tutkimukset paljastavat sen, kuinka merkittävä osa seksuaalisuudella on uskonnollisten ihmisten syyllisyyden kokemuksissa. He käsittelevät seksuaalisia lankeemuksiaan katumusopin avulla. Tämä oppi näyttää juurtuneen syväälle uskonnolliseen kokemukseen. Tällä tavoin tapahtuva käsittely ei kuitenkaan näytä aina tuottavan tulosta, joka koettaisiin vapauttavana. Seksuaalisuutta ei saadakaan hallintaan ja syyllisyys syvenee häpeäksi.

Avioeron kokeneiden pappien kertomuksissa katumusoppi on sisäisen prosessoinnin kohteena. Heistä kukin käsittelee sitä omasta lähtökohdistaan ja kokemuksistaan käsin. Avioeron vapauttamien ryhmään kuuluvista Marja, Matti ja Pekka joutuivat painimaan synnin ja syyllisyyden problematiikan kanssa. Seksi avioliiton ulkopuolella aiheutti Marjalle ja Matille syyllisyyttä, joka sai aikaan tarpeen sovittaa sitä omilla ratkaisuilla. Syyllisyys satoi heidät epäonnistuneeseen ja ahdistavaan parisuhteeseen ja avioliittoon. Näin syyllisyyden tunteesta muodostui itsenäistymistä ja henkistä kasvua estävä ”vihollisvoima”. Myös avioeron toteutuminen aiheutti syyllisyyttä. Sitä ei kuitenkaan käsitelty syntien tunnustamisen ja katumuksen avulla, vaan pyrkimällä aikaisempaa suurempaan itsetuntemukseen. Syyllisyyden tunteelle ei haluttu antaa valtaa eikä sitä haluttu päästää enää ohjaamaan elämää. Syyllisyyden tunteen käsittelyssä psykoterapia syrjäytti ripin.

Avioeron vapauttamat kertojat hahmottivat eronsa osaksi henkistä kasvu- ja itsenäistymisprosessia. Avioero sai näin psykologisen määrittelyn. Tällaiseen kokemukseen uskonnollinen katumusoppi sopi huonosti, kun avioerossa ei kertojien oman kokemuksen mukaan ollut mitään kaduttavaa. Päinvastoin se johti parempaan elämään.

Avioerosta selviytyneet eivät myöskään hahmota kokemuksiaan katumusopin avulla. Syyllisyys ja sen pelko liittyvät seurusteluun ja ovat vauhdittaneet osaltaan avioliiton solmimista, kun esiaviollinen seksi on ollut kiellettyä. Seurustelussa noudatetut normit ovat johtaneet seksikielteisiin asenteisiin, josta avioliitossa onkin ollut vaikea irrottautua. Avioeroratkaisussa puoliso on ollut aloitteen tekijänä. Avioerosta selviytyneiden ryhmään kuuluvat ovat taistelleet eroa vastaan, eikä se ole ollut heidän mielestään oikea ratkaisu. Avioerosta aiheutuvalla syyllisyydellä ei ole ollut heidän kokemuksissaan kaikupohjaa.

Avioeroa koskevassa keskustelussa kirkko on käyttänyt uskonopin lisäksi myös psykologisia näkemyksiä perustellakseen kielteistä kantaansa. Se on toistuvasti esittänyt väitteen siitä, että avioero on osoitus yksilön henkisestä epäkypsyydestä. Avioeron ottaneet on näin leimattu sekä uskonnollisesti että psykologisesti muita huonommiksi. Tämän tutkimuksen kertojien joukossa tällainen leimaaminen kohdistuu erityisesti avioeron vapauttamien ryhmään, sillä he olivat olleet itse aloitteen tekijöitä uuden elämän etsimisessä. Tähän ryhmään kuuluvat kokevat itse persoonallisuuteensa ja identiteettiinsä liittyvät muutokset päinvastaisina. He ovat hahmottaneet avioeronsa osana itsenäistymisprosessiaan ja oman identiteettiinsä löytämistä.

Uudelleen avioituminen on nähty kirkon perinteessä ongelmallisena. Katolisen kirkon katekismuksen mukaan avioeron ottaneen uskovan on osana katumustaan kieltäydyttävä sukupuolisesta kanssakäymisestä. Myös luterilaisessa kirkossa uudelleen avioitumiseen on suhtauduttu varauksellisesti ja eronneiden avioliittoon vihkimisestä on keskusteltu vuosikymmenien ajan sodan jälkeen. Tämä asenne tulee myöhemminkin ilmi sekä Katekismuksessa että piispojen perhettä koskevissa kannanotoissa, vaikka toisaalta ilmaistaankin ymmärtämystä uudelleen avioitumiselle. Eronneen uusi avioliitto ei kuitenkaan vastaa elinikäisen avioliiton ihannetta.

Suurin osa avioeron kokeneista papeista oli ennen tutkimukseen osallistumista löytänyt vakituisen parisuhteen. Uusi suhde oli syntynyt usein hyvin nopeasti ja yllättänyt heidät. Avioeroprosessi oli monen kohdalla ollut vielä kesken seurustelun alkaessa. Uusi suhde antoi kertojille sitä, mitä purkautunut tai purkautumassa oleva avioliitto ei ollut pystynyt heille antamaan. Se merkitsi silmien avautumista niihin vaikeuksiin, joihin avioliitossa oli jouduttu. Uusi parisuhde antoi kokemuksen tasaveroisuudesta ja itsenäisyydestä. Siinä tunnettiin eroottista rakkautta ja saatiin tukea kumppanilta. Monet kertoivat, kuinka voimakkaasti uusi suhde vei mennessään. Elinikäisen avioliiton ihanne oli romuttunut, eivätkä eronneet papit antaneet sen enää kahlita itseään. Näin toimiessaan he olivat kuitenkin rikkoneet elinikäisen avioliiton normit kahteen otteeseen, ensin ottamalla eron ja sitten solmimalla uuden suhteen.

Katekismuksen ja piispojen kannanottojen mukaan elinikäisen avioliiton normien rikkominen johtaa vararikkoon uskonelämässä. Tämä herättää kysymyksen siitä, millaisia seurauksia avioerosta ja siihen liittyvistä prosesseista oli kertojien uskonnollisissa kokemuksissa. Avioerokriisiin kertojat liittivät oman uskonnollisuutensa hyvin yksioellisella tavalla.

Marja ja Liisa näkivät voimakkaimmin uskonnollisia merkityksiä avioerossaan. Marja koki syvän uskonnollisten käsitystensä romahduksen erokriisissä. Hän kapinoi ensin Jumalaa vastaan. Hän koki, että Jumala oli hänet pettänyt. Sitten hän ymmärsi, että huono avioliitto olikin ollut hänelle Jumalan antama koettelemus, josta hän oli avioeron avulla selvinnyt. Erotessaan hän koki toimineensa Jumalan tahdon mukaan. Myös Liisa koki, että hän toteutti Jumalan tahtoa ottaessaan eron. Avioliitto oli perusteiltaan väärä ja siksi tilanne piti korjata avioerolla.

Pekan kertomuksessa avioero liittyi hänen henkilökohtaiseen kriisiinsä pappina ja pettymykseen seurakuntaa kohtaan. Samalla hän kapinoi myös Jumalaa vastaan. Seurustelu avasi hänelle rakkauden kokemuksen parisuhteessa. Samalla hänelle selvisi, että seurakunnalta ja työyhteisöltä ei voi odottaa sitä, mitä

perhe antaa jäsenelleen. Uudessa parisuhteessa Pekka koki saavansa puolisoltaan sekä henkistä että hengellistä tukea.

Heikki ja Jussi kuuluivat nuoruudessaan ahdasta hengellisyyttä edustaviin uskonnollisiin ryhmittymiin. Näistä he olivat luopuneet jo ennen avioerokriisiään. Tämä muutos auttoi heitä käsittelemään avioerokriisiään. Useat kertojat nostivat esille sen, että heidän kuvansa todellisuudesta muuttui. Merkittävää oli pahuuden kohtaaminen omassa itsessään, mutta myös toisissa. Samalla joutui näkemään oman rajallisuuden ja heikkouden. Kokemus siitä, että Jumala ei hylkää silloinkaan, vaan on läsnä ihmisen pahuuden ja heikkouden keskellä, tuli tärkeäksi. Kiiltokuvamainen näkemys ”mitat täyttävästä” papista mureni ja sijalle tuli heikkouden ja pahuuden keskellä oleva ihminen, jolla ei ole varaa pitää itseään muita parempana.

Kertojat eivät tulkinneet avioeroaan katumusopin avulla. Syyllisyyden kokemuksilla oli suuri merkitys usean kertojan tarinassa, mutta se ei saanut elämän ratkaisuja ohjaavaa roolia. Pikemminkin se koettiin sellaiseksi mielentilaksi, jota vastaan oli taisteltava, sillä se vaati alistumista. Kertojien psykologinen prosessi kulki alistumisesta itsenäistymiseen. Katumusopin hylkääminen ei kuitenkaan merkinnyt oman hengellisyyden hylkäämiseen. Avioeroon liittyvät henkiset murrokset johtivat pikemminkin oman uskonnollisen vakaumuksen syvenemiseen.

13. Rikos ja rangaistus

Suomessa kirkon tehtävänä on ollut vuosisatojen ajan valvoa kansalaisten sukupuolimoraalia. Yhtenäiskulttuurin aikaan ajateltiin, että elinikäisen avioliiton normeja vastaan rikkominen on synti Jumalaa vastaan ja rikos yhteiskuntaa kohtaan. Sukupuolinormien rikkoja joutui kirkkokurin kohteeksi. Taloudellisten ja ruumiillisten rangaistusten lisäksi rikkomukseen syyllistynyt häpäistiin yhteisönsä keskellä. Avioeron ja syyllisyyden nitominen yhteen on juurtunut syvälle suomalaiseen ajatteluun. Tämä käy ilmi siitä, että syyllisyyden osoittaminen avioeroperusteena kumottiin lopullisesti vasta v. 1989 hyväksytyssä lainsäädännössä.

Useissa uskonyhteisöissä kohdistetaan edelleen kirkkokuria avioeron ottaneisiin jäseniin. Katolisen kirkon katekismus antaa ohjeet tällaiseen tilanteeseen. Seurakunnan jäsen, joka on ottanut eron puolisostaan ja solminut uuden siviiliavioliiton, ei saa osallistua ehtoollisen viettoon. Hän ei voi myöskään ripittäytyä eikä saada synninpäästöä, ellei kadu ja luovu väärästä elämän tavastaan. Myös hänen osallistumistaan seurakunnalliseen vastuunkantoon rajoitetaan. (Catechism of Catholic Church, 1997, 462.) Tällä tavoin avioeron ottaneesta tulee toisen luokan seurakuntalainen.

Vielä 1950-luvulla myös Suomen luterilaisessa kirkossa eronneisiin kohdistuvat rangaistukset ovat olleet esillä. Silloin uudelleen avioliittoon aikovien kirkollisesta vihkimisestä käytävässä keskustelussa kielteiset näkemykset olivat vallalla. Tällaisia äänenpainoja edusti ponnekkaasti piispa Gulin, joka vaati, että eronneilta oli ehdottomasti evättävä kirkollinen vihkimys. Tämä ei riippunut siitä, oliko eronnut tullut puolisonsa jättämäksi tai siitä, oliko hän katunut syntejään. Kirkollisen avioliittoon vihkimisen kieltäminen eronneilta olisi "tervehdyttävä lääke", kevytmielisiä eroja ottaville. Gulin uskoi puolustavansa näin Jumalan kunniaa. Se sosiaalinen häpeä, joka osalle seurakuntalaisista tässä kahtia jaottelussa olisi tullut, ei ollut merkittävää. (Gulin & Niemi 1955, 178-179.)

Piispojen viimeisimmissä puheenvuoroissa avioliitosta ja perheestä jatkuu samanlainen vähättelevä ja alentuva asennoituminen avioeron ottaneisiin. Heitä pidetään uskossaan heikkoina ja henkisesti kypsy-mättöminä. Piispat ovat jopa sitä mieltä, että "vastuun, syyllisyyden ja häpeän yhteisessä kantamisessa on

oma viisautensa”, kun on kysymys elinikäisen avioliiton sukupuolinormit rikkoneesta henkilöstä. (Rakkauden lahja 2008, 82-84.) Tähän liittyyvää häpeää onkin kannettu uutterasti vuosisatojen ajan myös Suomessa.

Seurakuntalaisten lisääntyvät avioerot ovat aiheuttaneet kirkossa hämmennystä ja halua ohjata heitä sanktioiden avulla oikeaan suuntaan. Mutta avioeroja on alkanut esiintyä pappien ja muiden kirkon työntekijöiden parissa. Papit on antaneet vihkimyksessään lupauksen ”edistää kaikkea, mikä rakentaa seurakuntaa ja elää niin, että he ovat esikuvana seurakunnalle”. Nämä lupaukset ovat varsin yleisluonteisia ja suurpiirteisiä, mutta samalla ne ovat myös hyvin tulkinnanvaraisia. Joka tapauksessa ne omalla tavallaan askarruttavat pappeja, ja herättävät ajatuksen siitä, että heidän käyttäytymistään arvioidaan ulkopuolelta. Myös seurakuntalaisille näillä lupauksilla on merkitystä, sillä ne luovat odotuksia pappia kohtaan. Pappislupauksen tulkinnallisuus voi aiheuttaa sen, että avioero voidaan ymmärtää pappislupauksen rikkomiseksi. Näin ne mahdollistavat kirkkokurin toimenpiteet.

Eronneiden pappien kertomuksissa on esimerkkejä avioeroon liittyvästä kirkkokurista. Voimakkaimmin ne tulevat esille Liisan kertomuksessa. Liisa joutui seurakunnan edessä selvittämään avioeroaan ja nuhtelun kohteeksi kirkkoneuvoston kokouksessa, jossa piispakin oli paikalla. Seurakunnan eteen oli tultava jälleen uudestaan, kun kävi ilmi, että Liisa oli aloittanut seurustelusuhteen. Kokousten henki oli kova ja armoton. Liisalle kerrottiin, että hän oli menettänyt ”puhtautensa”. Kokouksissa Liisa oli henkisen ja fyysisen jaksamisensa ääri rajoilla. Liisa tunsu itsensä henkisesti ”kivitetyksi” ja häväistyksi.

Jussi joutui kirkkokurin kohteeksi seurakunnan työntekijöiden kokouksessa. Kun hän pyysi joustamista työjärjestelyissä yksinhuoltajuuteensa vedoten, hän sai vastaan hukkumisryöpy kirkkoherralta. Esimiehen mielestä Jussin oli tehtävä entistä enemmän työtä, jotta Jussi voisi korvata sairausloman poissaolon, jonka syynä oli ollut avioeron aiheuttama masennus. Avioero oli kirkkoherran mielestä tehnyt Jussista huonon työntekijän. Siitä hän ansaitsi rangaistuksen kovennettuna työrupeamana.

Heikki joutui piispan puhutteluun yllättäen piispantarkastuksen kahvihetkessä seurakuntalaisten ja työtoverien läsnä ollessa. Piispa esitti Heikille kysymyksen hänen avioeronsa syistä. Tämä sai Heikin hämmennyksen valtaan. Kysymys olisi ollut helpompi ymmärtää, jos piispa olisi ollut halukas jatkamaan keskustelua Heikin kanssa. Näin ei tapahtunut, vaikka Heikki olisi ollut siihen halukas.

Pekka kertoi, että hänen avioeronsa jakoi voimakkaasti hänen työtovereitaan. Osa heistä ymmärsi häntä, osa taas tuomitsi hänet. Jotkut pappiskollegoista katkaisivat kokonaan suhteensa häneen, eivätkä edes enää tervehtineet häntä. Jotkut työtoverit vaativat, että Pekan olisi pitänyt tuoda avioeronsa työkokoukseen käsiteltäväksi.

Näissä kertomuksissa pappi joutui nuhtelun kohteeksi avioeronsa tai sen seurauksien, kuten uuden seurustelusuhteen, vuoksi. Liisan, Heikin ja Jussin kertomuksissa esimiesasemassa olevat henkilöt puuttuivat heidän käyttäytymiseensä. Pekalle osa työtovereista osoitti mieltään. Luonteenomaista näille tilanteille oli tunteenomaisuus ja työntekijän sättiminen. Järkevä ja rakentava työnjohdollinen ote kirposi kokonaan.

Tuloksena oli papin kokemus siitä, että häntä ei ymmärretty ollenkaan. Sen sijaan hänet häväistiin ja leimattiin epäkelvoksi muiden edessä. Tällä tavoin papin työ tehtiin vaikeaksi. Nämä tapahtumat saivat henkisen ja hengellisen väkivallan piirteitä.

Nuhtelutilanteiden luonne herättää kysymyksen siitä, miten ne ovat ymmärrettävissä ja selitettävissä mielekkäästi. Tähän myös eronneet papit ovat itse etsineet vastauksia. Pekka ja Jussi tulkitsivat nuhtelun johtuvan kateudesta. Perusteeksi molemmat viittasivat kollegojensa tunnustuksiin siitä, että haluaisivat itse erota, mutta eivät voi. Pekka oli myös havainnut, että ne papit, joilla oli ollut avioliiton ulkopuolisia suhteita ja olivat niistä luopuneet, suhtautuivat häneen muita kielteisemmin. Näin eronnut herättäisi kateutta ja vihaa, kun hän oli ottanut sellaisia vapauksia, joihin itse ei pystynyt tarttumaan.

Tämä psykologinen päättely selittää esimiesten ja kollegoiden reaktioita omien tunteiden käsittelyn muotona. Näin ajatellen avioeron ottaneen kohtaaminen herättää toisessa niin voimakkaita tunteita, että niitä ei pysty hallitsemaan. Omassa parisuhteessa ja seksuaalisuudessa on alueita, jotka ovat jääneet tunnistamattomiksi ja vaille jäsentymistä omaan kuvaan itsestä. Näitä käsitellään epäsuorasti, kun toista syytetään. Tämä ajattelumalli selittäisi nuhteluiden voimakkaan emotionaalisen ja hallitsemattoman luonteen. Liisan kertomuksessa tulee esille myös sukupuoliasenteisiin liittyvä selitysmalli. Nuhtelukokousten sarjan päätyttyä paljastui, että osa seurakunnan aikaisemmista miespapeista oli ollut myös eronneita. Kun tästä keskusteltiin, heidät leimattiin epäonnistujiksi. Kävi kuitenkin ilmi, että heidän kohdallaan nuhteluita ei oltu käynnistetty. Joten heitä oli kohdeltu lempeämmin kuin Liisaa. Seurakunnassa Liisa oli myös leimattu lapsensa hylänneeksi "seikkailijaksi". Tällainen puhetapa viittaa sukupuoliasenteisiin. Näyttää siltä, että naispapin seksuaalisuuteen suhtauduttiin ankarammin kuin miesten. Liisa sai "syntisen naisen" roolin, joka herätti halun tuomita.

Eräs mahdollisuus selittää nuhtelijoiden käyttäytymistä on nähdä se syvään juurtuneen kulttuurimallin toistamisena. Katumusoppiin sisältyy syyllisyys synnin seurauksena. Jos syyllisyyttä ei katumuksen ja anteeksiannon välinein poisteta, synnin tekijä joutuu vastuuseen ja saa rangaistuksen. Tämä rankaisumalli on toiminut vuosisatojen ajan, kun kirkko on pyrkinyt valvomaan ihmisten seksuaalisuutta. Seksuaalisten normien rikkomista ei ole myöskään pidetty yksityisasiana, vaan koko yhteisö on tuntenut vastuuta yksilön synnistä ja pelännyt osakseen tulevaa Jumalan rangaistusta. Kirkko on hoitanut syntyneitä normiristiriitaa kirkkokurin rangaistuksilla. Niistä suurin on ollut rangaistuksen tuottama sosiaalinen häpeä. (Kietäväinen-Siren 2015.)

Yhteiskunta on monin tavoin muuttunut, eikä se tarvitse enää tällaista normiristiriidan sovittamista. Siksi rankaisumalli on menettänyt perinteisen merkityksensä yhteiskunnassa. Mutta uskonnollisissa yhteisöissä tällainen toimintatapa seksiä koskevassa normiristiriidassa elää edelleen. Voimaa se saa yhteisöjen ja yksilöiden sisäistämästä katumusopista. Elinikäisen avioliiton normien rikkominen herättää ahdistusta ja turvattomuutta muissa yhteisön jäsenissä. Tämä ratkaistaan tavalla joka tuottaa rangaistuksen sosiaalisen häpeän muodossa. Rankaisun tarvetta lisää se, että syyllistämisen kohteena oleva henkilö kieltäytyy katumasta syntiään. Rankaisemalla yhteisö sanoutuu irti lankeemuksesta aiheutuneesta syyllisyydestä ja omalla tavallaan voi kokea myös "puhdistuvansa".

Toistaessaan tällaista rankaisumallia yhteisö omalla tavallaan myös uusintaa ja voimistaa sitä. Näin tehdessään yhteisössä ei kysytä, millaisia vaikutuksia tällä toimintatavalla on rankaisun kohteena olevaan yksilöön ja yhteisöön itseensä. Kulttuurisen mallin toteuttaminen tapahtuu kuin itsestään ilman harkintaa ja kriittistä arviointia.

Avoimien kirkkokurin luonteisten toimien lisäksi pappien avioeroja käsiteltiin seurakunnissa juorujen avulla. Juoruamista tapahtui työyhteisön jäsenten ja seurakuntalaisten keskuudessa. Juoruaminen tuli esiin eri tavoin kaikissa kertomuksissa. Juorujen käynnistämiseen osallistuivat joissakin tapauksissa myös jäte-tyksi tulleet puoliset. Kertojat antoivat juoruille aina kielteisen merkityksen. Juoruaminen nähtiin pahan- tahtoiseksi selän takana puhumiseksi, jolla pyrittiin horjuttamaan eronneen papin asemaa.

Tämä vastaa myös sosiologiassa annettua määrittelyä juorusta. Sen mukaan juoru on arkipäiväistä pu- hetta, joka sisältää arvioivia uutisia toisista ihmisistä. Juoru kohdistuu kuulomatkan ulkopuolella olevaan henkilöön, joka on juoruajille tuttu. Juorut koskevat julkisivun takana olevia ihmisten "todellisia" identi- teettejä tai heidän "todellisia" tekojaan. Juorut käsittelevät tavallisesti yksityisasiota ja "salaisuuksia". Juo- rut tutkivat sitä, rikkovatko henkilöt yhteisön hyväksymiä normeja. Luonteeltaan juorut ovat usein mora- lisoivia. Juoruiluun liittyy usein myös tirkistelyn halua ja seksuaalisuutta. (Koskinen 2000, 32-42.) Kun avioero oli selvä rikkomus elinikäiseen avioliittoon liittyviä normeja vastaan, oli luonnollista, että eronneet papit joutuivat juorujen kohteeksi. Tähän avioero tarjosi hyvän mahdollisuuden. Juoruilun sisältönä olivat myös pappien uudet seurustelusuhteet.

Kun juoruaminen tapahtui kertojien selän takana, kuva juorujen motiiveista jää suppeaksi. Niiden läh- tökohtana lienee ollut kuitenkin usein työtovereiden ja seurakuntalaisten pettymys eronneeseen pappiin. Kaisan kertomuksessa tällaiset tunteet tulevat esille, kun hän kertoo tuntemansa opettajan tapaamisesta kaupassa. Käy ilmi, että tuttava on pitänyt Kaisan avioliittoa ihanteellisena, ja että uutinen erosta on jär- kyttänyt häntä. Hän on ryhtynyt epäilemään, voiko mikään avioliitto säilyä, kun papillekin käy tällä tavoin. Pekka kertoo seurakuntalaisesta, joka vetosi huonossa avioliitossa elävien solidaarisuuteen. Hän myönsi, että oma avioliitto oli kärsimystä, ja tähän myös Pekan olisi tullut suostua. Ero ja uusi avioliitto oli näin ollen "rintamakarkuruutta".

Kertomuksista käy ilmi, että pappi oli seurakuntalaisten mielissä nostettu "esikuvallisuuden jalustalle", josta hänen odotettiin antavan seurakuntalaisilleen oikean tien suuntaviivoja. Jos hän ei sitten edes itse noudattanut normeja, kuinka keneltäkään muulta voi sitä odottaa. Avioero merkitsee näiden normien julkista rikkomista. Se sai aikaan hämmennystä ja turvattomuutta. Kaikkea tätä tarkasteltiin oman pari- suhteen näkökulmasta, ja silloin heräsivät pelot oman avioliiton kariutumisesta. Samalla tilanne saattoi synnyttää myös kateuden tunteita. Juoruileminen antoi mahdollisuuden käsitellä tunteita. Juoruille onkin luonteenomaista niiden emotionaalisuus. Ne antavat yksilöille mahdollisuuden tuulettaa tunteita ja olla sankareita moraalisessa näytelmässä. (Koskinen 2000, 139-142.)

Juoruilla on oma yhteisöllinen merkityksensä. Juoruaminen on nähty sosiologiassa perinteisesti sosiaa- lisen kontrollin välineenä. Keskeisenä ajatuksena tässä on se, että jokaisella yhteisöllä on omat käyttäyty-

miseen liittyvät määritelmänsä siitä, kuinka erilaiset asiat pitäisi tehdä. Tällaisia normeja sisältyy esimerkiksi sukupuolisuuteen, uskonnollisuuteen ja politiikkaan. Yksilön odotetaan käyttäytyvän yhteisön arvostamien normien mukaan. Pystyäkseen valvomaan yksilön käyttäytymistä yhteisö tarvitsee seurantaan juoruja. Jos ne paljastavat yhteisön jäsenen toimivan vastoin normeja, yhteisö voi ryhtyä rankaisemaan jäsentään ja ohjaamaan häntä oikealle polulle.

Juorut ovat näin ollen osa yhteisön epävirallista kontrollia. Normien rikkojaan kohdistetaan rangaistuksia. Tällaisia ovat arvostuksen puuttuminen, välttely ja eristäminen. Yhteisön jäsen voi joutua juoruilun tähden myös pilkan ja häpeän kohteeksi. Tällä on myös vaikutuksensa yksilön itsearvostukseen. Juorut pitävät yllä yhteisön sosiaalisia rakenteita ja ehkäisevät normien rikkomista herättämällä pelkoa sosiaalisesta häpeästä, sillä kuka tahansa yhteisön jäsen voi joutua juoruilun kohteeksi. Juorun herättämää pelkoa tehostaa myös mahdollisuus siitä, että yhteisön jäsen joutuu yhteiskunnan virallisen järjestelmän rankaisemaksi tai tiedotusvälineissä tapahtuvan häpäisyn kohteeksi. (Koskinen 2000, 101-107, 118.)

Liisan kertomuksessa juoruamisen ja julkisen häpäisemisen yhteys tulee selkeästi esille. Juorut valmistivat tietä seurakunnan ja sen hallintoelinten edessä tapahtuneille puhutteluille. Juorujen taustalla väikkyi rangaistuksen uhka: ellei katumista tapahdu, seuraa pahempaa kuin juorut. Uhka myös toteutui. Julkisen häpäisyn jälkeen juoruaminen jatkui edelleen. Juorut myös tuottivat papin käyttäytymistä koskevaa aineistoa, jota käytettiin hyväksi papin julkisessa häpäisemisessä. Näin julkinen rankaisu ja juoruaminen täydensivät toisiaan sosiaalisen häpeän aiheuttamisessa.

Useissa kertomuksissa tulee esille se, että eronneet papit kokivat juorut uhkaavina ja ahdistavina. Taustalla oli pelko julkisesta häpeästä. Juorut vaikuttivat muutoinkin heidän yksityiselämäänsä ja asemaansa seurakunnassa. Tarkkailun kohteena oleminen teki vaikeaksi luoda uusia parisuhteita. Seurustelu tuli ahdistavaksi, kun papin parisuhdekäyttäytymiseen kohdistettiin elinikäisen avioliiton ihanteeseen kuuluvia normiodotuksia. Seurakunnassa juorut nakersivat seurakuntalaisten luottamusta heihin. Juoruissa heidät leimattiin kelvottomiksi papeiksi. Tällä tavalla heidät pyrittiin eristämään yhteisössä. Tämä taas vaikutti olennaisesti papin työhön, jossa verkostoituminen ja kontaktit ihmisiin ovat tärkeitä.

Eräs juorujen merkityksistä on se, että yhteisöt käyttävät niitä hyväksi valitessaan itselleen johtajia. Juorutessa yhteisön jäsenet rakentavat käsityksiä siitä, mitä he johtajilta odottavat ja valikoivat jo ennakkoon sopivia ehdokkaita johtajiksi. Juoru vähentää niiden arvostusta, joiden uskotaan olevan välittämättä yhteisön arvoista. Näin juoru on keskeinen voima siinä monimutkaisessa prosessissa, jossa yksilön asema ja arvostus yhteisössä muodostuu. Tällä tavoin yhteisö pitää johtonsa puhtaana vieraista elementeistä. Juoru pitää osaltaan yllä entistä menoa yhteisössä. (Koskinen 2000, 112-113.)

Osa kertojista lähti taistelemaan juoruja vastaan. Jussi ryhtyi esittämään liioiteltuja draamoja, joissa juorun aiheet ja samalla juoruajat tehtiin naurettaviksi. Lasse etsi esimiehestään tukea ja suojaa. Hän sai myös osan seurakuntalaisista tuekseen. Matti piti etäisyyttä seurakuntalaisiinsa ja suojeli yksityisyyttään. Samalla hän sai tukea myös kirkkoherralta. Liisa pyrki selityksillä kuvaamaan tilannettaan, mutta ei saavuttanut seurakuntalaisten ymmärtämystä. Kertojien reaktiot juoruihin kuvaavat sitä, kuinka vaikeaksi juoruilu koettiin.

Useat kertojat kokivat avioeron jälkeen asemansa seurakunnassaan uhatuksi ja hankalaksi. Marja pelkäsi seurakuntalaisten reaktioita ja lähti opiskelemaan. Marja pelkäsi, että eronnut pappi luokitellaan kirkossa homoseksuaalien kanssa muita huonompaan joukkoon. Pekka muutti paikkakuntaa avioerokriisin aikana. Liisa joutui painostuksen kohteeksi. Lopulta hän jätti paikkansa ja jäi työttömäksi. Heikki menetti työnsä ja oli pitkään työttömänä. Jussi muutti paikkakuntaa ja ryhtyi opiskelemaan. Kaisa suunnitteli papinviran jättämistä ja alan vaihtoa, vaikka lopulta päätyikin pysymään papin virassa. Kaisa ei kuitenkaan nähnyt kovin lupaavana mahdollisuuksiaan edetä urallaan. Hänellä oli kokemuksia kappalaisen vaaleista, joissa ei ollut tullut valituksi. Kaisa epäili, että hänen avioerollaan oli osuutta asiaan. Kaikki nämä esimerkit viittaavat kertojien hauraaseen asemaan seurakunnassaan. Tämä vastasi myös heidän omaa kokemustaan.

Kertojat olivat rikkoneet elinikäisen avioliiton normeja vastaan ottamalla avioeron. Rangaistuksena siitä he olivat saaneet osakseen sosiaalisia sanktioita. Julkisin kurinpitotoimin ja juoruin heidän asemaansa oli yhteisössä horjutettu. Varsinaisia kurinpidollisia rangaistuksia he eivät kuitenkaan saaneet. Ainoaksi rangaistukseksi jäi sosiaalinen häpeä, joita heille tuotettiin avoimella puuttumisella kertojien käyttäytymiseen ja juoruilemalla. Molemmat menetelmät tukivat toisiaan ja saivat ideologisen selkänöjansa elinikäisen avioliiton käsitteen määrittelemistä sukupuolielämän normeista.

Eronneiden pappien kertomuksissa kulki kaksi toisiinsa ristiriidassa olevaa kehityskulkua. Kertojat kokivat avioeroprosessin kriiseissä löytäneensä uuden kuvan itsestään ja vahvistuneensa henkisesti. Heidän toiveikkuutensa elämästä oli kasvanut. Myös heidän hengellisyytensä oli syventynyt. He kokivat, että myös pappeina heidän ammattitaitonsa oli kehittynyt. Avioero oli toisaalta altistanut heidät sosiaaliselle häpeälle ja murentanut heidän arvostustaan. Samalla heidän työnsä pappeina oli hankaloitunut ja heidän odotuksensa urastaan pappeina olivat synkentyneet.

14. Kirjallisuus

Ahola, Minna

2006 Sivujuonteesta pääteemaksi. Seksuaalisuus Vartijan sivuilla vuosina 1945-1968. – Taivaalista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus. Toim. Ahola, Minna & Antikainen, Marjo-Riitta & Salmesvuori, Päivi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Beeghley, Leonard

1996 What Does Your Wife Do? Gender and Transformation of Family Life. Westview Press. Colorado - Oxford.

Branden, Natanael

2008 The Psychology of Romantic Love. Romantic Love in an Anti-Romantic Age. Penguin Group. New York.

de Bruijin, Tejo & Homm, Marja & Talasterä, Sirkka

1994 Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteessa. – "En ole katkera, mutta kuitenkin..." Toim. Taskinen, Sirpa. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 166. Helsinki.

Catechism of the Catholic Church.

1997 Definitive Edition based on the Latin Editio Typica including the latest modifications. Word and Life Publications & the Catholic Bishops' Conference of the Philippines. Manila.

Divorce rate no lower among the born-again Christians.

2004 Christian Century, 10.5.2004, Vol. 121, Issue 20, p. 17-17. 2004.

European Commission

2010 Eurostat. Population. Divorces. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> 20.9.2010

Friedland, Roger

2010 Guilty Pleasures: Religion and Sex among American University Students http://www.huffingtonpost.com/roger-friedland/guilty-pleasures-religion_b_649887.html

- Giddens, Anthony
1992 The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Polity Press. Cambridge.
- Glass, Jennifer & Levchak, Philip
2014 Red States, Blue States and Divorce: Understanding the Impact of Conservative Protestantism on Regional Variation in Divorce Rates. American Journal of Sociology. Jan 2014, Vol 119, Issue 4, p. 1002-1046, 45 p.
- Gottberg, Eva
2005 Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 3. täysin uudistettu painos. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:112. Turku.
- Gulin, Eelis
1945 Avioero. Suomen NMKY:n Liitto.
1960 Nuoren rakkauden ongelmia. Kolmas painos. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Gulin, Eelis & Niemi, Turo
1955 Avioliitto. Opaskirja Suomen kodeille. Viides painos. Otava. Helsinki.
- Huhta, Ilkka
2006 Herätysliike, valta ja seksuaalisuus 1800-luvun Suomessa. – Taivaallista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus. Toim. Ahola, Minna & Antikainen, Marjo-Riitta & Salmesvuori, Päivi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Jalovaara, Marika
2007 The effects of marriage partners' socio-economic positions on the risk of divorce in Finland. Finnish Yearbook of Population Research Xliii 2007 Supplement. Väestöliitto. The Population Research Institute. Helsinki.
- Jalovaara, Ville
2014 Paasikiven diktaatista homoiltaan. Suomen evankelisluterilainen kirkko ja seksuaalietiikan murrosvuodet. E-kirjajulkaisu.Vartija. Helsinki.
- Kasvamaan yhdessä. Piispojen puheenvuoro perhe- ja seksuaalietiikan kysymyksistä.
1984 Kirjaneliö. Helsinki.
- Katekismus.
2000. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi. Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999. Edita. Helsinki.
- Kettunen, Paavo
1998 Suomalainen rippi. Kirjapaja. Helsinki.
2011 Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Kirjapaja. Helsinki.
- Kietäväinen- Siren, Hanna
2015 Erityinen ystävyys. Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n.1650-1700). Diss., Jyväskylä studies in humanities 245. Univerity of Jyväskylä. Jyväskylä.

- Kiiski, Jouko
- 2011 Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology No 15. University of Eastern Finland. Joensuu.
- Kirkko ja perhekasvatus.
- 1952 Mietintö perhekasvatuksen tehostamisesta kirkon työssä. Hyväksytty Laajennetussa piipainkokouksessa 10.12.1952
- Kirkkojärjestys.
- 2002 Kirkkolainsäädäntö 2002. Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari. Toim. Halttunen, Matti & Voipio, Risto & Pihlaja, Pirjo. Jyväskylä.
- Kirkollisten toimitusten kirja. Kasuaalitoimitukset. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. marraskuuta
- 2004 2003. Kirkkopalvelut/Raamattutalo. Pieksämäki.
- Kirkon tutkimuskeskus.
- 2009 Työntekijäkysely 2009.
- Knuutila, Jyrki
- 1990 Avioliitto oikeudellisena ja kirkollisena instituutiona Suomessa vuoteen 1629. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura. Helsinki.
- Koskinen, Ilpo
- 2000 Väritetty totuus. Juorut arkielämässä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Lempiäinen, Pentti
- 1985 Pyhät toimitukset. 2. uudistettu painos. Kirjapaja. Helsinki.
- Litmala, Marjukka
- 2003 Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja Nro 201. Helsinki.
- Mahkonen, Sami
- 1978 Johdatus perheoikeuden historiaan. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki.
- Määttä, Kaarina
- 2002 Avioeron tuska ja helpotus. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Births, Marriages, Divorces, and Deaths: Provisional Data for 2009
- 2010 National Vital Statistics Reports. Volume 58, Number 25. August 27, 2010. <http://www.cdc.gov./nchs/data> 21.9.2010
- Ogland, Curtis P. & Bartkowski, John P.
- 2014 Biblical Literalism and Sexual Moralism in Comparative Perspective: Testing the Transposability of a Conservative Religious Schema. *Sociology of Religion* 2014, 75: 1, 3-24.
- Paajanen, Pirjo
- 2003 Parisuhde koetuksella. Käsityksiä parisuhteesta ja sen purkautumisesta. Perhebarometri Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 17/2003. Helsinki.

Pylkkänen, Anu

2004 Oikeuden modernisaatio. Yksilöityminen ja yksityisen ja julkisen muuttuvat suhteet. – Suomen kulttuurihistoria. 4. Koti, kylä kaupunki. Toim. Saarikangas, Kirsi & Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Kustannusosakeyhtiö Tammi Helsinki.

Rakkauden lahja.

2008 Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta. Kirjapaja. Helsinki.

Salomäki, Hanna

2004 Tosi rakkaus odottaa. Seksuaalieettinen nuortenliike Suomessa. Nuorosotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 39. Diss. Yliopistopaino. Helsinki.

Siviilisäädyn muutokset.

2015 Väestö- ja kuolemansyytilastot. Tilastokeskus. http://stat.fi/til/ssaaty_2015. 21.4.2015

Suomen väestö.

2007 Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika & Mäenpää, Elina & Ruokolainen, Anne & Ryyänen, Markku & Söderling, Ismo. Toim. Gaudeamus. Helsinki University Press.

United Nations Statistics Division.

2010 Demographic and social statistics. Divorces. Released: July 21 2008. <http://ustats.un.org> 21.9.2010